

*10-річчю з дня заснування Державної
науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського АПН України
присвячується*

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВІ ПРАЦІ

ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВИП. 1

**НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Київ
Четверта хвиля
2008

УДК 025.5:37(477)(062.552)

ББК 78.58я431

Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського, протокол № 12 від 21.12.2007 р.*

Н 34 **Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.** Вип. 1. Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України / АПН України, Держ. наук-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна, В. В. Дерлеменко, Т. І. Ківшар (голова), Л. Г. Петрова, Г. П. Пустовіт, П. І. Рогова (заст. голови), В. І. Лутовинова, Т. В. Добко, Я. О. Чепуренко, О. М. Яценко, Л. І. Бейліс, О. З. Клименко]. – К. : Четверта хвиля, 2008. – 402 с.

ISBN 978-966-529-203-6

До наукового збірника увійшли статті, підготовлені за результатами НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України», проведеної ДНІПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та доповіді, виголошені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення освітньої галузі України», в яких розглядаються проблеми наукового, науково-методичного, технологічного та організаційного забезпечення сучасної науки й освіти.

УДК 025.5:37(477)(062.552)

ББК 78.58я431

Редакційна колегія:

Л. А. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук

В. В. Дерлеменко, д-р пед. наук

Т. І. Ківшар, д-р іст. наук (голова)

Л. Г. Петрова, д-р пед. наук

Г. П. Пустовіт, д-р пед. наук

П. І. Рогова, канд. іст. наук (заст. голови)

В. І. Лутовинова, канд. іст. наук

Т. В. Добко, канд. іст. наук

Я. О. Чепуренко, канд. іст. наук

О. М. Яценко, канд. іст. наук

Л. І. Бейліс, канд. іст. наук (відповід. секретар)

О. З. Клименко, канд. іст. наук

Рецензенти:

В. М. Горвий, д-р іст. наук

О. В. Воскобойнікова-Гузєва, канд. іст. наук

ISBN 978-966-529-203-6

© Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, 2008

ЗМІСТ

Рогова П. І. Інформаційна діяльність бібліотек України – важливий напрям у розвитку суспільства знань 9

Розділ 1. Національні, державні галузеві наукові бібліотеки – центри науково-інформаційного забезпечення користувачів: наукові засади, методичне забезпечення, стратегія розвитку

Рогова П. І., Лутовинова В. І., Добко Т. В. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики..... 16

Бейліс Л. І. Теоретичні аспекти інформаційного забезпечення наукової діяльності у бібліотеках 37

Петрова Л. Г. Роль бібліотеки в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний аспект 44

Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання в сучасних соціокультурних вимірах..... 53

Разумцева Г. І. Інформаційне забезпечення наукових досліджень в Україні у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників 60

Сизов Б. Н., Маркарова Т. С. Библиотеки и образование: обеспечение доступа граждан к современным знаниям 67

Павленко Р. І., Остапенко Т. А. Стан та перспективи інформаційно-бібліотечного забезпечення фахівців-медиків в умовах інформаційного суспільства 76

Дерлеменко В. В. Інформаційно-бібліотечне забезпечення аграрної науки, освіти і практики сільськогосподарськими бібліотеками України..... 81

Розділ 2. Створення та розвиток інформаційних ресурсів освітніх бібліотек МОН України та АПН України

2.1. Формування первинно-документних інформаційних ресурсів

Горбенко Н. А. Основні напрями дослідження документного потоку з педагогіки в Україні..... 92

Плужнікова Н. С., Бондар Л. М. Питання якості формування та розвитку первинних інформаційних ресурсів у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	102
Мацібора Н. Г. Колекції педагогічної книгозбірні як частина єдиного освітнього простору.....	111
Яценко Г. М. Обмінно-резервний фонд Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і перспективи розвитку	121

2.2. Розвиток системи вторинних інформаційних документів на сучасному етапі

Коваленко І. Й. Проблеми формування інформаційно-реферативного ресурсу з питань педагогіки та психології Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського	129
Судіна Т. О. Досвід становлення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як галузевого центру постачання реферативної інформації.....	137
Яценко О. М. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в інформаційно-аналітичному забезпеченні фахових потреб учених і практиків освітянської галузі держави	149
Пономаренко Л. О. Теоретичні та практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	160
Тарасова Н. І., Пекур О. В. Використання можливостей АБІС «ІРБІС» у підготовці бібліографічних покажчиків педагогічної тематики.....	172
Тишковець О. К. Особливості формування систематичної картотеки статей та алфавітно-предметного покажчика до неї у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	179
Ніколюк Л. І. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки: культурно-освітній аспект	190
Шкира О. І. Формування бібліотекою краєзнавчих баз даних як передумова інформаційного забезпечення краєзнавчої	

роботи Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.....	200
--	-----

Розділ 3. Інформаційно-комунікаційні технології в діяльності бібліотек України

Лобановська І. Г. Інформаційно-комунікаційні технології в роботі шкільних бібліотек: напрями впровадження.....	210
Савенкова Л. В. Якість веб-представництва бібліотек педагогічних університетів України в Інтернеті	220
Овсак О. С. Практичний досвід використання сучасного скануючого обладнання для оцифрування книжкових фондів бібліотек. ATIZ DIY – нова генерація книжкових сканерів	231
Солов'яненко Д. В. Веб-технології другого покоління: огляд основних тенденцій	234
Торлин І. Г. Виртуальная справка – перспективное направление справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей	260
Непляха О. С. Медіа-центр Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан, перспективи розвитку	266
Заліток Л. М. Читальна зала Фонду В. О. Сухомлинського в умовах розвитку електронних інформаційних технологій	274

Розділ 4. Досвід діяльності бібліотек щодо забезпечення інформаційних потреб педагогічної науки, освіти та практики

Самчук Л. І. Інформаційне забезпечення наукових досліджень установ АПН України Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського	280
Вербова В. В. Система вибіркового розповсюдження інформації: теоретичні підходи та досвід її впровадження у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	289
Хемчян І. І. Координаційні зв'язки – основа успішної взаємодії бібліотек освітянської галузі України	298
Здановська В. П. Здобутки та проблеми видавничої діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	309

Зініченко Л. В. Регіональні аспекти науково-методичної роботи з бібліотечними кадрами	323
Конончук О. Б. Науково-дослідна робота бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка	329
Григоренко Т. В. Наукова бібліотека Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: стратегія розвитку	336
Сімоненко Н. Є. Роль бібліотеки ВНЗ у підготовці фахівців нової формації	342
Білоус В. С. Традиційні та інноваційні форми роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в науково-освітньому процесі університету	349
Зуєва Е. М. Действующие модели информационно-библиотечного обеспечения общеобразовательных учреждений России	358
Дяченко Н. І. Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів у сучасному інформаційному просторі: стан, проблеми, перспективи	366
Гонік Є. Г. Участь Обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у створенні мережі електронних бібліотек у загальноосвітніх навчальних закладах Дніпропетровської області	376
Колосай Л. А. Роль громадських організацій у розвитку бібліотек навчальних закладів	384
Список скорочень	395
Відомості про авторів	399

Рогова П. І.,
канд. іст. наук,
ст. наук. співробітник,
директор ДНІПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Розбудова суспільства знань, в якому найважливішими пріоритетами життєдіяльності визначають науку як сферу, що продукує нові знання, і освіту, що долучає до знань суспільство загалом і кожну людину зокрема¹, сприяє розширенню функцій та трансформації діяльності різних соціальних інститутів, у тому числі й бібліотек як інформаційних, духовних та культурно-просвітницьких центрів держави, є найважливішим викликом для України ХХІ століття. Це висуває на перший план формування творчої, креативної особистості, здатної приймати рішення на основі різнобічних знань в умовах, що динамічно змінюються і ставлять якісно нові вимоги до системи освіти як загальноцивілізаційного феномена. У цьому зв'язку гостро зростає необхідність постійного оновлення знань, підвищення кваліфікації, опанування нових видів діяльності, безперервної самоосвіти.

Невід'ємним атрибутом суспільства знань є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які відкривають для людини якісно новий доступ до інформації. Тому розгляд питань, пов'язаних з упровадженням ІКТ, методичними, дидактичними засобами навчання, інформатизацією процесу отримання знань, підвищенням фахового рівня педагогічних працівників, – сьогодні є надзвичайно важливим і актуальним.

Становлення й розвиток суспільства знань обумовили нове розуміння ролі й місця бібліотек у ньому, які є серцем інформаційного суспільства і покликані забезпечувати вільний доступ всіх громадян до інформації.

¹ *Кремень В.* Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Кремень. – К., 2005. – С. 5.

Книгозбірні України, серед яких 22 тис. освітянських, незважаючи на соціально-економічні проблеми в нашій державі, нині трансформуються з пасивних сховищ документної інформації на сучасні бібліотечно-інформаційні центри. Вони стають складовою інформаційної індустрії, центрами безперервної освіти, інформаційної та технологічної грамотності, активними виробниками та поширювачами знань, цілеспрямовано накопичуючи, зберігаючи свої ресурси та надаючи вільний доступ користувачам до вітчизняних і світових баз даних. Оптимізація, поглиблення й розширення системи інформаційного забезпечення вітчизняної науки, освіти й культури є одними з пріоритетних напрямів їхньої діяльності.

За останні десять років в Україні відбулися значні зрушення в науково-інформаційному забезпеченні розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, в чому вагому роль відіграли Академія педагогічних наук України та Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), заснована у її складі наприкінці 1999 р. Бібліотека, виконуючи подвійну функцію – академічної книгозбірні й головної бібліотеки освітянської галузі України, формуючи національне галузеве книгосховище, створює міцний ресурсний фундамент всеукраїнського галузевого науково-інформаційного центру, метою якого є повноцінне й оперативне забезпечення фахових інформаційних потреб науковців й практиків галузі, підвищення їхнього професійного рівня, сприяння розвитку педагогічної науки й освіти. Як координаційний центр мережі освітянських книгозбірень МОН України і АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розвиває цю мережу як систему інформаційного забезпечення освітянської галузі України, розробляючи у своїх наукових проектах концептуальні засади розвитку освітянських бібліотек, визначаючи їх роль і місце в соціальній структурі сучасного суспільства, актуалізуючи та оптимізуючи їхню інформаційну, науково-методичну й організаційну діяльність як сучасних інформаційно-бібліотечних центрів, що сприяють інноваційному розвитку науки, освіти та бібліотечної справи в Україні.

Цей збірник підготовлено за результатами Всеукраїнської науково-практичної конференції **«Стан та перспективи розвитку науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України»**, проведеної ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р.,

на якій підводилися підсумки НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (наукові керівники – канд. іст. наук, професор ДАКККіМ В. І. Лутовина, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник НБУВ Т. В. Добко), що здійснював колектив бібліотеки впродовж 2003–2007 рр.

Практичними результатами вищезазначеної НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є таке: сформовано джерельну базу дослідження, загальний обсяг якої становить близько 600 джерел, згрупованих за основними напрямками науково-дослідної роботи; виокремлено пріоритетні завдання, що стоять перед сучасною педагогічною наукою та освітою і потребують першочергової уваги; конкретизовано форми й методи найбільш ефективного задоволення інформаційних потреб науковців і практиків галузі; розроблено модель системи науково-інформаційного забезпечення фахових потреб освітян вторинною інформацією, що складається, зокрема, з бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних матеріалів, тощо.

На сьогодні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформована й утвердилась цілісна науково-інформаційна система бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань та біобібліографії у паперовому й електронному варіантах, якою можуть користуватися у національних, державних та провідних освітянських бібліотеках держави: Миколаївській, Львівській науково-педагогічних бібліотеках, книгозбірнях ВНЗ III–IV р. а. педагогічного профілю, ІППО та інститутів АПН України й ін. Розпочато якісне та оперативне диференційоване обслуговування індивідуальних й колективних абонентів – спеціалістів освітянської галузі, здійснюється популяризація досягнень вітчизняної педагогічної науки через традиційні та інтернет-технології тощо. У межах зазначеної вище НДР вперше в галузі колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато створення оглядово-аналітичних та реферативних документів з психолого-педагогічних питань з подальшим їх відображенням у загальнодержавній електронній реферативній базі даних «Україніка наукова», яка формується на корпоративних засадах спільно з НБУВ, ІПРІ, НМБУ, та її паперовому варіанті УРЖ «Джерело», серія 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво», а також відображається на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu-ua.net>). Упродовж цих років колективом проведено значну роботу щодо впровадження

науково-теоретичних й практичних розробок ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в роботу книгозбірень освітянської мережі, що сприяло оптимізації їхньої діяльності та перетворенню на сучасні бібліотечно-інформаційні центри. Результати досліджень висвітлювались у наукових публікаціях, оприлюднювалися на міжнародних і всеукраїнських конференціях й семінарах, як педагогічних, так і бібліотечнознавчих, у фаховій пресі. Усе здійснене сприяло популяризації ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й розробленої системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування та забезпечення доступу освітян до накопичених знань й інформації.

У роботі науково-практичної конференції взяли участь провідні вчені АПН України, вчені-бібліотечнознавці нашої держави, директори, фахівці національних та державних бібліотек України й зарубіжжя, зокрема Державної науково-педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського Російської академії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін., завідувачі освітянських бібліотек різних видів, шкільні бібліотекарі – всього близько 400 осіб. За її результатами ухвалено рекомендації щодо подальшого удосконалення науково-інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

Виступи учасників заходу зосереджено в 4-х розділах збірника, що відповідають проблемам, які розглядалися на конференції:

Розділ 1. Національні, державні галузеві наукові бібліотеки–центри науково-інформаційного забезпечення користувачів: наукові засади, методичне забезпечення, стратегія розвитку.

Розділ 2. Створення та розвиток інформаційних ресурсів освітянських бібліотек МОН України та АПН України.

Розділ 3. Інформаційно-комунікаційні технології в діяльності бібліотек України.

Розділ 4. Досвід діяльності бібліотек щодо забезпечення інформаційних потреб педагогічної науки, освіти та практики.

Мета збірника – висвітлити стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення розвитку науки й освіти бібліотеками України та зарубіжних країн, а також здобутки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка вперше в державі розробила, обґрунтувала й розпочала втілювати в практику діяльності освітянських бібліотек наукові, науково-методичні та організаційні засади

системи цілеспрямованого науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі нашої держави.

Значна увага у матеріалах збірника приділена інноваційно-інформаційному супроводу розвитку науки й освіти національними та різними спеціальними бібліотеками держави, створенню у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у бібліотеках освітянської галузі медіа-центрів, веб-сайтів, електронних каталогів, повнотекстових, проблемно-тематичних та фактографічних баз даних тощо. До збірника також увійшли статті, що висвітлюють науково-дослідну та науково-методичну роботу бібліотек, координацію й кооперацію книгозбірень щодо здійснення своєї мети, розглядають наукові підходи та досвід діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо створення первинних і вторинних документів для повноцінного забезпечення фахових потреб користувачів галузі.

Досягнуті результати – це не тільки вагомий здобуток провідних бібліотек України, колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо формування системи цілеспрямованого науково-інформаційного забезпечення модернізації та розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики – вони є основою для стратегічної діяльності головної галузевої бібліотеки та книгозбірень освітянської мережі МОН України та АПН України у подальшій розбудові суспільства знань.

Даним виданням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковує системну підготовку випуску збірників наукових праць, в яких відбиватимуться здобутки її науково-дослідної роботи й кращих бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України, а також інноваційний досвід та наукові студії з питань бібліотечнознавства, бібліографознавства та книгознавства. Наукові статті збірника підготовлені згідно з вимогами ВАК².

Маємо надію, що видання цього і наступних збірників наукових праць ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сприятиме розвитку бібліотечної справи в Україні, творчій співпраці книгозбірень нашої держави і зарубіжжя щодо розвитку суспільства знань, реформуванню й модернізації освіти України, духовно-моральному вихованню тих, хто вчить, і тих, хто навчається.

² Про внесення змін до наказу ВАК України від 4 квіт. 2000 р. №178 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та про їх апробацію»: наказ ВАК України від 7 лип. 2008 р. № 437 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 4. – С. 54–55.

РОЗДІЛ 1

**НАЦІОНАЛЬНІ, ДЕРЖАВНІ ГАЛУЗЕВІ
НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ – ЦЕНТРИ
НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ:
НАУКОВІ ЗАСАДИ, МЕТОДИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ,
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ**

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.5

П. І. Рогова, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, професор кафедри інформаційних ресурсів і сервісу Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Т. В. Добко, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ПРАКТИКИ

Висвітлено результати фундаментальної науково-дослідної роботи (НДР), яку провів колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2003–2007 рр. щодо розвитку системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики як вищезазначеною бібліотекою, так і мережею книгозбірень, яку вона очолює. У даній НДР вперше в Україні розроблено та апробовано модель інформаційного забезпечення освітянської галузі держави, яка охоплює бібліографічний, реферативний та оглядово-аналітичний напрями, за результатами НДР удосконалено підготовку бібліографічної продукції, визначено галузевий сегмент реферативного відображення наукової літератури у загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» та її паперовому варіанті УРЖ «Джерело», розпочато підготовку оглядово-аналітичної продукції з психолого-педагогічних питань.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційне забезпечення, бібліографічна діяльність, бібліографічна продукція, реферативна інформація, оглядово-аналітичне забезпечення, інформаційні потреби, освітянська галузь, інформаційні видання.

У Національній програмі інформатизації визначено, що стратегічним завданням у нашій державі на сучасному етапі є «розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та

інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення» [20, с. 483], а також формування національної інфраструктури інформатизації, зокрема, через створення системи аналітичних центрів різного рівня та національних інформаційних ресурсів [19, с. 501]. Адже інформація в сучасному суспільстві є важливим продуктом його соціальної діяльності, ефективність використання інформаційних ресурсів – однією з головних передумов подальшого розвитку науки, зокрема вітчизняної педагогічної, яка розвивається в контексті європейського освітнього простору. У працях зарубіжних, зокрема російських науковців, а саме О. Б. Антопольського, Ю. М. Арського, В. Л. Іноземцева, А. І. Ракітова, І. І. Родіонова, українських – В. М. Брижка, Ю. М. Канигіна, В. П. Цимбала, О. Ю. Чубукова та інших, сформульовано центральні положення сучасної інформаційної науки, а також нові завдання, що постали перед інформаційною сферою у ХХ та ХХІ ст. Інформаційний підхід, що був застосований зазначеними вище дослідниками, дозволив обґрунтувати роль інформаційної індустрії суспільства знань у створенні стратегічного продукту сучасності – достовірної й повної інформації у потрібній формі й у потрібний час.

Теоретико-методологічні засади дослідження бібліотечно-інформаційного виробництва, що має онтологічну та концептуальну специфіку, комплексно представлено в науковому доробку О. І. Давидової [3]. Теоретичні, науково-методичні засади інноваційного розвитку бібліотек як складової інформаційної індустрії щодо забезпечення фахівців сучасними інформаційними продуктами та послугами розглянуто певною мірою в дослідженнях Л. В. Астахової [1], Л. Я. Філіпової [24] та Г. М. Швецової [25].

Важливу роль теоретичного осмислення й узагальнення сутності бібліографічних ресурсів висвітлюють роботи вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: А. Барсука, О. Беспалової, Г. Гордукалової, А. Гречихіна, Ю. Зубова, О. Коршунова, В. Леонова, Л. Левіна, В. Лутовинової, І. Моргенштейна, А. Соколова, С. Трубникова, Ю. Тугова. Серед досліджень українських науковців, результати яких стали підґрунтям НДР, що нижче буде аналізуватися, є дисертаційне дослідження та монографія В. І. Лутовинової [17]. Наукову основу розвитку національної системи реферування як

інтегруюче підґрунтя інфосфери вітчизняної науки та засіб входження до світового інформаційного простору проаналізовано в дисертаційному дослідженні та монографії М. Б. Сороки [22] й інших її публікаціях, що сприяло розробці наукових та науково-методичних засад формування реферативної інформації з психолого-педагогічних питань.

Теоретичні й практичні питання інформаційно-аналітичної діяльності досліджували українські вчені: В. П. Александрова, В. М. Глушков, В. М. Горючий [2], Г. М. Добров, М. З. Згуровський [9], Ю. М. Канигін [10], Ю. М. Марчук, А. О. Морозов, О. В. Пархоменко, Є. П. Семенюк, І. С. Сергієнко, О. Г. Стариш та інші. Серед зарубіжних учених, які присвятили свої праці цьому питанню: Ю. Арський, Л. Берталанфі, Е. Берштейн, Н. Керол, С. Лобанов, Б. Лудізі, Л. Мачкур, С. Осуга, Ю. Саєкі, Т. Серецевич, Н. Сляднева, В. Спицнадель, Ю. Шрейдер та інші.

Здійснений нами аналіз наукових праць та публікацій про наукові підходи щодо створення системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики засвідчив, що основна увага дослідників приділялася загальним проблемам із даного питання без урахування специфіки вищезначеної галузі, зокрема в Україні. Це дає підстави стверджувати, що цілісного, спеціального дослідження щодо системного науково-інформаційного забезпечення потреб освітньої галузі нашої держави вторинною інформацією, яке б охоплювало різні категорії користувачів, у сучасному бібліографознавстві немає.

Головною метою новоствореної ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітніх бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН України) й Академії педагогічних наук України (АПН України) є науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики первинними та вторинними документами у традиційній й електронній формі, професійних інформаційних потреб учених і практиків галузі та інших категорій користувачів, що навчаються й займаються загальною та спеціальною самоосвітньою діяльністю. Згідно з цією метою найвагомішими завданнями Бібліотеки є: повноцінне формування галузевого інформаційного ресурсу на її базі та у бібліотеках освітньої мережі й надання доступу до нього, а також створення системи інформаційного забезпечення, спрямованої на задоволен-

ня наукових, освітніх, науково-пізнавальних, естетичних та інших інформаційних потреб освітян України.

З огляду на актуальність зазначеного вище, з 2003 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розпочато НДР *«Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України»* (наук. керівники – В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, професор ДАКККіМ, Т. В. Добко, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник НБУВ), яка здійснювалася впродовж 2003–2007 рр. і у якій брали участь 44 фахівці Бібліотеки. Головною метою даної НДР було розроблення теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки та освіти, фахових інформаційних потреб користувачів бібліотек освітньої галузі України. Призначення НДР – цілеспрямоване формування в Україні означеної системи вторинних документів. Форма реалізації НДР – теоретичні матеріали, система бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб науковців і практиків освітньої галузі України; серія науково-методичних рекомендацій на допомогу працівникам освітніх бібліотек; видання збірника матеріалів наукової конференції, де будуть оприлюднені результати НДР.

Отже, згідно з розробленим технічним завданням (ТЗ) і робочою програмою (РП) у межах дослідження необхідно було:

- розробити теоретичні, науково-методичні та організаційні засади побудови системи інформаційних документів для забезпечення фахових потреб освітян та бібліотечних працівників книгозбірень освітньої мережі МОН України та АПН України;
- вивчити фахові інформаційні потреби науковців і практиків освітньої галузі держави та можливості їх задоволення вищезазначеними вторинними документами у галузевих бібліотеках загальнодержавного, регіонального і низового рівнів освітньої галузі України;
- узгодити з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України можливість участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та інших освітніх бібліотек у представленні рефератів психолого-педагогічної тематики в

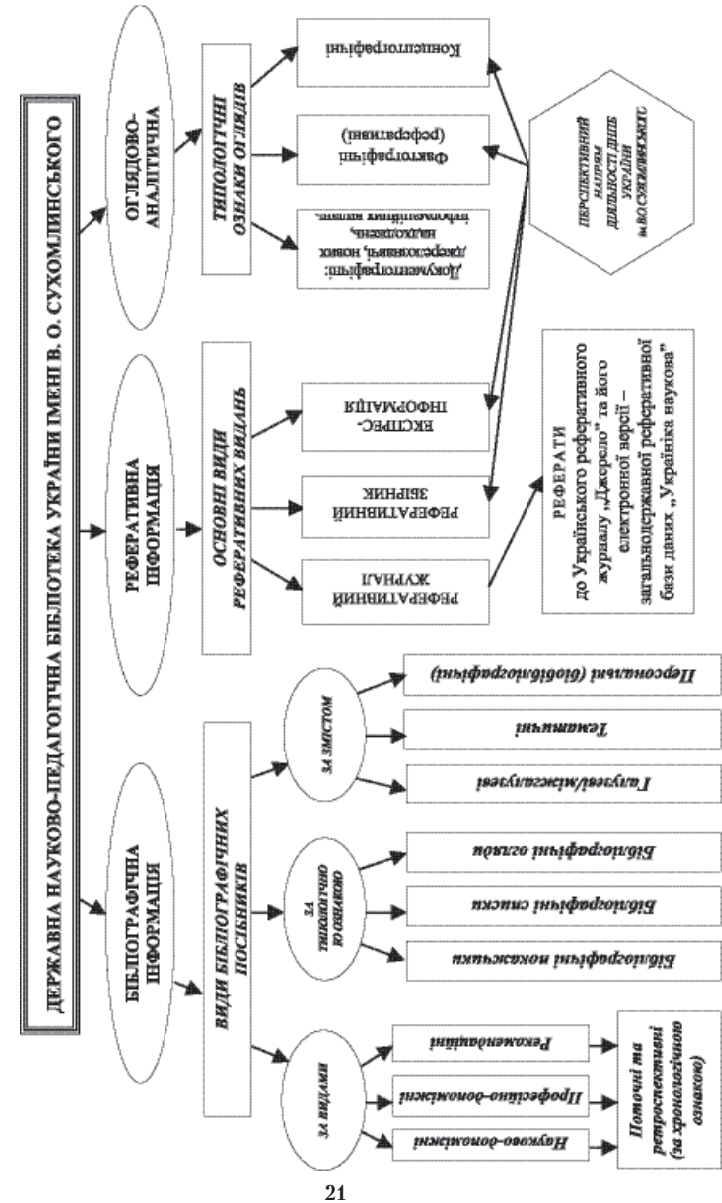
загальнодержавній електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело»;

- визначити галузевий сегмент реферативного відображення наукової літератури з психолого-педагогічних питань у загально-державній реферативній електронній базі даних «Україніка наукова» та її паперовому варіанті – УРЖ «Джерело»;
- організувати у структурі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського два спеціалізовані відділи з метою підготовки реферативної та оглядово-аналітичної інформації для науковців, управлінців і практиків освітянської галузі держави;
- удосконалити й поглибити підготовку цілісної складової системи – бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань у паперовому та електронному варіантах у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у бібліотеках мережі.

Для виконання поставлених завдань у межах даного дослідження колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського необхідно було розробити, організувати й розпочати втілення у практику три важливі складові. Перша вимагала першочергового вивчення специфіки фахових інформаційних потреб освітян та працівників галузевої мережі й розробки наукових засад формування системи інформаційних документів психолого-педагогічної тематики для задоволення цих потреб. Друга – організаційна, завдяки якій у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та у наукових бібліотеках мережі мала удосконалитися підготовка бібліографічних документів відповідно до вимог сучасної вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики й розпочатися системна підготовка реферативних й оглядово-аналітичних матеріалів галузевої тематики. Третя – започаткувати підготовку кадрів для бібліотек освітянської мережі, а саме бібліотекарів-референтів, бібліотекарів-інформаційних аналітиків, здатних забезпечити науково-бібліографічний, реферативний і оглядово-аналітичний рівні згортання інформації.

Для здійснення інноваційного та поглибленого напрямку інформаційної діяльності у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дирекцією і її колективом за підтримки Президії АПН України (у складний період становлення Бібліотеки як всеукраїнського галузевого інформаційного центру) вирішувалися організаційні й кадрові питання, покращувалася матеріально-технічна база, удосконалювався традиційний довідково-пошуковий апарат, вводили-

Схема 1. СИСТЕМА НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

ся в роботу інформаційно-комунікаційні технології, що уможливило виконання НДР. На першому етапі наукового проекту фахівцями Бібліотеки збиралася й аналізувалася джерельна база дослідження, вивчався практичний досвід вітчизняних і зарубіжних бібліотек щодо інформаційного забезпечення науки і практики, досліджувалися інформаційні потреби освітян України шляхом анкетування, розроблялася стратегія напрямів дослідження [23].

Здійснений у межах НДР аналіз ступеня задоволення інформаційних потреб науковців і практиків України показав, що в освітянській галузі вторинних інформаційних видань, які висвітлюють стан наукових розробок у сучасній світовій і вітчизняній педагогічній науці, недостатньо, а в деяких випадках про їх існування фахівці навіть не знають. Результати анкетування оприлюднювалися на наукових конференціях і семінарах, у фахових періодичних виданнях, під час заходів у Бібліотеці. З урахуванням результатів аналізу розроблено наукові, науково-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, оприлюднена і втілена у практику модель системи вторинних документів як у паперовому, так і в електронному вигляді (автори – В. Лутовинова, Л. Пономаренко) (див. *схему 1*) [15, 21].

Згідно з ТЗ НДР і РП дослідження всі різновиди інформаційних документів мали створюватися у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського паралельно. Дана робота мала відбуватися також і у бібліотеках мережі, а саме: у наукових книгозбірнях ВНЗ III–IV р. акр. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, Миколаївській міській й Львівській обласній науково-педагогічних бібліотеках.

Під час дослідження було виявлено потребу в удосконаленні дистанційних форм обслуговування користувачів, розширенні асортименту інформаційно-аналітичних продуктів, наданні доступу до них як через традиційні форми, так і через мережу Інтернет. У результаті аналізу також виявлено, що користувачі освітянських бібліотек України, передусім науковці, професорсько-викладацький склад, управлінці мають нагальну потребу у фактографічних та оглядово-аналітичних продуктах і послугах. У зв'язку з цим необхідно було не тільки тематично й жанрово розширити й поглибити бібліографічну продукцію, яку виробляють ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та наукові бібліотеки галузі, а й

розробивши науково-методичні засади, започаткувати підготовку таких складових системи науково-інформаційного забезпечення, як реферативна та оглядово-аналітична діяльність. Зазначене вище конкретизувало завдання в кожній структурній частині майбутньої системи вторинно-документних ресурсів, дало цілісне уявлення учасникам проекту про реалії, що стояли перед колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та науковими бібліотеками галузі. Незважаючи на низку поточних проблем, а саме: відсутність у Бібліотеці власної поліграфічної бази, недостатність підготовлених кадрів, готових до складання рефератів, фактографічних та аналітичних оглядів та ін., означене поетапно реалізовувалося колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, для чого ще у перші роки дослідження перед її фахівцями були поставлені нові професійні вимоги, розпочато підвищення їх кваліфікації.

Аналіз результатів НДР дав підстави для таких висновків: було сформовано та проаналізовано її джерельну базу, яка становить понад 600 джерел і яка у кабінеті бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сконцентрована в розділі СКС (систематична картотека статей); розроблено наукові, науково-методичні та організаційні засади системи забезпечення освітянської галузі України, що оприлюднювалися у понад 50 наукових публікаціях, що друкувалися в наукових збірниках та періодичних виданнях; зазначене втілювалося у практику як у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в бібліотеках галузі.

Згідно з розробленою моделлю впродовж п'ятиріччя було започатковано, удосконалено і поглиблено підготовку вторинної продукції у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в бібліотеках мережі. Так, у межах НДР підготовлено 1108 важливих посібників з психолого-педагогічних питань, зокрема видано 5 ґрунтовних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків з актуальної тематики: «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (2004) [5, 2 др. арк.], «Професійна освіта України за роки незалежності» (2004) [12 др. арк.], «Дошкільна освіта як складова безперервної освіти України (1991–2006)» (2007) [8 др. арк.], «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми розвитку, інтеграція до європейського освітнього простору (1991–2006)» (2008 р.) [25 др. арк.], в яких розкривається розвиток вітчизняної освіти різного рівня, а також покажчик «Дер-

жавна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004)» (2005 р.) [4,8 др. арк.], в якому висвітлено внесок ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у створення системи інформаційного забезпечення освітньої галузі України. Підготовка п'ятого науково-допоміжного покажчика «Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України (1991–2006)» відбувалася інноваційним шляхом, а саме: об'єднаними зусиллями фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й наукової бібліотеки НПУ ім. М. Драгоманова з використанням ІКТ та проблемно-орієнтованих баз даних. Також у межах НДР було підготовлено і видано 8 рекомендаційних ретроспективних покажчиків, це, зокрема, посібник «Сучасні технології в освіті», який складається з двох частин: Ч. 1. «Сучасні технології навчання» (2005) та Ч. 2. «Сучасні технології виховання» (2006) [21,2 др. арк.]; «Сучасні освітні технології» (2003) [4 др. арк.], 5 щорічників «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі освіти і педагогічної науки» та ін.; 60 поточних бібліографічних покажчиків «Нові надходження до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського». Останні оприлюднювалися у фаховій пресі та систематично передавалися до Президії АПН України й інститутів АПН України. Вищезазначена видана продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надсилалася до національних, державних та освітніх бібліотек мережі, а саме: книгозбірень ВНЗ III–IV р. акр. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, ІППО, інститутів АПН України, Львівської, Миколаївської науково-педагогічних бібліотек, оприлюднювалася на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у рубриці «Науково-інформаційна діяльність» (www.library.edu-ua.net) у повнотекстовому варіанті. Науковими консультантами вищезазначених робіт були відомі фахівці АПН України: д-р пед. наук Б. І. Корольов, канд. пед. наук І. Г. Єрмаков, канд. пед. наук К. І. Чорна, канд. пед. наук В. І. Кизенко та інші, що безумовно позитивно вплинуло на якість цих робіт, їх науковий рівень. Упродовж п'ятирічного дослідження науковці інститутів АПН України, ВНЗ України та практики освітньої галузі й фахівці бібліотек відзначали, що дані бібліографічні видання стали не тільки вагомою джерельною базою з відповідних питань, а і сприяли впровадженню наукових здобутків у практику освітніх закладів України, стали фундаментом для прийняття опти-

мальних управлінських рішень щодо розвитку освітньої галузі держави [18].

Важливою складовою бібліографічної частини системи інформаційних документів є біобібліографічні покажчики. У межах даної НДР фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського продовжувались готуватися видання такого виду, коло яких суттєво розширилося, удосконалилися їхні структура та зміст. Дані біобібліографічні покажчики видавалися у трьох серіях: «Визначні педагоги світу», «Академіки АПН України», «Ювіляри АПН України», в яких вийшло впродовж п'ятиріччя 28 видань (загальний обсяг усіх – 50 др. арк.). У посібниках презентувався творчий доробок видатних педагогів світу, зокрема Януша Корчака, В. О. Сухомлинського, наших сучасників – академіків АПН України: В. Г. Кременя, І. Д. Беха, І. А. Зязюна, В. М. Мадзігона, С. Д. Максименка, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської та інших, що вперше здійснювалося в Україні. У 2007 році фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано нову серію біобібліографічних видань – бібліотекознавчу, а саме: «Майстри бібліотечної справи України», в якій планується висвітлювати діяльність знаних діячів минулого та наших сучасників, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотечно-бібліографічної справи в Україні. Перший бібліографічний покажчик даної серії презентує діяльність директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук П. І. Рогової [18].

У межах НДР інформаційно забезпечувалося виконання національних програм «Діти України», «Освіта України XXI століття», «Патріотичне виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства», Державної програми «Вчитель», «Державної програми розвитку і функціонування української мови», а також комплексних програм «Профілактика злочинності», «Здоров'я нації», «Школа майбутнього XXI ст.» та ін. З цією метою за означений період фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено понад 40 тематичних професійно-допоміжних бібліографічних списків (загальний обсяг – 16 др. арк.), які регулярно оприлюднювалися на сторінках фахових видань «Освіта України», «Сільська школа», «Шкільна бібліотека плюс», «Шкільний світ», а також на веб-сайті Бібліотеки.

Інформаційна діяльність передбачає цілеспрямоване масове та диференційоване (групове й індивідуальне) інформування та вибіркоче розповсюдження інформації. Цей напрям також удосконалювався і поглиблювався фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у межах даного проекту. Передусім ним були охоплені члени Президії АПН України та відділень Академії, ректори та професорсько-викладацький склад ВНЗ України. Кількісний склад абонентів щорічно становив 25 осіб, серед яких – академіки АПН України В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, І. Ф. Прокопенко та інші. Для них упродовж дослідження було підготовлено й передано понад 1576 бібліографічних списків за 26 темами. Цілеспрямованим інформуванням також забезпечувались наукові дослідження лабораторій Інституту педагогіки АПН України, в результаті чого фахівцями Бібліотеки були підготовлені тематичні бібліографічні списки за темами: «Життєва компетентність особистості», «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти», «Метод проектів у сучасній школі», «Створення концепції профільної школи», «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» тощо, загальний обсяг яких становить 7 др. арк. Частина цих списків опублікована у збірниках наукових праць лабораторій інститутів АПН України як джерельна база дослідження. Співпраця фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з науковцями інститутів АПН України сприяла якісному здійсненню їхніх наукових проектів, професійному взаємозбагаченню, підвищенню фахового рівня учасників інформаційної діяльності.

Упродовж п'ятиріччя в межах НДР на замовлення фахівців різних категорій – користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – виконано понад 100 письмових бібліографічних довідок, найактуальнішими з яких були такі: «Комерційна освіта у другій половині XIX – на початку XX ст.», «Григорій Ващенко», «Психологія підлітків 12–16 років», «Тестування, в тому числі комп'ютерне, як вид психологічної діагностики», «Педагогіка Д. Дьюї та її вплив на розвиток освіти у світі», «Ідеї національного відродження у творах І. Огієнка» та ін., які й нині доступні віддаленим користувачам через сайт Бібліотеки. Результати НДР фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського оприлюднювали систематично на кон-

ференціях, що організовували інститути АПН України та заклади освіти м. Києва, виступаючи з бібліографічними оглядами (всього 32) й влаштовуючи книжкові виставки з теми заходу. Всього за п'ятиріччя було організовано 846 вищезазначених заходів, які були присвячені актуальним питанням розвитку освіти, інноваціям в освіті, визначним педагогам України і світу.

Увесь широкий спектр інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснювався паралельно з формуванням повноцінного інформаційного ресурсу у традиційній та електронній формі, створенням та удосконаленням довідково-пошукового апарату Бібліотеки, в якому відкривалися нові рубрики з актуальних психолого-педагогічних питань, де поглиблено розкривалися сучасні напрями розвитку педагогічної науки, освіти і практики. Усе вищезазначене спрямовувалося на реформування і модернізацію сучасної педагогічної науки й освіти, сприяло популяризації творчого доробку вчених освітянської галузі держави, втіленню наукових розробок АПН України у практику діяльності освітянських закладів України. Досягнуте фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналізувалося, узагальнювалося й оприлюднювалося на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях та семінарах, відзначалося бібліотечними і педагогічними фахівцями як ґрунтовний внесок у розвиток вітчизняної галузевої бібліографії та біобібліографії.

Згідно з Концепцією національної програми інформатизації [19], а також ТЗ даної НДР і з метою розширення асортименту інформаційних продуктів й удосконалення дистанційних форм обслуговування освітян за підтримки Президії АПН України у 2006 р. до структури ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було введено два спеціалізовані інформаційно-аналітичні структурні підрозділи – відділ наукового реферування й відділ оглядово-аналітичної роботи та поширення інформації у сфері освіти. Дані напрями інформаційної діяльності започатковано у бібліотеках освітянської галузі України вперше.

Перш ніж визначити завдання щодо підготовки реферативних та оглядово-аналітичних документів, учасниками НДР було проаналізовано науковий і практичний досвід із підготовки реферативної та оглядово-аналітичної інформації різними науковими установами та інформаційними центрами України. Зібраний матеріал засвідчив,

що вищезазначені документи з психолого-педагогічних питань, зокрема, у загальнодержавній електронній реферативній базі висвітлюються недостатньо повно. У зв'язку з цим фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського прийняли рішення розширити сегмент галузевого представлення наукової фахової літератури у вищезазначеній електронній базі даних «Україніка наукова» та її паперовому варіанті – українському реферативному журналі (УРЖ) «Джерело», який готується на кооперативних засадах під керівництвом НБУВ та ІПРІ НАН України. Для реферування було визначено коло всеукраїнських фахових періодичних видань психолого-педагогічної тематики, що зареєстровані як ВАКівські (нині їх 20, надалі коло джерел буде розширюватись). Пройшовши відповідну методичну підготовку, узгодивши дії відділу реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з відповідним підрозділом НБУВ, було розпочато реферування визначених наукових документів та відображення їх у означених вище базах і виданнях. Представлення рефератів, підготовлених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у загальнодержавній електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» розпочалося з II половини 2006 р. Перший блок рефератів, підготовлених фахівцями у традиційному вигляді, був надрукований в *УРЖ «Джерело», серія 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» у № 3/2007*. Галузева реферативна інформація, що готувалася фахівцями бібліотеки, також почала розміщуватися на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у розділі «Електронні ресурси», підрозділ «Реферативна база» [11].

Фахівці відділу реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, які не мали спеціальної підготовки, стажувалися у відповідному підрозділі НБУВ, постійно співпрацюючи з колективом НБУВ. У подальших НДР така робота буде системно проводитися, планується залучити до неї усі наукові бібліотеки мережі МОН України та АПН України.

Підготовка вторинних продуктів вищого рівня – синтезованої прогностно-аналітичної інформації з актуальних питань розвитку освіти в Україні та у світі – стала метою роботи фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж першої половини 2007 р. Дані документи є найскладнішими не тільки для бібліотек, а й для всіх інформаційних служб у системі інформаційних

видань. Дирекцією, керівниками НДР було проведено відповідні організаційні заходи для започаткування роботи у відділі науково-аналітичної обробки і поширення інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а саме: набрано фахівців, проведено відповідну науково-методичну підготовку, розпочато вивчення наукового та практичного досвіду з підготовки оглядово-аналітичної продукції в Україні і розпочато написання одного з найскладніших видів оглядово-аналітичних матеріалів. У зв'язку з відсутністю у Бібліотеці видавничої бази дані матеріали оприлюднювалися на сторінках журналу «Директор школи, ліцею, гімназії». Отже, перші кроки у започаткуванні одного із найскладніших напрямів науково-інформаційної діяльності зроблено. Надалі цей напрям отримає поглиблений розвиток у новій НДР, яку будуть здійснювати фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2008 р. у межах нової НДР.

З метою надання доступу віддаленим користувачам до вторинної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2004 р. було розпочато її оприлюднення на веб-сайті Бібліотеки. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати структуру веб-сайту, важливою складовою якого є розділ «Науково-інформаційна діяльність», структурований за підрозділами, що розкривають цей напрям роботи Бібліотеки, а саме: «Нові надходження», «Науково-допоміжна бібліографічна продукція», «Персональна бібліографічна продукція», «Рекомендаційні видання», «Інформаційно-виставкова діяльність» тощо. У кожному з підрозділів вміщуються повнотекстові вторинні документи, в останньому подається не тільки інформація про події в галузі освіти, а й бібліографія з даного питання, підготовлена фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Освітня й бібліотекарі можуть не тільки скористатися наданим ресурсом, а і роздрукувати видання для своїх інформаційних потреб.

Одним із вагомих напрямів діяльності Бібліотеки є науково-методична робота. Для координації та кооперації щодо створення вторинних документів науковими бібліотеками освітянської галузі України та для підвищення кваліфікації бібліотекарів, які будуть їх готувати, одним із важливих завдань даної НДР було розроблення відповідних науково-методичних посібників. З цієї метою науковим керівником НДР В. І. Лутовиною було підготовлено три методичні посібники: *«Анотування як процес аналітико-*

синтетичної переробки інформації» [13], *«Методика бібліографування»* [14], *«Реферування як процес мікроаналітичного згорання інформації»* [16], в яких висвітлено теоретико-методичні засади створення вторинних документів різних видів. Структура документів відповідає логіці науково-практичного пізнання процесу бібліографування та реферування: від характеристик означеного процесу та класифікації бібліографічної й реферативної продукції до висвітлення методики роботи над цими документами. Дані видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського були надіслані до наукових бібліотек освітянської галузі та державних і національних книгозбірень України й стали важливими практичними посібниками як для спеціалістів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і для фахівців з інших бібліотек України, які здійснюють підготовку відповідних інформаційних продуктів. Посібники також є вагомим науково-практичним здобутком наукового керівника НДР В. І. Лутовинової щодо науково-методичного напрямку системи інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі України. Необхідно підкреслити, що реалізація даного наукового проекту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стала можливою також завдяки підтримці Президії АПН України, чіткій роботі дирекції, наукових керівників НДР щодо розвитку відповідної матеріально-технічної бази, а також усвідомленню важливості цієї роботи фахівцями Бібліотеки та злагодженій роботі всіх структурних підрозділів книгозбірні.

Отже, завдяки даній НДР, що здійснювалася впродовж 2003–2007 рр., поглибилась і розширилась діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського інформаційного центру, розроблено наукові, науково-методичні та організаційні завдання системи інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, розпочато цілеспрямовану підготовку вторинної інформації з актуальних психолого-педагогічних питань у трьох напрямках: бібліографічному, реферативному, оглядово-аналітичному, що в подальшій роботі буде продовжуватися. Зокрема, у межах НДР розглядалися такі перспективні напрями роботи колективу щодо спектру підготовки різних видів документів, як: підготовка експрес-інформації, реферативних збірників, прогностично-аналітичних, оглядових документів, які створюватимуться у наступних наукових проектах Бібліотеки,

в яких братимуть участь й фахівці наукових бібліотек мережі освітянських книгозбірень МОН України та АПН України.

Координація та кооперація інформаційної діяльності бібліотек галузі, уникнення дублювання при створенні інформаційної продукції є умовою системної роботи бібліотек мережі щодо цілеспрямованого інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі держави. З цією метою згідно з робочою програмою НДР з 2005 року фахівцями відділу наукового і прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розроблено й започатковано підготовку *«Зведеного плану інформаційно-видавничої діяльності освітянських бібліотек та основних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі України»* [8], що є одним із важливих науково-методичних і практичних кроків щодо здійснення головної мети ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зведений план готується на основі даних, надісланих бібліотеками освітянської мережі з регіонів, і сприяє:

- удосконаленню і систематизації науково-інформаційної діяльності бібліотек галузі;
- актуалізації науково-інформаційної діяльності бібліотек освітянської мережі;
- пропаганді вторинної продукції бібліотек освітянської мережі;
- системному надходженню інформаційної продукції до бібліотек освітянської мережі й, зокрема, до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і навпаки.

Необхідно зазначити, що впродовж дослідження цей напрям роботи з об'єктивних причин йшов повільно, але попри все – справа зрушилася з місця. Отже, директори бібліотек педагогічних ВНЗ III–IV р. акр. та інших книгозбірень мережі зрозуміли важливість співпраці щодо кооперації науково-інформаційної діяльності задля забезпечення розвитку освітянської галузі України.

У даному контексті одним із важливих завдань НДР було удосконалення діяльності наукових бібліотек освітянської мережі різних видів. Щорічний аналіз їхньої роботи, започаткований у межах даного проекту, підготовка інформаційно-аналітичних оглядів фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – все це стало ще одним впливовим досягненням колективу ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського і кроком до активізації роботи книгозбірень освітянської мережі України [4–7].

Згідно з ТЗ і робочою програмою НДР проміжні результати оприлюднювалися на всеукраїнських конференціях і семінарах, що проводили бібліотеки України і ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Так, у травні 2006 р. колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було організовано всеукраїнський науково-практичний семінар на тему дослідження на базі Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки, в якому взяли участь директори наукових бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України і на якому були обговорені результати НДР й визначені напрями подальшої інформаційної діяльності бібліотек освітянської галузі МОН України та АПН України. Кожний учасник семінару визнав корисність такої форми підвищення кваліфікації спеціалістів галузі. Наголошувалося на необхідності системного проведення семінарів у подальшому. За результатами заходу підготовлено і оприлюднено на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського збірник матеріалів. Результати НДР також висвітлювалися на засіданнях Президії АПН України, Загальних зборах АПН України, у річних звітах АПН України, на щорічних всеукраїнських книжкових виставках «Сучасна освіта України». Усе здійснене в межах НДР упродовж п'ятиріччя сприяло утвердженню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру з психолого-педагогічних питань, головної бібліотеки галузевої мережі, якою розроблено, організовано і введено в практику бібліотек освітянської галузі України повноцінну систему вторинних документів для забезпечення фахових потреб освітян нашої держави, що є результатом масштабним і багатоаспектним. У жовтні 2007 р. Бібліотекою було проведено всеукраїнську науково-практичну конференцію, на якій підводилися підсумки даної НДР.

Одним із важливих аспектів і ключових чинників у вирішенні завдань НДР щодо науково-інформаційного забезпечення фахових інформаційних потреб освітян нашої держави є забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек відповідними кадрами, що на сучасному етапі є досить проблемним питанням. Це спонукало директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогову у 2003 р. ініціювати відкриття у НПУ ім. М. П. Дра-

гоманова інтегрованої спеціальності «вчитель української мови і літератури – бібліотекознавець». Окрім базових фахових дисциплін до навчального плану підготовки спеціалістів введено дисципліну «Інформаційно-аналітична діяльність». У підготовці кадрів беруть участь провідні фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова та інші провідні науковці бібліотек м. Києва. Виробничу практику студенти проходять на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова, що, зокрема, позитивно впливає на розуміння ними значущості своєї професії, сприяє їх професійному становленню, глибині підготовки саме до роботи з інформаційно-аналітичними документами, розумінню ролі галузевих бібліотечних інформаційних центрів для розвитку сучасної освіти і науки нашої держави. Здійснене вище слугувало також прикладом для відкриття даної спеціальності в інших вишах України.

Отже, підводячи підсумки здійсненого, слід зробити такі висновки:

- упродовж 2003–2007 рр. у межах вищезазначеної НДР розроблено теоретичні, науково-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, що відображено у 70 наукових публікаціях фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- розроблено модель галузевої системи вторинно-документних ресурсів, яка впроваджувалася у роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі;
- на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру сформовано і розпочато підготовку системи інформаційних документів (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних) для фахівців освітянської галузі України, спрямованих на відображення широкого спектру актуальних питань психолого-педагогічної науки і практики. Здійснюється системна розсилка видань до бібліотек галузі;
- активізовано координацію й кооперацію ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо спільної інформаційної діяльності з бібліотеками освітянської мережі МОН України і АПН України згідно із розробленою системою;

- поглиблено роботу з підвищення кваліфікації для бібліотекарів мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України в таких формах, як видання методичних посібників з усіх напрямів інформаційної роботи, що виходять в серії «На допомогу працівникам освітянських бібліотек», проведення семінарів-практикумів, присвячених актуальним питанням діяльності бібліотек галузі, стажування у провідних бібліотеках держави тощо;
- уперше в незалежній Україні для бібліотек освітянської галузі започатковано підготовку фахівців за інтегрованою спеціальністю «педагог-бібліотекознавець» у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова;
- у межах даної НДР здійснюється дисертаційне дослідження, що визначить нові пріоритетні напрями подальшої науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України і АПН України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова, Л. В. Научные основания библиографической деятельности: (Теоретико-методологическое исследование библиографического познания) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Астахова Людмила Викторовна. – М. : [б. и.], 1997. – 36 с.
2. Горвий, В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горвий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2005. – 296, [3] с.
3. Давидова, І. О. Бібліотечно-інформаційне виробництво: технології інтелектуалізації та гуманізації / І. О. Давидова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 38–45.
4. Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів України у 2006 році : інформ.-аналіт. огляд / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. Т. Е. Кучеря ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 76 с.
5. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2007. – 64 с. – Бібліогр.: с. 63–64.
6. Діяльність бібліотек установ Академії педагогічних наук України у 2006 р. : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка

- України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 22 с.
7. Діяльність Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки та Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки у 2002-2006 рр. : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 42, [1] с. – Бібліогр.: с. 36.
 8. Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України на 2007 рік / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Т. Е. Кучеря, І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – К. : [б. в.], 2007. – 32 с.
 9. Згуровський, М. З. Системна методологія передбачення / Михайло Захарович Згуровський ; НАН України, Ін-т приклад. систем. аналізу. – К. : Політехніка, 2001. – 50 с.
 10. Каньгин, Ю. М. Повышение роли информатики в управлении научно-техническим прогрессом / Юрий Михайлович Каньгин, Георгий Ильич Калитич ; Гос. план. ком. УССР. – К. : [б. и.], 1987. – 61 с. – (Промышленность : обзор. информ. / Укр. НИИ науч.-техн. информации и техн.-эконом. исследований). – Библиогр.: с. 57–61.
 11. Коваленко, І. Й. Реферативне забезпечення педагогічної науки в Україні / І. Й. Коваленко, Т. О. Судіна // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / [редкол.: В. А. Бітаєв, Г. В. Власова, Л. А. Дубровіна, М. С. Слободяник та ін.]. – К., 2008. – С. 57–59.
 12. Лутовинова, В. І. Аналітико-синтетична переробка інформації: навч. посіб. / В. І. Лутовинова, Г. В. Власова, Л. І. Титова. – К. : ДАККіМ, 2006. – 290 с.
 13. Лутовинова, В. І. Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Держ. наук.-пед. б-ка України [та ін.]. – Х. : [б. в.], 2003. – 42 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек» ; вип. 2).
 14. Лутовинова, В. І. Методика бібліографування [Електронний ресурс] / В. І. Лутовинова ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані (1 файл). – К. : [б. в.], 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD–R). – (Серія «На допомогу професійній самосвіті працівників освітянських бібліотек»).
 15. Лутовинова, В. І. Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 133–140. – Бібліогр.: 6 назв.

16. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

17. *Лутовинова, В.* Теоретико-методичні засади та історія розвитку української рекомендаційної бібліографії / В. Лутовинова. – К. : Книжк. палата України, 2002. – 148 с. – Бібліогр.: с. 133–146.

18. *Пономаренко, Л. О.* Внесок Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у розвиток бібліографічних ресурсів психолого-педагогічної тематики: традиції та інновації / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 116–121. – Бібліогр.: 10 назв.

19. *Про Концепцію* Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 75/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27/28. – С. 494–509.

20. *Про Національну* програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27/28. – С. 482–493.

21. *Рогова, П. І.* Система науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України: стан та перспективи / Рогова П. І. // Педагогічна і психологічна науки в Україні : [у 5 т.] : до 15-річчя АПН України / АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 195–208. – Бібліогр.: 10 назв.

22. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

23. *Углова, О.* Вивчення та аналіз інформаційних потреб педагогічних та науково-педагогічних кадрів у контексті діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. Углова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 505–511.

24. *Філіпова, Л. Я.* Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Філіпова Людмила Яківна ; Харк. держ. академія культури. – Х. : [б. в.], 1999. – 34 с.

25. *Швецова, Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Швецова Галина Миколаївна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 2002. – 32 с.

УДК 025.5:001.8:002.1-028.14

Л. І. Бейліс, канд. іст. наук, зав. відділу Національної парламентської бібліотеки України, заст. головного редактора журналу «Бібліотечна планета»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БІБЛІОТЕКАХ

У статті подано огляд різних статей і монографій, що висвітлюють проблему інформаційного забезпечення наукової діяльності в умовах бібліотек.

Ключові слова: інформаційне забезпечення наукової діяльності, наукова бібліотека, соціальна комунікація, документ.

Інформаційне забезпечення наукової діяльності (ІЗНД) входить до загальної системи наукової комунікації, яка складається з багатьох різномірних елементів. Це і форми *безпосереднього* спілкування науковців на формальних (конференції, симпозиуми) і неформальних зібраннях, і форми спілкування, опосередковані документами, якими, зокрема, є наукові статті, журнали, збірники праць, монографії тощо. Це спілкування можна вважати таким, що відбувається в часі і просторі, сполучаючи вчених різних країн і епох.

Наукові бібліотеки (різних видів) за своїм прямим призначенням, спираючись на професійні навички бібліотекарів і бібліографів, а також на власні і віддалені інформаційні ресурси, здійснюють ІЗНД, тим самим входячи в систему наукових комунікацій як надзвичайно важлива ланка. Окрім первинних документів, що є основним засобом ІЗНД, бібліотека продукує вторинні інформаційні продукти, які, маючи довідковий і рекомендаційний характер, наближають до користувача наявні інформаційні ресурси, розкривають їх. Таким чином бібліотека стає виробником специфічних знань, а бібліотекар (бібліограф) – чинним учасником як наукових комунікацій, так і науково-дослідної роботи (НДР) взагалі, оскільки «...в знаковому спілкуванні зливаються в одне ціле пізнання і трансляція пізнавального досвіду» [2, с. 16].

Вторинний документ створюється в результаті аналітико-синтетичної обробки первинного документа, у згорненому вигляді віддзеркалює його зміст і має такі функції:

- інформативну – подає цілісну, узагальнену інформацію про зміст документа і усуває необхідність читання його повного тексту, якщо текст має для читача другорядний інтерес;
- пошукову – використовується для пошуку документів та інформації;
- індикативну – надає користувачам інформацію про їм невідомі, але релевантні їхнім запитам документи з характеристикою основних змістовних ознак;
- довідкову – реалізується представленням конкретних фактичних відомостей;
- комунікативну – інформує про наукові дослідження і проблеми, над якими працюють учені;
- сигнальну – виявляється у повідомленні про публікацію або ж надходження до фондів нових документів;
- прогностичну – можливість у результаті аналізу документів передбачити розвиток певної галузі, виникнення нових проблем, напрямів наукових досліджень тощо [5, с. 5–6].

Наукова комунікативна діяльність, на думку вчених, які її досліджують, – це обмін певними текстами або знаковими системами між двома суб'єктами: інформатором, який їх створює, і реципієнтом, який їх сприймає, осмислює та інтерпретує. Таким чином здійснюється надання від інформатора до користувача змістовно організованої бібліографічної, фактографічної та повнотекстової інформації щодо предмета і мети наукових досліджень, з одного боку, а з іншого – використання інформатором наявних наукових узагальнень, термінів і понять для створення необхідних класифікаційних і систематизуючих механізмів. Цей процес підпорядкований загальному механізму соціальної взаємодії в суспільстві, в якому контрагенти спілкування (інформатор – реципієнт-інтерпретатор) знаходяться в суб'єкт-суб'єктних стосунках і здійснюють інформаційний обмін, діалектично сполучаючи свої ролі [2, с. 47]. Такий обмін вивчається комплексом соціально-комунікативних наук, який поєднує в собі семіотику (вужче – лінгвістику), соціологію, психологію. Єдність цього комплексу у 80-ті роки ХХ сторіччя намагалися підкреслити терміном *семісоціопсихологія* [2, с. 45]. Суть такого триєдиного

підходу до комунікативних процесів та ІЗНД зокрема полягає в тому, щоб у результаті дослідження особливостей комунікатора і реципієнта, контекстних (позатекстових) обставин, значущих елементів і структури текстів осягнути механізм сприйняття інформації, сприяти її адекватному розумінню, а також у поглибленні знань щодо «механізмів соціальної взаємодії людей» шляхом «безперервного породження і інтерпретації текстів в суспільстві» [2, с. 47] та соціальних наслідків цих процесів. Усе це сприятиме підвищенню ефективності текстового спілкування, осмисленому оволодінню відповідними навичками, що дуже важливо для розвитку науки, освіти і багатьох інших сфер людської діяльності, зокрема для таких прикладних, як бібліографія. Для бібліотекарів (бібліографів) це завдання актуалізує питання якості інформаційного обслуговування і – вужче – елементів інформаційно-пошукового апарату бібліотеки, системи каталогів і картотек, а з урахуванням досягнень сучасних технологій – питання наявності автоматизованих пошукових систем, баз даних, електронно-інформаційних мереж.

Важливими є і вторинні інформаційні документи, які мають свою розгалужену жанрову структуру і покликані зорієнтувати читача в інформаційних потоках.

У цьому контексті надзвичайно важливим є питання забезпечення якості вторинного документа, його смислової адекватності первинному. Причина низької якості, за словами Ф. У. Ланкастера, нерідко полягає і в самій орієнтованості систем інформаційного пошуку лише на видачу інформації щодо наявності (або відсутності) документів, які мають відношення до запиту, і на те, де ці документи можна знайти. У результаті такий пошук ніяк не інформує користувача про предмет запиту в тому розумінні, що якимось змінює знання з цього предмета [2, с. 231]. Тому в процесі аналітико-синтетичної обробки первинного документа інформатор повинен пам'ятати, що, за словами відомого психолога О. Леонтєва, метою спілкування є та чи інша спрямована зміна в смисловому полі реципієнта [2, с. 40]. Він повинен намагатися не тільки визначити елементи і ключові слова, які визначають тему і предмет повідомлення, а й встановити між ними семантико-смислові зв'язки, характерні саме для даного конкретного тексту – від головного до другорядного [2, с. 232], перенести ці співвідношення у вторинний

текст і таким чином зберегти в ньому всі інноваційні підходи, властиві первинному документу. Саме тоді одержаний для вторинного документа перелік ключових слів буде не просто його словником, що фіксує тему і предмет повідомлення, але стане власне предметом тексту, здійсненим певним чином для певних цілей [2, с. 232].

Отже, інформативність вторинних наукових текстів (документів) забезпечується їх відповідністю змістовно-смісловій структурі оригінального наукового тексту, його цементуючому комунікативному наміру, збереженням тих елементів, які вказують на мету створення первинного документа. За словами дослідника-філолога Л. С. Школьника, якщо в оригінальному науковому тексті мета повідомлення, як правило, – «замаскована», то в рефераті вона повинна бути чітко визначена [2, с. 233]. Конкретніше це означає, що анотація або реферат повинні не тільки поверхово інформувати про предмет дослідження у первинному документі, а й нести певну інформацію щодо висновків дослідника, інформувати про інноваційність або окрему позицію автора щодо висвітленої проблеми. У разі ж якщо сам первинний документ є неконцептуальною компіляцією або переспівом чужих ідей, то заради економії часу науковця цей прикрий факт варто зазначати відповідною приміткою: «аналогічно див. ...». Такий підхід потребує від інформатора (бібліотекаря-бібліографа) не тільки певних комунікативних умінь та навичок, здатності відрізнити в тексті головне від другорядного, а й, що дуже важливо, професійної підготовки на терені тієї чи іншої галузі знання або, як мінімум, компетентності або певної ерудиції. Такий погляд є традиційним для українського бібліографознавства: зокрема, ще в 1919 році український бібліограф А. Бем писав: «Можна бути ученим, не будучи бібліографом, але не можна стати справжнім бібліографом, не будучи ученим» [1]. Зрозуміло, що бібліограф мусить знати принаймні тезаурус, основні поняття наукової галузі, яку обслуговує, а значить, мати змогу певної спеціалізації, що легше здійснити в умовах спеціалізованої наукової бібліотеки. У цьому контексті також здається доцільним досвід тих країн, де фах бібліотекаря (бібліографа) можна здобути тільки маючи підготовку з якогось іншого фаху.

Історично склалося так, що ІЗНД стала характерною і однією з найважливіших функцій бібліотечних закладів, бібліографічно-

інформаційної діяльності й наукових бібліотек зокрема. За словами М. Слободяника, «наукова бібліотека розглядається у функціональному зрізі як соціальний інститут, відмінною особливістю якого є взаємозв'язок з наукою, а основними типологічними ознаками – безпосередня включеність до системи наукових комунікацій та проблемна орієнтація ресурсів на задоволення професійних інформаційних потреб» [7, с. 52]. «Наукова бібліотека у своїй діяльності пріоритетно підтримує перспективні тенденції в розвитку науки, орієнтується як на формальні засоби впливу наявними механізмами індивідуального, групового та колективного розповсюдження інформації, так і на неформальні, за яких окремі наукові працівники грають роль інформаційних посередників між інформаційними текстами, знаннями і членами свого колективу» [7, с. 37].

ІЗНД діє в сфері постійно виникаючих і оновлюваних під час науково-дослідної роботи (НДР) інформаційних потреб науковців. НДР у своїй підготовчій, основній та заключних фазах передбачає, за М. Слободяником, сім основних функцій: адміністративну, планування, прогнозування, творчу участь у дослідженні, організаційно-технічне забезпечення НДР, впровадницьку, інформаційну. Кожна з функцій породжує відповідні інформаційні потреби, які, залежно від посадового рівня та ділянки роботи науковця, можуть стосуватися різноманітних питань – від інформації, пов'язаної із сучасними методами планування та організації НДР, із питань організації теоретичних досліджень та методів обробки результатів експерименту, щодо конкретних характеристик технічного обладнання – до інформації з характеристикою основних (актуальних) напрямів наукової галузі, про вітчизняні і зарубіжні досягнення в конкретній та суміжних галузях тощо [7, с. 65–70].

Ефективність ІЗНД в умовах бібліотеки залежить від цілеспрямованості і вмотивованості у стосунках між інформатором і користувачем. Ці принципи передбачають, зокрема, точність сформульованого запиту і, відповідно, відбору первинних документів для їх подальшої аналітико-синтетичної обробки; повноту цього відбору, виділення в цьому масиві таких документів, які найбільш адекватно відображають природу предмета дослідження. Важливим чинником у вдосконаленні ІЗНД є запровадження сучасних

комп'ютерних технологій і постійно оновлюваних інформаційно-пошукових систем. За словами В. Ільганаєвої, «нова реальність», яка охоплює і технічний прогрес, «впливає не тільки на ...організаційні, комунікаційні особливості (*соціуму*. – Л. Б.), але і на характер суспільних відносин, які стають більш оперативними, медіанасиченими і розмаїтими, інтенсивними, породжуючи нові соціально-психологічні та інформаційно-психологічні феномени» [3, с. 3]. Тут необхідно згадати і про такі соціальні наслідки, як наближення науковців до глобальних потоків наукової інформації, посилення взаємодії між різними науковими школами, подолання територіально-географічної нерівності та роздробленості у розвитку НДР, демократизація НДР, зростання можливостей окремих науковців до саморозвитку, створення умов для формального і неформального спілкування з колегами, підключення до власної НДР результатів і даних суміжних наук тощо.

Процес технологічного оновлення бібліотек, які займаються ІЗНД, досить активно відбувається і в Україні. Зокрема, важливим є проект створення Загальноакадемічного порталу наукової періодики під проводом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [4, с. 158–159], запровадження Національною парламентською бібліотекою України інформаційної системи «Т-LIBRA» (виробництво Росії), яка, зокрема, надасть можливість «максимально автоматизувати процеси формування метаданих, технологічних ресурсів і фондів електронних документів», а також збагачувати фонди різними типами повнотекстових електронних документів (електронними аналогами сучасних публікацій, цифрових фондів документів із бібліотечних фондів, електронних видань) [6, с. 129–131]. У бібліотек України є перспектива створення бібліотечних консорціумів щодо спільного використання баз даних зарубіжних фірм, таких як Springer, EBSCO, для доступу до кращих наукових журналів світу [8].

Таким чином, бібліотека, особливо наукова, як посередник між інституціями і фахівцями, що здійснюють НДР, та накопиченим і документально закріпленим знанням, є важливою ланкою в системі соціальних і, зокрема, наукових комунікацій, які здійснюються в часі і просторі та є інтелектуальною підвалиною для духовної і матеріальної діяльності людства. Невпинне зростання інформаційних потоків, об'єктивно наявна територіальна, гео-

графічна, а подекуди і соціальна нерівність людей в отриманні необхідної інформації, а окрім того об'єктивна потреба людства у кардинальному вдосконаленні світової системи виробництва із врахуванням соціальних і екологічних проблем потребують кардинальних наукових рішень, і все це покладає велику відповідальність на інституції, що здійснюють ІЗНД, і бібліотеки зокрема. Але й сама ІЗНД потребує серйозних наукових досліджень як запоруки її подальшого вдосконалення – і в напрямі соціальних механізмів і наслідків своєї діяльності, і з точки зору сучасного технологічного оснащення, і в подальшому осмисленні процесів інтерпретації і породження текстів для досягнення найбільш точних і адекватних засобів трансляції наукової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бем, А. З теоретичних питань бібліографії. 1. Суб'єктивний характер бібліографії / А. Бем // Книгарь. – 1919. – Чис. 25/26 (вересень–жовтень). – Ствп. 1661–1666; Чис. 27 (листопад). – Ствп. 1815–1820.
2. Дридзе, Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе; АН СССР, Ин-т социол. исследований. – М.: Наука, 1984. – 268 с.
3. Ільганаєва, В. О. Теоретичні аспекти розвитку соціально-комунікаційних структур в сучасному інформаційному просторі / В. О. Ільганаєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / М-во науки і освіти України, М-во культури і туризму України, Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, Ін-т держ. управління та інформ. діяльності. – К., 2008. – С. 3–4.
4. Копанєва, Є. О. Загальноакадемічний портал наукової періодики / Є. О. Копанєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р. / М-во освіти і науки України, М-во культури і туризму України, Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, Ін-т держ. управління та інформ. діяльності. – К., 2007. – С. 158–159.
5. Лутовинова, В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації: прак. посіб. / В. І. Лутовинова; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка]; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

6. *Олейник, В. В.* Технологическое обеспечение процесса создания полнотекстовых ресурсов для электронной библиотеки на базе информационной системы T-LIBRA / В. В. Олейник, О. В. Баркова // Документоведение. Библиотечное знание. Информационная деятельность: проблемы науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / М-во науки і освіти України, М-во культури і туризму України, Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, Ін-т держ. управління та інформ. діяльності. – К., 2008. – С. 129–131.

7. *Слободяник, М.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. Слободяник ; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : [б. в.], 1995. – 368 с.

8. *Ярошенко, Т.* Управління колекціями електронних журналів: нова роль бібліотек у створенні інформаційного освітньо-наукового простору України / Т. Ярошенко // Бібл. планета. – 2005. – № 5. – С. 14–18.

УДК 02:316.324.8

Л. Г. Петрова, *д-р пед. наук, професор, зав. кафедри книгознавства та видавничої діяльності КНУКіМ*

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються проблеми переорієнтації сучасної бібліотеки на нові пріоритети діяльності, що зумовлюють потребу вибору певної стратегії розвитку, спрямованої не лише на ефективне використання накопичених інформаційних ресурсів, інформаційних технологій та створення нових інформаційних продуктів і послуг, але й на реалізацію соціальних функцій, спрямованих на сприяння освіти шляхом доступу до інформації та знань. Зазначено, що роль бібліотеки буде зростати, як соціально важливого наукового і суспільного центру, який поєднує можливості інформаційно-інтелектуальної та соціально-педагогічної систем в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: *інформація, знання, процеси інформатизації, інформаційне суспільство, бібліотечно-інформаційні ресурси, інформаційні технології.*

Глобальні процеси інформатизації та перехід України до ринкової економіки зумовив прийняття бібліотекою нової моделі функціонування як інформаційно-інтелектуальної системи та

господарюючого суб'єкта, власника значних інформаційних ресурсів, виробника бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Переорієнтація діяльності на широке використання накопичених бібліотечно-інформаційних ресурсів, активне їх поповнення і використання з метою задоволення нових інформаційних потреб користувачів, а також упровадження у практику нового господарського механізму стало свідченням вибору бібліотеками оновленої відповідно до сучасних вимог стратегії розвитку.

У нових політичних, економічних і техніко-технологічних умовах почали розвиватися сучасні соціальні ролі і функції бібліотеки, зросло її значення як важливої соціально-педагогічної інституції системи. Звичайно, бібліотека завжди була тісно пов'язана із системою освіти. Але в інформаційному суспільстві саме освіта стає головним фактором розвитку виробничих сил і формування так званої «економіки знань». Характерна для індустріального суспільства відносна правова рівність щодо матеріального благополуччя в інформаційному суспільстві доповнюється вимогою рівності в доступі до інформації й можливості одержати освіту.

Бібліотеки утворюють інформаційну інфраструктуру, без ефективного використання ресурсів якої стає неможливим розвиток України як інформаційної цивілізованої держави. Адже відомо, що в інформаційному суспільстві стратегічним ресурсом є інформація і знання, що зумовлює інтелектуальний розвиток і творчий потенціал людини. І саме бібліотеки в цих умовах виконують високу цивілізаційну місію, забезпечуючи потреби в інформації і знаннях не тільки емпіричних, накопичених протягом історії людства, але й енциклопедичних, систематизованих, продукованих.

Досить поширеним є підхід до сучасної бібліотеки як до насамперед інформаційної системи, де її головна функція визначається як інформаційна. Справді, накопичення і використання інформаційних ресурсів є вирішальним чинником соціально-економічного прогресу країни. Проте зростання обсягу інформації та її накопичення у фондах бібліотек як на традиційних, так і електронних носіях, а відповідно і «всеїдне» її використання, потребує суттєвого вдосконалення роботи із читачем, аби полегшити йому доступ саме до таких документів, які сприятимуть його інтелектуальному, освітньому, культурному і естетичному розвитку. Всесвітня мережа Інтернет, на думку багатьох учених, в тому вигляді, якою вона

сьогодні є, може вщент знищити теоретичне мислення і класичну освіту. Вона є реальною загрозою духовним і моральним основам певних незахищених груп населення і, в першу чергу, молодого покоління. На цю небезпеку неодноразово вказував директор Книжкової палати України М. І. Сенченко.

Сучасні молоді люди досить безсистемно і хаотично сприймають велику кількість інформації. Вони отримують можливість замість виконання творчих самостійних завдань «скачувати» готову інформацію, що призводить до втрати інтересу, навичок самостійної роботи. З одного боку, зростає ерудованість дітей, молоді, але стає все менше продуктивно творчих особистостей.

Бібліотека з її досвідом відбору і систематизації інформації повинна брати участь у формуванні інформаційного простору користувача, виховувати його інформаційну культуру, що, передусім, передбачає високу вимогливість у виборі справді якісних й інформативних документів. У зв'язку із зазначеним, важко переоцінити особливу роль бібліотек для дітей, шкільних та інших освітянських бібліотек у сучасному суспільстві. Разом із тим техніко-технологічна модернізація бібліотек, застосування новітніх комунікативних засобів дозволяє значно розширити можливості обслуговування користувачів: прискорити пошук інформації, розширити діапазон діяльності бібліотеки – отримати інформацію із віддалених джерел.

Зазначене підвищує роль бібліотек як надважливої соціально значущої інституції, яка покликана забезпечити доступність інформації для всіх верств населення. Розвиток інформаційних технологій та електронних інформаційних ресурсів зумовили народження нового поняття – електронна бібліотека. Науково-технічний прогрес, упровадження комп'ютерної техніки в практику бібліотеки змінили її інформаційну культуру.

Отже, соціальні акценти діяльності бібліотеки ініціюються сучасним рівнем розвитку суспільства та визначають соціальне замовлення на сприяння загальнокультурній і професійній освіті, що зумовлює формування людини як висококваліфікованого фахівця і соціально компетентної особистості. Соціальна компетентність проявляється в моральних якостях та професійних знаннях людини. Тому значення сучасної бібліотеки як соціально-

педагогічної інституції, що сприяє удосконаленню і людини, і прогресу людства, в інформаційному суспільстві зростає.

Новий суспільний устрій суттєво вплинув на пріоритети у бібліотечній сфері, поставивши в центрі уваги забезпечення сучасних потреб користувачів у бібліотечно-інформаційних продуктах і послугах. На цьому шляху бібліотеки почали вирішувати питання ефективності використання наявних інформаційних ресурсів, розширювати бібліотечно-інформаційні послуги, застосовувати сучасні інформаційні технології, забезпечувати нові напрями діяльності кваліфікованими фахівцями, долаючи при цьому об'єктивні, а іноді й суб'єктивні труднощі. Істотно змінилися практично всі аспекти діяльності бібліотеки: ідеологічно-світоглядний (відмова від місії ідеологічного закладу і прийняття цивілізаційної, інформаційно-інтелектуальної, гуманістичної місії, соціально-економічних та інформаційно-освітніх пріоритетів), фінансово-економічний (пошук і залучення додаткової фінансової підтримки, впровадження ринкових засад в організацію обслуговування користувачів, поява певних можливостей комерційної діяльності), адміністративно-правовий (відхід від адміністративно-командних методів, зростання ролі регіональних повноважень, становлення бібліотеки як суб'єкта господарської діяльності і суб'єкта права, прийняття нових норм права, правовідносин та актів реалізації цих прав), техніко-технологічний (широке впровадження нових технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій). На зміну макроекономічному підходу, сутність якого полягала в державному регулюванні більшості процесів у бібліотечній сфері, почав застосовуватися мікроекономічний підхід, який дозволяє дослідити поведінку окремих елементів і структур, їх взаємодію, інтеграцію та диференціацію.

Отже, на сучасному етапі бібліотеку розглядають як специфічну економічну одиницю і господарюючий суб'єкт. Вона сама обирає сукупність засобів і методів, за допомогою яких здійснює вибір найоптимальнішого використання ресурсного потенціалу для досягнення максимального задоволення потреб у відповідних послугах і продукції, а також економічного балансу бібліотечного обслуговування, тобто пропорційності між видами запропонованих послуг та продукції, ресурсними витратами й кінцевим результатом. Цей підхід дозволяє предметно аналізувати стан бібліотечної

діяльності з урахуванням специфіки мікросередовища конкретної бібліотеки та обирати власну стратегію розвитку, яка забезпечує раціональність, цілеспрямованість і продуктивність діяльності бібліотеки.

Таким чином, поширюється розуміння сутності сучасної бібліотеки як некомерційної організації у формі фінансованого державою закладу, що має певну господарську самостійність і право приймати організаційні та економічні рішення, тобто має реальні можливості організації своєї діяльності як суб'єкта господарювання [3].

Звичайно, варто проаналізувати ефективність наявних організаційно-управлінських структур і правових засад бібліотечної діяльності, стан фінансової і господарської діяльності, можливості техніко-технологічного забезпечення і ресурсного потенціалу, засоби задоволення бібліотечно-інформаційних потреб сучасних користувачів. На жаль, поки що поза увагою дослідників залишається системна реалізація нових економічних можливостей бібліотеки як суб'єкта господарювання з накопиченим нею базовим ресурсним потенціалом, як економічної одиниці, що адаптується, трансформується та органічно інтегрується в сучасне соціально-економічне середовище. Під впливом макросередовища сучасна бібліотека змінює пріоритети діяльності відповідно до соціокультурних та інформаційних потреб суспільства, застосовує нові підходи до комплектування власних документних фондів, активно впроваджує у практику нові сервісні форми обслуговування користувачів, збільшує і поновлює асортимент бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Зазначимо, що всі напрями формування сучасної української бібліотеки здійснюються під впливом глобальних цивілізаційних процесів розвитку: державотворення, інформатизації і переходу до ринкової економіки.

Перший процес визначає національну специфіку та якісну характеристику бібліотеки в контексті розбудови демократичної незалежної України. Другий – розширює інформаційний потенціал бібліотеки, забезпечує широкий доступ користувачів до інформації та сприяє їхньому інтелектуальному розвитку. Це – безпосереднє реагування на нові економічні відносини, які зумовлюють потребу розвитку ринкових механізмів. Отже, перед бібліотекою, і, в першу чергу, перед її керівником, постає стратегічне економіко-управлінське завдання: побудова ринково орієнтованого

господарського механізму, здатного забезпечити функціонування в нових умовах. Пріоритетним у ході виконання цього завдання є визначення оптимальних варіантів використання наявних бюджетних коштів та пошук перспективних джерел додаткового фінансування, насамперед, для поповнення власних документних фондів. Розв'язання цієї проблеми неможливе без широкого впровадження і використання сучасних інформаційних технологій [4]. В умовах інформатизації суспільства значно зростає роль бібліотеки в реалізації глобальних інформаційно-комунікаційних завдань, зокрема, у забезпеченні доступу до світової інформації та сприянні інтелектуалізації суспільства в новій суспільній системі. Проблеми розвитку культури, освіти, бібліотечної справи в період входження суспільства в інформаційний простір багатьма вченими розглядаються як найактуальніші. Варто погодитися з думкою фахівців, які на основі аналізу глибинних процесів у бібліотечній сфері доходять висновку, що перетворення в сучасній бібліотеці змінюють не тільки уявлення про неї широкого кола користувачів, але й трансформують саму парадигму її організації як системи.

В умовах ринкової економіки зростає значення взаємодії таких напрямів діяльності бібліотеки, як накопичення, збереження і використання документних фондів, виробництво бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг, організація праці персоналу, управління. Вдале управління документними фондами забезпечує зростання базового ресурсного потенціалу бібліотеки, на основі якого створюються необхідні користувачу бібліотечно-інформаційні продукти і послуги.

Організація виробництва продуктів і послуг передбачає створення в бібліотеці відповідної функціонально-технологічної системи, здатної надійно і ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал, нові техніко-технологічні можливості. Організація персоналу – цілеспрямована система заходів зі створення умов для високопродуктивної, ефективної, творчої та ініціативної праці. Хоча варто враховувати, що сучасні можливості організації праці колективу обмежуються фінансовим, економічним, техніко-технологічним станом конкретної бібліотеки. Втім, саме успішне управління сприяє взаємодії і посиленню позитивного впливу цих факторів для досягнення найкращої технологічної і економічної ефективності у бібліотечній діяльності. Такий підхід до розгляду є

перспективним для оцінювання наявного стану сучасної бібліотеки та уявлення про подальші тенденції й можливості її розвитку.

Нагромадження, збагачення та ефективне використання бібліотечно-інформаційних ресурсів, які є базою для створення якісного інформаційного потенціалу бібліотеки на новій техніко-технологічній та інтелектуально-виробничій основі, є важливою складовою для організації її діяльності як суб'єкта господарювання. Перехід бібліотеки на нові умови функціонування визначив і викликав позитивні зрушення, зокрема використання наявних ресурсних можливостей, створення як традиційних, так і нових електронних продуктів і послуг, тематичних, фактографічних, повнотекстових баз даних, упровадження додаткових платних послуг з орієнтацією на індивідуальні потреби користувачів, розвиток корпоративної діяльності, спонсорства і меценатства. Одночасно виявилися і негативні риси. Це – подекуди неухвалене ставлення владних органів як державного, так і регіонального рівнів до фінансового забезпечення як традиційного комплектування фондів, так і освоєння нового інформаційного ресурсу шляхом упровадження техніко-технологічних новацій, використання Інтернету для надання доступу до віддаленої інформації. Проблему загострили недосконалість законодавчої бази правового регулювання процесу отримання бібліотекою нових видань, суб'єктивна складність адаптації бібліотек до нових умов господарювання та поповнення своїх ресурсів, комерціалізація закладів книговидавничої сфери і системи книгорозповсюдження тощо. Становище, що склалося, зумовило необхідність осмислення економічних аспектів зберігання, створення, використання і перерозподілу бібліотечно-інформаційного ресурсу, аналізу наявних ресурсних можливостей, виявлення резервів, пошуку перспективних напрямів розвитку та нетрадиційних засобів забезпечення його поповнення. Стратегічним завданням для бібліотеки стало створення такого механізму діяльності, який би дозволив їй функціонувати на базі наявного ресурсного потенціалу в умовах обмеженого і нестабільного фінансування. Бібліотека має органічно інтегруватися в сучасне соціально-економічне середовище, створити систему стабільного поповнення власного фонду та перетворення його на потужний інформаційний потенціал, здатний забезпечити динамічні потреби сучасного користувача. Специфіка

бібліотеки полягає в особливостях ресурсного потенціалу. Ресурс – це «засіб, яким можна скористатися», а потенціал – «сукупність наявних засобів, що можуть бути використані». Підхід до бібліотечно-інформаційного ресурсу як до економічної категорії має важливе значення для його раціонального використання в умовах обмежених можливостей бібліотеки та необхідності забезпечення суспільних потреб. Проте, на думку фахівців, головний парадокс наявної системи бібліотечно-інформаційних ресурсів полягає в тому, що її потенціал часто сутнісно не пов'язаний з дійсним світом, в якому перебуває користувач. Вирішення цієї проблеми потребує новітніх підходів у методичному забезпеченні, застосування стратегічного планування на базі маркетингових досліджень, але знову-таки воно можливе за умови покращання фінансування.

Отже, бібліотечно-інформаційні ресурси, як успадковані інтелектуальні продукти людської цивілізації, визначають реальні можливості бібліотеки щодо забезпечення сучасних потреб користувача та висувають перед системою її управління такі завдання:

- удосконалення структури та форм зберігання фондів і відтворення одиниць зберігання відповідно до реальних потреб користувачів на основі сучасних технологічних засобів;
- радикальне вдосконалення якості інформаційних ресурсів, прискорення процесу накопичення фондів шляхом інтенсифікації традиційних і використання нетрадиційних джерел фінансування та корпоративно-партнерської діяльності; оптимізація видового складу фондів, створення необхідної матеріально-технічної бази;
- створення нового економічного механізму аналітичного і змістовного збагачення фондів, їхнього перетворення на потужний інформаційний потенціал бібліотеки. Що таке «аналітичне збагачення фондів»? Це: широкі підключення до Інтернету бібліотек різних рівнів і форм підпорядкування, розвиток сучасних електронних інформаційних ресурсів в українському сегменті Інтернету;
- організація ефективної системи використання інформаційного потенціалу бібліотеки шляхом розширення репертуару послуг і дотримання принципу загальнодоступності інформаційних ресурсів, не оголошених державною або комерційною таєм-

ницею, можливості одержання користувачами різноманітних бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг.

Виконання цих завдань можливе лише з урахуванням того, що бібліотечно-інформаційний ресурс має вартість і є повноцінним об'єктом суспільно-правових та економічних (товарно-грошових) відносин. Для виконання суспільного призначення бібліотеки необхідним стає забезпечення органічного поєднання всіх елементів розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу: його нагромадження, збагачення і використання для створення такого інформаційного потенціалу, який спроможний сприяти інтелектуалізації, гуманізації, соціалізації особистості, а також зростанню її економічного добробуту [5].

Виконання бібліотекою завдань виробництва та реалізація інформаційних продуктів і послуг є неможливими без глибокої діагностики усіх компонентів її наявного ресурсу: інформаційного, матеріально-технічного, фінансового, кадрового. У цьому контексті набуває особливого значення ринкова концепція розвитку бібліотеки як малої економічної системи, де аналіз та оцінка наявного ресурсу виступають як певний організаційно-економічний цикл діяльності, що дозволяє визначити перспективний набір інформаційних продуктів і послуг та можливості їх безпосереднього створення.

Разом із тим соціальний інститут «бібліотека», динамічно розвиваючись, адаптуючись до нових умов організації діяльності, концептуально переорієнтовуючись на нові пріоритети розвитку, зберігає своє основне призначення – кумуляцію духовно-соціальних надбань людства та наступну їх ретрансляцію. У сучасному інформаційному суспільстві бібліотека не повинна звужувати свою діяльність тільки до забезпечення інформаційної функції, надання бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Вона повинна стати науковим і культурним центром, акумулювати соціально-культурні, соціально-педагогічні, інформаційно-інтелектуальні, духовні і моральні відносини в широкому розумінні «людина – суспільство», «людина – увесь світ».

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулич, Ю. В. Новые требования ИФЛА к библиотечно-информационному образованию / Ю. В. Акулич // Библиотековедение. – 2003. – № 2. – С. 20–23.

2. Баніна, М. Кваліфікація фахівця бібліотечної справи / М. Баніна // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 2. – С. 34–37.

3. Петрова, Л. Г. Бібліотека в умовах суспільно-економічних змін / Л. Г. Петрова. – К. : НПБ України, 2003. – 302 с.

4. Петрова, Л. Г. Сучасні технології вищої бібліотечно-інформаційної освіти / Л. Г. Петрова. – К. : НПБ України, 2005. – 68 с.

5. Чачко, А. С. Современная библиотека в процессе трансформаций : монография / А. С. Чачко. – К. : [б. и.], 2003. – 140 с.

УДК 379.8.014.3

Г. П. Пустовіт, *д-р пед. наук, професор, учений секретар Відділення теорії та історії педагогіки АПН України*

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИМІРАХ

У статті висвітлено актуальні питання модернізації національної системи освіти загалом й актуальні питання реформування змісту позашкільної освіти зокрема, яка визначально орієнтована на вільний вибір особистістю форм і методик навчально-виховної діяльності.

Ключові слова: позашкільна освіта і виховання, зміст освіти і виховання, типологія позашкільних закладів.

Модернізація національної системи освіти здійснюється сьогодні у контексті оновлення загальноєвропейських і світових гуманістичних освітніх парадигм і пов'язана з визнанням значущості знань як рушійної сили суспільного прогресу та добробуту. Ці зміни стосуються створення нових освітньо-виховних моделей, перегляду змісту навчально-дидактичних матеріалів, форм і методів навчання і виховання молодого покоління. Набуття молоддю знань, інтелектуальних умінь і практичних навичок, їх трансформація на досвід пізнання навколишнього світу, пошук свого власного місця в ньому стає можливим за умови обґрунтування і розробки сучасних методологічних основ освіти і виховання учнів. Розв'язання цієї проблеми особливо актуалізується в контексті визначення теоретичних засад розвитку освіти і виховання учнів у вільній від навчання в загальноосвітній школі та інших навчальних закладах час, зокрема у позашкільних навчальних закладах, зміст освіти і виховання в

яких ґрунтується, насамперед, на особистісних інтересах і потребах дитини. Відтак навчально-виховний процес передбачає особистісно орієнтований підхід до його побудови на принципах науковості, полікультурності, системності, інтегративності, єдності освіти і виховання та на засадах гуманізму і демократії. Провідним у цих процесах є формування у свідомості особистості наукової картини світу, громадянської позиції стосовно довкілля, активності у застосуванні здобутих знань у практичній діяльності. Саме тому важливим є актуалізація та розгляд філософсько-культурологічного, соціально-педагогічного і психолого-педагогічного аспектів теорії пізнання як методологічної основи позашкільної освіти і виховання учнів.

За такого розуміння проблеми поняття «освіта і виховання» трактується нами як суспільно чи самостійно організований процес і як результат соціалізації особистості, її індивідуального становлення, як засіб створення людиною власного образу, неповторної індивідуальності, духовності та творчого начала за умови збереження національної ідентифікації. Якщо метою і результатом сучасного освітньо-виховного процесу є особистість, то змістом цього процесу є її становлення як суб'єкта діяльності й соціальних відносин, а отже її інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, що підтверджує необхідність удосконалення змісту освіти на всіх її рівнях. У контексті означеної проблеми незаперечно важливе значення має надаватися удосконаленню змісту позашкільної освіти «...як невід'ємної частини цілісної системи освіти України» [3]. Актуальність реформування змісту позашкільної освіти посилюється тим, що ця система визначально орієнтована на вільний вибір особистістю видів і форм діяльності, формування її особистих уявлень про соціокультурне і соціоприродне середовище, розвиток пізнавальної мотивації і творчих якостей. Тому позашкільна освіта має розглядатися як така, що виявляє найближчі перспективи розвитку особистості в різних соціальних й освітньо-виховних інститутах, в якій позашкільні заклади мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації і професійного самовизначення.

Отже, перехід позашкільних закладів у новий якісний стан збігається у часі з усвідомленням позашкільної освіти не тільки як надзвичайно актуального явища для подальшого розвитку

освітнього простору України, але і як однієї зі складових розвитку педагогіки. Тому позашкільна освіта не може розглядатися як додаток до школи, цей вид освіти – самостійний, самоцінний – ніколи ніякою школою замінений не буде, оскільки чим вище якісний рівень шкільної освіти, тим ширшим стає спектр освітніх інтересів і запитів особистості, які сама загальноосвітня школа задовольнити не в змозі [4]. Зазначене вище дає підстави для визначення змісту поняття «позашкільна освіта і виховання», яке у сучасному світоглядному контексті за своєю сутністю є безперервним, логічно побудованим процесом, що не має фіксованих термінів завершення (як у часовому інтервалі, так і в географічних межах його здійснення) і в логічній єдності та послідовності трансформується із однієї стадії в іншу – від створення умов для творчої діяльності дітей і підлітків до забезпечення їхнього співробітництва у творчому процесі чи реалізації особистісного творчого потенціалу. В основу цього процесу покладено застосування сукупності як традиційних, так й інноваційних форм, методів і засобів, які реалізуються в системі, взаємодоповнюючи один одного, чи кожний окремо. За таких умов висока ефективність позашкільної освіти і виховання дітей та учнівської молоді забезпечується творчою працею педагогічного колективу позашкільного навчального закладу, фахівців із найрізноманітніших галузей знань, що зі свого боку дає змогу не лише здійснювати поглиблену навчально-виховну роботу з учнями, але й створювати умови для професійного самовизначення особистості та надання їй додаткової допрофесійної підготовки [5].

Позашкільна освіта і виховання здійснюються диференційовано відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їхнього віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я, у різноманітних організаційних формах: заняття, гурткова, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах та у межах інших форм, передбачених статутом. Позашкільна освіта і виховання здобуваються громадянами у позаурочний час у позашкільних навчальних закладах та інших навчальних закладах як центрах позашкільної освіти і

виховання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, зокрема і в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації. Здобуття позашкільної освіти і виховання ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських організацій, товариств, фондів [1, 4]. Отже, головною тенденцією освіти і виховання учнів у позашкільних навчальних закладах стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. Набуває сили тенденція до гармонійного поєднання інтересів учасників виховного процесу: вихованця, який прагне вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства, зусилля якого спрямовані на моральний розвиток особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб діти зростали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі.

Це дає підстави стверджувати, що сучасному вихованню порівняно з освітою у позашкільних навчальних закладах має бути повною мірою властива випереджувальна роль у демократичному процесі, воно мусить ставати засобом відродження національної культури, припинення соціальної деградації, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, творча ініціатива, підприємливість тощо.

Актуальність модернізації змісту позашкільної освіти і виховання сьогодні посилюється як необхідністю подолання негативних явищ, притаманних сучасному українському суспільству, так і тим, що ця система визначально орієнтована на вільний вибір особистістю видів і форм діяльності, формування її особистих уявлень про соціокультурне і соціоприродне середовище, розвиток пізнавальної мотивації і творчих здібностей та таланту. Тому позашкільні освіта і виховання мають розглядатись як такі, що виявляють найближчі перспективи розвитку особистості в різних соціальних й освітньо-виховних інститутах, серед яких позашкільні заклади мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її професійного самовизначення і самореалізації.

Ефективне вирішення цих завдань позашкільними навчальними закладами можливе за умови визначення й обґрунтування змісту провідних напрямів подальшого розвитку системи позашкільної освіти, серед яких виокремлено *організаційно-педагогічний напрям*, у межах якого позашкільні навчальні заклади разом із загальноосвітніми школами, професійними та вищими навчальними закладами *мають складати в регіонах України різнорівневу і водночас цілісну освітньо-виховну систему*, яка індивідуалізує інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток дитини в межах єдиного освітнього і соціокультурного простору держави. За умови створення такої системи позашкільні заклади будуть забезпечувати:

- динамічність, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу як соціального явища, яке є природною складовою життя дитини і дозволяє ефективно розкривати та реалізувати її життєві та освітні потреби;
- стимулювання творчої активності дитини, учня, студента, розвиток їхніх задатків щодо самостійного вирішення навчальних та виховних, а отже і життєвих проблем, за умови постійного самовдосконалення і самоосвіти;
- активне і дієве засвоєння змісту позашкільної освіти, застосування здобутих знань, умінь та навичок у будь-яких життєвих ситуаціях;
- узагальнення життєвого досвіду дітей, учнів та студентської молоді на основі формування їхньої системи цінностей, вироблення здатності самостійного оцінювання життєвих ситуацій і побудови на цій основі системи цінностей власної поведінки в соціокультурному середовищі;
- сприйняття особистістю наукових знань із врахуванням їх тенденції до варіативності та оволодіння спеціалізованою мовою наук у малих творчих групах юних дослідників;
- наступність змісту різних рівнів освіти і виховання з урахуванням еволюції свідомості особистості та розвитку всієї різноманітності її життєдіяльності.

Наступним напрямом є *функціонально-змістовий*, у межах якого позашкільні навчальні заклади мають забезпечити ефективну соціалізацію особистості, тобто створити ефективні умови інтеріоризації наукових знань та суспільного досвіду в спільній діяльності учнівського і педагогічного колективу (навчально-пізнавальної,

діяльнісно-практичній, комунікативній). Однак ця функція позашкільного закладу може бути реалізованою за умови, якщо у зміст освіти будуть закладені механізми адаптації, життєтворчості, рефлексії, збереження індивідуальності.

Логічним продовженням є *гуманістична функція* позашкільної освіти і виховання, виконання якої забезпечить створення комфортних умов для самореалізації й самоствердження особистості, задоволення її інтелектуальних і духовних потреб та особистої свободи, захисту прав дитини, поваги до неї та визнання її гідності.

Важливою функцією, якщо ми говоримо про необхідність створення в регіонах України різнорівневої і водночас цілісної освітньо-виховної системи, є *культурологічна функція* позашкільної освіти і виховання. Саме завдяки їй має здійснюватись трансформація, відтворення і збереження у свідомості особистості досягнень вітчизняної і світової культури, культури спілкування на рівні сім'ї, учнівського колективу, громади. Не менш важливим у межах реалізації цієї функції позашкільної освіти є вироблення знань і умінь, котрі забезпечують процеси національної ідентифікації.

Отже, поєднання цих функцій в логічній єдності у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу дозволяє визначити соціальну спрямованість позашкільної освіти і виховання, реалізація якої на практиці буде ефективною за умови усвідомлення особистістю і, головне, дотримання нею у майбутньому політичних, економічних, правових, моральних норм українського суспільства.

Таким чином, враховуючи зазначене вище, ми підійшли до визначення ще однієї важливої функції – *створення умов для рівного доступу до якісної освіти*. Аналіз сучасних тенденцій розвитку позашкільної освіти дозволяє констатувати, що нині позашкільний навчальний заклад, як ніякий інший, навіть за складних умов фінансового, матеріально-технічного забезпечення, є широкодоступним закладом освіти, який забезпечує комфортні умови для здобуття дітьми і учнівською молоддю додаткових знань, умінь та навичок за інтересами; сприяє розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного і творчого потенціалу, професійному самовизначенню та допрофесійній і навіть у деяких випадках професійній підготовці.

Це в сукупності підводить нас до визначення третього напрямку – *науково-методичного*. Розв'язання визначених у його межах

проблем повинно у найближчій перспективі забезпечити удосконалення якості позашкільної освіти і виховання, а отже розширення та поглиблення змісту здобутих додаткових знань, сформованих умінь та навичок учнів і, як результат, має забезпечити необхідний рівень функціональної адаптації особистості до умов сучасного суспільства *відповідно до індивідуальних особливостей, інтересів та потреб*.

Отже, цей напрям має забезпечувати:

- високий рівень знань учнів на всіх рівнях позашкільної освіти, де провідним є формування умінь самостійно їх здобувати і застосовувати на практиці;
- створення умов для залучення до активної навчально-пізнавальної, соціально значущої діяльності кожного з учнів;
- формування творчої особистості учня, а отже творчої спрямованості, розвиток творчих рис, творчої самосвідомості, творчих якостей інтелекту, її творчих психічних якостей;
- вироблення навичок пошукової і дослідницької діяльності, які сприяють розвитку критичного мислення і, як результат, забезпечують формування наукового світогляду особистості;
- підвищення мотивації до спільної діяльності в групі, співробітництва, формування комунікативних умінь;
- формування в учнів уявлень про діалог культур як безальтернативної філософії функціонування сучасного соціокультурного середовища.

Таким чином, аналіз означеного вище дає право констатувати, що в *ієрархії цілей позашкільної освіти і виховання ментальні характеристики особистості мають стати пріоритетними*, тоді й інші складові освітньо-виховної системи (зміст, форми, методи, засоби її реалізації) будуть логічно усвідомлені і спрямовані на формування особистісно і суспільно значущих світоглядних якостей людини [2]. Серед інших важливих напрямів розвитку системи позашкільної освіти і виховання ми визначаємо *структурно-організаційний*, у межах якого ці процеси будуть прогресивними за умови збереження (науково і організаційно-педагогічно обґрунтованої оптимізації) мережі позашкільних навчальних закладів, з обов'язковим поступовим зростанням їхньої кількості та створенням інших освітньо-виховних осередків позашкільної роботи, особливо у містах, районних центрах та на базі сільських шкіл; модернізації навчально-матеріальної бази цих

закладів; створення умов безкоштовного або ж пільгового користування культурно-оздоровчими та спортивними закладами тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Концепція позашкільної освіти і виховання* // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1997. – № 7. – С. 22–32.
2. *Положення про позашкільний навчальний заклад* : затв. постановою Каб. Міністрів України від 6 трав. 2001 р. № 433 // Освіта України : нормат.-прав. док. : до II Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К. : Міленіум, 2001. – С. 252–263.
3. *Про позашкільну освіту* : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841–III // Освіта України : нормат.-прав. док. : до II Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К. : Міленіум, 2001. – С. 229–251.
4. *Пустовіт, Г. П.* Концептуальні засади сучасної позашкільної освіти і виховання учнів / Г. П. Пустовіт // Світ виховання. – 2005. – № 1 (8). – С. 6–12.
5. *Пустовіт, Г. П.* Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт ; Акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – К. ; Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с. – Бібліогр.: с. 508–537.

УДК 004:001.891](477)

Г. І. Разумцева, канд. філос. наук, ст. наук. співробітник ДНІПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Узагальнено дослідження українських та зарубіжних науковців, присвячені аналітико-синтетичному опрацюванню джерел інформації. Акцентовано увагу на дослідженнях вітчизняних учених, які розкривають теоретичні та практичні питання створення української національної системи реферування як складової національних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: *інформаційне забезпечення, наукові дослідження, реферат, реферування, реферативна база даних, національна система реферування.*

Процес інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні у наш час є доволі актуальним, оскільки забезпечує дослідницькі потреби науковців та, відповідно до основних положень Національної програми інформатизації України, що розроблена на основі довгострокових пріоритетів розвитку держави, спрямовує на входження держави у світовий інформаційний простір.

Метою даної статті є узагальнення досліджень українських та зарубіжних науковців, які присвячено аналітико-синтетичному опрацюванню джерел інформації.

Починаючи ще з першої конференції з індексування та реферування, організованої ЮНЕСКО у 1949 р., увага багатьох дослідників була прикута до аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформації. Так, технологією створення вторинних документів у різні роки займалися дослідники з Росії – Г. В. Кременецька, М. В. Істрина, Д. І. Блюменау, І. С. Пилко, І. М. Сумінова. У центрі уваги досліджень зазначених науковців знаходиться науковий текст як об'єкт аналітико-синтетичної обробки інформації [2, 3, 8, 9, 15, 21]. Надалі методиці формалізованої підготовки інформаційних продуктів присвячено розділ 3 посібника «Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях» [22] колективу авторів Кемеровської державної академії культури і мистецтв. До складу посібника увійшли методики підготовки найважливіших вторинних документів: анотацій, рефератів, оглядів. Бібліотечній обробці документа присвячено навчально-методичний посібник сучасних російських учених Л. Б. Зупарової, Т. О. Зайцевої, Л. І. Сазонової [7].

Наступний етап інформаційного забезпечення наукових досліджень ознаменували праці у галузі автоматизації опрацьованої інформації (автоматичного індексування, реферування, перекладу), що були впроваджені ще з початку 1950-х років. Так, предметом курсу «Информационный анализ/синтез для формирования вторичных документов» є процеси аналітико-синтетичної обробки інформації (текстів) із метою створення документів різної форми зменшення (збільшення), що виконують окремі функції у системі соціальних комунікацій. Автоматизації опрацьованої інформації, теорії та практиці складання рефератів присвячені роботи О. В. Соколова та В. І. Соловйова [18, 19]. Створення

національної системи реферування як складової національних інформаційних ресурсів вимагало розробки та впровадження єдиної методики розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку української наукової літератури. Серед вітчизняних досліджень із зазначеної теми найвідоміші праці Н. О. Зайченко [6], М. Б. Сороки [20], В. І. Лутовинової [13]. Перший в Україні підручник «Наукова обробка документів» [10], у якому весь комплекс теоретичних, методичних та організаційно-практичних проблем наукової обробки документів було розглянуто як єдине ціле, з'явився у 2003 р. Він був створений викладачами Харківської державної академії культури Н. М. Кушнарєнко та В. К. Удаловою. У представленій праці висвітлено теорію, історію і методику складання бібліографічних описів, реферування та анотування документів. У підручнику також розкрито особливості основних інформаційних продуктів як результатів наукової обробки документів: бібліографічних, реферативних, оглядових та аналітичних. Певні надбання у процесі інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні зроблено В. І. Воронковим, С. О. Єфановим, О. П. Токарем. Адекватність відбору ключового слова до реферату впливає на повноту пошукового образу документа та ефективність інформаційно-пошукової системи. У зв'язку з цим переглядається їх місце, роль і функції та формуються нові методологічні підходи до проблеми вибору ключових слів до рефератів.

У 90-х роках ХХ ст. нагальною потребою в Україні стала розробка та впровадження в наукову практику системи реферування української наукової літератури. Цей процес передбачає аналітико-синтетичне опрацювання інформації, створення реферативної бази та випуск українських галузевих реферативних видань. Сучасні українські науковці почали приділяти увагу цьому питанню. Так, історії створення національної системи реферативної інформації присвячено дисертаційне дослідження та одноіменна монографія М. Сороки «Національна система реферування української наукової літератури» [20], в якому висвітлено історію розвитку реферативної справи у світі та сучасний стан науково-інформаційної діяльності в Україні. Запропоновано нову концепцію побудови національної системи реферування, що ґрунтується на поєднанні принципів розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку вітчизняних наукових видань суб'єктами

системи документних комунікацій і централізованого формування загальнодержавної реферативної бази даних. У статті Н. Зайченко «Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки» [6] розглянуто українські реферативні видання за період 1999–2004 рр. Автор наводить статистичні дані щодо загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», висвітлює сучасний стан цієї реферативної бази, технологію її формування та використання. У зазначеній праці представлено загальнодержавну реферативну базу даних «Україніка наукова» як один із важливих електронних ресурсів, створених у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за участі Інституту проблем реєстрації інформації. Ця реферативна база призначена як для інформаційного обслуговування вчених України, так і для репрезентації української науки у світовому інформаційному просторі. У статті зазначено, що «Україніка наукова» – це національний ресурс, оскільки основним завданням її створення, поповнення та функціонування є повне відображення друкованих наукових праць учених України з усіх галузей науки.

Окрім популяризації наукового знання, зазначена реферативна база даних є дієвим інструментом для науковців, дослідників, студентів. «Започаткована у 1998 році, за станом на 01.01.05, вона налічувала 134 832 записи; щорічне поповнення, починаючи з 2000 р., становило понад 20 тис. записів» [6, с. 30]. У вищезазначеній статті Н. Зайченко також розглянуто форми та види кооперації, на основі яких здійснюється реалізація проекту національної системи реферування наукової літератури.

З цього приводу слід згадати, що 13–16 червня 2000 р. у Києві Державною науково-технічною бібліотекою України була проведена Міжнародна науково-практична конференція з проблеми створення національної системи реферування наукової літератури. Так, у доповіді О. В. Баркової повідомлялося, що в основу проекту закладено ресурсоощадну мережеву технологію кооперативного наповнення реферативної бази, що забезпечує формування єдиного загальнодержавного інформаційного ресурсу шляхом включення в процес централізованого технологічного опрацювання інформаційних масивів, створених у результаті децентралізованої аналітико-синтетичної переробки документного потоку [1]. Зазначена технологія забезпечує автоматизоване введення інформації,

що надходить в електронному вигляді, в технологічні бази даних, дозволяє налагодити кооперативну співпрацю з інформаційного наповнення загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», скоротити трудові та часові витрати в процесі її формування. За таким принципом готуються реферати про праці українських науковців, що вміщуються в українському реферативному журналі (УРЖ) «Джерело», який виходить такими серіями: серія 1 – «Природничі науки»; серія 2 – «Техніка. Промисловість. Сільське господарство»; серія 3 – «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»; серія 4 – «Медицина. Медичні науки». Фахівцями НБУВ постійно здійснюється бібліометричний аналіз галузевого розподілу публікацій, прореферованих в УРЖ «Джерело». За результатами проведеного аналізу було встановлено, що пріоритетними (стосовно кількості публікацій) були галузі «Економіка» та «Медицина» [6, с. 32]. Поступове приєднання організацій та установ, що здійснюють реферування галузевих первинних документів до провідних бібліотечних, інформаційних і видавничих установ України, їхня координація зусиль дозволяють створити інтегровану національну систему реферативної інформації.

Формуванню системи інформаційного забезпечення освітнянської галузі присвячено науково-дослідну роботу «Науково-інформаційне забезпечення освітнянської галузі України» (наук. керівники: В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, та Т. В. Добко, канд. іст. наук), яку здійснено у 2003–2007 рр. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Головною метою зазначеної НДР стала розробка теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітнянської галузі України і створення на цій основі реферативної системи. У статті директора Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського П. І. Рогової «Державна науково-педагогічна бібліотека – науково-методичний центр мережі освітнянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності» визначено роль ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як структурної складової Академії педагогічних наук України у створенні галузевого інформаційного ресурсу та задоволенні фахових інформаційних потреб науковців і практиків держави. Також автором підкреслено, що одним із вагомих напрямів роботи ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського є створення галузевих рефератів, зокрема в рамках співробітництва із НБУВ, ІПРІ та видавцями українського реферативного журналу «Джерело» [17].

Отже, слід констатувати, що тема аналітико-синтетичної обробки джерел інформації достатньо опрацьована в Україні та за її межами, оскільки розроблено теоретико-методичні, організаційні засади системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб науковців різних галузей знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баркова, О. В. Сетевая технология кооперативного наполнения базы данных «Рефераты научных изданий Украины» / Баркова О. В. // Научно-технические библиотеки в едином информационном пространстве Украины : материалы Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 13–16 черв. 2000 р.). – К., 2000. – С. 130–136.
2. Блюменау, Д. И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичных документов / Блюменау Д. И. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с.
3. Блюменау, Д. И. Проблемы свертывания научной информации / Блюменау Д. И. – Л. : Наука, 1982. – 166 с.
4. Воронов, В. І. Розвиток державної автоматизованої системи моніторингу науково-технологічної діяльності України / В. І. Воронов, С. О. Єфанов, О. П. Токар // Глобальний інформаційний простір: ресурси, технології, інновації : тези доп. та повідомл. – К. : УкрІНТЕІ, 1998. – С. 15–18.
5. Зайченко, Н. Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» в 1999–2002 гг. / Зайченко Н. // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 49–59.
6. Зайченко, Н. Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки / Зайченко Н. // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 28–34.
7. Зупарова, Л. Б. Библиотечная обработка документа / Л. Б. Зупарова, Т. А. Зайцева, Л. И. Сазонова. – М. : Либерия, 2004. – 210 с.
8. Истрина, М. В. Аннотирование произведений печати : метод. пособие / М. В. Истрина. – М. : Просвещение, 1981. – 48 с.
9. Кременецкая, А. В. Аннотирование технической литературы / А. В. Кременецкая. – М. : Наука, 1954. – 47 с.

10. *Кушнарченко, Н. М.* Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – К. : Вікар, 2003. – 328 с.
11. *Леонов, В. П.* Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В. П. Леонов. – Новосибирск : Высш. школа, 1986. – 174 с.
12. *Лутовинова, В. І.* Анотування як процес аналітично-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Держ. наук.-пед. б-ка України. – Х. : [б. в.], 2003. – 42 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек ; вип. 2).
13. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).
14. *Ненич, Л.* Про принципи відбору ключових слів у рефератах / Л. Ненич // Вісн. Книжк. палати. – 2000. – № 9. – С. 22–23.
15. *Пилко, І. С.* Библиотечная технология. Общий курс : учеб. пособие / И. С. Пилко. – М. : Шк. б-ка, 2000. – 178 с.
16. *Реферирование в общественных науках: теория и методика* : [сб. ст.] / АН СССР, ИНИОН. – М. : Наука, 1982. – 160 с.
17. *Рогова, П.* Державна науково-педагогічна бібліотека – науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності / П. Рогова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 5. – С. 50–59.
18. *Соколов, А. В.* Информационно-поисковые системы. Автоматизация библиографического поиска : учеб. пособие / А. В. Соколов. – Л. : Высш. школа, 1983. – 86 с.
19. *Соловьев, В. И.* Составление и редактирование рефератов: вопросы теории и практики / В. И. Соловьев. – М. : Книга, 1975. – 104 с.
20. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури : [монографія] / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.
21. *Суминова, Т. Н.* Аннотирование, реферирование и обзорно-аналитическая деятельность : учеб. пособие / Т. Н. Суминова. – М. : МГУКИ, 2001. – 75 с.
22. *Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях* / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. – М. : Шк. б-ка, 2002. – 288 с.

УДК 02:004.9

Б. Н. Сизов, канд. пед. наук, директор Государственной научной педагогической библиотеки имени К. Д. Ушинского Российской академии образования

Т. С. Маркарова, канд. филол. наук, зам. директора Государственной научной педагогической библиотеки имени К. Д. Ушинского Российской академии образования

БИБЛИОТЕКИ И ОБРАЗОВАНИЕ: ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПА ГРАЖДАН К СОВРЕМЕННЫМ ЗНАНИЯМ

Висвітлено напрями діяльності міжнародних (ЮНЕСКО, ІФЛА) та російських організацій із забезпечення доступу громадян до сучасних знань. Підкреслено вагому роль бібліотек у вищезазначеному напрямі, зокрема у створенні електронних бібліотек та їх інтеграції. Охарактеризовано електронний галузевий інформаційний ресурс Державної наукової педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського (Росія).

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство, електронні бібліотеки, інформаційно-освітній ресурс, електронний каталог, тезаурус, Державна наукова педагогічна бібліотека імені К. Д. Ушинського.

В настоящее время в России идет процесс формулирования подходов к внедрению технологий информационного общества на федеральном, региональном и муниципальном уровнях. В 2000 году Россия подписала Окинавскую хартию глобального информационного общества [2], в которой подчеркивается, что информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) становятся жизненно важным стимулом развития мировой экономики и формулируется задача – превратить потенциальные возможности этих технологий в реальную силу развития. Проработка концептуальных вопросов развития информационного общества становится весьма актуальной задачей также в связи с тем, что в России уже начинают осуществляться программы, направленные на развитие этих технологий. В первую очередь – это Федеральная целевая программа (ФЦП) «Электронная Россия». Идет разработка Национальной стратегии «Россия в информационном веке». Методологическими предпосылками к разработанным и

разрабатываемым программам и проектам, на наш взгляд, являются:

- влияние развития Интернета и современных информационно-коммуникационных технологий на изменение системы социальной, научной и образовательной коммуникации;
- трансформация социальных институтов в условиях развития информационного общества и распространения ИКТ;
- развитие онлайн-сообществ, их взаимодействие между собой и традиционными структурами современного общества;
- расширение зоны влияния электронной информации в научно-образовательной инфраструктуре современного мира;
- проблемы сохранения научной и культурной идентичности в условиях глобализации, использование ИКТ для сохранения и развития национально-культурного и национально-научного достояния, формирование электронных коллекций и библиотек;
- развитие дистанционного обучения, проблемы формирования образовательных консорциумов и системы открытого образования.

В рамках научно-технической программы Министерства образования и науки Российской Федерации «Создание системы открытого образования» Центром информационно-аналитического обеспечения системы дистанционного образования (ЦИАН) по итогам социологического мониторинга были обозначены следующие задачи исследования [1]:

- разработка методологии мониторинга и прогнозирования спроса на образовательные услуги;
- исследование реальных образовательных потребностей населения России;
- изучение потребительских требований к условиям обучения;
- определение перспективного ассортимента услуг дистанционного обучения в сфере базового профессионального образования, высшего профессионального, послевузовского и дополнительного образования;
- исследование регуляторов спроса на услуги дистанционного обучения (материально-технических возможностей населения для потребления таких услуг, уровня информированности населения об этих услугах и др.);

- количественная оценка спроса на отдельные виды услуг дистанционного обучения, расчет численности потенциального контингента потребителей услуг;
- прогнозирование динамики спроса на услуги дистанционного обучения на среднесрочную перспективу.

Обобщая данные социологических опросов, исследователи пришли к выводу, что в российском обществе есть значительный психологический и образовательный ресурс для модернизационного рывка и перехода к информационному обществу.

Актуальные проблемы межкультурного и межнаучного взаимодействия в рамках нового информационного общества и информационного пространства на нынешнем витке развития требуют качественной научно-информационной поддержки. Для этого наряду с освоением высокотехнологичных информационных технологий необходимо учитывать еще и разнообразие культур наравне с богатейшим культурным и научным потенциалом конкретных участников информационной инфраструктуры. В условиях стремительно происходящих глубинных изменений в научно-информационной картине мира гуманистический подход к созданию научных, информационных и образовательных ресурсов становится все более ощутимой жизненной потребностью, которую контролирует и обеспечивает государство. Впервые ЮНЕСКО предприняла попытку на международном уровне регламентировать обязанности государства и международных организаций относительно подготовки человека к жизни в информационном обществе – в документе «Рекомендации о развитии и использовании многоязычия и всеобщем доступе к киберпространству». В нем сказано: «Государствам – членам и международным организациям следует содействовать распространению грамотности в области информационных и коммуникативных технологий (ИКТ). Решающее значение для информационного общества имеет развитие человеческого капитала, включая открытое, интегрированное и межкультурное образование в сочетании с обучением навыкам в области ИКТ». Это положение свидетельствует не столько о технологическом, сколько о гуманитарном подходе к решению проблемы подготовки человека к условиям информационной цивилизации. Гуманитарный подход к проблеме отражает и одна из флагманских программ ЮНЕСКО – «Информация для всех»,

знаменующая существенную революцию в осознании проблемы информационной культуры как гуманитарной. Доминантой новой мировой информационной политики становятся не только технологии и сама информация, а ее создатель и конкретный потребитель – человек.

Наряду с ЮНЕСКО разработку проблемы подготовки человека к жизни в информационном пространстве инициирует ИФЛА (Международная федерация библиотечных ассоциаций – IFLA International Federation of Library Associations and Institutions). На протяжении последних лет эта проблема активно обсуждалась на Генеральных конференциях и сессиях ИФЛА и РБА (Российская библиотечная ассоциация). Созданная секция ИФЛА по информационной грамотности поставила задачу выявления стандартов информационной грамотности, сформировавшихся в разных странах, и создания на этой основе международного стандарта.

В условиях современного общества библиотеки являются не только накопителями информационных источников и коллекций, но и проводниками новой информационной цивилизации, составными частями которой являются как информационная грамотность, так и информационная культура. Будучи и создателем, и хранителем информации, библиотеки призваны оказывать полномасштабную помощь потребителю информации – читателю, пользователю, абоненту, а, следовательно, наращивать, совершенствовать как собственный информационно-ресурсный потенциал, так и информационную грамотность и культуру библиотечарей и читателей.

Традиционно библиотеки – это важная составляющая образовательного процесса как в широком (общекультурном) смысле этого слова, так и в узком (учебном). Библиотеки становятся активными проводниками внедрения информационных технологий в отраслевые сферы, беря на себя создание информационных ресурсов и мультимедиа-продуктов. На оценку деятельности библиотек сейчас в большей степени, чем раньше влияет их способность выполнять коммуникативно-образовательную функцию, т. е. осуществлять целевую информационную поддержку научно-образовательной деятельности и удовлетворять информационные потребности специалистов различных областей науки и образования. Одним из важных и приоритетных направлений научно-

практической деятельности традиционных библиотек является формирование базовой инфраструктуры, развитие сервисов и ресурсов для создания под своей эгидой электронных библиотек. Крупные государственные библиотеки объединяются в консорциумы (Научная электронная библиотека eLibrary, НЭИКОН), ассоциации (ЭБНИТ – Электронные библиотеки и научно-информационные технологии, ЛИБНЕТ – Общероссийская информационно-библиотечная компьютерная сеть, ЭЛБИ – Ассоциация «Электронные библиотеки»). Специфика электронных библиотек состоит в том, что они, с одной стороны, выполняют функции традиционной библиотеки, а с другой – играют роль, характерную для высокотехнологичной автоматизированной информационной системы, которая состоит в организации и хранении собственных и удаленных электронных ресурсов и в обеспечении онлайн-доступа к ним на основе компьютерных и интернет-технологий.

Основная задача электронных библиотек – интеграция электронных информационно-образовательных ресурсов, эффективная навигация в них и обеспечение доступа к ним независимо от местоположения пользователя.

Информационно-образовательные ресурсы – это совокупность научно-педагогической, учебно-методической, хрестоматийной, нормативно-технической и инструктивной информации, к которой обеспечен доступ пользователей, дифференцированный по роли и месту участника образовательного процесса, а также возможность извлечения информационного ресурса в соответствии с личностными особенностями и предпочтениями пользователя.

Интеграция информационно-образовательных ресурсов предполагает их объединение с помощью удобного и унифицированного пользовательского интерфейса с целью использования различной информации с сохранением ее свойств, особенностей представления и пользовательских возможностей манипулирования с ней. При этом объединение ресурсов не обязательно должно осуществляться физически – оно может быть виртуальным. Главное – оно должно обеспечивать пользователю восприятие доступной информации как единого информационного пространства. Все информационное пространство, доступное пользователю, должно быть представлено в виде совокупности самостоятельных объектов.

На сегодняшний день крупные библиотеки страны продолжают наращивать электронные информационно-ресурсные мощности. В области образовательных ресурсов, на наш взгляд, достаточно объемным и информативным национальным электронным образовательным ресурсом является сайт (*www.gnpbu*) Государственного научного учреждения «Государственная научная педагогическая библиотека им. К. Д. Ушинского Российской академии образования» (ГНУ ГНПБ им. К. Д. Ушинского РАО). Эта библиотека, будучи научно-информационным центром Российской академии образования и де-факто являясь государственным библиотечно-информационным центром образовательной отрасли в целом в России и одной из немногочисленных крупных педагогических библиотек в мире, обладает большим и уникальным отраслевым педагогическим фондом. По данным статистики, на ее сайт поступает более 30 тысяч запросов в день из более 60 стран Европы, Америки, Азии и Австралии. Помимо общих сведений о Библиотеке (исторической справки, режима работы, правил пользования и методических материалов) на сайте расположены следующие информационно-электронные ресурсы:

Электронный каталог. Насчитывает более 270 тыс. библиографических записей информационных материалов по педагогике, психологии и смежным отраслям знаний, отражает фонд Библиотеки, начиная с 1994 г. Поисковыми параметрами являются как значимые элементы библиографического описания, так и ключевые слова, содержащиеся в документах. Электронный каталог Библиотеки имеет локальную версию и веб-версию. Использование веб-версии электронного каталога дает возможность дистанционным пользователям получить сведения о наличии книг и журналов в фондах Библиотеки. В ближайшей перспективе намечено создание полного электронного каталога ГНПБ им. К. Д. Ушинского – ретроконверсия всего карточного каталога со дня основания Библиотеки (с 1925 г.).

Полнотекстовая база авторефератов по педагогике. Ведется с 2000 г., насчитывает 3 700 текстов авторефератов диссертаций и активно пополняется новыми поступлениями. Это наиболее спрашиваемый информационный ресурс Библиотеки. Востребованность такой базы подтверждается многими исследователями, работающими в области педагогики и образования.

Аннотированный каталог «Образовательные ресурсы Интернет». Содержит 608 ссылок, отражающих информационно насыщенные легитимные сайты по педагогике и образованию, которые так или иначе могут быть использованы в учебных и образовательных целях.

Электронный журнал «Образование: исследовано в мире». Функционирует под патронажем ГНПБ им. К. Д. Ушинского и Российской академии образования. Журнал содержит оригинальные тексты статей, монографий и диссертаций, передаваемых авторами в Библиотеку в электронном виде.

Русско-английский тезаурус по педагогике ГНПБ им. К. Д. Ушинского (на сайте расположена рекламная информация, краткая характеристика с небольшим фрагментом Тезауруса). Разработан на основе Тезауруса ЮНЕСКО, ведется с 1993 г. Насчитывает более 5 000 терминов и функционирует в качестве информационно-поискового языка вербального типа в ЭК ГНПБ.

База данных «Труды РАО». Отражает весь массив источников, поступающих в фонд Библиотеки из институтов Российской академии образования, начиная с 1994 года. Обновляется один раз в месяц.

База данных «Новые поступления». Информирование о поступлениях за последний месяц.

В соответствии с концепцией создания единого информационного образовательного пространства в РФ, а также с задачей формирования в России информационного общества, интеграция информационно-образовательных ресурсов направлена на достижение следующих целей:

1. Обеспечение доступа пользователям к документам из фондов традиционных библиотек, предоставление которых затруднено в силу ряда причин: отдаленности пользователя от библиотеки, малой экзemplарности документа и т. д.

2. Обеспечение доступа к информации, существующей исключительно в электронной форме.

3. Целенаправленное информационное обеспечение пользователей путем формирования полнотекстовых баз данных и предоставления доступа к ним на основе законодательства РФ об авторском праве.

Любая интеграция информационных систем, электронных ресурсов (каталогов, баз данных и т. д.) предполагает обеспечение онлайн-

доступа к этому массиву и в связи с этим ставит перед создателями большой круг задач и выдвигает ряд функциональных требований.

Функциональные требования к интегрированным информационно-образовательным ресурсам заключаются в обеспечении:

- доступа к разнородным электронным документам в базе данных электронной библиотеки (ЭБ) из одной точки (в среде одного экрана) благодаря единому интерфейсу, в единой поисковой среде, объединяющей разнородные электронные коллекции;
- реализации новых форм библиотечно-информационного обслуживания пользователей;
- предоставления удобного, оперативного доступа к легитимным цифровым копиям оригиналов печатных изданий.

Круг задач, стоящих перед создателями информационно-образовательных ресурсов и систем, включает в себя:

- анализ методологий, стандартов и приемов построения распределенных информационных систем;
- формирование адекватного лингвистического обеспечения и форматов представления метаданных;
- разработку оптимальной типологии системы;
- разработку протоколов взаимодействия с другими информационными системами;
- проектирование пользовательских интерфейсов;
- разработку технологических инструкций пользователям;
- разработку технологических инструкций администраторам системы;
- разработку прототипа программных средств для использования и построения интегрированных информационных систем.

Прототип программных средств должен быть создан на основе прогрессивной технологии и включать в себя инструментальные средства, обеспечивающие интеграцию новых функциональных возможностей и расширение числа предлагаемых пользователям услуг. Программное обеспечение – основное инструментальное средство в интегрированной информационной системе – должно сочетать в себе функциональность, присущую типичным СУБД (система управления базой данных): дружеские интерфейсы, возможность поиска, создания и модификации данных, а также другие технические возможности, диктуемые потребностями пользователей, а именно работу с:

- авторским набором данных;
- метаданными;
- распределенными наборами данных;
- различными фильтрами и конверторами, обеспечивающими взаимодействие с гетерогенными распределенными источниками информации;
- электронными библиотеками;
- разнообразными поисковыми средствами.

Итак, в современную эпоху при уже существующем информационном насыщении общества актуальны как проблема создания информационно-образовательного пространства, широкого и грамотного использования информационных ресурсов в научных и образовательных целях, так и проблема обеспечения оперативного доступа к информационно-образовательным ресурсам.

Для успешного и эффективного использования информационно-образовательного пространства в условиях создаваемого информационного общества необходимы:

- обеспечение устойчивого взаимодействия образовательной и научной сфер в деле создания справочно-информационных систем и легитимных полнотекстовых баз данных;
- разработка совместных организационно-методических принципов и правил для облегчения взаимодействия на межведомственном уровне;
- выработка универсальных подходов к созданию и использованию электронных информационно-образовательных ресурсов в интересах отечественной и зарубежной науки и образования;
- формирование информационной среды, обеспечивающей взаимодействие и оперативное обсуждение актуальных общих проблем;
- поддержка инициатив, помощь в нахождении партнеров для реализации социально значимых и научно обоснованных проектов.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мониторинг и прогнозирование* спроса населения России на образовательные услуги, предоставляемые с помощью технологий дистанционного обучения [Электронный ресурс]: отчет о НИР НТП «Создание системы открытого образования» / М-во образования РФ, ЦИАН. –

М., 2003. – Режим доступу: <http://cian.unicor.ru/old/work/2002/020.html>.

2. *Окинавская хартия* глобального информационного общества // Развитие информационного общества в России [Электронный ресурс]: сб. документов и материалов. – Режим доступу: <http://minkomsvjaz.ru/ministry/documents/828/833/>.

УДК 025.5-052-057.85/.86:61

Р. І. Павленко, генеральний директор Національної наукової медичної бібліотеки України

Т. А. Остапенко, заступник генерального директора з наукової роботи Національної наукової медичної бібліотеки України

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХІВЦІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто важливий напрям інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України, який охоплює розширення спектру бібліотечно-бібліографічних послуг для забезпечення наукової та практичної діяльності всіх категорій медичних працівників. Зазначено, що провідним мотивом діяльності ННМБУ є створення сучасного інформаційного середовища для забезпечення користувачам вільного доступу до інформації та входження до світового інформаційного простору. Особлива увага сьогодні приділяється вдосконаленню якості бібліотечно-інформаційного забезпечення медичної науки і практики, пошуку та впровадженню новітніх прогресивних бібліотечних технологій, обміну інформаційними електронними ресурсами.

Ключові слова: Національна наукова медична бібліотека України, бібліотечно-бібліографічні послуги, електронна база даних, електронні ресурси, інформаційні потреби, медична галузь, бібліотечно-інформаційний продукт, тематичний бібліографічний список, інформаційний сервіс.

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства (суспільства знань, яке розглядається як вищий рівень інформаційного суспільства), а також соціально-економічні трансформації, що відбуваються в усьому світі, вимагають суттєвих

змін у багатьох сферах діяльності. Загальновідомо, що науковий та соціально-економічний розвиток держави залежить від якості інформаційного забезпечення науки.

Для Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) пріоритетним напрямом роботи є створення комплексної системи послуг нового рівня, що ґрунтується на інформаційних потребах користувачів. У Бібліотеці постійно здійснюється цілеспрямована робота щодо перетворення її на сучасний бібліотечно-інформаційний центр, де представлені традиційні (ведення каталогів і картотек, інформування користувачів про нові надходження, проведення Днів інформації, Днів фахівця, організація виставок та оглядів літератури тощо) та новітні види бібліотечних та інформаційних послуг. Номенклатура послуг постійно розширюється і модернізується відповідно до потреб користувачів і нових технологій. Це бібліографічна, довідково-інформаційна допомога; випуск бібліографічних покажчиків різного характеру; надання консультацій; віртуальне інформаційне обслуговування; забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів.

Основним завданням ННМБУ як головного бібліотечно-інформаційного центру медичної галузі є створення комплексного телекомунікаційного доступу до різноманітних інформаційних ресурсів: бібліографічних, авторитетних, фактографічних, повнотекстових баз даних. Усі перераховані ресурси передбачається інтегрувати в єдину потужну інформаційну систему і зробити її доступною для спеціалістів-медиків. Тільки впродовж останніх років у ННМБУ створено значну кількість нових бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг:

- відкрито інформаційно-комп'ютерний центр;
- забезпечено доступ користувачів до електронних баз даних (ЕБД) бібліотеки;
- створено фонд CD-ROM;
- організовано доступ до онлайн-каталогу Бібліотеки для віддалених користувачів, який забезпечує інформацією цілодобово;
- надано доступ до бібліографічних, фактографічних та повнотекстових баз даних на електронних носіях.

З отриманням у 1993 р. комп'ютерної техніки та баз даних на CD-ROM у Бібліотеці запроваджено комп'ютерний пошук інфор-

мації. Збільшилася кількість запитів на пошук джерел інформації для підготовки дисертацій із клінічних дисциплін – хірургії, онкології, терапії, ендокринології, педіатрії та інших. Замовлення надходять як від наукових співробітників, так і від лікарів-практиків. Найбільшого практичного значення набула база даних Національної медичної бібліотеки США «Medline». На даний час пошук інформації для всіх категорій медичних працівників здійснюється за допомогою баз даних: «PubMed», «ProQuest», «Российская медицина». Завдяки співробітництву Бібліотеки з Асоціацією «Інформатіо-Консорціум» (Україна) був отриманий тимчасовий доступ до електронних ресурсів компанії «ELSEVIER». Упродовж 7 років ННМБУ є членом Консорціуму українських бібліотек за проектом EIFL Direct «Електронна інформація для бібліотек», який забезпечує доступ до електронних баз даних одного з найбільших у світі видавництв «EBSCO». За допомогою Інтернету в рамках проекту INTAS Бібліотека має можливість безкоштовно одержувати електронні версії періодичних видань видавництва Springer. Набули популярності серед фахівців-медиків довідково-аналітичні послуги, що потребують поглибленого пошуку: адресні, уточнювальні, фактографічні, аналітичні, статистичні. Обслуговування користувачів різними базами даних та різноманітними інформаційними продуктами дає змогу значно розширити сервіс та забезпечити сприятливий доступ до світових інформаційних ресурсів.

Широке використання інтернет-технологій сприяло появі нової категорії користувачів – онлайн-ових, які у режимі віддаленого пошуку можуть повноцінно користуватися електронними ресурсами Бібліотеки. Вже сьогодні збільшилася кількість щоденних звернень до веб-сервера Бібліотеки. З метою забезпечення оперативного доступу до інформації про поточні надходження на веб-сторінці Бібліотеки до уваги лікарів-практиків та організаторів охорони здоров'я пропонуються тематичні бібліографічні списки нової літератури за такими темами:

- управління, фінансування, планування в охороні здоров'я;
- страхова медицина;
- освіта, передовий досвід в охороні здоров'я;
- організація амбулаторно-поліклінічної, спеціалізованої допомоги та роботи стаціонарів;
- сімейна медицина;

- охорона материнства і дитинства;
- профілактика і лікування психічних захворювань, алкоголізму та наркоманій;
- СНІД;
- медицина катастроф;
- медико-соціальні аспекти аварії на Чорнобильській АЕС;
- туберкульоз.

Інформація включає нові надходження до Бібліотеки: періодичні видання, книги, патентні документи і оновлюється щоквартально.

З метою вдосконалення інформаційного сервісу і розширення кола користувачів та відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 21.06.2005 р. № 294 «Про створення в Державній науковій медичній бібліотеці МОЗ України вітчизняного фонду електронних документів» в Бібліотеці започатковано створення фонду електронних документів. Починаючи з 2005 р., Бібліотека, згідно зі згаданим вище Наказом, отримує примірник електронної версії українських періодичних видань медичної тематики та матеріалів наукових заходів, які проводяться відповідно до Реєстру з'їздів, конгресів, симпозіумів та науково-практичних конференцій.

Характерною особливістю системи інформаційного обслуговування в ННМБУ є налагодження взаємовигідних зв'язків між бібліотеками та різноманітними інформаційними установами. Набирає обертів робота на корпоративних засадах із медичними бібліотеками, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського тощо.

Плідно співпрацюємо з редакціями газет та журналів: «Ваше здоров'я», «Здоров'я України», «Українська медична газета», «Ліки України», «Серце і судини», «Медичний індекс» та ін.

Серед основних стратегічних завдань ННМБУ – розвиток бібліотечної інформаційної інфраструктури; створення інформаційних систем у сферах охорони здоров'я, охорони довкілля; збереження культурної спадщини тощо. Передбачається створення:

- в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних та інших фондів медичних установ, а також відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем різного спрямування;

- електронного зведеного каталогу медичних бібліотек України;
- служби електронної доставки документів;
- технологічної інфраструктури для обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень у галузі медицини та охорони здоров'я.

Таким чином, слід констатувати, що запровадження сучасних інформаційних технологій і управлінських рішень задля забезпечення широкого доступу фахівців до світових медично-інформаційних ресурсів стало для Національної наукової медичної бібліотеки України дороговказом на шляху до відповідності потребам суспільства знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко, Р. І. Державна наукова медична бібліотека – 75 років діяльності на ниві охорони здоров'я: з минулого в майбутнє / Р. І. Павленко // Наукові медичні бібліотеки: пріоритети розвитку і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 8–9 листоп. 2005 р. / Держ. наук. мед. б-ка. – К., 2006. – С. 3–10.

2. Павленко, Р. І. Інформаційне забезпечення пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в галузі медицини та охорони здоров'я в Україні / Р. І. Павленко // Інноваційні процеси в питаннях створення і використання медичних бібліотечно-інформаційних ресурсів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2004 р. / Держ. наук. мед. б-ка [та ін.]. – Х., 2005. – С. 6–11.

3. Павленко, Р. И. Комплексная система услуг и современных информационных продуктов для обеспечения запросов специалистов-медиков в Украине / Павленко Р. И., Остапенко Т. А., Киришева Е. Н. // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : материалы 13 междунар. конф. «Крым 2006». – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2006. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.

УДК 026:63](477):025.5-057.85/.86:63

В. В. Дерлеменко, *д-р пед. наук, заступник директора з наукової роботи Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук*

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ

У статті йдеться про організацію Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою Української академії аграрних наук інформаційно-бібліотечного забезпечення аграрної науки, освіти і практики сільськогосподарськими бібліотеками. Значну увагу приділено роботі з бібліотеками ВНЗ I–IV р. акр. аграрного профілю та співробітництву з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського, наука, освіта, практика, співробітництво.*

Подальше удосконалення науково-інформаційного забезпечення всіх галузей виробництва залежить від адекватного осмислення ролі і місця бібліотек та інтеграції їх у світовий ринок інформаційних ресурсів і послуг через професійне використання телекомунікації та інформаційних технологій.

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук (ДНСГБ УААН) була заснована у листопаді 1921 р. у м. Харкові як службова книгозбірня Народного комісаріату земельних справ України. На той час її фонд налічував лише 1 007 примірників. У 1930 р., згідно з рішенням Ради народних комісарів УСРР «Про реконструкцію сільськогосподарської досвідної справи», бібліотека увійшла до мережі республіканських науково-дослідних інститутів та установ України. Упродовж свого функціонування вона багато разів змінювала свою назву, але завжди залишалася науковим центром. Сучасна назва закладу визначена постановою Кабінету Міністрів від 29 жовтня 2003 року № 1697 «Про створення Державної наукової сільськогосподарської бібліо-

теки Української академії аграрних наук» та відповідним Наказом УААН від 6 листопада 2003 р. № 109 [1].

Маючи мільйонний фонд книг, газет, журналів та інших документів, ДНСГБ УААН сьогодні посідає третє місце у світі серед бібліотек аграрного профілю. В Україні вона виконує функції спеціальної книгозбірні загальнодержавного значення; науково-дослідного, науково-інформаційного та науково-методичного центру бібліотек сільськогосподарської галузі; головної національної книгозбірні сільськогосподарської та лісогосподарської літератури; провідної галузевої бібліотеки-депозитарію; комплексного наукового бібліотечно-бібліографічного та інформаційного центру.

Як науковий центр, ДНСГБ УААН розробляє наукові засади інформаційної підтримки та бібліотечно-бібліографічного обслуговування науковців і фахівців галузевих науково-дослідних установ; вищих навчальних закладів аграрного профілю всіх рівнів акредитації та осіб, які в них навчаються; дорадчих служб і регіональних центрів наукового забезпечення аграрно-промислового виробництва (АПВ); інших користувачів сільськогосподарської інформації.

Значна увага при цьому приділяється таким теоретичним і практичним проблемам:

- удосконаленню роботи мережі сільськогосподарських бібліотек України;
- книгознавству, бібліотекознавству та бібліографознавству;
- історії науки і техніки;
- історії аграрної науки.

Бібліотека, як і належить науково-дослідній установі, здійснює фундаментальні і прикладні дослідження. З 2006 р. вона бере участь у розробці науково-технічної програми УААН «Науково-методологічні та організаційні засади маркетингу інновацій та інноваційного провайдингу в АПВ» на 2006–2010 рр. – зокрема, підпрограми 3: «Розробити методологію науково-консультаційного забезпечення трансферу інновацій АПВ», де в частині завдань 2-го рівня йдеться про необхідність створення:

- системи розповсюдження науково-технічної, кон'юнктурно-економічної та патентної інформації;
- пакету навчальних програм підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів АПК шляхом організації стаціонарного та дистанційного навчання в регіонах.

Над реалізацією зазначеної програми працює багато науково-дослідних установ (НДУ) УААН. Враховуючи наявні можливості і профіль діяльності, Бібліотека робить значний внесок у виконання поставлених завдань, розробляючи систему розповсюдження довідково-бібліографічної літератури на допомогу пошуку і одержанню науково-технічної сільськогосподарської інформації, а також Програму курсів підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів АПК під назвою «Організація розповсюдження науково-технічної інформації регіональними центрами наукового забезпечення АПВ». Зазначені теми отримали номер державної реєстрації.

У межах Програми 32, підпрограми III «Науково-консультаційні послуги та сільськогосподарське дорадництво» наукову роботу Бібліотеки було спрямовано на виконання таких завдань, які отримали номери державної реєстрації, так само, як й інші названі нижче теми: «Розробка Концепції розвитку сільськогосподарських бібліотек України», «Розробка сучасного механізму забезпечення працівників галузі сільськогосподарською науково-технічною інформацією».

Окрім того, працівниками ДНСГБ УААН також виконуються інші науково-технічні проекти, а саме:

1. Розробка і створення віртуальної сільськогосподарської бібліотеки, електронної мережі бібліотек УААН, інтегрованої у мережі академічних та інших бібліотек України.
2. Дослідження історії започаткування, становлення та розвитку дослідної сільськогосподарської справи в Україні.
3. Розробка наукових засад моніторингу інформаційного забезпечення аграрної науки України в умовах реформування АПК.
4. Розробка моделі типізації природно-кліматичних, економіко-екологічних та соціально-демографічних умов сільськогосподарського виробництва за регіонами країни.
5. Дослідження еволюції розвитку ґрунтообробного знаряддя.
6. Розробка інформаційно-аналітичних матеріалів експортних можливостей технічних культур.
7. Вивчення потенціалу наукових установ УААН.
8. Розробка і створення національного електронного банку даних рідкісних друкованих видань і стародруків на основі вивчення видового і кількісного складу книжкових колекцій сільськогосподарських бібліотек.

На початку 2007 року зареєстровано ще дві теми, над якими співробітники ДНСГБ УААН працюватимуть до 2011 р., а саме «Наукові основи удосконалення інформаційно-бібліотечного забезпечення аграрної галузі» та «Історія становлення і діяльності науково-дослідних установ та освітніх закладів аграрного профілю в Україні». Наукова робота Бібліотеки не була б такою плідною без унікальної за своєю повнотою й універсальністю за змістом колекції галузевих вітчизняних й іноземних видань з ХІХ по ХХІ ст. 25 мовами світу, обсяг якої сьогодні, як було зазначено вище, перевищує 1 млн одиниць зберігання, якими щорічно користується понад 20 тис. читачів. Незважаючи на недостатнє фінансування та незначну кількість видань сільськогосподарської тематики, що виходять друком в Україні, фонди Бібліотеки у поточному році збагатилися більше ніж на 5 тис. примірників. Основними джерелами поповнення основного фонду Бібліотеки є обов'язковий примірник (28,3%), вітчизняний і міжнародний обмін (22,2%), обмінні фонди великих бібліотек (10,6%), міжнародні структури, міністерства, держкомітети та інші організації (12,8%). Решта – видавництво «Аграрна наука», дари зарубіжних наукових товариств та оргкомітетів міжнародних конференцій тощо.

У ДНСГБ УААН оперативно виконуються замовлення читачів, постійно вдосконалюються форми і методи їх обслуговування, систематично проводяться масові заходи: Дні інформації про нові надходження наукової літератури в приміщенні Української академії аграрних наук, Дні інформації та Дні спеціаліста в науково-дослідних установах Академії. Найактивніше в цьому плані ДНСГБ УААН співпрацювала з бібліотеками Інституту розведення і генетики тварин, Інституту бджільництва, Інституту ветеринарної медицини, Інституту агроєкології та біотехнології, Інституту рибного господарства, Національного аграрного університету. Для молодих учених організувалися Дні аспіранта та зустрічі з відомими ученими сільськогосподарської галузі. Середньорічний статистичний показник кількості читачів у Бібліотеці залишається стабільним. Лише в останні роки послугами ДНСГБ УААН скористалися 25 642 читача. За цей же період загальна кількість відвідувань становила 31 385, книговидача – 740 256 примірників.

ДНСГБ УААН є офіційно визнаним науково-методичним центром для 273 бібліотек УААН, Міністерства аграрної політики

України. Серед них – бібліотеки 73 науково-дослідних інститутів та 65 державних науково-дослідних станцій мережі УААН та ще 135 бібліотек вищих навчальних закладів I–IV р. а. системи Міністерства аграрної політики України. У книжкових колекціях сільськогосподарських бібліотек України налічується близько 19 млн назв книг, газет та журналів. Тут зосереджена основна джерельна база сільськогосподарської науки і практики агропромислового виробництва. Цими фондами користуються понад 500 тис. читачів, серед яких – парламентарії і урядовці, науковці і фахівці, професорсько-викладацький склад закладів освіти та особи, що в них навчаються, фермери та інші землекористувачі і землевласники, бізнесмени та інші. Вони щорічно одержують у користування понад 20 млн видань.

Сьогодні сільськогосподарські бібліотеки України згруповані у територіальні об'єднання, які є в АР Крим та всіх областях України. Для надання їм дієвої підтримки використовуються всі форми методичної допомоги – аналіз діяльності, розробка методичних матеріалів, організація і проведення семінарів, консультування з виїздом на місце. Для працівників бібліотек, які не мають бібліотечної освіти, проводяться стажування у структурних підрозділах ДНСГБ УААН, організуються постійно діючі курси бібліотечних працівників сільськогосподарських бібліотек, які видають посвідчення встановленого зразка.

ДНСГБ УААН створює власні електронні продукти. Серед них – «Бібліотеки – суспільству. Аграрні науки» та «Національна база даних з історії становлення і розвитку НДІ та інших установ і організацій УААН». Сьогодні вони не лише розповсюджуються на CD-ROM, але й знайшли своє місце на веб-сайті «Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН» (www.bibl@dnsgb.kiev.ua). Бібліотека готує і видає щоквартальні випуски «Бюлетеня Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук» та реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України» [2]; науково-допоміжні ретроспективні бібліографічні показники з окремих питань сільського господарства, історії аграрної науки, сільськогосподарської бібліографії, а також інші наукові публікації – в першу чергу монографії. ДНСГБ УААН бере участь у підготовці і виданні міжвідомчого збірника наукових праць «Історія української науки на межі тисячоліть»,

сама видає електронне наукове фахове видання – міжвідомчий тематичний збірник «Історія науки і бібліографістика» (зараз готується четвертий випуск).

З метою удосконалення діяльності ДНСГБ УААН як наукової інформаційно-бібліотечної установи введено посаду заступника директора з наукового менеджменту та маркетингу; створено відділ координаційної роботи та впровадження наукових розробок; розширено коло діяльності науково-методичного відділу, який перетворився на відділ розробки науково-методичних засад організації роботи сільськогосподарських бібліотек та архівів науководослідних установ УААН. Згідно з рішеннями Президії УААН та Міністерства науки і освіти України, у 2002 р. при ДНСГБ УААН відкрито аспірантуру, в якій підготовлено і захищено 17 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки. Нині при аспірантурі Бібліотеки готують кандидатські дисертації 38 аспірантів та здобувачів наукового ступеня. Нещодавно до аспірантури додалася докторантура, де на сьогодні здійснюється підготовка чотирьох докторських дисертацій. Науковий кадровий потенціал Бібліотеки становить 11 докторів і 11 кандидатів наук. До цього слід додати, що 33 особи працює на наукових посадах. Всього ж у Бібліотеці – 93 працівники.

Зусилля колективу спрямовуються на максимальне задоволення науково-інформаційних і бібліографічних потреб та запитів читачів; розробку теоретичних засад історії аграрної науки; підвищення ролі ДНСГБ УААН як науково-методичного центру сільськогосподарських бібліотек України.

На виконання відповідних рішень Президії УААН вживаються заходи щодо поліпшення надання працівникам аграрної галузі держави світової науково-бібліографічної інформації. Відповідно до затвердженої у 2005 р. УААН «Концепції розвитку сільськогосподарських бібліотек України» та схваленої Комітетом із питань культури і духовності Верховної Ради України і зареєстрованої як законопроект «Концепції розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» (26.01.04. № 5035) розроблено необхідні інструктивно-методичні та регламентуючі документи як для внутрішнього бібліотечного користування, так і для мережі сільськогосподарських бібліотек України, придбано

потужний сервер та 10 комп'ютерів для створення локальної мережі робочих станцій, інтегрованої через Інтернет у світовий інформаційний простір; підготовлено проект «Концепції порталу «Українська академія аграрних наук»; освоюється ліцензійний пакет прикладних програм «ІРБІС» тощо. Розроблено систему реферативно-аналітичного забезпечення АПК. Основною ланкою цієї системи є: реферативний журнал «Агропромисловий комплекс України» та його тематичні випуски. Лише спільно з Інститутом гідротехніки і меліорації впродовж 2001–2007 рр. видано 6 спецвипусків реферативного журналу, у 29 рубриках котрого подано близько 4,5 тис. анотацій наукових публікацій. Електронна версія реферативного журналу також сприяє більш повному і широкому ознайомленню науковців, фахівців і виробничників агропромислового комплексу з останніми досягненнями аграрної науки. На запити читачів здійснюються:

- реферативні огляди різних напрямів розвитку аграрної науки;
- індивідуальне забезпечення науково-інформаційних потреб провідних науковців галузі;
- надання науково-бібліографічної інформації в режимі «Запит-відповідь».

З метою організації і проведення галузевих комплексних наукових досліджень, зокрема з проблеми започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні, у структурі установи функціонує Центр історії аграрної науки. Останнім часом здійснювалися дослідження за темою «Історія аграрної науки в установах та особах». Метою цих досліджень є вивчення історії аграрної науки України, наукових напрямів її розвитку, які віддзеркалюються у різноманітних джерелах і архівних фондах періодичної преси, статистичних матеріалів, наукової літератури [3]. Створена на CD-ROM «База даних з історії започаткування, становлення і розвитку НДУ, організацій Української академії аграрних наук, Мінагрополітики України та навчальних закладів аграрного профілю».

Підготовлена низка монографій та інших наукових видань. Назвемо лише кілька з них. До 75-річчя Української академії аграрних наук видано 8 наукових праць:

– Науковий потенціал Української академії аграрних наук : монографія. – К. : Аграрна наука, 2005.

– Українська академія аграрних наук. Персональний склад (1990–2004 рр.) : біографічний довідник. – К. : Аграрна наука, 2006.

– Академік М. І. Вавилов і розвиток аграрної науки в Україні : історико-бібліографічний збірник. – К. : Аграрна наука, 2005.

– Аграрна наука: розвиток та досягнення : монографія. – К. : Аграрна наука, 2006. – 470 с. – (Серія «Сільське господарство України від минулого до сьогодення» ; т. 4.).

– Вергунов, В. А. Нариси з історії аграрної науки, освіти та техніки : зб. наук. праць. – К. : Аграрна наука, 2006.

– Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927) : зб. док. і матеріалів. – К. : Аграрна наука, 2006.

– Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук (1931–1936) : зб. док. і матеріалів. – К. : Аграрна наука, 2006.

– Українська академія сільськогосподарських наук (1956–1962) : зб. док. і матеріалів. – К. : Аграрна наука, 2006.

Видавалися й інші наукові роботи, наприклад:

– Україна в умовах столичинської аграрної реформи : монографія. – К. : ННЦІАЕ, 2006.

– Сільське господарство України – від минулого до сьогодення : монографія. Т 1–4. – К. : Аграрна наука, 2005–2006.

– Звіт про науково-дослідну роботу: «Розвиток с.-г. дослідної справи в Україні: історичний аспект (заклучний)». – К. : Аграрна наука. – 2006.

Значна увага приділяється виданню біобібліографічних покажчиків у таких серіях: «Академіки Української академії аграрних наук», «Біобібліографія вчених-аграріїв України», «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» [4] тощо. Всього у цих серіях видано понад 80 науково-допоміжних біобібліографічних покажчиків, присвячених відомим ученим-аграріям: Михайлу Васильовичу Зубцю, Віктору Петровичу Ситнику, Петру Трохимовичу Саблуку, Анатолію Миколайовичу Головку, Валерію Івановичу Глазку та іншим.

Інформаційно-бібліографічна діяльність Бібліотеки здійснюється на основі вивчення інформаційних потреб і запитів науковців та фахівців АПК. Зокрема, на основі вивчення інформаційних потреб аграрної науки та виробництва була сформована «Тематика інформаційного супроводу пріоритетних напрямів розвитку

АПК», за якою відстежувався, аналізувався та систематизувався потік нових надходжень до Бібліотеки з метою формування інформаційних блоків для тематичних добірок, аналітичних довідок та наукових доповідей. Лише нещодавно підготовлено дев'ять тематичних добірок із пріоритетних напрямів розвитку АПК та 183 письмові бібліографічні списки. Добиралися матеріали для індивідуального та групового науково-бібліографічного інформування науковців та фахівців (12 тем, 117 назв). Оперативне довідково-бібліографічне обслуговування та надання вченим і спеціалістам необхідної інформації виконувалося у режимі «запит-відповідь». Надано понад 81 тис. усних бібліографічних довідок, у тому числі тематичних – 32 тис., уточнювальних – 7 тис. Значне місце в інформаційно-бібліографічній діяльності Бібліотеки відводилося одній із традиційних форм – підготовці поточних, ретроспективних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків. Зокрема, до 1998 р. виходили випуски покажчиків «Нові сільськогосподарські книги» та «Генетика, селекція і насінництво сільськогосподарських культур». З 1999 р. спільно з Національною парламентською бібліотекою України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського започатковано нове видання поточного бібліографічного посібника «Сільськогосподарська книга». Сьогодні здійснюється видання науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Українська сільськогосподарська книга з фондів ДНСГБ УААН». Вже видано 8 випусків, що охоплюють період із 1868 по 1945 рр. Започатковано науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Аграрна наука в Україні: автореферати дисертацій із фондів ДНСГБ УААН», (1950–1959). Працівниками Бібліотеки щорічно оприлюднюється близько 350 статей та інших наукових публікацій.

ДНСГБ УААН не лише постійно бере участь у роботі бібліотечних нарад, семінарів тощо, а й сама організовує наукові конференції, тематичні читання, в тому числі для молодих істориків аграрної науки. 27 квітня 2007 р. відбувся Міжнародний науково-практичний семінар «Інформаційно-бібліотечні ресурси сільськогосподарських науково-дослідних та освітніх установ України: проблеми формування, захисту і використання».

Враховуючи значний внесок Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН у розвиток сільського господарства,

інформаційно-бібліотечної справи та історії науки і техніки в Україні, багато її працівників були відзначені державними і галузевими нагородами. Відповідно до Указу Президента України від 02.12.1995 р. «Про впорядкування відзначення пам'ятних дат і ювілеїв» 29 листопада 2006 р. відзначалося 75-річчя Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук. Порушено клопотання про надання їй статусу Національної.

Співробітники ДНСГБ УААН та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського встановили дружні, ділові взаємовідносини. Ми завжди обмінюємось досвідом, допомагаємо один одному у створенні важливих документів, беремо участь у роботі конференцій, семінарів тощо, які організовуються нашими установами, що ще на крок наблизить ці дві провідні книгозбірні держави до європейського рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Про створення Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки України Академії аграрних наук* : постанова Каб. Міністрів України від 29 жовт. 2003 р. № 1697 // Вергунов В. А. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН: історія і сьогодення : до 75-річчя Держ. наук. с.-г. б-ки УААН як наукової установи / В. А. Вергунов. – К., 2007. – С. 292–293. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука Україна в особах, документах, бібліографії» ; кн. 20).

2. *Агропромисловий комплекс України* : реферат. журн. / Центр. наук. с.-г. б-ка УААН. – 1999. – К., 1999. – 4 рази на рік.

3. *Вергунов, В. А.* Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН: історія і сьогодення : до 75-річчя Держ. наук. с.-г. б-ки УААН як наукової установи / В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2007. – 478 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука Україна в особах, документах, бібліографії» ; кн. 20).

4. *Вергунов, В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки. Ч. 2 / В. А. Вергунов ; УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка. – К. : Аграр. наука, 2008. – 563 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 24).

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК МОН УКРАЇНИ ТА АПН УКРАЇНИ

2.1. ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННО-ДОКУМЕНТНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

УДК 002.1:37](477)

Н. А. Горбенко, *наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Су-
хомлинського, аспірант ДАКККіМ*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТНОГО ПОТОКУ З ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано теоретичні підходи до проблеми вивчення документного потоку з педагогіки в Україні як одного з перспективних напрямів сучасного документознавства.

Ключові слова: *галузевий документний потік, мікропотік, структура документного потоку.*

Ефективний розвиток України залежить від багатьох факторів, зокрема таких, як науковий та економічний потенціал, стабільність внутрішньої політичної ситуації, утвердження позитивного іміджу держави на міжнародному рівні. Це багато в чому залежить від розвитку українського суспільства, знань і вмінь кожної конкретної людини, її світогляду, доброї волі. Вирішальними у формуванні особистості є освіта і виховання, які забезпечують усебічний розвиток, набуття та засвоєння знань, підготовку кваліфікованих кадрів. Провідні вітчизняні науковці, осмислюючи роль освіти в суспільстві, стверджують, що вона віддзеркалює соціально-економічний та культурно-історичний стан країни, забезпечує сталий розвиток і є складовою національної безпеки [7, с. 24, 25].

Педагогічна наука невіддільна від діяльності суспільства і в своєму існуванні та розвитку неодмінно послуговується інформацією. Постійний обмін відомостями про новітні теорії, гіпотези, досягнення, результати досліджень удосконалюють науку, сприяють її еволюційному розвитку та ефективному утвердженню в суспільстві. Результати педагогічної діяльності знаходять відображення на сторінках численних видань та у періодиці, а також у вигляді

електронних документів, навчальних фільмів, наочних посібників тощо. Усі ці елементи утворюють документний потік із педагогіки (ДПП) – сукупність документів, розподілених у просторі і часі, що рухаються від створювачів та виробників до споживачів, поширюючи в суспільстві педагогічну інформацію.

Теоретичне знання про документний потік (ДП) представлене у вигляді дослідження ознак, властивостей, функцій, розробки підходів до структурування та у виявленні і вивченні закономірностей функціонування. Ці та інші теоретичні питання досліджували Е. П. Бережна [2], Г. Ф. Гордукалова [3], Л. С. Козачков [5; 6], Л. Лабушевська [10], В. О. Мінкіна [12], А. А. Соляник [15], Є. В. Стась [17] та інші. Але в українському документознавстві відсутні комплексні дослідження документного потоку з педагогіки, що і зумовлює необхідність вивчення даної проблеми. Актуальність дослідження ДПП зумовлена також науковим прогресом, який є важливим фактором трансформації способів фіксації, збереження і передачі інформації, потребами суспільства в галузевій документованій інформації та відсутністю у вітчизняному документознавстві теоретичного знання про галузеві документні потоки, їх структуру, функції, релевантність суспільним запитам. Саме тому в сучасних умовах об'єктом дослідження може виступати ДПП України як явище об'єктивної дійсності. Відповідно предмет вивчення охоплює історію формування та теоретичні засади функціонування документного потоку з педагогіки в Україні. З урахуванням вищезазначеного необхідно проаналізувати окремі теоретичні підходи до проблеми функціонування галузевого ДП та визначення актуальних питань дослідження цього явища. Науковці зазначають, що однією з основних умов існування та функціонування документних потоків є потреба суспільства в обміні документальною інформацією [16, с. 38]. Доки існуватиме така потреба, документні потоки будуть постійно розвиватися та активно функціонуватимуть у суспільстві.

Виходячи з поглядів науковців про те, що ДП є своєрідним способом накопичення відомостей про навколишню дійсність та результати суспільної діяльності, документний потік із педагогіки в Україні розкриває «педагогічну дійсність» нашої держави. На думку вчених, існування ДП як явища зумовлюють дві його невіддільні властивості: дискретність та континуальність. Зокрема, український документознавець та фондознавець А. А. Соляник

тракує дискретність як властивість документа – елемента потоку – бути окремим і незмінним за змістом, а континуальність (безперервність) – зв'язок кожного наступного документа з попередніми [16, с. 38, 39]. Ця обставина є досить суттєвою для розвитку науки, в тому числі й педагогічної. Дослідження конкретних педагогічних проблем – чи то вивчення педагогічного досвіду, чи прогностична педагогічна діяльність – неможливе без детального аналізу та вивчення документів із тематики дослідження: наукових, навчально-методичних, законодавчих, нормативних. У процесі їх опрацювання, аналітичної діяльності відбувається осмислення нового знання, кожний конкретний документ виступає результатом опрацювання та продовження попередніх і може стати причиною, підґрунтям створення нових документів. Це зумовлює безперервний розвиток та функціонування галузевого ДП та інформаційне забезпечення педагогічної науки.

ДПП, постійно взаємодіючи із зовнішнім середовищем, як-то наукові колективи, окремі дослідники, педагоги, батьки, задовольняє їхні потреби в інформації шляхом надання документів про педагогічні події, факти, теорії, результати досліджень, педагогічний досвід. Отримана інформація може бути використана з різною метою. Скажімо, для батьків вона стане корисною у вихованні та освіті власних дітей, педагоги застосують її в організації навчально-виховного процесу різних ланок освіти, а для вчених вона є джерелом наукових пошуків. Реагуючи на суспільні зміни, проблеми галузі, потреби громади у педагогічних знаннях, науковці, педагоги-практики проводять дослідження, під час яких відбувається опрацювання документів, осмислення інформації, з'являється нове синтезоване знання. Своєю чергою воно матеріалізується у вигляді різних видів документів, які, вливаючись у ДП, збагачують його та стають запорукою піднесення науки на якісно новий рівень розвитку і слугують джерелом поширення в суспільстві педагогічної інформації.

Галузевий потік, надаючи інформацію про педагогічну діяльність в Україні, забезпечує безперервний зв'язок між дослідженнями в даній царині та стимулює розвиток самої науки. Кожне нове знання спирається на раніше досліджене і доведене, що допомагає вивчати проблеми з погляду істинності та обґрунтованості. Російський учений Є. В. Стась, вивчаючи документні потоки з метою дослідження розвитку науки, вказує на те, що потік пов'язаний із

зовнішнім середовищем (науковими педагогічними колективами, окремими вченими, педагогами-практиками) і цей зв'язок має суттєвий вплив на формування ДП. Автор підкреслює, що збільшення кількості дослідників, інтенсивний розвиток наукових досліджень неодмінно відображаються у кількісних параметрах ДП у бік збільшення. І навпаки, зменшення авторських колективів, введення обмежувальних факторів, скажімо цензури, зниження актуальності тієї чи іншої проблеми зумовлює зменшення числа публікацій і як наслідок – зменшення документного потоку. У рамках свого дослідження вчений доводить можливість вивчення документного потоку з метою аналізу розвитку певної науки, яке ґрунтується на дослідженні документів певного типу та виду або певної тематики, створених в рамках даної науки [17, с. 22, 23]. Підтримуючи думку науковця щодо можливості дослідження документного потоку з метою розвитку науки, можна стверджувати, що документний потік із педагогіки в Україні забезпечує можливість простежити шляхом дослідження галузевих документів історію становлення вітчизняної педагогіки, проаналізувати стан сучасної науки та спрогнозувати її розвиток у майбутньому. Потік, увібравши всю різноманітність галузевих документів, забезпечує можливість формування фондів інформаційних установ, зокрема педагогічних бібліотек. Останніми роками цьому сприяє розвиток системи обов'язкового примірника, що законодавчо закріплено постановою Кабінету Міністрів України «Про доставляння обов'язкових примірників документів».

Одним із найбільших зібрань вітчизняних педагогічних документів в Україні володіє Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Вона одержує обов'язковий безоплатний примірник видань, аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції України і отримує навчальні, навчально-методичні видання для закладів освіти всіх типів, наукові видання з педагогіки та психології, аудіопродукцію навчального, науково-просвітницького, виробничо-професійного характеру для вчителів [13, с. 3–4].

Отже, документний потік із педагогіки в Україні, акумулюючи документи педагогічної тематики, що вийшли на теренах нашої держави, забезпечує інформацією різні напрями педагогічної діяльності; надає можливість дослідження історії та прогнозування розвитку даної галузі в цілому; актуалізує вивчення окремих, недо-

статньо висвітлених питань; сприяє створенню нової педагогічної інформації та формуванню фондів інформаційних установ: бібліотек, архівів, органів НТІ; підвищенню рівня педагогічних знань у суспільстві. Серед важливих напрямів у вивченні вітчизняних галузевих документних потоків фахівці визначають періодизацію їх формування та розвитку, вивчення структури, функцій, закономірностей функціонування, системне дослідження, моніторинг і моделювання [14, с. 7]. Вивчення документного потоку з педагогіки в Україні, на нашу думку, слушно розпочати з розробки періодизації його розвитку та функціонування.

Періодизація застосовується в різних науках і дозволяє розподілити явище на етапи та стадії розвитку в межах певних часових відрізків, обмежених конкретними датами. Це дозволяє дослідити причини та тенденції розвитку того чи іншого явища, виявити фактори впливу на нього, характерні або відмінні для кожного періоду риси та ознаки, простежити взаємозв'язки та закономірності розвитку. Розробка періодизації розвитку документного потоку з педагогіки в Україні ґрунтується на основі аналізу документів з історії вітчизняної педагогіки та видавничої справи. Вона дозволить дослідити економічні та соціокультурні умови, за яких розвивалося дане явище, вплив рівня розвитку української педагогічної науки на кількісний та якісний склад галузевого ДП, дасть змогу вивчити вплив суспільства на формування галузевого документного потоку та релевантність ДП щодо потреб суспільства, вимоги до педагогічних документів, причини їх трансформації та модернізації, еволюцію документного забезпечення педагогічної науки.

Не менш актуальним є вивчення структури вітчизняного документного потоку з педагогіки. Поняття структури, з філософської точки зору, означає «спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність істотних зв'язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність, внутрішню будову будь-чого. Вона властива об'єктам, що являють собою системи, і виділяється шляхом встановлення сутнісних, відносно стійких зв'язків між їх елементами при частковому або повному абстрагуванні від якісних характеристик цих елементів. Структура є законом існування і функціонування системи, забезпечує збереження основних властивостей та функцій при різноманітних її змінюваннях» [4, с. 611].

У своїй роботі А. А. Соляник наводить таке визначення поняття структури: сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність, збереження основних властивостей. Дослідниця зазначає, що структура ДП має ознаки, які дозволяють класифікувати документи: семантичну – смислові зв'язки між документами; тематичну – поширеність документів певної тематики; типологічну – розповсюдження, кількісне співвідношення документів певних типів та жанрів; видову – співвідношення документів різних видів; мовну – співвідношення елементів, опублікованих певними мовами; видавничу – співвідношення документів, виданих певними установами; авторську – співвідношення документів, підготовлених певним науковими колективами чи окремими авторами; хронологічну – елементи потоку, співвіднесені за роком видання. Розглянувши вказані ознаки, дослідниця наголошує, що структурувати документний потік можна за будь-якими ознаками класифікації документів [15, с. 21, 23–26].

Одним із найважливіших питань у цьому напрямі є дослідження типу-видової структури ДП. Підґрунтям для аналізу є напрацьовані багатьох учених у галузі класифікації документів. Свій внесок щодо цього зробили В. Бездрабко [1], С. Кулешов [8], Н. Кушнаренко [9], Н. Ларьков [11], Д. Теплов [19], Г. Швецова-Водка [20]. Але вказані дослідження містять фрагментарні, опосередковані уявлення про галузевий документ. А проблема розробки класифікації педагогічного документа полягає у виявленні притаманних йому відмінностей. Адже педагогіка охоплює різні напрями діяльності, а постійний розвиток науки і техніки стимулює еволюцію засобів фіксації інформації, сприяє удосконаленню способів її передачі та поширення знань у суспільстві. Ці обставини зумовлюють використання в галузевій практиці найрізноманітніших типів та видів документів на різних носіях інформації.

Які саме документи інформаційно забезпечували вітчизняну педагогіку, які суспільні потреби зумовлювали процес створення, використання та трансформацію тих чи інших типів та видів документів, як вони співвідносяться в кількісному вимірі? Це лише частина питань, відповіді на які допоможе отримати дослідження типологічної та видової структури документного потоку з педагогіки.

Результатом цього дослідження має стати розробка класифікації галузевих документів, яка б органічно висвітлювала властивості всіх

документів, за допомогою котрих відбувається інформаційне забезпечення педагогічної науки. Важливим завданням вивчення ДПП України є дослідження його авторської структури, «співвідношення документів за ознакою наукових колективів чи індивідуальних авторів» [15, с. 26], що беруть активну участь у його формуванні. Органи державної влади, науково-педагогічні установи, бібліотеки, громадські товариства виконують різні функції та завдання, тому характер їхньої діяльності суттєво різниться між собою. Вони активно формують державну освітню політику, досліджують педагогічні проблеми, проводять наукові заходи (конференції, семінари, круглі столи), сприяють поширенню вітчизняного педагогічного досвіду як в нашій державі, так і за кордоном, забезпечують безперервну освіту, формують галузевий інформаційний ресурс.

Сьогодні в Україні діє багато педагогічних організацій, що сприяє всебічному розвитку педагогічної науки і освіти. Центральним органом державної виконавчої влади, який формує та реалізує національну політику в галузі освіти і здійснює міжнародне співробітництво, є Міністерство освіти і науки України. У 1992 р. було створено Академію педагогічних наук України. Сьогодні у її структурі функціонують 5 відділень, 7 інститутів, 6 наукових центрів, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського та Педагогічний музей. Одним із напрямів діяльності цієї установи є створення програм, підручників та методичних посібників для навчально-виховних закладів. АПН України здійснює фундаментальні та прикладні дослідження в галузі педагогіки, розробляє і науково обґрунтовує форми, методи та засоби сучасного навчально-виховного процесу. Результати її роботи відображені в численних наукових документах. Така різноаспектна діяльність постійно розширює та значно збагачує ДПП, актуалізуючи потребу дослідження внеску АПН України у формування вітчизняного галузевого ДП. Активну участь у збагаченні ДПП беруть і педагогічні вищі навчальні заклади, яких в Україні налічується близько 30. Важливим є аналіз роботи Книжкової палати України – центру національної бібліографії та найбільшого архіву вітчизняної друкованої продукції. Створюючи національну бібліографію на основі державної реєстрації видань, Книжкова палата України видає літописи. Вони є важливими засобами для аналізу документного потоку з педагогіки, адже в спектрі доку-

ментів, про які інформують користувачів ці видання, неодмінно присутні і педагогічні. Слід також відзначити й діяльність бібліотек щодо створення вторинних інформаційних документів галузевої тематики, яка дозволяє урізноманітнити потік бібліографічними, аналітичними та реферативними документами.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головний інформаційний, координаційний та науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України – спрямовує свою діяльність на забезпечення фахових інформаційних потреб освітян. Одним із напрямів цієї діяльності є створення галузевої бібліографічної інформації. Систему бібліографічної продукції Бібліотеки становлять науково-допоміжні, рекомендаційні, поточні, ретроспективні, біобібліографічні посібники. Вони вміщують відомості про спадщину знаних педагогів, наукову діяльність учених України в галузі педагогіки та найактуальніші проблеми, що досліджуються сучасною педагогічною наукою.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського також долучається до формування галузевого ДП. З 1995 р. вона видає Український реферативний журнал «Джерело», в якому серед інших галузей знання доводить до відома користувачів реферативну інформацію з питань педагогіки. Загалом, за час існування журналу в ньому представлено відомості про більш ніж 5 тисяч педагогічних документів: монографії, автореферати дисертацій, збірники наукових праць, матеріали конференцій, статті з наукових збірників та журналів.

Інформаційна та видавнича діяльність бібліотек дозволяє зарахувати їх до числа авторських колективів, які, опрацьовуючи елементи галузевого потоку, поповнюють його інформаційними документами. Маловивченою залишається діяльність педагогічних товариств, архівних установ та музеїв України щодо їх внеску в розвиток галузевого ДП. Тож аналіз їхньої діяльності є дуже актуальним. Цікавим також є дослідження видавничої структури ДПП. Педагогічні видавництва України, маючи давню історію, спеціалізуються на виданні певних типів та видів документів. На сучасному етапі активізувалася діяльність організацій, що випускають аудіовізуальну продукцію педагогічної тематики, чому сприяє використання інформаційно-комп'ютерних технологій.

Дослідження внеску найбільш знаних у нашій країні видавництва у розвиток галузевого ДП допоможе розкрити специфіку їхньої діяльності.

Загалом, комплексне багатоаспектне дослідження структури вітчизняного ДПП дасть змогу проаналізувати склад галузевого ДП та діяльність різних установ і організацій, спрямовану на його розвиток і функціонування. ДПП у процесі свого існування виконує важливі функції з акумуляції та інформаційного забезпечення суспільства педагогічною інформацією і, опосередковано, висвітлює стан розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики. Комплексне дослідження явища охоплює вивчення історичних передумов формування ДПП, розробку його періодизації, типової, авторської, видавничої структури. Це дозволить доповнити теорію документних потоків знаннями про галузевий потік, реконструювати етапи його становлення, проаналізувати сприятливі та гальмівні фактори його розвитку, збагатить теоретичне знання про типологічні та видові особливості педагогічних документів, сприятиме дослідженню суспільних потреб у даному напрямі і на цій основі формуванню національного галузевого ресурсу та системи інформаційного забезпечення освітньої галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бездрабко, В. В.* Управлінське документознавство : навч. посіб. / В. В. Бездрабко ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К. : [б. в.], 2006. – 208 с.
2. *Бережная, Э.П.* Функции информационных потоков в обеспечении педагогических исследований : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Э. П. Бережная. – М., 1981. – 184 с.
3. *Гордукалова, Г. Ф.* Документальный поток социальной тематики как объект библиографической деятельности : учеб. пособие / Г. Ф. Гордукалова ; ЛГИК им. Н. К. Крупской. – Ленинград : [б. и.], 1990. – 108 с.
4. *Йолон, П.* Структура / П. Йолон // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С. 611.
5. *Козачков, Л. С.* К вопросу об изучении закономерностей информационных потоков / Л. С. Козачков // Экономическая кибернетика и исследования операций. – К., 1967. – Вып. 1. – С. 105–123.
6. *Козачков, Л. С.* Модель роста числа научных публикаций на основе закона Лотка-Брэдфорда-Ципфа / Л. С. Козачков, Л. А. Хурсин // Науч.-техн. информ. Сер. 2. – 1968. – № 7. – С. 3–18. – Библиогр.: 18 назв.

7. *Кремень, В.* Освіта і наука України: шляхи модернізації : факти, роздуми, перспективи / В. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 215 с.
8. *Кулешов, С.* Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми / С. Кулешов ; Укр. акад. інф-ки. – К. : УкрІНТЕІ, 1995. – 190 с.
9. *Кушнарченко, Н. Н.* Документоведение : учебник. – 7-е изд., стереотип. / Н. Н. Кушнарченко. – К. : Знання, 2006. – 459 с. – (Высшее образование XXI века).
10. *Лабушевська, Л.* Наукометричні методи оцінки галузевого документального інформаційного потоку / Л. Лабушевська // Вісн. Книжк. палати. – 1998. – № 7. – С. 19–21. – Бібліогр.: 15 назв.
11. *Ларьков, Н. С.* Документоведение : учеб. пособие / Н. С. Ларьков. – М. : АСТ Восток-Запад, 2006. – 428 с.
12. *Минкина, В. А.* Изучение документальных потоков для целей слежения за развитием отраслей и проблем / В. А. Минкина // Документальные потоки по естествознанию и технике и проблемы библиографии : сб. науч. тр. – Л., 1983. – Т. 76. – С. 140–160.
13. *Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів* : постанова Каб. Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 // Бібл. планета. – 2002. – № 3. – С. 2–4.
14. *Слободяник, М. С.* Галузеве документознавство: перспективні напрямки досліджень / М. С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2005 р., Київ. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 5–8.
15. *Соляник, А. А.* Документні потоки та масиви : навч. посіб. / А. А. Соляник. – Х. : [б. в.], 2000. – 112 с.
16. *Соляник, А. А.* Система документопостачання бібліотечних фондів : закономірності розвитку : монографія / А. А. Соляник. – Х. : ХДАК, 2005. – 229 с.
17. *Стась, Е. В.* Разработка структурно-динамического метода исследования документального информационного потока в целях определения состояния и тенденций развития научных направлений : дис. ... канд. техн. наук : 05.25.01. – М., 1983. – 172 с.
18. *Сучасна освіта в Україні – 2007* : офіц. каталог виставки, 15–17 лют. 2007 р. / М-во освіти і науки України, АПН України, виставк. фірма «Карше». – К. : [б. в.], 2007. – 95 с.
19. *Теплов, Д. Ю.* Типизация в книговедении и библиографии: основные проблемы на примере научно-технической литературы и ее библиографии / Д. Ю. Теплов. – К. : [б. и.], 1977. – 208 с.
20. *Швецова-Водка, Г. М.* Типологія документа : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Книжк. палата України, 1998. – 78 с.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.22

Н. С. Плужнікова, зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Л. М. Бондар, наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ПИТАННЯ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕРВИННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано основні аспекти формування інформаційного ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головного науково-інформаційного центру освітньої галузі держави. Акцентовано увагу на ролі тематико-типологічного плану комплектування у процесі формування документного фонду, проаналізовано джерела надходження документів до Книгозбірні.

Ключові слова: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, комплектування, інформаційний ресурс, тематико-типологічний план, джерела комплектування, обов'язковий примірник, книгообмін.

Комплектування бібліотек – складний і багатоаспектний напрям діяльності. З одного боку, він залежить від зовнішніх умов: видавничої політики, цін на друковану продукцію, вартості посередницьких послуг і державних бюджетних асигнувань тощо. З іншого, книгопостачання тісно пов'язане з діяльністю самих бібліотек: їхньою реакцією на ситуацію в державі і світі, врахуванням маркетингових досліджень у політиці формування і розкриття фондів, виконанням поточних і стратегічних завдань, а також із налагодженням ділових стосунків із місцевою громадою і органами місцевого управління. Складність вирішення проблеми своєчасного та повноцінного поповнення документами бібліотечних фондів зумовлена занепадом системи державного централізованого книгорозповсюдження, постійним недофінансуванням комплектування бібліотек, відсутністю взаємодії між видавничою, книготоргівельною та бібліотечною галузями, а також незадовільним інформуванням про нові видання України [8]. При формуванні фондів галузевих бібліотек фахівцям доводиться використовувати у своїй роботі нормативно-

технічну документацію, затверджену ще у ХХ столітті. На сьогодні вітчизняні бібліотекарі послуговуються лише «Інструкцією з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» [3], що розрахована, в основному, на масові книгозбірні. Формування ж фондів спеціальних бібліотек потребує створення відповідної нормативно-інструктивної документальної бази. Це питання намагаються розв'язати спеціалісти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у своїй науково-дослідній роботі.

Науковим підґрунтям для розв'язання питань формування галузевого документного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стали праці з бібліотекознавства та бібліотечного фондознавства Н. М. Кушнаренко [5], К. Т. Селіверстової [9], М. С. Слободяника [10], А. А. Соляник [12; 13; 14], Ю. М. Столярова [15], О. В. Воскобойнікової-Гузєвої [4], Я. О. Чепуренко [17; 18] та інших дослідників. Для забезпечення якісного формування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського постійно нарощує інформаційний потенціал, спрямовуючи його на створення системи інформаційного забезпечення педагогічної науки і освіти, подальше вдосконалення діяльності освітніх бібліотек, ініціюючи створення регіональних інформаційних галузевих центрів і комп'ютеризацію бібліотек у контексті наукових проектів із розвитку галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства [7]. Формування фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – один із найважливіших напрямів її діяльності, оскільки документні ресурси є основним фундаментом інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків, надання доступу користувачам до первинної і вторинної як вітчизняної, так і зарубіжної інформації.

Тематико-типологічний план комплектування (ТТПК) – документ, що визначає напрями комплектування та формування фонду Бібліотеки. У межах проведення наукових досліджень упродовж 2001–2005 рр. фахівцями Бібліотеки здійснювалося анкетування з метою вивчення інформаційних потреб різних категорій користувачів для визначення пріоритетних напрямів комплектування (у тематичному і типо-видовому відношенні). Аналіз анкетування став основою розробки тематико-типологічного плану комплектування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, робота над яким завершилася у 2005 р. ТТПК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського охопив усі види і типи вітчизняних та зарубіжних видань

українською, російською та іноземними мовами, якими комплектуються фонди Бібліотеки. Завдяки цьому документу удосконалюється відбір документів для постійного зберігання і застосовується диференційований підхід до визначення кількості примірників з урахуванням їхньої наукової, історичної та культурної цінності. У ньому закріплено основні рішення щодо відбору документів конкретної тематики, цільового і читацького призначення. ТТПК дає змогу приймати правильні рішення під час формування фондів, доукомплектування, а також при вилученні з фонду непрофільної та дублетної літератури. Усі позиції, закладені в ТТПК (тематичний та типо-видовий склад, кількість примірників, ступінь повноти відбору документів та термін їх зберігання), визначені згідно з призначенням Бібліотеки, викладеним в її установчих документах. На базі тематико-типологічного плану комплектування, із врахуванням структури фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розроблено нову сумарну книгу з метою чіткого відображення типового критерію формування Книгозбірні як всеукраїнського галузевого фондоутворювача, науково-дослідного, інформаційного та науково-методичного центру освітянської галузі.

ТТПК дозволяє формувати фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як галузевого інформаційного центру, до якого обов'язково (в кількості чотирьох примірників) надходять офіційні, наукові, довідкові видання, література для підвищення кваліфікації (практичні посібники, практичні керівництва, пам'ятки), навчальні та навчально-методичні матеріали (підручники, навчальні посібники, методичні, програмні видання для дошкільних закладів, ЗОШ та спеціальних шкіл, ПТУ, ВНЗ I–IV р. акр.), інформаційно-бібліографічні видання. Окрім книг, брошур, періодичних та продовжуваних видань, фонди ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського комплектуються дисертаціями, авторефератами дисертацій із психолого-педагогічних питань, наочними посібниками, аудіовізуальними та електронними документами з вищезазначених питань, образотворчими та картографічними виданнями. У меншій кількості (1–2 прим.) комплектуються літературно-художні, науково-популярні та інші типи видань. Науково-практичний підхід до успішного вирішення цього завдання визначається призначенням Бібліотеки і має на меті забезпечити інформацією всі категорії користувачів Книгозбірні.

Розробка теоретико-методологічних, організаційних та технологічних засад формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек освітянської галузі України з 2006 р. стала метою нової науково-дослідної роботи Бібліотеки «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук). У межах даної НДР відділом наукового комплектування фондів постійно проводиться моніторинг і регулярно здійснюються відповідні висновки щодо стану надходжень до Бібліотеки документів із різних джерел комплектування, а саме: надходження обов'язкового примірника документів; передплата періодичних видань за рахунок державного фінансування; надходження друкованих праць зі структурних підрозділів АПН України, інститутів післядипломної педагогічної освіти, вищих навчальних закладів; книгообмін із бібліотеками; дари читачів, авторів, різних установ та організацій; придбання видань у книго-торговельній мережі.

Вирішальним чинником у забезпеченні користувачів Бібліотеки найновішою інформацією є обов'язковий примірник документів, що надходить від видавництва і видавничих організацій, вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, установ системи АПН України за умовами, визначеними Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 р. [1]. Згідно з цим Законом та постановою Кабінету Міністрів від 10 травня 2002 р. № 608 ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2002 р. почала отримувати обов'язковий безоплатний примірник документів [1; 2], хоча до 2002 р. жодна бібліотека освітянської галузі його не отримувала і не мала депозитарію [7]. Надходження такого примірника надає ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського можливість виконання культурно-меморіальної, бібліотечно-інформаційної та архівної функцій [11].

На сьогодні Бібліотека отримує обов'язковий безоплатний примірник документів із 511 видавництв та установ України, які їх друкують. Серед видавничих організацій, що регулярно надсилають до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вищезазначені документи, слід назвати такі видавництва та установи, як «Каменярь» (Львів),

«Либідь» (Київ), «Перун» (Ірпінь), «БАО» (Донецьк), «Торсінг» (Харків) «Абетка», «Абетка-НОВА» (Кам'янець-Подільський), «Педагогічна преса» (Київ), «Підручники і посібники» (Тернопіль), «Просвіта» (Запоріжжя), «Вища школа» (Київ) та ін.

Вагому частку у створення національного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського становлять видання зі 140 вищих навчальних закладів України, що дає їм можливість ознайомити користувачів Бібліотеки зі своїми науковими працями, новими дослідженнями з різних галузей знань. Пальма першості серед вищих навчальних закладів за кількістю назв книжкової продукції належить таким відомим ВНЗ, як Бердянський державний педагогічний університет, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Волинський державний університет імені Лесі Українки, Глухівський державний педагогічний університет, Київський національний економічний університет, Київський національний торговельно-економічний університет, Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова та ін. Фахову цінність становлять також документи, що надходять із Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. На сьогодні до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надсилають свою друковану продукцію 18 із 27 ІППО України. Найактивніші – Донецький, Київський, Луганський, Миколаївський, Полтавський та Рівненський інститути післядипломної педагогічної освіти. Згідно з Постановою Президії АПН України від 21.05.2002 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як найбільша складова інтегрованого ресурсу освітянської галузі комплектується друкованими працями науковців установ системи АПН України. На сьогодні із 17 структурних підрозділів Академії педагогічних наук України Бібліотека отримує документи з 15 підпорядкованих їй установ. Як свідчить моніторинг, надходження обов'язкового безоплатного примірника документів становить більше 60% нових надходжень до Книгозбірні і є одним із головних джерел комплектування фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Другим за значущістю джерелом комплектування фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є передплата галузевих періодичних видань за рахунок державного фінансування, яких

щорічно Бібліотека передплачує близько 300 назв. Це періодичні видання України, Російської Федерації, країн близького та далекого зарубіжжя, з яких фахові становлять 60–65% (близько 190 назв). Саме преса – найшвидший засіб інформування про інноваційні досягнення в науці, освіті і практиці. Тому заклади освіти потребують інформацію про всі сучасні напрацювання не тільки українських освітян, а й фахівців інших розвинутих світових держав. Із доробком зарубіжних науковців, надрукованими у періодичних виданнях, користувачі Бібліотеки можуть ознайомитися у відділі наукового формування фонду документів іноземними мовами, до якого надходять 6 іноземних журналів психолого-педагогічної тематики з Великої Британії, Франції, США, Німеччини, Нідерландів. У перспективі – підключення Бібліотеки до світових дистриб'юторів електронних наукових журналів психолого-педагогічного профілю.

Вагомим внеском у розбудову головної Книгозбірні освітянської галузі і значним джерелом поповнення її фондів є дари установ та окремих осіб. Свої книги дарують автори, читачі, видавництва, асоціації та благодійні фонди. Як показав аналіз надходжень за 6 років, щорічно, в середньому, дари становлять 30% від загальної кількості нових надходжень до Бібліотеки.

Використовує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і таке джерело комплектування, як книгообмін, зокрема з такими бібліотеками: Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, Національною парламентською бібліотекою України, Державною науково-технічною бібліотекою України, Львівською національною науковою бібліотекою імені В. Стефаніка. Недосконалість нормативно-правової бази з питань міжнародного бібліотечного книгообміну, відсутність фінансування на придбання літератури для обміну та на відправлення її за кордон не дозволяє Бібліотеці активно вести міжнародний книгообмін.

Але завдяки особистим контактам директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогової протягом 2000–2006 рр. здійснювався обмін документами між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Державною науковою педагогічною бібліотекою ім. К. Д. Ушинського (м. Москва).

Питання доукомплектування через закупівлю документів у книжкових магазинах, книговидавничих та книготорговельних

вальних організаціях є і досі відкритим і вимагає вирішення проблеми стабільного й регулярного фінансування.

Загальна картина обліку документів (без періодичних видань) за джерелами надходження до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського протягом її семирічної діяльності така (табл. 1):

Таблиця 1

Облік документів згідно з джерелами надходження за 2000-2006 рр.

Джерело надходження	Примірників	Відсоток (%)
Видавництва	8 679	25
ВНЗ	8 017	23
АПН України	4 517	13
Дари	10 751	30
Книгообмін	2 645	7,5
Книготорговельна мережа	162	0,5
Інші	425	1
Всього	35 196	100

Таким чином, питома вага обов'язкового примірника становить 61% від загальної кількості, дари – 30%. І лише 9 % документів отримано в результаті книгообміну, з книготорговельної мережі та з інших джерел.

На цьому етапі роботи особлива увага приділяється удосконаленню форм і методів контролю за надходженням видань. Із січня 2007 р. розпочата робота з формування електронного каталогу в АБІС «ІРБІС», що вимагає формування електронної бази видавців друкованої продукції. Ця база даних уможливує автоматизований пошук суб'єктів видавничої діяльності і прискорює роботу зі збирання та систематизації аналітичних даних, які характеризують процес обліку документів згідно з джерелами надходження.

Отже, враховуючи вищезазначене, вирішення проблеми сучасного поповнення галузевого документного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (як і фондів інших бібліотек) потребує: по-перше, вдосконалення нормативно-правової бази у сфері державної підтримки книговидавництва та книготорговельної діяльності в Україні; організації жорсткого контролю держави щодо виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р.

за № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» видавництвами та видавничими організаціями. Адже саме держава має бути якнайбільше зацікавлена в збереженні свого національного надбання. Тому потрібно застосовувати штрафні санкції до тих установ, які ухиляються від виконання законів, надавати видавничі пільги тим організаціям, які дотримуються «букви» закону. По-друге, необхідне систематичне та повноцінне державне фінансування передплати періодичних видань та закупівлі документів із книготорговельної мережі, захищеного окремими статтями державного та місцевого бюджетів. По-третє, для ефективного поповнення галузевого інформаційного ресурсу необхідно налагодження вітчизняного та міжнародного книгообміну із національними, державними та педагогічними бібліотеками різних країн; створення міжнародної системи оповіщення про вихід друком відповідних галузевих видань.

Розв'язання цих питань на державному рівні сприятиме максимальному забезпеченню якості формування первинних інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Про обов'язковий примірник* документів : Закон України від 9 квіт. 1999 р. // Уряд. кур'єр. – 1999. – 13 трав. – С. 1–3.
2. *Про порядок* доставляння обов'язкових примірників документів : постанова Каб. Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 // Бібл. планета. – 2002. – № 3. – С. 2–4.
3. *Про затвердження* інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах : наказ М-ва культури і туризму України від 3 квіт. 2007 р. № 22 // Бібл. планета. – 2007. – № 3. – С. 40–42.
4. *Воскобойнікова-Гузева, О.* Інформаційний моніторинг документного потоку як складова бібліотечно-інформаційного сервісу / Олена Воскобойнікова-Гузева // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 113–120.
5. *Кушнарєнко, Н. М.* Розвиток ідей координації комплектування бібліотечних фондів у вітчизняному бібліотекознавстві / Н. М. Кушнарєнко // Бібліотекознавство і бібліографія. – 1979. – Вип. 19. – С. 81–88.
6. *Михайловська, Т.* Обов'язкові примірники неперіодичних видань України 2006 року: стан та проблеми / Тамара Михайловська, Олена Щеглова // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 7. – С. 10–11.

7. *Рогова, П.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності. Здобутки і перспективи / Павла Рогова // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004) : наук.-допом. бібліогр. покажч. – К., 2005. – С. 3–13.
8. *Рогова, П.* Інформаційна підтримка освітянської галузі / П. Рогова // Ліцейна освіта в Україні: реалії і перспективи розвитку : практико-орієнтов. зб. / за ред. Г. С. Сизоненко. – К. : УЦДК, 2002. – С. 197–202.
9. *Селиверстова, Е. Т.* Полнота и соответствие – категории качества библиотечного фонда / Е. Т. Селиверстова // Науч. и техн. б-ки. – 1987. – № 9. – С. 8–12.
10. *Слободяник, М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. – К. : [б. в.], 1995. – 268 с.
11. *Словник книгознавчих термінів* / В. Я. Буран, В. М. Медведєва, Г. І. Ковальчук, М. І. Сенченко. – К. : Книжк. палата України, 2003. – 160 с.
12. *Соляник, А. А.* Документні потоки та масиви : навч. посіб. / А. А. Соляник ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2000. – 112 с.
13. *Соляник, А. А.* Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку : монографія / А. А. Соляник. – Х. : ХДАК, 2005. – 230 с.
14. *Соляник, А. А.* Система документопостачання фондів бібліотек України: теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Соляник Алла Анатоліївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : [б. в.], 2006. – 45 с.
15. *Столяров, Ю. Н.* Библиотечный фонд : учеб. для библиотеч. фак. ин-тов культуры, ун-тов и пед. вузов / Ю. Н. Столяров. – М. : Кн. палата, 1991. – 271 с.
16. *Тлумачний словник української мови* : понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калачника. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Х. : Прапор, 2006. – 992 с.
17. *Чепуренко, Я. О.* Державне забезпечення комплектування бібліотечних фондів як фактор формування інформаційних ресурсів / Я. О. Чепуренко // Науково-технічні бібліотеки в єдиному інформаційному просторі України : міжнар. наук.-практик. конф. / Держ. наук.-техн. б-ка України, Асоціація б-тек України. – К., 2000. – С. 67–69.
18. *Чепуренко, Я. О.* Система обов'язкового примірника документів в Україні: новий етап розвитку / Я. О. Чепуренко // Бібл. вісн. – 1999. – № 4. – С. 9–12.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.171

Н. Г. Мацібора, зав. відділу наукової організації та зберігання фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

КОЛЕКЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КНИГОЗБІРНИ ЯК ЧАСТИНА ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті оглянуто зміст книжкових колекцій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; інформаційне наповнення зібрань і їх використання; висвітлено окремі напрями науково-дослідної роботи Бібліотеки.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, рідкісне видання, цінне видання, колекція, покажчик, електронна доставка документів, фонд, електронна копія.*

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського – багатofункціональна наукова установа Академії педагогічних наук України. Згідно зі своїми головними завданнями Книгозбірня формує національний галузевий ресурс. Фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налічує близько 530 тис. одиниць зберігання на традиційних і електронних носіях інформації, 50% якого – галузеві документи з психолого-педагогічних питань. У фонді Бібліотеки наявні значні за обсягом і хронологією комплекти документів українською, російською, англійською, німецькою, польською та іншими мовами, видання наукового, освітнього та історичного змісту. За змістом фонд освітянської Бібліотеки багатogалузевий, призначення якого – оптимально забезпечити інформаційні потреби користувачів із найактуальніших проблем галузі. Це досягається, зокрема, завдяки виділенню у фонді Бібліотеки автономних частин – підфондів.

Важливою складовою фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є рідкісні видання XVIII–поч. XX ст., яких налічується близько 90 тис. Ці видання ввійшли до складу наукового об'єкта ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Документи психолого-педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII–поч. XX ст.» і є національним культурним надбанням України, серйозною джерельною базою, підґрунтям для наукових досліджень із питань становлення і розвитку освіти.

У фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено колекції психолого-педагогічної тематики, зокрема у підфонді «Педагогіка» – документи з історії педагогіки, педагогічної психології, дидактики, спеціальної педагогіки, педагогіки початкової та середньої освіти, професійної та вищої освіти, шкільні програми, твори видатних педагогів: Я. А. Коменського, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Д. Локка, Ф. Прокоповича, В. Каразіна, О. Духновича, К. Ушинського, М. Корфа, С. Русової, А. Макаренка, Г. Ващенко, В. Сухомлинського та інших видатних діячів минулого.

У підфонді «Психологія» – видання з історії, становлення і розвитку психологічної науки, праці вітчизняних і зарубіжних психологів. Творчий доробок відомих психологів: В. Бехтерева, А. Богданова, О. Введенського, А. Бена, В. Вагнера, О. Гіляровського, М. Зеленського, М. Ланге, М. Рібо, Г. Челпанова є золотим надбанням у фонді Бібліотеки. Книги цих авторів рідкісні і цінні за своїм змістом і значимістю, тому нами приділяється велика увага їх збереженню. Для обслуговування користувачів Бібліотеки створюються електронні копії раритетних видань, виготовлення яких розпочато в 2006 р. (оцифровані видання: Я. А. Коменський «Великая дидактика» (1896), П. Каптерев «Педагогическая психология» (1877), І. А. Сікорський «Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека» (1911), А. Богданов «Из психологии общества» (1904) тощо). Це дозволяє користувачам Бібліотеки активно використовувати ці документи у своїх наукових дослідженнях. Крім того, зроблено перший крок до електронної доставки документів територіально віддаленим користувачам. Фільмокопії передаються до Страхового фонду України.

За сучасних умов розвитку освіти, коли особливого значення набуває самостійна робота в навчанні, зросла роль навчальної літератури. Останніми роками відчуваються динамічні зміни як у кількісних, так і в якісних показниках виданих підручників. Із пасивного носія інформації підручник перетворився на активну дидактичну систему, яка допомагає учням і студентам забезпечувати самоконтроль, самоперевірку, формувати логічне мислення, культуру і власну життєву позицію.

Підручники є обов'язковою складовою фонду педагогічних бібліотек як спеціалізованих [10, с. 198]. У фондах Бібліотеки

представлена велика колекція шкільних підручників. Структура колекції – підручники дореволюційної доби 1748–1917 рр. видання (1 173 прим.); 1918–1945 рр. (2 223 прим.); з 1946 р. і до сьогодні (понад 20 000 прим.).

На основі вивчення інформаційного ресурсу Бібліотеки науковцями проводиться широка науково-пошукова і науково-дослідна робота. Об'єктом дослідження став фонд підручників. Шкільні підручники XVIII–поч. XX ст. – надбання педагогічної науки України, основа наукових досліджень із питань розвитку вітчизняної освіти та підручникотворення. Збереження цих документів – важливе завдання не тільки для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а й для держави.

Одні з ефективних способів інформування про зміст фондів бібліотек і інших установ фондоутримувачів – створення друкованих каталогів, формування повнотекстових баз даних на електронних носіях інформації. З метою якнайповнішого інформаційного забезпечення науковців, освітян у їхніх дослідженнях із питань історії розвитку освіти, вітчизняного підручникотворення, бібліотечної справи фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у межах НДР «Створення, становлення і розвиток освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук) підготовлено друкований каталог «Підручники і навчальні посібники з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів (1748–1917 рр.)» [7], в якому зосереджено відомості про 1 173 документи навчальної літератури із середини XVIII–поч. XX ст. Робота над створенням вищезазначеного друкованого каталогу мала певну специфіку. Відомо, що видання дореволюційної доби за своїм оформленням суттєво відрізняються від книжкового масиву пізнішого періоду. Тогочасні друкарні, видавничі установи, товариства-видавці здійснювали поліграфічне оформлення за власними правилами, відсутність відповідних стандартів ускладнювала бібліографічне опрацювання видань означеного періоду. Створюючи каталог, науковці Бібліотеки взяли за основу методичний посібник «Укладання друкованих каталогів книг громадянського друку (XVIII–початок XX ст.) із фондів бібліотек України», підготовлений науковцем ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Р. С. Ждановою [15, с. 3–19].

Під час роботи над цим виданням труднощі, з-поміж іншого, становили: оптимальний добір матеріалу, розуміння особливостей бібліографічного опису дореволюційної книжки та пристосування його до умов праці в автоматизованому режимі.

При укладанні основного розділу каталогу упорядники використали науково-бібліографічний (науковий) опис, що пов'язано з типом бібліографічного посібника як каталогу. При такому описі максимально враховуються як основні, так і факультативні елементи, зберігається графіка написання твору, висвітлюється повніше його зміст. Особлива увага зверталася на область приміток, кількість яких у посібнику не обмежується. Враховували помітки, характерні як для всього накладу видання, так і для окремих примірників, тобто дарчі написи, печатки і штампи, екслібриси тощо.

Структурно друкований каталог складається з основної частини і низки допоміжних покажчиків. В основній частині матеріал розташований за хронологією його видання, а в межах одного року – за алфавітом авторів і назв підручників. Різномасштабному розкриттю змісту сприяє розгалужений науково-допоміжний пошуковий апарат, який охоплює покажчики, що значно збагачує книгу та підвищує її інформативність.

Каталог «Підручники і навчальні посібники (1748–1917 рр.) з фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів» – ґрунтовне дослідження фондів Бібліотеки та значний внесок у формування потужного науково-інформаційного ресурсу освітянської галузі України, у національну бібліографію. Зазначений каталог надійшов до фондів національних, державних та інших бібліотек України, зокрема бібліотек ВНЗ III–IV р. акр., ІППО, інститутів системи АПН України.

Наступний об'єкт дослідження науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – колекція психолого-педагогічних часописів XIX–поч. XX ст., яка також є одним з найвагоміших надбань Книгозбірні.

Періодика – цінне інформаційне джерело – багатовекторно висвітлює не лише історію розвитку, а й важливі аспекти психолого-педагогічної проблематики. Здебільшого ці джерела не були відомі широкій читацькій аудиторії, отож Бібліотека робить усе для того, щоби вони вийшли із забуття і стали важливою складовою національної культури.

Педагогічні журнали з'явилися в Росії в середині XIX ст., але і до цього часу суспільство проявляло велику зацікавленість до проблем навчання і виховання, що відображалось у змісті деяких універсальних журналів кінця XVI–початку XIX ст. На сторінках багатьох часописів, які виходили в XIX–XX ст., залишаються зафіксованими не лише події громадсько-політичного, економічного, культурного життя українства, а й чимала кількість публіцистики, наукових, науково-популярних, пізнавальних, просвітницьких праць, створених фахівцями з різних галузей знань. Значна частина таких матеріалів присвячена розвитку педагогічної думки. Педагогічні проблеми висвітлювались у «Прибавленнях» до «Московских ведомостей», що видавалися видатним просвітителем XVII ст. М. І. Новіковим. Статті були дуже популярні, і тому М. І. Новіков перетворює «Прибавлення» на журнал для вихователів і дітей. У 1785 р. «Прибавлення» вийшли під назвою «Детское чтение для сердца и разума». Це був перший дитячий журнал, основоположник періодичної дитячої літератури в Росії. Часопис редагував М. Карамзін. Тематика видання різноманітна і цікаво викладена у статтях, байках, повістях, казках повчального і морального змісту. Журнал був популярним серед дітей і дорослих. У жодній країні світу журнальна публіцистика не була всенародним читанням такою мірою, як у Росії в другій половині XIX ст. Причини цього явища криються в історичних і політичних умовах розвитку Росії, які склалися в середині XIX ст. – час бурхливого розвитку журналістики в країні.

Педагогічна преса XIX ст. – цінне джерело інформації з історії педагогіки. Вона вміщує багату спадщину вітчизняної педагогічної культури. У другій половині XIX ст. в Росії видавалося понад 200 педагогічних журналів [5, с. 289]. Цьому сприяла необхідність у професійному обговоренні рівня розвитку вітчизняної освіти, педагогіки, методології навчального процесу, виокремлення головних аспектів у засвоєнні учнями знань із рідної мови й літератури, математики, природничих наук, а також в інформаційному забезпеченні педагогічного процесу загалом. Частина цих часописів, а також низка періодичних видань, що вийшли друком у відомих наукових центрах Російської імперії (Москва, Санкт-Петербург, Київ, Полтава та ін.), зберігаються нині у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинсько-

го. Серед 130 назв періодичних видань із фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відзначимо, зокрема, такі пресодруки: «Бюлетень відділу народної освіти Полтавського Губвиконкому» (1906), «Вестник философии и психологии» (1889–1915), «Воспитание» (1861–1863), «Друг юношества» (1807, 1809, 1814), «Журнал Министерства народного просвещения» (1835–1917), «Народная школа» (1877–1916), «Педагогическая хроника» (1884), «Учитель» (1863, 1865, 1869), «Учительское слово» (1914) та ін. видання, які доволі складно віднайти в сучасних українських книгосховищах. Саме цим і пояснюється актуальність і необхідність створення фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського науково-допоміжного покажчика «Психолого-педагогічні часописи з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 1807–1917 рр.»

Отже, у науковий обіг запроваджується не тільки 130 назв періодичних джерел вказаного напрямку, а й уперше вводиться інформація щодо редакційних колегій, місць видання, періодичності та іншої атрибуції, необхідної для виходу часописів друком, також вивчатимуться історико-функціональні особливості цих часописів (зокрема, буде здійснена спроба визначити чіткі межі виходу того чи іншого видання, встановити імена фактичних редакторів, видавців, авторів, назвати прізвища – чи, у разі можливості, розкрити неназвані імена, криптоніми журналістів, письменників, представників науково-педагогічної інтелігенції, які брали участь у творенні видань).

Науково-допоміжний покажчик «Психолого-педагогічні часописи з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 1807–1917 рр.» укладається в межах науково-дослідної роботи Бібліотеки «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук). Бібліографічний опис часописів здійснюється згідно зі «Схемою повного бібліографічного опису періодичного видання», розробленою і активно використовуваною у бібліографуванні української періодики працівниками Науково-дослідного центру періодики Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника [12].

Журнали описуються мовою оригіналу. Бібліографічний запис складається з таких елементів: назва журналу, відомості, що належать до заголовка, місце видання, видавництво, роки видання, примітки. Укладачі намагаються подати якомога повні відомості про назви томів, випусків, прізвища редакторів, також максимально враховують факультативні відомості, що викликає необхідність детального вивчення періодичного видання. Важливим є розкриття змісту через наведення назв розділів, публікацій, імен авторів тощо. При описі журналів зберігається тогочасна графіка написання, опис виконується *de visu*. В основній частині часописи розміщуються в алфавітному порядку. На кожний журнал, незалежно від року видання, повний опис подаватиметься один раз.

До покажчика внесено відомості про 130 назв часописів із фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, які сьогодні є базою для здійснення наукових досліджень, серед яких «Журнал Министерства народного образования» (СПб., 1834–1917) – офіційне видання цього відомства. Під цією назвою журнал існував 83 роки, хоча впродовж всього XIX ст. мав попередників: «Периодическое сочинение об успехах народного просвещения» (1803–1819), «Журнал Департамента народного просвещения» (1821–1824), «Записки, издаваемые от Департамента народного просвещения» (1825, 1827, 1829).

«Журнал Министерства народного образования» (СПб., 1834–1917) відіграв велику роль в історії народної освіти. На сторінках часопису читач знаходив урядові розпорядження щодо народної освіти (царські накази, міністерські циркуляри тощо), статті з гуманітарних наук, друкувалися роботи академіків О. О. Шахматова, О. І. Соболевського, професора О. М. Веселовського. Видатні діячі співпрацювали у відділі «Критика і бібліографія», де друкувалися ґрунтовні рецензії на нові видання з гуманітарних наук. У відділі «Сучасний літопис» з'являлися огляди проектів реформ середньої освіти, розглядалися шкільні програми, звіти наукових і педагогічних товариств. Кожний номер закінчувався матеріалами з класичної філології [6, с. 301]. У 1860–1863 рр. редактором журналу був К. Д. Ушинський. Він вніс значні зміни в програму журналу, перетворив його з історико-філологічного на педагогічний. З 1860 р. в журналі вводяться нові рубрики: «Педагогіка і дидактика», «Критика і бібліографія». За цей час у

журналі друкувалися переклади творів Песталоцці, Дістервега. Сам редактор уперше розміщує ряд своїх видатних праць: «Труд в его техническом и воспитательном значении», «Родное слово» тощо. У 1864 р. посаду редактора обіймає Ю. С. Рехновський. Змінюється зміст журналу, виокремлюються лише два відділи (розділи) «Урядові розпорядження» і «Відомості про стан і діяльність наукових установ і навчальних закладів Міністерства народної освіти». У наступні роки в журналі публікувалися матеріали з історії, філології і літератури, з'явилися статті з педагогіки і народної освіти [3].

Журнал «Женское образование», адресований батькам і наставникам, виходив друком у 1876–1891 рр. (у фонді 1877–1880 рр. видання в неповних комплектах). Продовженням цього часопису був педагогічний і науково-популярний журнал «Образование» 1892–1909 рр. (у фонді 1892–1907 рр., неповні комплекти). Він присвячувався питанням виховання і навчання. Видавці-редактори – В. Д. Сіповський, О. Я. Острогорський. Попередником цих журналів був «Педагогический листок С.-Петербургских женских гимназий». У фонді Бібліотеки за 1871–1899 рр. видання наявні в неповному комплекті [2].

Журнал «Свободное воспитание» видавався в 1907–1917 рр. прихильниками і послідовниками Л. М. Толстого. У фонді Бібліотеки зберігається повний комплект журналів. Це видання, яке посідало особливе місце серед інших журналів демократичного спрямування, – провідник принципів виховання, заснованих на «самодіяльності, задоволенні потреб дітей і юнацтва, на продуктивній праці як необхідній основі життя». Рішучий супротивник принципів старої школи, журнал здійснював великий вплив на демократичний прошарок учительства, підтримував їх у боротьбі з рутиною, формальністю і шаблоном у педагогічній роботі.

«Свободное воспитание», як рупор радикальної педагогічної думки, друкував статті Н. К. Крупської: «К вопросу о свободной школе» (1910), «Вопрос о трудовой школе на Берлинском конгрессе учителей» (1911), «Мысли Н. И. Пирогова о воспитании и образовании» (1910); К. Н. Вентцеля «Свободное воспитание и семья» (1913) тощо [13].

У колекції зберігаються журнали, що друкувалися на території України, яка належала тоді до складу царської Росії: «Наука и

школа» (Х., 1915–1916); «Наша школа» (К., 1909–1913); «Світло» (К., 1910–1916); «Учитель» (Львів, 1912, 1913); «Учительське слово» (Львів, 1914); «Церковно-приходська школа» (К., 1900–1916) тощо.

Упродовж 2003–2007 рр. у Бібліотеці реалізовано комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належного функціонування вищезгаданого наукового об'єкта: розпочато виготовлення електронних копій раритетних шкільних підручників і посібників (1748–1917 рр.) та документів психолого-педагогічної тематики. Оцифровано 118 582 ст. рідкісних книг – 483 документи. Визначено балансову вартість 8 000 раритетних видань XVIII–XIX ст., провідними фахівцями-реставраторами НБУВ реставровано 258 видань. Книгосховище обладнано новими стелажми. Кошти на виконання цих робіт виділено державою.

Особливо важливим напрямом діяльності Бібліотеки є науково-дослідна робота з вивчення та збереження раритетних видань, що становлять основу інформаційного ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та складову скарбниці національної культури.

Каталог «Підручники і навчальні посібники (1748–1917 рр.) з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів», науково-допоміжний покажчик «Психолого-педагогічні часописи з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 1807–1917 рр.» – вагомий внесок у національну бібліографію. Багатоосяжне дослідження фондів Бібліотеки сприяє формуванню потужного науково-інформаційного ресурсу освітянської галузі України.

Створені покажчики відіграють важливу роль у збереженні культурної спадщини, допоможуть читачеві зорієнтуватися у багатстві інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та значно полегшать пошукову роботу науковців. Такі видання слугуватимуть користувачеві у здійсненні дослідницьких завдань не лише в галузі педагогічних наук, а й у бібліології, бібліотекознавстві, журналістиці, культурології загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко, М. П. Бібліотечні фонди / М. П. Васильченко, Н. М. Кушніренко, В. А. Мільман. – Х. : Основа, 1993. – 150 с.

2. *Женское образование* : педагогический листок для родителей, учителей и наставников, издаваемый при С.-Петербургских женских гимназиях. – 1877–1880. – СПб. : Тип. В. Демкова, 1877, 1878, 1880.
3. *Журнал Министерства* народного просвещения. – СПб. : Тип. Императорской Академии Наук, 1835–1917.
4. *Ковальчук, Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – К. : [б. в.], 2004. – 644 с. – Бібліогр.: с. 644.
5. *Обрезкова, И.* Педагогическая периодика России XIX – начала XX века / И. Обрезкова // Нар. образование. – 2000. – № 10. – С. 288–297.
6. *Пестова, А.* Журналы в Ушинке / А. Пестова // Нар. образование. – 2000. – № 10. – С. 298–306.
7. *Підручники і навчальні посібники* (1748–1917 рр.) з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів : каталог / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Мацібора Н. Г. та ін.; наук. ред. Рогова П. І.]. – К. : Атіка, 2005. – 383 с.
8. *Про обов'язковий примірник* документів : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595–XIV // Уряд. кур'єр. – 1999. – 13 трав. – С. 1–3.
9. *Про порядок доставляння* обов'язкових примірників документів : постанова Каб. Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 // Бібл. планета. – 2002. – № 3. – С. 2–4.
10. *Рогова, П. І.* Інформаційна підтримка освітньої галузі / П. І. Рогова // Ліцейна освіта в Україні: перспективи і розвиток : практико-орієнтовані зб. / за ред. Г. С. Сизоненко. – К., 2002. – С. 197–202.
11. *Рогова, П. І.* Топологічні ознаки педагогічних бібліотек / П. І. Рогова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2003. – № 5/6. – С. 120–125.
12. *Романюк, М. М.* Схема повного бібліографічного опису періодичних видань / М. М. Романюк, М. В. Галушко // Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 271–290.
13. *Свободное воспитание* : ежемес. журн. / изд. А. Н. Коншина ; под ред. И. Горбунова-Посадова. – М., 1907–1917.
14. *Столяров, Ю. Н.* Библиотечные фонды / Ю. Н. Столяров. – М. : [б. и.], 1991. – 270 с.
15. *Укладання друкованих каталогів* книг громадянського друку (XVIII–початок XX ст.) із фондів бібліотек України : (метод. посіб.) / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; уклад. Р. С. Жданова ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2005. – 124 с.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.26

Г. М. Яценко, *мол. наук. співробітник відділу наукового комплектування фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

ОБМІННО-РЕЗЕРВНИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано основні аспекти роботи обмінно-резервного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та визначено перспективність його розвитку.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, обмінно-резервний фонд, доукомплектування, документообмін, документопостачання.*

Обмінно-резервний фонд (ОРФ) – це потужне джерело доукомплектування бібліотек України. Саме тому важко переоцінити той здобуток, який внесли і вносять історики, бібліотекознавці у формування теоретичного підґрунтя. Після довгого періоду «забуття» тему обмінних та резервних фондів висвітлено у працях Є. М. Коломєйчук [5] – їй належить відносно повний огляд літератури за останнє десятиріччя. Т. В. Петрусенко наголосила, що обмінні та резервні фонди бібліотек є дуже багатим, але далеко не повністю використовуваним суспільством інформаційним ресурсом [7]. Ю. М. Столяров звернув увагу на різницю у функціях обмінного та резервного фондів, розкритикував як термін «обмінно-резервний фонд», так і феномен об'єднаного таким чином фонду [11]. В. В. Шилов, І. А. Голубцова в своїх працях започаткували в основі типології бібліотечних фондів аспект розподілу і перерозподілу документів [12]. Г. П. Воскресенська дала оцінку значенню міжнародного книгообміну як ефективному інструменту культурного співробітництва, розповсюдження інформаційних контактів між народами світу [2].

Представлена стаття має за мету показати та проаналізувати роботу обмінно-резервного фонду Державної наукової педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та визначити перспективи його розвитку.

Зі створенням Державної науково-педагогічної бібліотеки України в нашій державі була вперше сформована мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України, яка налічує понад 22 тис. навчально-педагогічних та спеціальних науково-педагогічних книгозбірень. Як зазначено у «Положенні про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України», освітянські бібліотеки – це узагальнена назва спеціальних педагогічних бібліотек (юридичні особи) або структурних підрозділів (бібліотеки) освітянських установ та організацій і бібліотек навчальних закладів усіх типів та рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, місцевим органам управління освіти та Академії педагогічних наук України, які діють поза навчальними закладами і в науково-дослідних установах АПН України. Вони акумулюють, зберігають профільну документну інформацію та організують доступ до неї для учасників науково-дослідної діяльності навчально-виховного процесу, керівних кадрів, забезпечуючи тим самим інформаційні потреби педагогічної науки та освіти [8].

Фонди бібліотек – фундамент їхньої діяльності, загальний обсяг яких в освітянських бібліотек становить близько 462 млн одиниць зберігання, з яких 342 млн – навчально-методична література. Ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налічує понад півмільйона примірників, 40% яких – галузева література. Одним із головних завдань Бібліотеки є формування інтегрованого загальнодержавного галузевого інформаційного ресурсу шляхом об'єднання фондів усіх бібліотек галузі національною електронною мережею. Важливо і те, яким чином йде розподіл: централізоване комплектування «зверху» чи «знизу» (за бажанням учасників, за домовленістю між ними) або стихійно. І варто оцінювати якість та рівень розподілу: оптимально, неоптимально, раціонально тощо. Розподіл йде в процесі поточного комплектування, підтримується та корегується в процесі формування фондів, а на межі вторинного відбору починається перерозподіл фондів. Складається спеціальна система, або інститут перерозподілу. Наявним ланцюгом цієї системи є створення фондів перерозподілу документів. За змістом та призначенням вони поділяються на обмінні та резервні. Обмінні фонди загального призначення – це ланцюг між тими фондами, в яких подальше зберігання документів неможливе, та тими отримувачами,

вачами, куди документи можуть бути відправлені. Резервні фонди – це ланцюг між поточним комплектуванням та тими фондами, в яких формується резерв. Обмінно-резервні фонди належать до типу фондів, які перерозподіляють літературу. Резервні – для організації перерозподілу в бібліотеці, для поповнення її фонду; обмінні – для перерозподілу у бібліотечній мережі.

У структурі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2000 р. було створено обмінно-резервний фонд (ОРФ), який на 01.01.2007 р. налічував 13 302 примірники документів обмінного фонду та 165 – резервного. З метою безкоштовного доукомплектування основних фондів мережі освітянських бібліотек України у ОРФ зберігаються подарункові, дублетні, непрофільні та маловикористовувані видання, що частково вирішує питання формування їхніх бібліотечно-інформаційних ресурсів [4, 9]. У сучасних умовах недостатнього та нестабільного фінансування більшості бібліотек України ОРФ залишається одним із важливих джерел документо-постачання. Він є значним потенціалом у процесі формування та якісного поліпшення складу наявних фондів книгозбірень України. За роки свого функціонування до ОРФ надійшло 52 321 примірник видань, з них 48% документів отримано з основних фондів Бібліотеки (дублетні, непрофільні видання), 52% – з інших джерел: дари приватних осіб, надходження від установ, благодійних фондів; видавництв, зокрема: ТОВ «А.С.К.», ЗАТ «Четверта хвиля», видавництва імені Олени Теліги та ін.; інститутів, зокрема: Інституту історії України НАН України, Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України; організацій: Українського культурологічного центру м. Донецька, Всеукраїнської асоціації вчителів історії «Нова доба», Асоціації жертв голодомору, Товариства Рерихів.

ОРФ передавали свої книжки науковці, письменники, поети, діячі культури і мистецтва, серед яких: Б. Бойко, В. Бровченко, Н. Буринська, А. Гурська, В. Погребенник, Ю. Тарнавський, П. Толочко, Ю. Хорунжий.

Важливим джерелом поповнення ОРФ є благодійна допомога, завдяки якій отримано нові видання з філософії, економіки, мистецтва, художньої літератури, педагогіки, що вийшли друком як в Україні, так і за кордоном. Це Українсько-американський добродійний фонд «Сейбр-Світло» (англо-українські словники–довідники),

Французький культурний центр (французька навчальна література) та ін.

Останніми роками держава приділяє значну увагу встановленню та поглибленню культурних зв'язків з українцями, що проживають за її межами, а також популяризації здобутків української культури у світі. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підтримує зв'язки з українською діаспорою США, Канади, Австрії. До ОРФ надійшла література від Української вільної академії наук у США (1 061 примірник видань, серед яких твори В. Винниченка, С. Петлюри, Д. Гуменної та інших); літературно-мистецького клубу імені Василя Симоненка у Мельбурні (альманах «Новий обрій», ч. 12), Яра Славутича, Богдана Мельника (Канада), О. Тарнавської (Австралія).

На взаємовигідних умовах здійснюється книгообмін документами з національними, державними, центральними бібліотеками, зокрема: Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, Національною парламентською бібліотекою України, Національною науковою медичною бібліотекою України, Державною науково-технічною бібліотекою України, Публічною бібліотекою імені Лесі Українки (м. Київ), а також міжнародний книгообмін з Державною науковою педагогічною бібліотекою ім. К. Д. Ушинського (Росія) [6, 7, 10]. Загалом за роки існування обмінно-резервного фонду одержано і передано близько 100 000 документів, доукомплектовано тисячі бібліотек, зокрема бібліотеки мережі освітянської галузі. Витриманий ідейний зміст системи перерозподілу – ефективно комплектування – повною мірою враховано усі можливі форми наближення скомплектованої літератури до користувачів. Маловикористовувані бібліотечні фонди перетворились із потенційного інформаційного ресурсу на реальний шляхом перерозподілу літератури між бібліотеками.

Упродовж семи років діяльності ОРФ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського скористалися 692 установи 23 областей України, яким було видано 56 004 примірники документів, переважна більшість яких (44 804 прим.) передана бібліотекам освітянської галузі. У ситуації фінансового дефіциту, особливо щодо транспортування документів, на допомогу ОРФ прийшли громадські установи: «Молодіжний центр політики та інформації», «Ротаракт», Українське дитяче-юнацьке товариство «Січ», Херсонська паланка. Під їх патронатом упродовж двох років (2005–2007 рр.) бібліотеки

міських і сільських шкіл 15 областей України змогли отримати 10 469 примірників документів, серед яких – нові підручники, «Енциклопедія історії України» (т. 1, 2, 3), сучасна художня, історична, психолого-педагогічна, методична, періодична література. Постійними користувачами ОРФ є бібліотеки шкіл міст Славутича, Переяслав-Хмельницького, Борисполя, Броварів; майже усі шкільні бібліотеки Києво-Святошинського району Київської області; бібліотека інформаційно-методичного центру при управлінні освіти і науки Сумської міської ради; бібліотека ЗОШ № 277 міста Києва; бібліотека Слов'янського педуніверситету Донецької області та багато інших.

За кошти Горлівського міського управління освіти державної адміністрації Донецької області методичному кабінету управління було відправлено 204 примірники педагогічних журналів і підручників. Сімферопольська школа-інтернат № 2 Автономної Республіки Крим знайшла можливість поповнити шкільну бібліотеку 352 примірниками видань з обмінного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Відділ культури Снігурівської районної державної адміністрації Миколаївської області замовив для сільської бібліотеки с. Євгенівка 33 примірники видань художньої, педагогічної, довідкової літератури. Це частково компенсувало прогалини в книжкових ресурсах бібліотечних зібрань та допомогло бібліотекам вирішити окремі питання формування фондів.

Співробітниками ОРФ ведеться копійка робота щодо налагодження книгообмінних контактів; вивчається і аналізується книжкова продукція та періодичні видання як України, так і країн близького зарубіжжя. Для забезпечення отримання необхідної літератури науковці ОРФ вивчають матеріальні можливості кожного партнера, пропонують українські видання, підібрані відповідно до конкретних наукових інтересів тієї чи іншої установи, планують продовжувати активний пошук нових партнерів у міжнародному книгообміні, передусім серед науково-дослідних інститутів та редакцій журналів відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень, здійснюваних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та АПН України.

Бібліотека розраховує на державну підтримку, а саме: запровадження пільгових тарифів на відправлення по міжнародному книгообміну, зі знижкою на 30–50 відсотків; виділення бібліотеці

2–3 безкоштовних комплектів обов'язкового примірника видань України для потреб міжнародного книгообміну, ухвалення сучасного законодавства у цій царині (Президія АН УРСР затвердила у 1956 р. «Положення про міжнародний книгообмін Академії наук Української РСР», в якому визначено основні принципи його організації і проведення, яке вже не відповідає потребам сьогодення і потребує нової редакції [1]).

Одним із важливих чинників активізації документообігу є забезпечення оперативності та повноти інформування бібліотек про наявні в ОРФ документи. За період 2000–2006 рр. фахівцями ОРФ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено і направлено користувачам міста Києва, Київської та Донецької областей, АР Криму 24 інформаційних бібліографічних списки, що охопили 2 230 назв видань, завдяки чому тільки за останні два роки книгозбірні освітянської галузі одержали 657 примірників видань.

Триває робота зі складання бібліографічних списків на документи, що надійшли до фонду шляхом книгообміну, подаються списки літератури, які пропонуються для обміну і їх оприлюднення у фаховій пресі та на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www/library.edu-ua.net> (e-mail: dnpb@i.ua)).

Щодо завдань на подальшу перспективу діяльності ОРФ треба зазначити, що документообіг, який базується на використанні обмінних фондів, і надалі залишиться невід'ємною частиною процесу формування та поліпшення якісного складу діючих фондів освітянських бібліотек України. У найближчій перспективі – удосконалення діяльності ОРФ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського шляхом запровадження комп'ютерних технологій, відповідного програмного забезпечення для введення до бази даних відомостей про наявні в ОРФ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського видання, про партнерів із документообміну, а також відомостей з обліку, обміну, перерозподілу та розповсюдження документів. Ця робота пов'язана з науковим проектом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (2006–2010 рр.) (наук. кер. П. І. Рогова, канд. іст. наук, директор Бібліотеки), мета якого – формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з

питань психолого-педагогічної науки і освіти відповідно до змінюваних інформаційних потреб суспільства.

Впровадження нових інформаційних технологій та використання Інтернету відкривають для діяльності ОРФ такі додаткові переваги:

- можливість спілкування з користувачами, установами (обмін повідомленнями через електронну пошту про наявні та нові надходження документів в ОРФ для розповсюдження або книгообміну);
- отримання інформації про видання сучасної фахової, педагогічної та психологічної книжкової продукції українських та зарубіжних видавництв;
- пошук партнерів по книгообміну як на Україні, так і поза її межами (відповідно дослідження їхніх інтересів та пріоритетних напрямів наукових досліджень, здійснюваних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та АПН України);
- можливість публікування статей про роботу ОРФ, його стан та перспективи розвитку.

Нещодавно на веб-порталі Бібліотеки було створено сторінку ОРФ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, на якій розміщено інформацію про його режим роботи, адресу, узагальнено наявні видання та умови їх отримання, зазначено контактні телефони, факс. Ця сторінка буде постійно поповнюватися новою інформацією.

Сучасний розвиток вітчизняної освіти і бібліотечної справи України ставить нові завдання і постійно корегує стратегічні напрями розвитку Бібліотеки, а разом із цим і активізує діяльність ОРФ, мета якого – поповнювати фонди мережі освітянських бібліотек [12].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Архів НБУВ*, од. зб. 866, арк. 35,37, 41 ; од. зб. 897, арк. 2 ; од. зб. 898, арк. 17, 27.
2. *Воскресенська, Г. П.* Міжнародний книгообмін як засіб культурного співробітництва / Г. П. Воскресенська // Бібліотека і час : ювіл. зб. до 130-річчя Нац. парлам. б-ки України – К., 1996. – С. 55–58.
3. *Закон України* «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : (станом на 20 лип. 2000 р.). – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 23 с.
4. *Інструкція* «Про організацію та порядок обміну, перерозподілу і розповсюдження документів серед бібліотек України через систему обмінних

фондів»: затв. наказом М-ва культури і мистецтв України 23 берез. 2005 р. № 152 : зареєстр. в М-ві юстиції України 30 берез. 2005 р. за № 347/10627 // Документні ресурси бібліотек : (законодав., інструкт.-регламентуючі та метод. матеріали). – К., 2005. – С. 75–81.

5. Коломейчук, Е. М. Проблема обменно-резервних фондів бібліотек в отечественной литературе последнего сорокалетия / Е. М. Коломейчук // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 11. – С. 38–50.

6. Петрусенко, Т. В. Книгообмен в информационном обществе: реалии и перспективы / Т. В. Петрусенко, А. П. Романова // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 2. – С. 48–51.

7. Петрусенко, Т. В. Обменно-резервные фонды библиотек как национальный информационный ресурс. Новый взгляд на забытую проблему / Т. В. Петрусенко // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 7. – С. 39–46.

8. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України // Шкіл. б-ка plus. – 2003. – № 3/4. – С. 1–4.

9. Про використання книжкових фондів бібліотек : постанова Ради міністрів СРСР від 5 січ. 1959 р. // Довідник бібліотекаря. – Х., 1977. – С. 35.

10. Рогова, П. І. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності. Здобутки і перспективи / П. І. Рогова // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004) : наук.-допом. бібліогр. покажч. – К., 2005. – С. 3–13.

11. Столяров, Ю. Н. Неизвестные фонды / Ю. Н. Столяров // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 11. – С. 50–52.

12. Шилов, В. В. Библиотечные фонды перераспределения / В. В. Шилов, И. А. Голубцова // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 8. – С. 3–11.

2.2. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВТОРИННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

УДК 002:1-028.14:37(477)

І. Й. Коваленко, зав. відділу науково-реферативної інформації
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- РЕФЕРАТИВНОГО РЕСУРСУ З ПИТАНЬ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДЕРЖАВНОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського – провідного науково-інформаційного центру освітянської галузі України – у формуванні галузевого інформаційно-реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело» Сер. 3. «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво».

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут проблем реєстрації інформації, реферат, реферативна інформація, реферативні бази даних, інформаційні ресурси.

Динамізм життя сучасного суспільства, зміна виробничих та соціальних технологій, розширення масштабів пізнавальної діяльності людей, інтеграція України в європейський освітній та науковий простір актуалізують питання інформаційного обміну, трансляції соціокультурного досвіду. Продуктом інтелектуальної діяльності суспільства є наявні запаси інформації, зафіксовані на будь-якому носії, а інформаційні ресурси, їх розвиток і раціональне використання є справою державного значення. Активізація використання вищеназваних ресурсів та інтенсивний обмін інформацією між ученими забезпечується розвитком науково-інформаційної діяльності як складової науково-дослідної роботи й однієї з основних функцій бібліотечно-інформаційних установ.

Реферативна інформація, яка є загальноприйнятою формою обміну науковими досягненнями та засобом спілкування вчених у всьому світі, допомагає зорієнтуватися у потоці наукової літератури, одержати нові відомості щодо наукових досліджень у певних галузях знань.

Реферативні бази даних (БД) і реферативні журнали (РЖ) здійснюють найбільш повне інформування різних категорій споживачів інформації про літературу, яка видається, надають найсуттєвіший фактографічний матеріал, сприяють ретроспективному пошуку публікацій, інформують про досягнення в суміжних галузях знань. Вони відіграють важливу роль в організації творчої праці вченого, орієнтуючи його в безмежжі інформації, розкривають зміст книжкових видань, збірників наукових праць, матеріалів наукових конференцій, статей із періодичних та продовжуваних видань тощо. Слід зазначити, що цей масив документів становить майже дві третини наукової інформації, яка фактично не відображена в каталогах бібліотек, які на сучасному етапі розвитку суспільства, із впровадженням передових бібліотечно-інформаційних технологій, трансформуються із книгозбірень на інформаційні центри. Значення цієї інформації важко переоцінити.

У світі історично склалася розгалужена система інформування щодо нових напрямів розвитку науки та культури, яка представлена сукупністю реферативних журналів (РЖ) у друкованому вигляді та баз даних на CD-ROM, баз та банків даних, які функціонують на веб-сайтах бібліотек та інформаційних служб в електронному вигляді [7]. З огляду на фахові інформаційні потреби користувачів освітянської галузі України, найпопулярнішими з них є:

- реферативні БД Всеросійського інституту науково-технічної інформації (ВІНТІ), які містять описи понад 15 млн першоджерел та є доступними для пошуку в Інтернеті. Електронний РЖ та багатогалузевий РЖ ВІНТІ у друкованій формі, що виходить з 1952 р., інформує про найактуальніші проблеми науки і техніки, віддзеркалюючи світовий потік наукової літератури, досягнення російських учених та деякі праці науковців СНД. Журнал висвітлює близько одного мільйона документів щорічно, серед яких більше 30% – російські видання;
- реферативні та бібліографічні видання Інституту наукової інформації із суспільних та гуманітарних наук Російської ака-

демії наук у традиційній (друкованій) формі, а також у вигляді БД на CD-ROM та в мережі Інтернет;

- «Сборник рефератов научно-исследовательских работ (НИР)» – періодичне видання, в якому публікується інформація про виконані науково-дослідні роботи, представлені Федеральним державним унітарним підприємством «Всеросійський науково-технічний інформаційний центр» (ФГУП «ВНТИЦ»);
- «Бюллетень регистрации НИР» – анотоване періодичне видання, в якому публікуються відомості про нові науково-видавничі, проектно-технологічні та дослідно-конструкторські роботи, які пройшли реєстрацію у ФГУП «ВНТИЦ»;
- БД «PsycLIT Journal Articles» з психології, підготовку якої здійснює Американська психологічна асоціація. У ній опрацьовується понад 1 300 наукових журналів 27 мовами з 50 країн світу. Бібліографічні описи супроводжуються розгорнутими рефератами [3].

Більшість зарубіжних РЖ мають електронні версії на CD-ROM та доступні у мережі Інтернет. Наявність розгорнутих рефератів, простота та зручність у користуванні, новизна й обсяг інформації, швидкість та гнучкість пошуку, можливість одержання копій або роздрукування на папері роблять реферативні БД популярними серед широких кіл науковців, дослідників, фахівців, студентів.

Головним завданням вітчизняної системи реферування, яка почала формуватися в останнє десятиріччя ХХ – на початку ХХІ ст., є кумуляція всієї наукової інформації, що вийшла друком в Україні, про Україну, вітчизняних авторів українською та іншими мовами паралельно у паперовому та електронному варіантах. Одним із найвагоміших вітчизняних електронних ресурсів є створена у 1998 р. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) за участі Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) загальнодержавна реферативна БД «Україніка наукова», що призначена як для інформаційного обслуговування вчених України з різних галузей, так і для представлення української науки у світовому інформаційному просторі. Її паперовий варіант – Український реферативний журнал (УРЖ) «Джерело», що виходить щоквартально у 4-х серіях [4]: Серія 1 «Природничі науки»; Серія 2 «Техніка. Промисловість. Сільське господарство»; Серія 3 «Соціальні

та гуманітарні науки. Мистецтво»; Серія 4 «Медицина. Медичні науки».

Запис в УРЖ містить бібліографічний опис документа, реферат (стислий виклад змісту наукового документа) [1] та шифр зберігання в НБУВ. Допоміжний апарат УРЖ складається з авторського покажчика та покажчика періодичних видань. Джерелом інформації для підготовки УРЖ «Джерело» є обов'язковий примірник творів друку України, що надходить до НБУВ, яка є провідною науковою бібліотекою нашої держави не тільки з питань акумулювання інформаційного ресурсу, а й з питань упровадження інноваційних технологій, опрацювання документного потоку, створення і функціонування великої кількості електронних БД та представлення найвагоміших із них на веб-сайті з метою популяризації наукових знань та найповнішого задоволення запитів користувачів. НБУВ виконує координаційну роботу щодо підготовки реферативної інформації до загальнодержавної електронної реферативної БД серед вітчизняних книгозбірень, органів науково-технічної інформації, редакцій періодичних видань, наукових установ і навчальних закладів, видавництв тощо, узгоджуючи тематику реферативних публікацій, їх обсяг, надає методичну допомогу з питань реферування (консультує, організовує навчання співробітників тощо).

Новостворена Державна науково-педагогічна бібліотека (ДНПБ) України імені В. О. Сухомлинського є всеукраїнським галузевим науково-інформаційним центром із психолого-педагогічних питань, головним завданням якого є формування системи інформаційного забезпечення фахівців освітньої галузі необхідною інформацією, як первинною, так і вторинною. Саме тому одним із важливих напрямів роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є розробка теоретичних, методичних і організаційних засад системи інформаційного забезпечення науковців і практиків освітньої галузі України, що здійснювалася у науково-дослідних роботах (НДР) Бібліотеки, зокрема в науковому проекті «Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України» впродовж 2003–2007 рр. Тематика даного дослідження містила три головні напрями:

– теоретичний, який відображає питання теорії бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних джерел освітньої галузі;

– організаційний, який розглядає питання організації в галузі бібліографічного, реферативного і оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб освітньої галузі;

– підготовка кадрів – інформаційних аналітиків, здатних забезпечити науково-бібліографічний, реферативний і оглядово-аналітичний рівні згортання інформації з первинних науково-виробничих документів, які стосуються освітньої галузі.

Для започаткування Бібліотекою напряму щодо забезпечення науковців і практиків освітньої галузі України реферативною інформацією про публікації з психолого-педагогічних питань слід було вирішити такі питання:

– розробити теоретико-методологічні та організаційні засади реферативного забезпечення інформаційних потреб освітян;

– проаналізувати наповнення рубрик УРЖ «Джерело» Сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» рефератами наукових статей із періодичних видань психолого-педагогічної тематики;

– ввести до структури Бібліотеки відділ реферування і укомплектувати його кваліфікованими кадрами.

Аналіз реферативного ресурсу УРЖ «Джерело» Сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» та загальнодержавної БД «Україніка наукова» щодо наявності рефератів психолого-педагогічної тематики показав, що саме цей розділ не повною мірою відтворює публікації про здобутки вітчизняних педагогів і практиків. У зв'язку з цим, у рамках НДР, враховуючи потреби різних категорій освітян, було узгоджено і документально закріплено договірні засади між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, ІПРІ та НБУВ про участь Бібліотеки у формуванні загальнодержавної БД «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело», сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво». З цією метою до структури ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2006 р. було введено відділ науково-реферативної інформації, укомплектований кадрами, які мають відповідну фахову підготовку та науковий ступінь. Фахівцями новоствореного відділу було чітко визначено сегмент галузевого реферативного представлення наукових публікацій з науково-методичних та науково-практичних вітчизняних журналів психолого-педагогічної тематики. На базі сектору реферування наукової літератури відділу розробки та підтримки електронного каталогу НБУВ було проведено стажування працівників новоство-

реного відділу для засвоєння методики та технології реферування літератури.

З листопада 2006 р. розпочалося аналітико-синтетичне опрацювання наукових журналів і створення галузевої реферативної БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та подання її в електронному вигляді до загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело» Сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» згідно із вхідними форматами Національної системи реферування у НБУВ та ІПРІ. Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було розпочато реферування статей з 11 науково-теоретичних, науково-практичних та науково-методичних вітчизняних журналів, які раніше не були відображені в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» та її паперовому варіанті – УРЖ «Джерело». Це – теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України»; науково-практичні видання: «Вища школа»; «Директор школи, ліцею, гімназії», «Наука і освіта», «Освіта і управління»; науково-методичні журнали: «Неперервна професійна освіта», «Післядипломна освіта в Україні», «Шлях освіти»; науково-педагогічний журнал «Рідна школа»; науковий часопис «Філософія освіти». Всього за час роботи науково-реферативного відділу Бібліотеки (листопад 2006 р. – до кінця 2007 р.) фахівцями відділу було опрацьовано 1942 статті з вищеназваних журналів та надіслано до загальнодержавної реферативної бази даних 3870 рефератів трьома мовами: українською, російською та англійською.

При відборі матеріалів для реферування фахівці відділу передусім звертають увагу на актуальність тематики праць науковців, досвід роботи вчителів-новаторів експериментальних шкіл Міністерства освіти і науки України, які мають наукове значення, на відомості про досвід ефективного управління сучасними закладами освіти. Також підлягають реферуванню публікації, які висвітлюють інноваційні процеси та новітні тенденції у розвитку педагогічної науки і виробничої практики в Україні та поза її межами.

У межах дослідження для фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і бібліотек освітянської мережі для удосконалення підготовки рефератів науковим керівником НДР В. І. Лутовиною було підготовлено науково-практичний посібник «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» [5], в якому

подано теорію і методику реферування. У посібнику висвітлено сутність аналітико-синтетичного опрацювання інформації, визначено основні загальнонаукові методи мікроаналітичного згортання інформації, ознаки класифікації інформаційних документів, теорію і практику реферування. Також вміщено методику формалізованого укладання рефератів, що сприяє зниженню суб'єктивних дій референта, підвищенню якості рефератів, зниженню часових та інтелектуальних витрат на їхню підготовку, розглянуто історію формування в національній системі науково-технічної інформації України системи реферативних видань, етапи реферування та характеристику основних операцій, що виконуються на кожному з них, методи перетворення інформації при реферуванні. Необхідно зазначити, що у виданні подано технологію реферування, яка складається з чіткого структурування наукових текстів, в яких виділяються три семантичні блоки: вступ, основна частина та висновки, а також формальні текстові ознаки – стійкі мовні вислови, які дозволяють розрізняти окремі аспекти змісту в тексті. Це маркери – характерні слова або словосполучення, індикатори стійкі мовні звороти. Також подано план-макет поаспектного аналізу документа при реферуванні, аспект-маркер, який подає рекомендації за семантичними блоками. Посібник допоможе під час аналітико-синтетичної переробки та при застосуванні сучасних методів формалізованого згортання інформації.

Окрім аналітико-синтетичного опрацювання наукових журналів та подання рефератів у електронному вигляді, згідно з визначеними форматами національної системи реферування у НБУВ та ІПРІ, відділ наукової реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочав з 2007 р. формування електронної галузевої реферативної бази даних на веб-порталі Бібліотеки.

Формування повноцінної реферативної БД із психолого-педагогічних питань передбачає надходження рефератів про здобутки у педагогічній науці з регіонів України, що буде виконуватися завдяки співпраці провідних педагогічних бібліотек України. Отже, необхідно зазначити: якщо на початку 2002 р. аналітико-синтетичну обробку проходила лише частина періодичних та продовжуваних видань України та у БД «Україніка наукова» подавалося лише 150 назв періодичних видань, у той час, коли в Україні

видавалося близько 1100 журналів та продовжуваних видань [6], то на 01.04.2006 р. кількість опрацьованих періодичних та продовжуваних видань збільшилася до 400 назв і становила близько 30% від загальної кількості, а в УРЖ «Джерело» Сер. 3 «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво» кількість назв становила 133 – 32% від загальної кількості назв [2]. У подальшій реферативно-інформаційній роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського планується розширити галузевий спектр реферативної інформації шляхом внесення рефератів публікацій із більшої кількості вітчизняних журналів психолого-педагогічної тематики, іноземних галузевих періодичних видань, залучення до співпраці обласних науково-педагогічних бібліотек та бібліотек педагогічних ВНЗ для подання ними рефератів публікацій із періодичних видань та збірників наукових праць відповідних ВНЗ.

Кооперативна інформаційна співпраця буде базуватися на взаємній зацікавленості сторін, оскільки інформація, вчасно надіслана і вірно опрацьована, буде внесена до загальнодержавної БД «Україніка наукова» та представлена на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також надрукована в УРЖ «Джерело», що дозволить запобігти дублюванню робіт з опрацьовання документного потоку, розширити спектр реферованих наукових джерел і, найголовніше, забезпечити якісно новий рівень обслуговування вчених і спеціалістів на основі новітніх інформаційних продуктів та послуг. Використовуючи реферативну інформацію, користувач має можливість вести досить точні спостереження за найновішими досягненнями як у своїй, так і в суміжних галузях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *ГОСТ 7.9–95 (ИСО 214–76)*. Реферат и аннотация. Общие требования. – Введ. 1997–07–01. – Изд. офиц. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1996. – 10 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
2. *Зайченко, Н. Я.* Періодичні та продовжувані видання у реферативних ресурсах НБУВ / Н. Я. Зайченко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. – К., 2006. – С. 113–114.

3. *Зайченко, Н.* Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки / Н. Зайченко // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 28–35.
4. *Зайченко, Н.* Український реферативний журнал / Н. Зайченко, М. Сорока // Бібл. вісн. – 1999. – № 1. – С. 10–12.
5. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практ. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).
6. *Сорока, М.* Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільного використання / М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 27–30.
7. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

УДК 026:37](477-25) ДНПБУ:002.1-028.14

Т. О. Судіна, канд. іст. наук, доцент, ст. наук. співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ГАЛУЗЕВОГО ЦЕНТРУ ПОСТАЧАННЯ РЕФЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розкрито досвід роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського зі становлення і розвитку реферативно-інформаційного напрямку діяльності у 2003-2007 рр. Проаналізовано основні заходи підготовчого етапу створення галузевого реферативно-інформаційного ресурсу. Акцентовано увагу на особливостях процесу формування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як галузевого центру постачання реферативної інформації психолого-педагогічної тематики до загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова».

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

го, галузевий центр, реферативно-інформаційний ресурс, загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова».

Вітчизняна система реферування почала формуватися на межі ХХ–ХХІ століть. У Додатку до Постанови Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 914-ХІV «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1999–2001 рр.» (розділ «Формування національної інфраструктури інформатизації») було визначено завдання «створити національну систему інформаційних ресурсів» [1].

Актуальність завдання щодо створення Національної системи реферування зумовлена низкою факторів. Реферативні інформаційні ресурси – інтеграційна основа наукової інфосфери. У всьому світі визнано, що саме реферативні бази даних і реферативні журнали здійснюють оперативне інформування різних категорій споживачів інформації про літературу, яка видається, надають найсуттєвіший фактографічний матеріал, сприяють ретроспективному пошуку публікацій, зменшують негативний вплив розсіяння публікацій, пов'язаного з диференціацією наук, інформують про досягнення в суміжних галузях наук, інтеграцію наукових напрямів дисциплін тощо.

Реферативні бази даних (РБД) і реферативні журнали, крім подання інформації про книжкові видання, розкривають також зміст статей із періодичних та продовжуваних видань, збірників наукових праць, матеріалів конференцій тощо. Саме цей масив документів становив на 2000 р. майже дві третини наукової інформації, не відображеної в каталогах бібліотек.

В Україні до 1998 р. була відсутня цілісна система реферування наукових джерел, що призводило до втрат інформації, перешкоджало якісному обслуговуванню споживачів, а також участі України в міждержавному обміні науково-технічною інформацією. Значна кількість реферативних видань зарубіжних країн, що надходить в Україну, знайомить вітчизняних учених із новими напрямками світової науки і становить більш-менш повну систему інформаційного забезпечення наукових досліджень. У цій системі майже не було репрезентовано вітчизняного потоку наукової літератури. Відсутність системи реферування українських наукових публікацій стримувала розвиток науково-технічної інформації, не дозволяла

країні увійти до складу інформаційно-розвинутих держав, перешкоджала можливості виходу інтелектуальних надбань України поза її межі, спричиняла інші збитки, насамперед, в інформаційному суверенітеті та праві власності на інформацію.

Вимоги часу зумовили на рубежі ХХ–ХХІ століть інтерес вітчизняних дослідників до проблеми формування всеукраїнського реферативного ресурсу. Питання створення інформаційних баз в Україні та формування загальнодержавної реферативної бази даних досліджено і розроблено в працях науковців: В. М. Горючого [5], Н. Я. Зайченко [7–8], М. Б. Сороки [13–17]. З 1998 р. у рамках науково-дослідної роботи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) почалася реалізація проекту створення Національної системи реферування української наукової літератури як інтеграційної основи наукової інфосфери держави. Метою створення Національної системи реферування є досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності інформування суспільства про наукові напрацювання вітчизняних учених і фахівців. Головним завданням вітчизняної системи реферування є кумуляція всієї наукової інформації, що вийшла друком в Україні, про Україну, видана вітчизняними авторами різними мовами й українською мовою в усьому світі в паперовому та електронному варіантах, а також інформування вчених інших країн про розвиток української науки і техніки. Виконавці проекту визначили ядром створення Національної системи реферування формування загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та випуск галузевих серій українського реферативного журналу (УРЖ) «Джерело» (друкованих і CLD-ROM копій).

На сучасному етапі Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського входить до групи головних галузевих бібліотечно-інформаційних центрів, поряд із Національною науковою медичною бібліотекою України та Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою Української академії аграрних наук, які підключилися до формування загальнодержавної РБД «Україніка наукова» та її паперового варіанту – українського реферативного журналу «Джерело».

Головними концептуальними засадами побудови цілісної системи реферування української наукової літератури є поєднання принципів:

- розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових видань, які вийшли друком в Україні, про Україну, видані вітчизняними авторами різними мовами й українською мовою в усьому світі, корпоративними зусиллями суб'єктів системи документальних комунікацій. До суб'єктів системи документальних комунікацій належать бібліотеки, інформаційні центри, наукові установи, навчальні заклади, видавництва тощо;
- централізованої кумуляції кооперативно створених масивів реферативної інформації з формуванням загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова» та підтримкою багатаспектного використання її інформаційних ресурсів.

Отже, принцип розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових видань передбачає об'єднання зусиль суб'єктів системи документальних комунікацій. Проблема розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових видань була дуже актуальною у 2000 р. У реферативній базі даних «Україніка наукова» віддзеркалювалося лише 150 серіальних видань, у той час, як їхня загальна кількість перевищувала 750. Злободенною ця проблема залишається і нині.

Таким чином, розробники проекту, усвідомивши важливість підключення до формування реферативного ресурсу різних суб'єктів системи документальних комунікацій, чітко визначили їх місце і роль в архітектурі формування системи створення загальнодержавної реферативної бази даних.

Одним із таких провідних галузевих інформаційних центрів виступає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Потреба участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у формуванні реферативної бази даних «Україніка наукова» підтверджувалася, зокрема, результатами дослідження, здійсненого Н. Я. Зайченко з метою вивчення повноти відображення пріоритетних напрямів педагогічної науки шляхом аналізу наукових публікацій, прореферованих в українському реферативному журналі «Джерело» в 1999–2002 рр. [6].

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як галузевий науково-дослідний, науково-інформаційний центр освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України, структурний

підрозділ АПН України з 2000 р. проводить роботу зі створення інтегрованого всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу, важливою складовою якого є система вторинних документів. Це завдання впродовж 2000–2007 рр. послідовно виконувалося ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у трьох комплексних наукових проектах. Головним результатом виконання науково-дослідних робіт є те, що колективом Бібліотеки розроблено систему науково-аналітичного забезпечення освітянської галузі, яка складається з бібліографічної, реферативної та оглядово-аналітичної продукції.

У технічному завданні науково-дослідної роботи «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України (2003–2007 рр.)» зафіксовано, що необхідно встановити можливість участі освітянських бібліотек у формуванні загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова». Також було визначено, що реалізація задуму передбачає розроблення теоретико-методичних і організаційних засад реферативного забезпечення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі; етапи виконання наукового проекту в реферативному напрямі; в загальних рисах заходи практичного втілення планів щодо впровадження реферативної діяльності.

Слід назвати обставини об'єктивного і суб'єктивного характеру, які ускладнювали процес розгортання роботи у даному напрямі.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як національне галузеве книгосховище була створена наприкінці 1999 р. (30 жовтня), тобто вона є зовсім молодою науковою установою. Завдання, за вирішення якого взялася Бібліотека, було для неї принципово новим напрямом науково-інформаційної роботи. Особливістю виконання завдання було також те, що планувалося паралельне творення моделі забезпечення реферативною продукцією потреб освітян та, водночас, включення галузевого реферативного інформаційного ресурсу до реферативної БД «Україніка наукова» і її паперового варіанта – УРЖ «Джерело». Для підготовки рефератів необхідно було підібрати виконавців роботи. Це вимагало здійснення організаційно-кадрових заходів – формування відділу реферативної інформації, в якому працювали б фахівці з відповідною кваліфікацією аналітика-референта. У процесі виконання плану розвитку реферативно-інформаційної діяльності виразно виділяються два етапи – підготовчий та основний, на якому роз-

почато практичне створення реферативної продукції і надсилання її до сектору реферування НБУВ.

Аналізуючи досвід роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо становлення галузевого реферування, можна стверджувати, що підготовчий етап був дуже відповідальним. Його було розпочато прийняттям технічного завдання щодо виконання науково-дослідної роботи. Постало широке коло різноманітних питань, послідовність вирішення яких треба було вибудувати максимально чітко. Серед найважливіших заходів підготовчого періоду можна акцентувати увагу на декількох, які є визначальними.

Оскільки реферування є особливим видом науково-інформаційної роботи, воно вимагає ґрунтовної теоретичної і методичної підготовки референта. Процес реферування здійснюється відповідно до вимог системи держстандартів. Розпочато було також джерельне (бібліографічне) дослідження інформаційної бази, за результатами якого створено систематичну картотеку, що постійно поповнюється. Майже всі необхідні бібліографічні джерела були у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Літературу з реферативного напрямку було структуровано за розділами: теоретичні документи з досліджуваного питання; документи з організації; документи з методики; документи з технології дослідження. Провідною складовою роботи з налагодження реферативного напрямку діяльності було виділення за результатами експериментального дослідження галузевого сегмента реферативного подання наукової літератури з педагогіки і психології в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова». Реалізацію заходів із виділення сегмента реферативного подання наукової інформації було розпочато зі встановлення робочих контактів із сектором реферування НБУВ та Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України. Як відомо, цей сектор виступає координатором розвитку системи кооперативного реферування наукової літератури в Україні. Було узгоджено можливість і умови участі ДНПБ України у формуванні загальнодержавної РБД «Україніка наукова» та українського реферативного журналу «Джерело»; закріплено документально договірні засади співпраці з вищеназваними установами. За результатами консультацій було вирішено питання щодо визначення сегмента галузевого реферативного представлення наукової літератури, закріпленого за ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – ним

охоплюються періодичні і продовжувані видання психолого-педагогічної тематики.

Наступним постало завдання вивчення потоку періодичних видань психолого-педагогічної тематики. Треба було відібрати видання, які не реферувалися іншими інформаційними установами, щоб уникнути дублювання. Необхідно було визначитися з оптимальною кількістю видань, які спроможна була прореферувати ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Визначившись із кількістю видань, слід було виконати черговий пошук, за результатами якого відібрати для реферативної обробки найвагоміші періодичні видання психолого-педагогічної тематики.

Критеріями для первісного відбору слугували такі ознаки: періодичне видання повинно бути виданням науково-дослідної установи Міністерства освіти і науки України або Академії педагогічних наук України; видання повинно бути включено Вищою атестаційною комісією України до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук; видання повинно надходити до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Було визначено одинадцять науково-методичних та науково-практичних періодичних видань, що виходять від двох до дванадцяти разів на рік, які, на нашу думку, доцільно перелічити. До сегмента відібраних для створення реферативної продукції видань увійшли (за абеткою) – «Вища освіта України», «Вища школа», «Дефектологія», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Наука і освіта», «Неперервна професійна освіта», «Освіта і управління», «Післядипломна освіта в Україні», «Рідна школа», «Філософія освіти», «Шлях освіти». 1 січня 2006 р. було обрано дату, починаючи з якої потік періодичних видань почав проходити реферативну обробку. Дуже важливою у підготовці до практичного реферування є методична сторона діяльності Бібліотеки. Якість реферування, терміни становлення фахівця-референта, як вже підтвердив досвід Бібліотеки, значною мірою залежать від своєчасного оснащення фахівця методичними розробками. Існує стандарт (форма) подання матеріалів для відображення відомостей про результати вітчизняних наукових робіт у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова», якого слід неухильно дотримуватися. Сектор реферування НБУВ надав допомогу у вигляді списку маркерів –

стійких слів і словосполучень, які рекомендовано до використання при аналітико-синтетичній обробці інформації. Фахівці ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського внесли до нього низку доповнень. Готуючись до практичної роботи, референту необхідно чітко з'ясувати поняття «ключові слова». Важливою є підготовка референта стосовно вміння звернути увагу саме на ту статтю, яка підлягає реферуванню, засвоєння ним критеріїв відбору статей для реферативної обробки. Велику користь справі приносить така форма підвищення кваліфікації, як стажування у провідних вітчизняних наукових установах, що продукують реферативні документи. Зміст першого стажування фахівців-референтів у НБУВ полягав у виявленні алгоритму роботи сектору реферування, остаточному з'ясуванні питань, які виникли в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на підготовчому етапі.

Складовою підготовчого етапу стали організаційні заходи. З 1 січня 2006 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було створено відділ реферативної інформації, до складу якого ретельно підбиралися кадри. На кінець підготовчого етапу на посади референтів було підібрано необхідну кількість фахівців.

Досвід роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з розвитку реферативно-інформаційної діяльності було вперше обговорено на Всеукраїнському науково-практичному семінарі у Львові у травні 2006 р. [11]. На жовтень 2006 р. припадає завершення підготовчого етапу і початок перших спроб вироблення рефератів. У грудні 2006 р. перші реферати було відправлено до сектору реферування НБУВ. Важливим у досвіді підготовчого етапу, зокрема, стало визначення конкретних завдань, які набули особливої актуальності надалі. Вони, як показала практика, потребують постійної уваги. Так, необхідно зосередитися на ефективному розподілі потоку періодичних видань серед референтів із метою найшвидшого і найкваліфікованішого вироблення реферативної продукції. При цьому слід враховувати низку факторів: фах референта, вміння працювати з комп'ютерною технікою, інші навантаження, які фахівець має у відділі, тощо. Треба також мати на увазі, що потік періодичних видань не є рівномірним із незалежних від Бібліотеки причин. На порядок денний стали питання кумуляції реферативної продукції у відділі, її систематизації і обліку. Актуальною є експертиза (контроль за якістю рефератив-

ної продукції всередині відділу) та літературне редагування текстів рефератів. Постійною є робота з індексування реферативного матеріалу для галузевої реферативної бази даних, формування якої розпочато на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, і, звісно, – своєчасна відправка підготовлених рефератів електронною поштою до НБУВ.

Головне завдання діяльності реферативного відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на 2007 р. – зробити процес продукування рефератів стабільним, безперебійним і, водночас, якісним. На нашу думку, цього вдалося досягти.

Колектив Бібліотеки уважно прислуховується до зауважень і побажань щодо якості реферативної продукції, які висловлюють співробітники сектору реферування НБУВ. З цього приводу у відділі систематично проводяться методичні наради. Проте головним є те, що рекламацій на реферативну продукцію, яку постачає ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, не надходило. На 1 січня 2008 р. було прореферовано 1337 статей психолого-педагогічної тематики, на які створено понад 2509 рефератів. Вийшов друком УРЖ «Джерело», серія 3 «Соціальні і гуманітарні науки. Мистецтво» за 2007 р., в якому вперше публікувалася реферативна продукція, підготовлена фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, про що зазначено на обкладинці журналу.

2007 р. стає часом узагальнення набутого досвіду. Відбувся виступ представника реферативного відділу на міжнародній науковій конференції «Інтранет/Екстранет-ресурси в наукових бібліотеках», яка проходила у Києві 9–10 жовтня 2007 р. у НБУВ. Для Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему «Стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України» у листопаді 2007 р. фахівцями відділу реферативної роботи підготовлено чотири доповіді, які розкривають різні аспекти реферативного напрямку роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Досвід реферативної діяльності було підсумовано у статті директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогової «Науково-дослідна та науково-методична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в контексті модернізації освіти» [12] та публікації В. І. Лутовинової «Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України» [9]. Вра-

ховуючи, що референтів як спеціалістів інформаційної роботи вищі навчальні заклади нашої держави почали готувати порівняно недавно, інформаційні установи забезпечують своїх фахівців відповідними науково-методичними розробками. 2007 р. в серії «На допомогу працівникам освітянських бібліотек» у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського видано практичний посібник В. І. Лутовинової «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» [10]. Метою посібника є сприяння підвищенню професійного рівня референтів. Автором висвітлено основні етапи процесу реферування, охарактеризовано головні операції, які виконуються на основних етапах реферування, розкрито методику аналітичного згортання інформації, представлено макет поаспектного аналізу документа тощо. Методику підготовки реферату було апробовано спеціалістами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З урахуванням набутого досвіду та в результаті вивчення аналогічних документів інших науково-інформаційних центрів у 2007 р. розроблено «Положення про відділ реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», в якому визначено завдання і напрями діяльності відділу.

Підбиваючи загальні підсумки досвіду майже п'ятирічної роботи колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зі становлення реферативно-інформаційного напрямку діяльності, варто сказати, що формування Бібліотеки як галузевого центру створення реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики до РБД «Україніка наукова» та її паперового варіанта УРЖ «Джерело» відбулося у заплановані терміни. Процес продукування рефератів набув сталих форм. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зайняла позиції повноцінного учасника формування загальнодержавного реферативного ресурсу на засадах розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових видань та централізованої кумуляції кооперативно створених масивів реферативної інформації. Важливе місце у процесі становлення реферативної роботи у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського належить підготовчому етапу, який від моменту постановки питання щодо започаткування реферативного напрямку діяльності до моменту готовності розпочати практичне продукування рефератів, охоплює 2003–2006 рр. Основний етап становлення галузевого реферування, пов'язаний, передусім, із виробленням реферативної продукції, роз-

почався з 2007 р. Досвід роботи показав, що реферативний напрям роботи є перспективним і складовою системи інформаційного забезпечення, яка знайшла своє віддзеркалення у новій науково-дослідній роботі «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України (2008–2011 рр.)». Реферативну діяльність у цьому документі визначено як важливу складову у творенні моделі інформаційно-аналітичного забезпечення освітян.

Досвід становлення реферативного напрямку роботи у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського набуває особливої цінності у зв'язку з її пропозицією задля суттєвого збільшення обсягу реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики та забезпечення повноти й оперативності інформаційно-реферативного обслуговування освітян розпочати з 2008 р. розробку і реалізацію корпоративного проекту створення всеукраїнського галузевого реферативного ресурсу шляхом об'єднання зусиль провідних наукових бібліотек освітянської галузі. Надалі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде виконувати функцію координатора розвитку корпоративної мережі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Про затвердження завдань* Національної програми інформатизації на 1999–2001 рр. : постанова Верхов. Ради України від 13 лип. 1999 р. № 914-XIV // Відом. Верхов. Ради. – 1999. – № 37. – С. 335.
2. *Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.* : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537 V // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 8. – С. 9.
3. *Про створення Державної науково-педагогічної бібліотеки України* : постанова Каб. Міністрів України від 30 жовт. 1999 р. № 2018 // Законодавство – бібліотекам України : довідк. вид. / Нац. парлам. б-ка України. – К., 2000. – Вип. 1 : Загальні засади діяльності бібліотек. – С. 162.
4. *ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76)*. Реферат и аннотация. Общие требования. – Введ. 1997-07-01. – Изд. офиц. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1996. – 10 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
5. *Горовий, В. М.* Основні тенденції розвитку соціальних інформаційних баз в Україні / В. М. Горовий // Бібл. вісн. – 2005. – № 5. – С. 3–7.
6. *Зайченко, Н. Я.* Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ

«Джерело» в 1999–2002 гг. / Н. Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 49–60.

7. *Зайченко, Н. Я.* Стан та перспективи розвитку системи кооперативного реферування в Україні / Н. Я. Зайченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 255–262.

8. *Зайченко, Н. Я.* Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки / Н. Я. Зайченко // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 28–35.

9. *Лутовинова, В. І.* Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 133–140.

10. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – («На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

11. *Лутовинова, В. І.* Формування системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України: стан проблеми, перспективи / В. І. Лутовинова // Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України [Електронний ресурс] : матеріали Всеукр. наук.-практич. семінару (м. Львів, 18–19 трав. 2006 р.). – Електрон. дані (1 файл). – К., 2006. – Режим доступу: <http://www.library.edu-ua.net/vydae/zbirnic%20Lviv.pdf>. – Назва з екрана.

12. *Рогова, П. І.* Науково-дослідна та науково-методична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського в контексті модернізації освіти / П. І. Рогова // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 11. – С. 23–29 ; № 12. – С. 32–36.

13. *Сорока, М. Б.* Інформаційне забезпечення науки в Україні (90-ті роки ХХ ст.) / М. Б. Сорока // Вісн. Книжк. палати. – 2000. – № 9. – С. 20–22.

14. *Сорока, М. Б.* Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільне використання / М. Б. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 27–30.

15. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : Вид-во НБУВ, 2002. – 209 с.

16. *Сорока, М. Б.* Система реферування українських наукових видань (основні концептуальні положення) / М. Б. Сорока // Бібл. вісн. – 1999. – № 3. – С. 5–7.

17. *Сорока, М. Б.* Украинская модель системы реферирования научной литературы / М. Б. Сорока // Библиотеки национальных академий наук:

проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-теорет. сб. – К., 2000. – Вып. 1. – С. 97–103.

18. «Україніка наукова» – Загальнореферативна база даних / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : М. Б. Сорока, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко. – К. : [б. в.], 2000. – 6 с.

УДК 026:37](477-25) ДНПБУ:002.1-024.11/.12:025.5-052-057.85/.86:37(477)

О. М. Яценко, канд. іст. наук, ст. наук. співробітник НБУВ

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФАХОВИХ ПОТРЕБ УЧЕНИХ І ПРАКТИКІВ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ ДЕРЖАВИ

У статті висвітлюються питання теоретичних, науково-методичних та організаційних засад системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики в Україні, яка складається з бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі. Система передбачає створення інформаційно-методичного ресурсу в галузі педагогіки та освіти, що охоплює розробку та регулярну актуалізацію відповідних баз даних нормативно-правових і організаційно-розпорядчих актів, науково-методичних, навчальних, довідкових та інших документів і матеріалів, утворення на їх основі оглядово-аналітичних документів, а також налагодження інформаційного моніторингу з актуальних психолого-педагогічних проблем. Висвітлено функціональні складові інформаційно-аналітичної діяльності Бібліотеки. Характеризується початковий етап виконання науково-дослідної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України».

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, інформаційно-аналітична діяльність, педагогіка, освіта.

Складні процеси, які відбуваються у світі на сучасному етапі, стрімке збільшення обсягів інформації, її різноманітність, надлишок, необхідність відбору спонукають використовувати

інформаційно-аналітичну діяльність у різних сферах людського життя. Сьогодні багато країн мають «фабрики думки», державні органи, компанії, банки, політичні партії утримують власні інформаційно-аналітичні відділи та служби. Швидко розвиваються ринки аналітичної інформації, інтелектуального продукту, методичного й програмного забезпечення його отримання. Сучасне суспільство все більше набуває рис інформаційного, тобто суспільства, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією інформації. Сьогодні основним видом продуктів, що виробляються людством, стає інформаційний продукт. Необхідною умовою життя у такому суспільстві є інформаційно-аналітичне забезпечення користувачів, у тому числі фахівців у галузі педагогіки та освіти, повною, об'єктивною і актуальною інформацією.

Одним із стратегічних напрямів державотворення на сучасному етапі в Україні є реформування системи освіти. Основні завдання щодо її розбудови й докорінного оновлення визначені Законами України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»; Національною доктриною розвитку освіти та іншими законодавчими документами. У даних документах важливою складовою сучасної освітнянської галузі є її інформаційно-аналітичне забезпечення, яке повинно здійснюватися шляхом упровадження сучасних інформаційних технологій.

Однією з найпоширеніших і найважливіших установ, яка забезпечує збереження та використання інформації, є бібліотека. Великі бібліотеки, що мають доступ до Інтернету, незамінні як інформаційні посередники при розв'язанні різних складних завдань. Адже такі завдання, як правило, потребують багато нової інформації. Оскільки проблема нова для суб'єкта, то в масиві інформаційних ресурсів, які він спочатку має у своєму розпорядженні, нерідко відчувається брак відповідної інформації. До того ж на початковому етапі не завжди зрозуміло, які саме джерела потрібні для вирішення завдання. За таких умов саме наукові бібліотеки є найзручнішим інформаційним посередником, що володіє не лише великим масивом різноманітних джерел, а й кваліфікованими працівниками відповідних підрозділів бібліотеки та інфраструктурою для обслуговування користувачів. Поєднання перелічених компонентів створює

притаманну великим публічним, особливо науковим, бібліотекам здатність до задоволення складних інформаційних потреб висококваліфікованих споживачів. До того ж саме від умінь споживачів оптимально використати потенціал кожного з перелічених вище компонентів і потенціал бібліотеки в цілому залежить ступінь задоволення їхніх інформаційних потреб [5, с. 79].

Практика показує, що останнім часом поряд із заявками на певну літературу користувачі звертаються до бібліотечних працівників із проханням зорієнтувати в літературі чи в масиві електронної інформації, запропонувати тематичну підбірку, на вищому рівні зробити огляд видань, основних ідей, думок із даної проблеми, простежити еволюцію розвитку проблеми, виявити певні закономірності, чітко окреслити на базі аналізу великого масиву інформації якість вузько-спеціальне питання тощо. Як правило, сьогодні над обслуговуванням цих запитів користувачів у більшості бібліотек вже працюють спеціальні інформаційно-аналітичні структури, комп'ютерні центри та ін. Створювані відповідно до запитів, насамперед, нових груп користувачів, такі підрозділи швидко вписалися у загальну систему бібліотечного обслуговування, займаючись структуруванням та аналізом великих масивів електронної інформації, формуванням баз даних з актуальних питань суспільного розвитку, економічних перетворень (тобто аналізом періодики, нової монографічної літератури), введенням в обіг знань, що зберігаються у фондах бібліотек, інформаційною підтримкою наукових досліджень [3, с. 10].

На сьогодні є актуальним перетворення бібліотечних закладів із установ, які виконують винятково функцію «скарбниці знань», на наукові установи, котрі шляхом створення відповідних інформаційно-аналітичних підрозділів здатні надавати необхідну владним структурам, іншим замовникам не лише інформаційну, а й аналітичну, прогностичну тощо продукцію. Тобто поступово бібліотеки, використовуючи власний значний науковий та інформаційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думки», не тільки обслуговуючи читачів, а й надаючи відповідні інформаційно-аналітичні послуги владним структурам, юридичним особам, зацікавленим в отриманні відповідної інформації [2].

Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського як галузевий науково-дослідний, науково-інформаційний, науково-методичний центр освітнянських бібліотек Міністерства

освіти і науки України та Академії педагогічних наук України, структурний підрозділ АПН України з 2000 р. проводить роботу зі створення інтегрованого всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу в традиційній та електронній формі шляхом об'єднання бібліотек освітянської галузі України в мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки та Академії педагогічних наук України; розробку системи науково-інформаційного забезпечення фахових інформаційних потреб науковців і практиків освітянської галузі України шляхом підготовки вторинних документів (бібліографічних, реферативних, оглядових); формування корпоративної мережі електронних бібліотек освітянської галузі України; підвищення кваліфікації фахівців бібліотек освітянської галузі України.

З 2008 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочинає реалізацію науково-дослідної роботи на тему «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України», яка розрахована на чотири роки і є логічним продовженням науково-дослідної роботи «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України», яку Бібліотека проводила впродовж 2003–2007 рр. Метою дослідження є вивчення теоретичних, науково-методичних та організаційних засад системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики в Україні, яка складається з бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі.

У процесі виконання науково-дослідної роботи мають бути реалізовані такі завдання:

- вивчення і узагальнення світового та вітчизняного досвіду підготовки і формування масивів інформаційно-аналітичних документів, насамперед електронних науково-інформаційних ресурсів;

- виявлення, визначення й обґрунтування сутності, принципів, структури, змісту і функцій інформаційно-аналітичного забезпечення освіти в Україні;

- підготовка науково-методичних та організаційних засад системи інформаційно-аналітичного забезпечення фахових потреб освітян;

- розробка концептуальної моделі системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти в Україні;

- виконання джерелознавчих та методичних розробок, підготовка праць з актуальних проблем задоволення фахових інформаційних потреб управлінців і практиків освітянської сфери документографічною, фактографічною (реферативною), оглядово-аналітичною та концептографічною інформацією.

Виконання теми передбачає використання і поєднання різноманітних дослідницьких методів, а також методів, пов'язаних із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Значне місце у роботі займатиме вивчення та аналіз вітчизняного і світового досвіду побудови і функціонування ресурсів; обстеження та використання наявних масивів аналітичної інформації на паперових та електронних носіях.

Чому ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сьогодні наголошує саме на інформаційно-аналітичному забезпеченні? Справа в тому, що у попередні роки Бібліотекою було розроблено теоретико-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення фахових потреб фахівців освітянської галузі та працівників освітянських бібліотек бібліографічною й реферативною інформацією, а також зроблено перші кроки у напрямі підготовки оглядово-аналітичних матеріалів з актуальних психолого-педагогічних проблем. Але, разом з тим, сучасні користувачі і, передусім, науковці та практики мають нагальну потребу у фактографічних та концептографічних продуктах і послугах, яку сьогодні освітянські бібліотеки задовольнити повною мірою не можуть. Зважаючи на актуальність цієї проблеми, було прийнято рішення про більш ґрунтовне вивчення цього питання.

Аналіз визначення термінів «інформаційна діяльність», «інформаційно-аналітична діяльність», «інформаційна аналітика» в наукових джерелах дає підставу для висновку, що чітко визначеного й однозначного трактування цих дефініцій немає. Це пов'язано, передусім, із тим, що ці терміни належать як до наукової, так і до практичної сфери діяльності. Вони можуть розглядатися як засіб дослідження дійсності і як спосіб, який забезпечує управління своєчасною та якісною інформацією. Для уточнення цього питання звернемося до походження та використання цих термінів у бібліотечній практиці. За твердженням Г. М. Швецової-Водки,

поняття «інформаційна діяльність» є родовим щодо бібліографічної діяльності в цілому. Вона охоплює не частину бібліографічної діяльності (роботи) бібліотеки, а всю в цілому, тобто всі процеси підготовки й доведення до споживачів бібліографічної інформації, не виключаючи й довідково-бібліографічного та рекомендаційно-бібліографічного обслуговування. Інформаційна діяльність бібліотеки традиційно здійснюється на трьох рівнях: вторинно-документальному, безпосередньо документальному і не документальному [8, с. 243–244].

У сучасному бібліотекознавстві все більше набуває визнання тлумачення бібліотеки в цілому як інформаційної системи, яка концентрує і надає суспільству для користування інформаційні ресурси в документальній формі. З цього погляду вся діяльність бібліотеки є інформаційною, бо її головне призначення – бути комунікаційним посередником у соціальній інформаційній комунікації. Водночас, як відомо, процеси застосування комп'ютерів і телекомунікацій мають назву «інформатизація», тому під інформаційною діяльністю бібліотеки розуміють створення електронних каталогів, баз і банків даних та забезпечення дистанційного доступу до віддалених інформаційних ресурсів інших бібліотек, інформаційних центрів і мереж [8, с. 245].

У зв'язку з вищезазначеним, повніше і точніше визначення інформаційної діяльності бібліотеки може бути таким: «забезпечення доступу до інформації, що зберігається в документальних фондах бібліотеки і віддалених інформаційних ресурсах, у вторинно-документальній, безпосередньо документальній і не документальній формах». Інформаційна діяльність бібліотеки охоплює вторинно-документальну (бібліографічну) діяльність у вигляді створення і надання інформації про документи й надання доступу до інформації, що міститься в них; первинно-інформаційну: подання і видачу документів (або їх повних текстів) і надання не документальної інформації; вторинно-інформаційну: підготовку й видання вторинної фактографічної та концептографічної інформації. Надання доступу до автоматизованих баз даних та інформаційних мереж є складовою кожного з перелічених напрямів інформаційної діяльності бібліотеки [8, с. 245]. Відповідно формування документних потоків, масивів, ресурсів, фондів, створення інформаційно-пошукових систем, підготовка різноманітних

бібліографічних покажчиків, фактографічних довідок, написання рефератів та оглядів, редагування, рецензування і переклад текстів тощо є різновидами інформаційної діяльності.

Зазвичай термін «аналіз» розглядають у двох значеннях. З одного боку, аналіз – це метод наукового дослідження предметів, явищ та ін. шляхом розкладу, розчленування їх у думці на складові, на противагу синтезу. З іншого, аналіз – це визначення складу і властивостей якої-небудь речовини, дослідження їх [1]. Незважаючи на те, що аналітична діяльність застосовувалася давно, її класифікація й точне визначення ще не склалися. Щодо терміна «інформаційно-аналітична діяльність» російський науковець Н. А. Сляднева пропонує його синонім – «інформаційна аналітика» й дає йому таке визначення: «Інформаційна аналітика займається виробництвом нового знання на основі переробки існуючої інформації з метою оптимізації прийняття рішень. Сучасна інформаційна аналітика – складна комплексна діяльність, яка спирається на: природний інтелект, комп'ютерні технології оперування інформаційними масивами, методи математичного моделювання процесів і т. ін. Вона виконує передусім завдання якісно змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому плані з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розробка варіантів рішення, сценаріїв) діяльністю» [7]. Ми поділяємо точку зору І. Н. Кузнецова, що «інформаційно-аналітична діяльність – це процес семантичної обробки даних, в результаті якого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію – аналітичний документ» [6].

На нашу думку, інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України повинно складатися із поточних матеріалів (термінових, щоденних, тижневих), періодичних (місячних і кварталних оглядів) та матеріалів, які виконані на замовлення управління.

Функціонально інформаційно-аналітичну діяльність можна поділити на три складові. До першої належать функції інформаційного пошуку, які охоплюють: збір та аналіз друкованих джерел (у тому числі періодичної преси); пошук і оцінку інформації з використанням можливостей Інтернету; порівняння та систематизацію інформації, її збереження; створення баз даних; інформаційний супровід підготовки прогнозів розвитку освіти в Україні; інформа-

ційну підтримку науково-дослідних робіт з актуальних психолого-педагогічних проблем.

Другою функціональною складовою вважаємо аналітико-методичні функції, а саме: виявлення, опис проблем, тенденцій, альтернатив; моделювання проблем, вибір методів їх рішення, оцінювання наслідків; аналіз і прогнозування ситуацій, проблем у педагогіці та освіті; аналітичне оцінювання ініціатив, інновацій, розробка пропозицій щодо їх використання; інформаційний супровід і аналіз суспільно-політичних акцій і процесів; підготовка оглядових, тематичних, прогнозних, аналітичних матеріалів, інших інформаційних продуктів.

Третя підсистема охоплює функції технічного забезпечення, серед яких: організаційно-технологічна реалізація процесів інформатизації у бібліотеці; програмне забезпечення; випуск аналітичних матеріалів у друкованій та електронній формі.

Основу діяльності першого напрямку становить пошук, збір інформації, її аналіз і оцінювання поточних подій в основних ділянках психолого-педагогічної науки та освіти в Україні – виявлення тенденцій і прогноз розвитку ситуацій, формулювання проблем, стратегічних завдань, що вимагають відповідної реакції від керівництва. Другий напрям реалізується в щоденній роботі фахівців-аналітиків. Результати цієї роботи є інформаційною і науковою основою для прийняття управлінських рішень. Це – підготовка регулярних аналітичних довідок, аналітичних оглядів, експрес-аналізів, що відображають найважливіші події, інших документів, які заслуговують на увагу керівництва галузі.

Необхідною умовою успішного функціонування аналітичної служби є її організаційно-технологічне забезпечення, яке повинно враховувати наявність сучасного комп'ютерного обладнання, мереж і засобів зв'язку, ефективного програмного продукту, що дозволяє накопичувати, обробляти і шукати необхідну інформацію в автоматизованому режимі.

На початковому етапі реалізації проекту акценти будуть ставитися на виконання першої і третьої складової, адже ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сьогодні не володіє кадрами відповідної кваліфікації. Аналітична робота досить складна й вимагає залучення експертів. Ніякі відомі сьогодні методи аналізу інформації не можуть замінити експерта. Бібліотека сьогодні не

в змозі утримувати в штаті фахівців такого рівня. Але вони є в науково-дослідних інститутах галузі, вищих навчальних закладах, АПН України, Міністерстві науки та освіти України. Тому одним із головних завдань є налагодження співробітництва з відповідними службами та фахівцями у підготовці прогнозних інформаційно-аналітичних документів. Правильне налагодження технологічних процесів і використання відповідних кадрів є важливим моментом усієї організації інформаційно-аналітичної діяльності. Скажімо, на стадії пошуку та накопичення первинної інформації перевагу має інформаційна, а не аналітична складова, або коли проблема для аналізу пропонується вперше – необхідні величезні зусилля бібліотечних працівників, адже треба опрацювати значний обсяг друкованих джерел. На цьому етапі в нагоді будуть утворені в Бібліотеці електронний каталог і реферативна база даних. Залучення фахівців бібліотечного профілю в цьому разі доцільніше, ніж спеціалістів-аналітиків. При подальшій ґрунтовній розробці тематики, коли збір великих обсягів первинної інформації вже проведено і необхідно здійснювати її відбір та аналіз, провідну роль у підготовці матеріалу починають відігравати фахівці-аналітики.

Інформаційно-аналітичне забезпечення потрібне там, де існують значні інформаційні потоки, які вимагають обробки. У зв'язку з цим важливим є вибір джерел інформації. Інформація повинна бути тільки та, яка надалі буде використовуватися для аналізу. Перевагу слід віддавати власним базам даних, що створюються під рішення конкретних завдань. Чим більше сторонньої інформації, тим складніше працювати з інформаційними масивами, тому інформація повинна бути ретельно «відсіяна», добре структурована для подальшої аналітичної обробки.

Щодо джерел для проведення аналізу, то тут варто звернути увагу на істотні відмінності, які існують між ними. Адже інформація, що міститься в них, може мати фундаментальний чи прикладний, аналітичний чи оглядовий характер, різнитися за ступенем оперативності. Так, найбільший обсяг фундаментальної інформації мають наукові монографії. Матеріали, викладені в наукових журналах, мають переважно прикладний характер. Тижневики, у тому числі ділові, містять більше аналітичної інформації, ніж щоденні газети, але останні є найоперативнішим джерелом друкованої інформації, а оперативність наукових монографій найнижча серед

усіх вищезгаданих друкованих джерел. Тому за умов постійно зростаючого попиту на новітню інформацію її оперативне отримання стає «вузьким місцем» у роботі аналітиків. Оскільки традиційні технології створення й доставки до споживачів наукової та аналітичної інформації у вигляді друкованих видань (від написання рукопису автором до використання видання читачем), що на сучасному етапі становлять «левоу» частку бібліотечних фондів, вимагають для реалізації значного часу, тоді як потреба в оперативному використанні ідей постійно зростає. Тому при підготовці аналітичних матеріалів використання Інтернету, що поєднує в собі переваги оперативної поставки інформації до споживачів, притаманні сучасним системам зв'язку, із наданням значних обсягів різноманітної інформації, є обов'язковим й вирішує проблему оперативного надходження інформації [4].

На сьогодні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського працює з документними потоками, перш за все опублікованими, забезпечуючи їх аналітико-синтетичну обробку. Ступінь аналітичності цієї інформації на сьогодні поки що недостатній. Тому найближчим часом, окрім науково-методичних, Бібліотека повинна вирішити низку організаційних питань. Передусім для забезпечення інформаційно-аналітичного процесу необхідним інструментарієм – укомплектувати відповідний підрозділ кваліфікованими кадрами, забезпечивши його системою зв'язку і обробки даних, обладнанням і технічними засобами.

Ми переконані, що силами провідних (національних, державних зокрема) та галузевих бібліотек як фондоутримувачів та поставальників інформаційних ресурсів створюватимуться аналітичні продукти та надаватимуться аналітичні послуги і з урахуванням специфіки потреби аналітики (фактографічні, фрагментографічні, персональні, адресно-довідкові, повнотекстові бази даних). Але конкуренцію спеціалізованим аналітичним службам і структурам вони можуть становити лише за наявності відповідного кадрового та фінансового забезпечення.

Отже, на нашу думку, інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України передбачає створення інформаційно-методичного ресурсу в галузі педагогіки та освіти і охоплює розробку та систематичну актуалізацію відповідних баз даних нормативно-правових і організаційно-розпорядчих актів,

науково-методичних, навчальних, довідкових та інших документів і матеріалів, а також налагодження інформаційного моніторингу з актуальних психолого-педагогічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*: 170000. – К.; Ірпінь: Перун, 2004. – 1428 с.
2. *Ворошилов, О.* Інформаційні підрозділи бібліотек в обслуговуванні владних структур: політологічний аспект / Олег Ворошилов // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 48.
3. *Горовий, В.* Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій / Валерій Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 7–13.
4. *Кулицький, С.* Використання потенціалу наукової бібліотеки для економічного аналізу інформації / Сергій Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 71.
5. *Кулицький, С. П.* Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посіб. / С. П. Кулицький. – К.: МАУП, 2002. – 224 с.
6. *Кузнецов, И. Н.* Учебник по информационно-аналитической работе / И. Н. Кузнецов. – М.: Яуза, 2001. – 320 с.
7. *Сляднева, Н. А.* Информационная аналитика – эзотерическое искусство или современная профессия? [Электронный ресурс] / Н. А. Сляднева. – Электрон. дан. – 2003. – Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/arihiv7s6.htm>. – Загл. с экрана.
8. *Швецова-Водка, Г. М.* Інформаційна діяльність бібліотеки: термінологічний підхід / Г. М. Швецова-Водка // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 242–246.

Л. О. Пономаренко, зав. відділу наукової бібліографії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДОКУМЕНТІВ ІЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПИТАНЬ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Розглянуто науково-теоретичні засади та практика створення бібліографічних покажчиків у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Наголошується на необхідності координації та кооперації роботи бібліографів освітянських книгозбірень, інформаційних центрів та вчених як суб'єктів наукової творчості у підготовці посібників зазначеного типу, активізації бібліографічного напрямку роботи у регіонах.

Ключові слова: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, науково-інформаційна діяльність, інформаційні потреби, бібліографічні ресурси, науково-додаткові посібники, бібліографічні покажчики, професійно-додаткові посібники, рекомендаційні посібники, поточна бібліографічна продукція.

Кінець ХХ ст. позначений переходом цивілізації від індустріального суспільства до суспільства знань. Розвиток кожної країни, стабільність її економіки визначається інвестиціями в науку, освіту, культуру, інтенсивним упровадженням інформаційних технологій та станом інформаційних ресурсів. Інформаційні виклики часу призвели до підвищення ролі інформації у розвитку суспільства, зміни акцентів у діяльності бібліотек та становленні їх як інформаційних установ, що формують інформаційні ресурси та створюють для користувачів комфортний доступ до них. Бібліографічні ресурси є вагомим складовою інформаційних ресурсів України.

Праці вітчизняних та зарубіжних учених А. Барсука, О. Беспалової, В. Бурана, Г. Гордукалової, А. Гречихіна, О. Довгополої, Ю. Зубова, О. Коршунова, В. Леонова, Л. Левіна, В. Лутовинової, І. Моргенштейна, В. Пашкової, А. Садоф'єва, А. Соколова, Н. Реви, Е. Рокицької, С. Трубнової, Ю. Тугова, В. Фокеева, Г. Швецової-

Водки сприяли теоретичному осмисленню й узагальненню сутності бібліографічних ресурсів. Застосування методології системного підходу в загальнотеоретичних роботах із бібліографознавства, дослідження бібліографії як соціальної динамічної системи дозволило поглибити вивчення бібліографічних джерел, зокрема, за їх функціональним призначенням, адже суспільна ефективність бібліографії як системи залежить від того, наскільки правильно, науково обґрунтовано (теоретично, організаційно, методично) створюється бібліографічна інформація, реалізуючись у формі бібліографічних посібників.

Сукупність бібліографічних посібників становить систему бібліографічних посібників. Упродовж другої половини ХХ ст. здійснювалися спроби її обґрунтування та аналізу в роботах Є. В. Ієніш, І. К. Кирпичової, С. С. Гризунової, Ю. С. Зубова, Н. А. Слядневої, С. А. Трубнової, С. Е. Шматової.

Важливе значення для розвитку бібліографознавства має видова класифікація бібліографічних посібників, що дозволяє науково обґрунтувати, систематизувати величезну кількість бібліографічної продукції, правильно в ній орієнтуватися та успішно управляти значним документально-бібліографічним потоком [20, с. 147]. Найбільшого поширення набула фасетна класифікація бібліографічних посібників Г. М. Швецової-Водки [21].

Для нашого дослідження вагомим є результат теоретичних дискусій 60–80-х років ХХ ст. щодо функціональної структури рекомендаційної бібліографії та фахова терміносистема, закріплена державними стандартами. Єдині організаційно-методичні засади функціональної, змістовної та жанрово-типологічної структури системи рекомендаційно-бібліографічних посібників були викладені у відповідному положенні, в якому вперше було визначено мету створення, призначення системи посібників та обов'язки бібліотек й інших установ щодо її створення [5, с. 117].

Слід зазначити, що до кінця ХХ ст. в Україні цілісної системи бібліографічних видань із питань педагогіки та психології не існувало, наявні лише окремі фрагменти, що пов'язано з об'єктивними історичними процесами, які відбувалися у педагогіці та бібліотечній справі. Сучасні дослідники в галузі української педагогіки, зокрема академік, д-р пед. наук О. В. Сухомлинська довела, що педагогічна наука 20-х років ХХ ст. перебувала в кризовому ста-

ні, в пошуках нової моделі, нової основи. Як зазначає науковець, «у 1931 р. починається розрив у розвитку педагогічної думки через згорання специфіки й оригінальності української системи середньої освіти... Ідеї національної педагогіки перериваються: спочатку в теорії, а потім і в практиці відбуваються уніфікація та стандартизація як педагогічної науки, так і навчально-виховного процесу, а партійно-класовий, ідеологічний дискурс стає панівним [19, с. 60]. У зв'язку з вищезазначеним, що підкреслює канд. іст. наук П. І. Рогова у своїх наукових публікаціях, аналогічні процеси відбуваються у бібліотечній справі, зокрема у розвитку педагогічних бібліотек [11, 12]. Проведене дослідження історичного розвитку педагогічних бібліотек II половини XIX – 20-х років XX ст. засвідчило, що «посилення ідеологічного напрямку в діяльності бібліотек призвело до уніфікації функцій і завдань у книгозбірнях УСРР, не дало можливості побачити специфічні особливості в роботі педагогічних книгозбірень, метою яких історично було забезпечення фахових інформаційних потреб освітян» [13, с. 172]. Науковець П.І. Рогова зазначає, що педагогічні бібліотеки в загальнодержавній системі бібліотек в УСРР упродовж 20-х років XX ст. розвивалися як окремі бібліотеки цього типу: навчально-педагогічні різних рівнів, науково-навчальні (до 1934 р.), науково-педагогічні та бібліотеки профспілки робітників освіти (Робос), що належали до масових, не об'єднуючись у галузеву мережу [13, с. 27]. Сформована структура загальнодержавної системи бібліотек УСРР й типововидова характеристика вилучили педагогічні бібліотеки як вид спеціальних бібліотек, і така ситуація зберігалася майже до кінця XX ст. У кінцевому результаті окреслені вище процеси в цілому не сприяли розвитку педагогічної бібліографії. Лише у незалежній Україні, коли відбувається реформування і модернізація вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики та були визначені загальнолюдські пріоритети у розвитку педагогіки, з ініціативи МОН України та АПН України згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 1999 р. № 2018 [2] було створено Державну науково-педагогічну бібліотеку України, котра сформувала мережу освітянських бібліотек, діяльність якої спрямована на повноцінне та систематичне інформаційне забезпечення потреб освітянської галузі різними формами та методами [3]. З цієї метою, як науково-дослідна установа, Бібліотека у своїх

наукових проектах почала розробляти актуальні питання галузевого бібліотекознавства і бібліографознавства [15, 16] і втілювати результати досліджень у практичну діяльність бібліотек галузі.

Одним із провідних завдань, що постали перед ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо інформаційного забезпечення науковців і практиків галузі, стало формування системи вторинних документів, важливою складовою яких є бібліографічна продукція з актуальних психолого-педагогічних питань. Проблема формування системи галузевих бібліографічних посібників різних типів і видів у паперовому та електронному вигляді була предметом дослідження уже у першому науковому проекті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» (2000–2005 рр.) (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук). При виконанні НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007 рр.) (наук. керівник – В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, Т. В. Добко, канд. іст. наук) було розроблено модель щодо забезпечення інформаційних потреб науковців та практиків галузі розгалуженою системою вторинних документів – бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних.

На початковому етапі дослідження «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» для створення галузевої системи вторинної інформації було здійснено аналіз фахових потреб науковців, управлінців освітянської сфери та практиків галузі [8]. Отримані результати дозволили сформувати галузеву систему вторинної інформації, складовою якої є бібліографічні посібники. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у межах НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» розпочала підготовку інформаційних документів, спираючись на теоретичні засади створення вищезазначеної галузевої системи вторинних документів. На сьогодні галузева система бібліографічної продукції представлена бібліографічними посібниками різних типів і видів у паперовому та електронному вигляді, а саме: науково-допоміжними, професійно-допоміжними і рекомендаційними, поточними та ретроспективними, універсальними, міжгалузевими, галузевими, тематичними і персональними.

Важлива складова системи бібліографічних видань для освітянської галузі – науково-допоміжні посібники для забезпечення

наукових досліджень установ АПН України. Ретроспективні науково-допоміжні видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлені насамперед такими фундаментальними тематичними покажчиками з досить значним хронологічним охопленням: «Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України» (К., 2002), «Гід з громадянської освіти в Україні» (К.; Донецьк, 2003), «Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 рр.)» (К., 2004), «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (К., 2004, вип. 1), «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми розвитку, інтеграція до європейського освітнього простору (1991–2006)» (К., 2006), «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004)» (К., 2005). Останнє з названих видань максимально повно відображає діяльність Бібліотеки як національного галузевого книгозховища, головного науково-інформаційного центру забезпечення педагогічної науки, освіти і практики, координаційно-методичного центру мережі освітянських бібліотек, науково-дослідної установи з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства. До покажчика увійшли відомості як про опубліковані праці (бібліографічні посібники (галузеві, тематичні, персональні), бібліографічні списки, друковані каталоги, календарі знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки, методичні розробки з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, наукові статті та рецензії в тематичних збірниках, матеріалах конференцій, часописах), так і неопубліковані матеріали (архів виконаних бібліографічних довідок). У підготовці бібліографічних посібників активну участь беруть учені АПН України, які є науковими консультантами та науковими редакторами зазначених видань.

Галузева система бібліографічної продукції представлена також біобібліографічними покажчиками. Зародження української біобібліографії сягає середини XIX ст. і пов'язано з іменами Г. М. Геннаді, О. М. Лазаревського, Г. О. Милорадовича. Подальшому розвитку галузі сприяли праці Д. І. Багалія, В. С. Іконнікова, М. Ф. Комарова, О. М. Огоновського, С. І. Павловського. У різні історичні періоди педагогічна складова біобібліографії або зовсім відсутня, або незначна. Так, у радянський період активно створювалися окремі

тематичні та галузеві біобібліографії, персональні покажчики, біобібліографічні серії, але вони лише в поодиноких випадках стосувалися психолого-педагогічної сфери. У сучасній педагогічній науці спостерігається зростаючий інтерес до вивчення творчої спадщини педагогів як минулого, так і сучасності, що проявляється в захисті кандидатських і докторських дисертацій відповідної тематики, проведенні наукових конференцій, підготовці історико-педагогічних праць тощо. У зв'язку з цим вперше в Україні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткувала три серії біобібліографічних покажчиків «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України» та «Ювіляри АПН України», які розкривають життя і діяльність видатних педагогів світу, відомих учених педагогічної та психологічної наук України. Серія біобібліографічних покажчиків «Видатні педагоги світу» представлена двома випусками: «В. О. Сухомлинський: Біобібліографія: 1987–2000 рр.» (2001) та «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): (До 125-річчя з дня народження)» (2003). До 10-річчя створення АПН України в 2002 р. засновано серію біобібліографічних покажчиків «Академіки АПН України», в якій вийшли друком вже дванадцять випусків, присвячених М. Д. Ярмаченку, І. А. Зязюну, М. Б. Євтуху, А. М. Богуш, Н. Г. Ничкало, В. Г. Кременю, І. Д. Беху, О. В. Сухомлинській, С. Д. Максименку, А. М. Гуржію, О. Я. Савченку та В. М. Мадзігону.

Аналіз біобібліографічних видань вищезазначених серій свідчить, що творчість учених-педагогів проявляється в різноманітних формах, а їхній творчий доробок активно вивчається та поширюється серед освітянського загалу, що відображено у структурі покажчиків. Бібліографи доклали значних зусиль для оволодіння методикою створення таких посібників та її удосконалення. Повнота біобібліографічного покажчика досягається шляхом вивчення та залучення певного кола джерел:

- особової справи;
- біографічних та біобібліографічних словників;
- галузевих та спеціальних енциклопедій;
- галузевих бібліографічних покажчиків;
- державних бібліографічних покажчиків, реферативних видань;
- відомчих видань;

- традиційних та електронних каталогів і картотек;
- прикнижкової, внутрішньокнижкової та пристатейної бібліографії;
- ювілейних видань;
- персональних сайтів та сайтів організацій, де працював або працює вчений тощо.

Для аналізу життя і діяльності вченого, крім його праць і матеріалів про наукову роботу, використовуються документи, які висвітлюють стан науки та історичні події, на тлі яких розгортається персональна наукова діяльність. В окремий розділ у серії біобібліографічних покажчиків групуються дисертації, виконані під керівництвом учених, що дозволяє охарактеризувати роль особи у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів, формуванні власної наукової школи. Незважаючи на дотримання загальних вимог у створенні біобібліографічних покажчиків, кожен із них має свої особливості. Зокрема, у покажчику «Василь Григорович Кремень – філософ, учений, освітянин, громадський діяч» висвітлено діяльність ученого на посаді міністра освіти і науки. У розділ «Реформування освіти і науки в Україні: нормативно-правові документи МОН України» увійшли накази й рішення МОН України, реалізація яких сприяла втіленню інноваційних процесів у галузі освіти й науки, ініціатором яких є науковець і державний діяч В. Г. Кремень. Евристичний бібліографічний пошук, підготовка і видання біобібліографічних покажчиків завжди здійснюється у тісному контакті з самими вченими як суб'єктами наукової діяльності, що підвищує якість підготовки та наукову цінність цих видань.

У 2007 р. започатковано серію біобібліографічних видань «Майстри бібліотечної справи України», перший випуск якої присвячено П. І. Роговій, кандидату історичних наук, доценту Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, члену Президії АПН України, відміннику освіти України, першому директору Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, заслуженому діячу культури України. У біобібліографічних покажчиках цієї серії будуть представлені здобутки відомих та визначних діячів бібліотечної справи України – бібліотекознавців, бібліографів, талановитих керівників бібліотечних установ галузі.

У 2001 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткувала видання каталогів книжкових виставок у серії «Ювіляри АПН України», в рамках якої опубліковано 25 випусків, із них 17 – у рамках НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України». Бібліографічні посібники даної серії присвячені відомим українським ученим-педагогам: В. Ю. Бикову, Н. М. Бібік, В. І. Бондарю, В. М. Мадзігону та іншим. Матеріали групуються за розділами виставки, а в їх межах – за абеткою назв праць. Серія персональних каталогів є початковою ланкою у створенні в майбутньому монументальних біобібліографічних довідників.

У системі бібліографічних видань слід виділити також тематичні професійно-допоміжні посібники, які ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського готує на виконання національних програм. Серед них – «Діти України», «Освіта України ХХІ століття», «Патріотичне виховання населення, формування здорового способу життя, розвиток духовності та зміцнення моральних засад суспільства». Посібники також складаються до Державної програми «Вчитель», «Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 рр.», комплексних програм «Профілактика злочинності», «Репродуктивне здоров'я нації» та ін. Зокрема, виконання Державної програми «Вчитель» забезпечувалося щоквартальними циклами тематичних бібліографічних списків для вчителів-предметників, класних керівників та вихователів. Їхнє основне призначення – інформаційно-бібліографічне забезпечення навчально-виховного процесу в закладах освіти України. Списки регулярно публікувалися на сторінках фахових періодичних видань «Освіта України», «Сільська школа», «Шкільна бібліотека плюс», «Шкільний світ» та ін.

Рекомендаційні бібліографічні посібники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлені, насамперед, трьома випусками покажчика «Сучасні освітні технології». Логічним продовженням перших трьох випусків є покажчик «Сучасні технології в освіті», який складається з двох частин: ч. 1. «Сучасні технології навчання» (2005) та ч. 2. «Сучасні технології виховання» (2007). До даного виду покажчиків належить посібник «Загальноосвітня школа України за роки незалежності (1991–2001 рр.)», в якому висвітлено широкий спектр питань правових та концептуальних засад розвитку національної школи; розбудови мережі закладів

освіти нового типу; ролі шкільної бібліотеки в навчально-виховному процесі та її діяльність як інформаційного центру тощо. Окреме місце серед рекомендаційних посібників займає щорічник «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі освіти і педагогічної науки», започаткований Бібліотекою ще у 2002 р. «Календар...» вміщує хронологічний перелік визначних дат світової і вітчизняної педагогіки, психології, філософії та освіти з їх коротким коментарем. До нього увійшли також ювілейні дати сучасних учених-педагогів АПН України (це окремий підрозділ) та вчителів-новаторів. Видання популяризує нові імена педагогів, доводить до відома користувачів освітянської галузі велику кількість подій з історії української та світової педагогіки.

Поточна бібліографічна продукція представлена інформаційним бюлетенем «Нові надходження до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», який науковці Бібліотеки готують щомісячно. Упродовж 2003–2007 рр. підготовлено 60 випусків. Бюлетень надходить до читальних залів Бібліотеки, Президії АПН України, її структурних підрозділів та друкується на сторінках фахових періодичних видань: «Освіта», «Освіта України», «Педагогічна газета», «Шкільна бібліотека плюс», щомісячно оновлюється на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu.ua.net>). Поточне видання підвищує фаховий рівень як учених, так і спеціалістів-практиків.

Отже, на сьогодні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського якнайповніше реалізує свої інформаційні можливості у створенні бібліографічних посібників – науково-допоміжних, професійно-допоміжних та рекомендаційних із досить значною ретроспекцією. Здійснений аналіз бібліографічної продукції свідчить, що система бібліографічних посібників із питань педагогіки та освіти в цілому сформулася і значною мірою задовольняє потреби фахівців усіх ланок освітянської мережі. Високий науковий рівень цих видань досягається завдяки авторським колективам, до яких залучаються відомі вчені структурних підрозділів АПН України в ролі консультантів чи наукових керівників.

Перспективним напрямом діяльності Бібліотеки є участь у створенні галузевої національної бібліографії, яка зорієнтована на задоволення потреб суспільства в цілому, на документи, що є національним інтелектуальним надбанням. У Концепції ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського (2001) було передбачено участь Бібліотеки у створенні національного репертуару друкованої продукції дожовтневої доби «Україніка». Перші кроки у даному напрямі уже здійснено шляхом упорядкування каталогу «Підручники і навчальні посібники (1748–1917 рр.) з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів». У перспективі – підготовка серій науково-допоміжних покажчиків «На допомогу вчителю-предметнику». Ці завдання мають бути найближчим часом актуалізовані у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського із залученням книгозбірень освітянської мережі [4, 9, 14].

Щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій, слід зазначити, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2003 р., практично тільки на четвертому році своєї діяльності, розпочала комп'ютеризацію бібліотечних процесів та опанування бібліотечним програмним забезпеченням. Було створено веб-сайт Бібліотеки, завдяки якому освітянська спільнота мала змогу ознайомитися з інформаційною та науково-методичною продукцією ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також отримувати допомогу в пошуку фахової інформації через навігатор, поданий на ньому [10]. На сайті Бібліотеки у розділі «Науково-інформаційна діяльність» для загального користування виставлені усі бібліографічні видання, що надало можливість менше залежати від видавництва, чиї виробничі потужності часто не забезпечують друк цих посібників оперативно, якісно та належними накладками.

Активне впровадження в інформаційно-бібліографічну діяльність комп'ютерних технологій зумовлює поступовий перехід від бібліографічних покажчиків у традиційному вигляді до проблемно-орієнтованих баз даних [17]. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, придбавши АБІС «ІРБІС», на завершальному етапі виконання НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» підійшла до питання створення проблемно-орієнтованих баз, залучивши до цього ресурсний потенціал наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Як показує досвід Державної наукової педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського (РФ), створення таких баз даних зусиллями лише однієї бібліотеки неможли-

ве, тому необхідна координація, тобто чіткий розподіл обов'язків між книгозбірнями освітянської мережі на основі спеціалізації та кооперування за усіма напрямками роботи.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що нові інформаційні технології дозволяють створювати новий тип бібліографічних покажчиків на оптичних компакт-дисках із використанням мультимедіа. Незважаючи на активне впровадження комп'ютеризованих засобів, традиційні друковані бібліографічні видання зберігають своє значення, оскільки мають такі властивості, як оглядовість, можливість виявлення документів із суміжних галузей, не мають обмежень щодо використання у просторі і часі.

Отже, вторинні ресурси з актуальних психолого-педагогічних питань у сучасному інформаційному суспільстві виконують ряд важливих функцій: інформаційне забезпечення галузі; відображення стану розвитку педагогічної науки, освіти та практики; сприяння проведенню подальших комплексних наукових досліджень із педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *ГОСТ 7.0–99*. Информационно-библиографическая деятельность, библиография. Термины и определения // Библиотека и закон : [справочник] / отв. ред.-сост. О. Р. Бородин. – М., 2001. – Вып. 10. – С. 307–329.
2. *Про створення* Державної науково-педагогічної бібліотеки України : постанова Каб. Міністрів України від 30 жовт. 1999 р. № 2018 // Законодавство – бібліотекам України : довідк. вид. / Нац. парлам. б-ка України. – К., 2000. – Вип. 1 : Загальні засади діяльності бібліотек. – С. 162.
3. *Букшина, Т. Ф.* Діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського із задоволення інформаційних потреб освітян / Т. Ф. Букшина // Бібл. планета. – 2004. – № 4. – С. 33–35.
4. *Концепція* Державної науково-педагогічної бібліотеки України : затв. 1.03.2001. – К., 2001. – 22 с. – Комп'ют. друк.
5. *Лутовинова, В. І.* Теоретико-методичні засади та історія розвитку української рекомендаційної бібліографії (XI–XX ст.) / В. І. Лутовинова. – К. : Книжк. палата України, 2002. – 147 с.
6. *Моргенштерн, И. Г.* Библиографические ресурсы / И. Г. Моргенштерн // Библиография. – 2003. – № 6. – С. 31–42. – Библиогр.: 29 назв.
7. *Пономаренко, Л.* Інформаційне забезпечення галузі / Л. Пономаренко // Пед. газета. – 2005. – Берез. (№ 3). – С. 8.

8. *Пономаренко, Л. О.* Потреби освітян у інформаційних документах психолого-педагогічної тематики / Л. О. Пономаренко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р. – К., 2007. – С. 116–119.

9. *Пономаренко, Л. О.* Формування системи бібліографічних посібників у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Л. О. Пономаренко // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 137–145.

10. *Рогова, П.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності. Здобутки і перспективи / Павла Рогова // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, Укр. асоц. ім. В. Сухомлинського, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2005. – С. 3–13.

11. *Рогова, П. І.* Педагогічні бібліотеки: витоки, становлення : [II пол. XIX – поч. XX ст.] / П. І. Рогова // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 7. – С. 33–38; № 8. – С. 31–33.

12. *Рогова, П.* Педагогічні бібліотеки України / П. Рогова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2003. – № 1. – С. 69–72; № 2. – С. 72–76.

13. *Рогова, П. І.* Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Рогова Павла Іванівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 265 арк.

14. *Рогова, П.* Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / Павла Рогова // Бібл. вісн. – 2004. – № 1. – С. 14–20.

15. *Рогова, П. І.* Формування системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського: стан, перспективи / Рогова П. І. // Історія науки і біографістика [Електронний ресурс] : електронне наук. фах. вид. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2007-2/07grinpb.html>. – Назва з екрана.

16. *Рогова, П.* Шляхи становлення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру освітянської галузі України / П. Рогова // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 8–21.

17. *Сизов, Б. Н.* Создание предметно-ориентированных электронных баз данных как одна из актуальных задач развития справочно-информационного обеспечения образования / Б. Н. Сизов, Г. С. Макарова // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 2. – С. 78–83.

18. *Справочник библиографа* / [науч. ред.: А. Н. Ванеев, В. А. Минкина]. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2003. – 559 с. – (Серия «Библиотека»).

19. *Сухомлинська, О. В.* Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 67 с.

20. *Фокеєв, В. А.* Библиография: теоретико-методологические основания : учебное пособие / В. А. Фокеєв. – СПб. : Профессия, 2006. – 350 с.

21. *Швецова-Водка, Г. Н.* Классификация библиографических пособий / Г. Н. Швецова-Водка. – Ровно : [б. и.], 1997. – 20 с.

УДК 016:37

Н. І. Тарасова, зав. відділу наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова

О. В. Пекур, зав. відділу наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ АБИС «ІРБІС» У ПІДГОТОВЦІ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Висвітлено діяльність інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (з 1990 р.) стосовно підготовки серії науково-допоміжних покажчиків педагогічної тематики. Увагу акцентовано на ролі електронної бази даних у складанні цих покажчиків.

Ключові слова: *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, електронна база даних, українська педагогічна бібліографія, біобібліографія.*

Інформаційні технології широко використовуються і у процесі створення інформаційно-бібліографічних продуктів. Наукова бібліотека НПУ ім. М. П. Драгоманова з 1991 р. готує серію бібліографічних покажчиків педагогічної тематики. Первинним джерелом відбору документів для бібліографічних покажчиків, над якими працює інформаційно-бібліографічний відділ Бібліотеки, є електронна база даних. Загальна кількість документів електронних каталогів становить 246 700 назв книг і статей. Упродовж багатьох років найбільш виваженими для університету, а також цікавими для читачів і співробітників, є три бібліографічних проекти наукової бібліотеки. Один із них – це традиційний науково-допоміжний

покажчик «Друковані праці співробітників НПУ ім. М. П. Драгоманова», який готується бібліографами з 1958 р. і охоплює період 1939–1999 рр. На цей час ми працюємо над 5-м випуском покажчика за 2000–2007 рр. Він є частиною історії університету, відображенням творчого життя багатьох поколінь професорсько-викладацького складу, наукового потенціалу і наукових шкіл ВНЗ. Укладається він до ювілеїв університету за рішенням ректорату і адміністрації. Враховуються всі праці вчених 94 кафедр за період їх роботи на кафедрі: монографії, підручники і посібники, автореферати дисертацій, статті, тези доповідей наукових конференцій, електронні посібники тощо. Головним джерелом підготовки покажчика є кафедральні звіти публікацій у вигляді електронних списків. Описи, які не відповідають вимогам, перевіряються *de visu*. Праці, що не можуть бути звірені *de visu*, однак є науково цінними, помічають зірочкою. Досвід підготовки покажчика довів, що найоптимальнішою структурою є групування матеріалу за схемою: інститут – кафедра – персоналії – хронологія праць. Опис дається згідно із ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 – Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Обов'язковим є допоміжний апарат покажчика, у якому чільне місце займає іменний покажчик, що містить відомості про всіх осіб, відображених у бібліографічних записах (автори, упорядники, редактори) і персоналії. Процес редагування включає науково-бібліографічне редагування і перевірку нумерації.

Другий проект – Біобібліографічні персональні покажчики серії «Вчені НПУ ім. М. П. Драгоманова» – це складова матеріалів з історії університету. Вони відображають відомості про життя, творчу, науково-педагогічну і громадську діяльність відомих учених-професорів університету. Мета посібника – пропаганда науково-педагогічних надбань колективу, формування іміджу організації, збереження образу вченого для наступних поколінь. В електронний документ покажчика традиційно включено три групи відомостей:

- біографічні (дати життя, роботи в різних організаціях, дані про сімейне і службове становище);
- фактографічні (дати подій, фактів тощо);
- бібліографічні (покажчик праць, наукова школа).

За наявності до покажчика включається також інформація про аудіо- та відеоматеріали, інтерв'ю, виступи, лекції, зустрічі тощо.

- Біобібліографічні покажчики будуються за такою структурою:
- вступ (коротко висвітлюється роль діяча в розвитку певної науки, розкривається читацьке і цільове призначення, структуру посібника характеризує хронологічний період обсягу літератури, принципи відбору, методи групування, допоміжні покажчики);
 - біографічний нарис (увага приділяється характеристиці напрямів професійної, педагогічної, громадської діяльності вченого);
 - основні дати життя та діяльності (встановлюються шляхом вивчення публікацій, особистої справи, автобіографії, звітів, персональних сайтів тощо);
 - списки праць ученого (за хронологією та алфавітом назв публікацій або за видами видань: книги, статті, депоновані рукописи, патентні документи, рецензії, переклади, редагування);
 - література про нього (включає публікації про життєвий шлях діяча, його наукову, науково-організаційну, практичну, педагогічну, державну, громадську діяльність);
 - наукова школа вченого (дається перелік імен аспірантів і докторантів, науковим керівником дисертацій яких він був);
 - видання за редакцією вченого.

Хронологічне охоплення визначається роком першої публікації і роком підготовки покажчика. Основою для складання біобібліографічного покажчика є:

- бібліотечні каталоги і картотеки (як електронні, так і традиційні), літописи Книжкової палати України ім. І. Федорова, реферативні видання інформаційних центрів тощо;
- особиста справа;
- біографічні, біобібліографічні словники, загальні, галузеві енциклопедії;
- особисті списки друкованих праць (які переглядаються de visu), бібліографічні покажчики друкованих праць університету;
- сайти організацій, де працює або працював діяч;
- персональні сайти.

По закінченні групування здійснюється їх бібліографічне редагування: перевіряється правильність та одноманітність опису, нумерація бібліографічних записів, послідовність їх розміщення, алфавітна розстановка записів, загальне оформлення роботи. Біо-

бібліографічні покажчики університету, а їх Бібліотека видала 14, користуються успіхом у читачів і працівників.

Ще один напрям роботи інформаційно-бібліографічного відділу, яка здійснюється на основі електронних каталогів Бібліотеки, – «Українська педагогічна бібліографія» (УПБ) – щорічне галузеве інформаційне видання, що охоплює документний потік із загальних проблем освіти, психолого-педагогічних наук в Україні з 1990 р. Мета даного проекту – відібрати і систематизувати видання освітньої сфери, що відображають наукове і практичне життя галузі. Покажчик спрямований на задоволення інформаційних потреб освітян. Головним принципом у відборі документів бібліографічного щорічника є територіальність з елементами екстеріоріки. Тенденція до постійного збільшення потоку документів із психолого-педагогічної тематики продовжується з року в рік. Якщо у 1998 р. покажчик містив дві тисячі назв, то у 2004 р. – більше шести тисяч назв. Створення документальної бази для покажчика УПБ ведеться за допомогою одного з пошукових елементів АБІС «ІРБІС» в АРМ «Каталогізатор» – «видавничий індекс». Поле даного рубрикатора – деталізована структура УПБ з усіма рубриками і підрубриками, з яких складається покажчик. В АРМ «Адміністратор» спеціальними інструментами створюється і редагується ієрархічний довідник «видавничого індексу», (за налаштування ієрархічного довідника відповідають П.mn та П.tre файли) (рис. 1.).

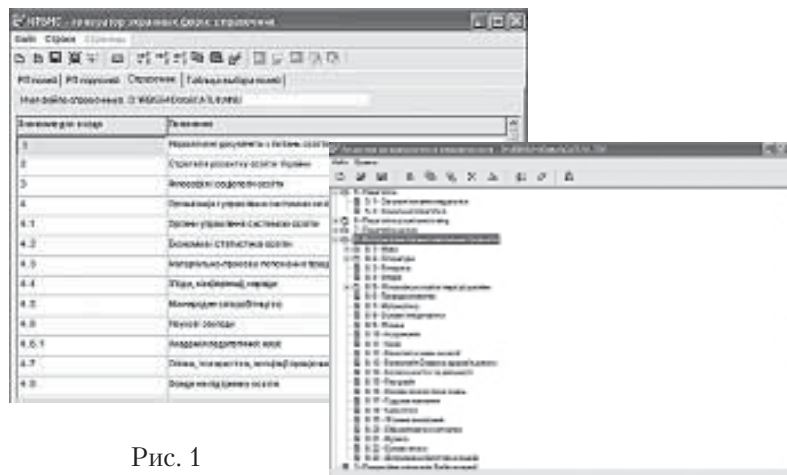

Рис. 1

Індекс враховується при складанні аналітичного опису документів психолого-педагогічної тематики, що видаються українськими авторами в Україні і за її межами. Ці операції виконуються згідно із Технологічною інструкцією зі складання УПБ (рис. 2).

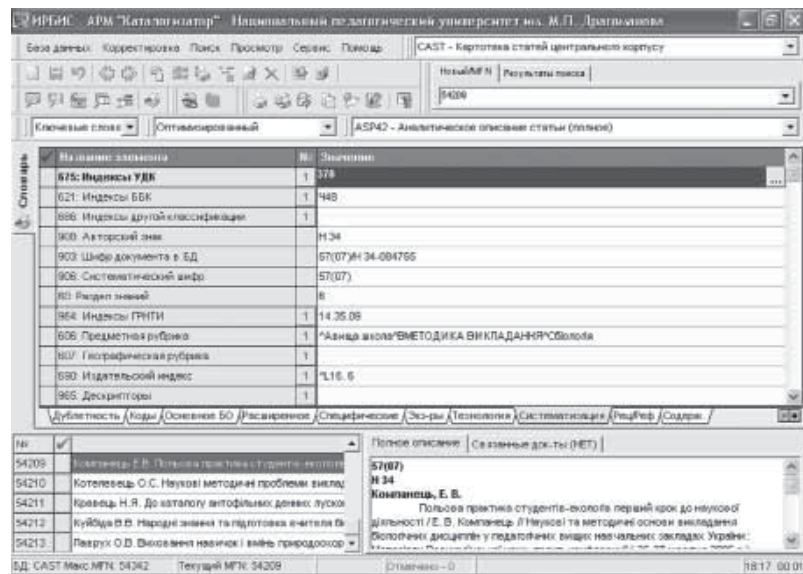

Рис. 2

У процесі підготовки випуску УПБ масив бібліографічних записів імпортується з електронних БД книг, статей, авторефератів дисертацій в окрему базу даних. До неї додатково включаються інші матеріали, а саме: монографії, посібники, науково-педагогічні праці українських педагогів-дослідників АПН України та інститутів підвищення кваліфікації працівників освіти, матеріали наукових тематичних збірників ВНЗ і конференцій, автореферати дисертацій, статті в періодиці, відсутні в БД Бібліотеки видання. Джерельною базою для поповнення є електронні і традиційні каталоги провідних наукових бібліотек Києва, літописи Книжкової палати України ім. І. Федорова, численні інформаційні та бібліографічні покажчики, списки літератури тощо.

Щоб розширити пошукові можливості ЕК, а саме багатоваріантний пошуковий інтерфейс, запроваджується обов'язкова предметизація всіх документів.

Заключним етапом роботи над покажчиком є редагування і оформлення. Здійснюється науково-бібліографічне редагування щодо відповідності змісту документів назвам рубрик і підрубрик, логічності, обґрунтованості систематизації матеріалу, взаємозв'язку і послідовності розділів. При літературному редагуванні перевіряється текст посібника, виправляються стилістичні, друкарські та інші помилки. Техніко-бібліографічне редагування передбачає перевірку однакового способу опису, відповідності стандарту, перевірку нумерації записів і допоміжних покажчиків, створення гіпертекстових посилань, таких як зміст, іменний покажчик (рис. 3).

Рис. 3

З головним принципом відбору інформації тісно пов'язаний і принцип повноти охоплення і вичерпності інформації. Проблемаю

є відсутність багатьох наукових видань регіональних університетів України у фондах провідних бібліотек Києва. Упродовж років існування даного проекту тематична схема кожного щорічного показника, а згодом і «видавничий індекс» поповнюються оновленими рубриками, вилучаються застарілі поняття на підставі наявності матеріалу, реалій розвитку теоретичної науки і практичних освітнянських новацій. Але основа структури залишається незмінною. Деякі рубрики деталізуються з причини збільшення потоку документів із тематики, інші рубрики скасовано. Підготовлені випуски УПБ (наявні в електронному вигляді) виставлені на веб-сайті НБ НПУ ім. М. П. Драгоманова. Паралельно продовжується випуск бібліографічних посібників у традиційному друкованому вигляді.

Серед перспективних завдань, які забезпечують регулярний випуск якісних показників із максимальним охопленням документів освітнянської галузі, є такі:

- удосконалення автоматизованої підготовки УПБ;
- скорочення інформаційного інтервалу випусків УПБ;
- інформаційна кооперація освітнянських бібліотек.

Створення педагогічних щорічників та інших бібліографічних показників – це наближення до проекту створення метабібліографічних електронних ресурсів цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антопольский, А. Электронная библиотека в информационном пространстве вуза / А. Антопольский // Высшее образование в России. – 2006. – № 6. – С. 63–68.
2. Жаворонков, В. Д. Электронная библиотека в системе высшего учебного заведения / В. Д. Жаворонков, И. Е. Подчиненнов, В. Н. Сыромятников // Пед. информатика. – 2001. – № 1. – С. 65–72.
3. Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (23–25 трав. 2006 р., Київ). – К. : [б. в.], 2006. – 151 с.
4. Нохрина, В. А. Использование электронных библиотек в справочно-библиографическом обслуживании / В. А. Нохрина, Ю. В. Нохрин // Библиография. – 2008. – № 1. – С. 11–18.
5. Омельчук, В. Проблеми створення реєстру національної бібліографії України: міжнародна наукова конференція «Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України» / В. Омельчук, Л. Новосолова // Бібл. вісн. – 2006. – № 6. – С. 31–33.

6. *Перехрест, Г.* Електронні інформаційні ресурси українського сегмента Інтернету / Г. Перехрест // Бібл. планета. – 2007. – № 3. – С. 26–30.

7. *Шрайберг, Я. Л.* Роль библиотек в обеспечении доступа к информации и знаниям в информационном веке : ежегод. докл. конференции «Крым», 2007 г. / Я. Л. Шрайберг. – Судак ; М. : [б. и.], 2007. – 47 с.

УДК 025.343.2

О. К. Тишковець, зав. відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМАТИЧНОЇ КАРТОТЕКИ СТАТЕЙ ТА АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНОГО ПОКАЖЧИКА ДО НЕЇ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано основи формування систематичної картотеки статей із періодичних видань та алфавітно-предметного показника до неї як один із головних чинників інформаційного забезпечення освітнянської галузі Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, довідково-пошуковий апарат, систематична картотека статей, алфавітно-предметний показник.

Найдоступнішою інформаційною установою, яка забезпечує право людей на вільне користування інформаційними джерелами, є бібліотека. Для того, щоб багатства бібліотеки були доступні читачеві, необхідний добре організований довідково-пошуковий апарат. На сучасному етапі чимало уваги приділяється електронним ресурсам і пошуковим системам, які, безумовно, зручні у використанні, і, безперечно, за ними велике майбутнє. Але при всіх перевагах електронних БД замінити остаточно традиційні карткові пошукові системи (каталоги та картотеки) вони поки що не в змозі. Аналіз наукових праць [1–3, 5, 8, 10], практичного досвіду великих вітчизняних та зарубіжних бібліотек, що мають потужні бази даних, показує, що якісний традиційний довідково-пошуковий апарат (ДПА) значною мірою полегшує створення електронних баз даних.

Як зазначає І. М. Ломачинська, довідково-бібліографічний апарат бібліотеки – це сукупність традиційних та електронних довідкових видань, бібліотечних каталогів і картотек, що використовуються при обслуговуванні читачів для пошуку необхідної інформації [8, с. 88]. Значною є роль ДПА в різних формах пропаганди книжкових фондів бібліотеки, бібліографічному інформуванні користувачів, їх довідково-бібліографічному обслуговуванні, у процесі підготовки бібліографічних посібників.

ДПА кожної бібліотеки, а особливо наукової і галузевої, в тому числі освітньої, має складну структуру. Усі компоненти структури логічно, систематично, а іноді навіть і територіально поєднані між собою, доповнюючи один одного. Знання взаємозв'язків між окремими частинами ДПА необхідне бібліотекарям та бібліографам у будь-якій роботі. Формування ДПА ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочалося з перших років існування Бібліотеки. Як структурний підрозділ АПН України та єдиного освітньо-педагогічного відомства (МОН України та АПН України), Бібліотека визначила головну мету своєї діяльності – науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики [17, с. 2–5]. Створена в 1999 р. на базі фондів Центральної освітньої бібліотеки Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України та наукової бібліотеки Інституту педагогіки АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського мала багатий інформаційний ресурс (книжкові видання та періодичні видання XVIII–XXI ст. [16, с. 9; 9, с. 39]), який необхідно було об'єднати, систематизувати і вдосконалити; створити такий допоміжний апарат до нього, який відповідав би завданням Бібліотеки як державної наукової установи, а також як координаційного та методичного центру освітніх бібліотек галузі [13, с. 4]). Спільними, майже титанічними, зусиллями бібліотечних працівників і бібліографів за вісім років було створено потужний довідково-пошуковий апарат, заіндексований за системою УДК. Проводилася глибока наукова робота з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів. Працівниками Бібліотеки була досліджена історія освітніх бібліотек різних видів і типів, визначено теоретично обґрунтовані і розроблені для практичного втілення такі поняття, як «педагогічна бібліотека»,

«мережа освітніх бібліотек», вивчено фонди, що увійшли до складу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [13]. Результати досліджень були використані для розробки напрямів діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітніх бібліотек нашої держави і, звичайно, для формування довідкового апарату Бібліотеки.

Підводячи підсумки науково-дослідної роботи «Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України», яка була здійснена ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2003–2007 рр., необхідно зазначити, що за цей період створено, відредаговано і постійно поповнюється 8 абеткових каталогів:

- книг і брошур російською та українською мовами (існує з 1945 р.);
 - книг і брошур іноземними мовами, що складаються з двох частин (з 1950 р.):
 - а) за латинською абеткою;
 - б) за кирилицею.
 - дисертацій (з 1971р.);
 - авторефератів дисертацій (з 1971 р.);
 - періодичних видань (з 1945 р.);
 - документів відділу наукового і прикладного бібліотекознавства (з 2003 р.);
 - філії № 1 (з 1999 р.);
 - документів читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського (з 2003 р.).
- 6 систематичних каталогів:
- центральний російською та українською мовами, за УДК (з 1945 р.);
 - іноземними мовами, за УДК (з 1950 р.);
 - філії № 1, за ББК (з 1990 р.);
 - документів відділу наукового і прикладного бібліотекознавства, за УДК (з 2003 р.);
 - дисертацій, за УДК (з 1971 р.);
 - авторефератів дисертацій, за УДК (з 1971 р.).
- 7 картотек:
- систематична картотека статей із періодичних видань, за УДК (з 2000 р.);
 - систематична картотека статей із наукових збірників, за УДК (з 2001 р.);

- систематична картотека статей філії № 1, за ББК (з 1990 р.);
- систематична картотека статей з бібліотекознавства та бібліографознавства, за УДК (з 1994 р.);
- систематична картотека статей читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського, за УДК (з 2003 р.);
- тематична картотека статей, законсервована в 1990 році (з 1955 р.);
- картотека публікацій співробітників ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського (з 2005 р.).

Наукові співробітники відділу наукового опрацювання і каталогізації документів Бібліотеки підготували пам'ятку користувачеві про наявні в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського каталоги та картотеки, в якій дали їм коротку характеристику, розглянули принципи побудови, а також надали консультації щодо пошуку за ними і оформлення замовлень [7]. До систематичних каталогів, що діють у головному приміщенні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, утворено алфавітно-предметний покажчик (АПП), який має традиційну (хоча й дещо деталізовану з питань педагогіки і психології) будову і спирається своєю схемою на вже наявні покажчики інших наукових бібліотек.

Необхідно зазначити, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у питанні створення ДПА пішла науково-інноваційним шляхом. Це сталося на етапі формування систематичної картотеки статей (СКС) і окремого до неї АПП. Такого досвіду ще не мала жодна бібліотека, оскільки більшість бібліотек створювала тільки АПП до систематичних каталогів або єдиний до всього ДПА.

Вивчаючи дане питання, керівник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Н. А. Палащина зробила висновок, що кожна бібліотека підходить до питання створення АПП індивідуально, враховуючи читачий контингент та специфіку довідково-пошукового апарату. Адже впродовж формування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського її СКС дедалі більше набувала індивідуальних рис із формуванням кожного розділу. Спочатку вона мало чим відрізнялася від інших універсальних систематичних картотек статей. Інформація групувалася за таблицями УДК із певною деталізацією 37-го розділу (Педагогіка та освіта), а також розділу психології. Наявні таблиці УДК вже не були придатними для індексування статей.

Наукові співробітники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробили робочий варіант таблиць із поглибленою деталізацією розділів «Педагогіка» та «Освіта». Проблеми почали виникати тоді, коли масив карток у картотеці став надзвичайно великим. Адже протягом звітного періоду, який ми розглядаємо, бібліографи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського описували традиційно, а впродовж 2005–2007 рр. ще й в електронному режимі понад 300 назв періодичних видань, керуючись принципами науковості і повноти відбору інформації, особливо з питань навчання та виховання (за різноманітними методиками), створюючи законодавчу і нормативну базу з питань освіти і педагогіки, відстежуючи кожен проблему і актуальні завдання, які стоять перед педагогічною наукою, зокрема, перед її керівними установами – МОН України та АПН України. На 1.01.2008 р. СКС має 322 великі шухляди, з яких розділ 37 (Педагогіка та освіта) займає 193 шухлядки.

Формування розділів і виділення тематичних рубрик привело до необхідності створення в межах наявної картотеки цілих блоків, деякі з яких можуть стати або вже навіть і стали самостійними картотеками. Так, із наявної картотеки були виділені в окрему картотеку наукові публікації співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Картотека будується за абеткою прізвищ співробітників, а далі – за видами публікацій: статті, списки, покажчики тощо. В окремий блок виділена вся законодавчо-нормативна база: укази та розпорядження Президента України, закони Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення та розпорядження міністерств і відомств України, зокрема Міністерства освіти і науки. Урядові постанови і рішення, які стосуються педагогіки та освіти, дублюються також у 37 розділі. Бібліографи, які працювали над розділами СКС, не обійшли увагою і доробок науковців АПН України. Великий блок у картотеці присвячений АПН України, де спочатку представлена структура Академії з її Президією, відділеннями, інститутами та лабораторіями, а також за абеткою представлені персоналії всіх співробітників АПН, матеріал про яких знайшов своє відображення в картотеці. Окремих індексів на МОН України та АПН України таблиці не мали, вони були розроблені науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Як приклад: індекс 37:061.1(477) має Міністерство освіти і науки України, а індекс 37:001.89:005.7] (477) має АПН України. Крім того,

кожний бібліограф, працюючи над інформацією у своєму розділі, змушений був створювати ще більш поглиблену індексацію або застосовувати тематичні рубрики. Деякі з них так і залишилися в картотеці як рубрики без індексів, а деякі в процесі досконалішого вивчення питання були оформлені у відповідні індекси. Наприклад, рубрики «Державні програми», «Інтерактивне навчання», «Школи майбутнього» поки що залишаються в систематичній картотеці як тематичні.

Багато рубрик є і в розділі з дитячої психології, що пояснюється наявністю в ньому відповідної інформації. Деякими особливостями відрізняються і розділи, в яких зібрано методичні розробки та рекомендації освітянам у навчанні та вихованні. Це також один із найбільших карткових масивів СКС. Цього вимагають запити користувачів: за аналізом читацьких довідок саме методики використовуються освітянами (вчителями, викладачами, студентами) найчастіше.

Така поглиблена деталізація картотеки викликає багато запитань у фахівців Бібліотеки, але бібліографи, які здійснюють щоденні чергування, знаходять у цьому велику користь: обслуговування стає оперативнішим, а видана на запит інформація – релевантнішою. Таким чином, було враховано твердження І. Ломачинської, що «СКС, яка формується як і систематичний каталог, на відміну від останнього, може мати ділення більш дрібні, а картки групуються по діленнях з урахуванням галузевої специфіки та інших особливостей» [8, с. 94–95].

Здійснений аналіз дав підстави визначити особливості СКС, створеної у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Ними є:

- максимальна повнота відображення статей із періодичних видань;
- обов'язкове віддзеркалення законодавчо-нормативної бази;
- розробка методичних матеріалів для роботи над СКС (положень, інструкцій, методичних рішень);
- розкриття найдрібніших аспектів тематики розділів за допомогою нових індексів та тематичних рубрик;
- створення на базі СКС окремих тематичних картотек;
- наукова розробка алфавітно-предметного покажчика (АПП до СКС) із відповідно складеною до нього інструкцією з технології його побудови і оформлення.

Враховуючи науковий статус Бібліотеки, з картотеки картки не вилучаються, а зберігаються протягом всього її існування, оскільки можуть бути використані науковцями навіть через багато років.

Формуючи СКС, завідувач відділу Н. А. Палащина розробила положення про систематичну картотеку статей [12] і Паспорт-характеристику систематичної картотеки статей із періодичних видань Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, що була затверджена Радою при директорові ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 16. 12. 2004, протокол № 7. У межах дослідження з 2003 по 2007 р. тривало формування картотеки та редагування її розділів. Зараз ця робота вже підходить до завершення, хоча в деяких розділах наукове редагування ще триватиме.

Завдяки редагуванню розділів картотеки, вивченню її складу, а також у зв'язку зі складністю її будови виникла необхідність створення наукового покажчика до СКС. Відразу стало зрозумілим, що цей АПП буде відрізнятися від традиційного, оскільки і сама картотека дещо відрізнялася від традиційної. Паралельно з редагуванням розділів бібліографи відділу виписували рубрики, за якими мав будуватися майбутній покажчик. Наукові працівники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського багато дискутували стосовно того, яким він має бути. Були пропозиції щодо створення єдиного АПП до всього ДПА, а також пропонувалося використати традиційну форму АПП. Н. А. Палащина, проаналізувавши теоретичні праці з цього питання, вивчивши досвід провідних бібліотек України та Росії, зокрема Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, бібліотек інститутів та університетів України (особливо педагогічних), дійшла висновку, що ця робота у всіх бібліотеках проводиться традиційно і лише в деяких, таких, як наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, існує свій оригінальний АПП, побудований таким чином: він завершує великі розділи картотеки статей. Наприклад, 37 (Педагогіка та освіта) має свій АПП; 81 (Мовознавство) – свій. Як зазначають фахівці бібліотеки університету, спочатку покажчик дублював раніше створений АПП до всього пошукового апарату, але, за їх словами, створити єдиний АПП як до каталогів, так і до картотеки статей не вдається – до цього висновку прийшли і фахівці нашої Бібліо-

теки. Ось чому предметні рубрики спочатку дублювалися в кінці розділів СКС бібліотеки університету, а тепер наявний у них АПП до картотеки стає схожим на АПП ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, оскільки СКС має таку ж дрібну рубрикацію, особливо в розділах «Педагогіка» та «Освіта». Отже, Н. А. Палащина самостійно розробляє схему майбутнього АПП СКС ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Досвід різних спеціалістів, який приводить до однакових висновків, – це вже майже правило, аксіома. Тому, шукаючи партнерів по корпорації, фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочали переговори саме з науковою бібліотекою Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Отже, кожна бібліотека приймає рішення, враховуючи свою специфіку, потреби свого користувача. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського це – академіки, наукові співробітники, директори навчальних закладів, учителі, викладачі, студенти. У процесі роботи над утворенням АПП виникало багато вузьких питань, наприклад стосовно географічних назв, які потребують уточнення, імен спеціалістів, учених, знавців у різних галузях, щодо яких є бібліографічна інформація в картотеці. Так створювався алфавітно-предметний покажчик у ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. З погляду деяких фахівців – це гібрид словника-довідника і традиційного АПП. Але, як показала практика, іншим він і не міг бути.

Коли завершиться повна редакція картотеки, АПП буде також відредагований і стане стислішим і компактнішим. Але принципи побудови саме такого АПП – це узгоджена позиція всіх співробітників відділу, підкріплена практикою інформаційно-бібліографічного обслуговування. Існує думка: чи варто було робити це зараз, коли традиційна карткова форма ДПА вже доживає свій вік. На наше переконання – поки триватиме робота щодо удосконалення електронних баз даних, наш АПП з успіхом буде використовуватися фахівцями і користувачами Бібліотеки.

Взагалі, бібліотечно-бібліографічна праця – завжди науковий і творчий пошук. Теоретики розробляють для нас схеми, практики корегують науку, щоб вона була не мертвою, а живою і дієвою. Наш АПП уже виправдовує себе не лише в традиційному пошуку інформації. Він може бути використаний у виконанні віртуальних

та інших видів довідок, складанні тематичного рубрикатора до електронного каталогу, розробці нових індексів УДК.

Ми прагнули, щоб покажчик не виконував пасивну роль, а віддзеркалював дійсний зміст картотеки статей Бібліотеки та еволюціонував з її розвитком. На основі отриманого досвіду, у процесі укладання АПП, Н. А. Палащиною була розроблена методика для бібліографів бібліотек різних типів і видів, які працюватимуть над покажчиком до СКС – «Інструкція із складання АПП до універсальної систематичної картотеки статей із періодичних видань за УДК у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», яка була затверджена Вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 8. 05. 2007 р., протокол № 5. Аналіз аналогічної роботи у вищезгаданих бібліотеках дав підстави зробити висновок, що такої інструкції не розробляла жодна бібліотека. Документ надає чітку методику побудови тематичних рубрик до АПП, приклади простих і складних рубрик та їх визначення, розкриває відмінність АПП до СКС від інших АПП, показує, в чому науковість та актуальність такого покажчика, специфіку посилань у ньому, а також особливості довідкових, персональних і географічних рубрик. Окремим розділом в Інструкції представлено технологію складання і оформлення (як внутрішнього, так і зовнішнього) предметних рубрик АПП, подальше редагування їх після друку та принципи розставлення їх у покажчику. Сама структура покажчика завдяки яскравим прикладам і чіткій методиці стає зрозумілою і наочною.

На сьогодні АПП наявний і використовується в роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Він як живий організм – розвивається і поповнюється весь час новими рубриками, адже розвиток самої картотеки не припиняється: виникають нові поняття, нові терміни, нові проблеми.

Отже, ДПА, як основа інформаційного забезпечення, а також теоретична база до нього, в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вже створений, а це означає, що завдання, які стояли перед Бібліотекою з виконання НДР, реалізуються. Але життя не стоїть на місці, і нині відділ працює над створенням електронної БД «Періодика», яка вимагає прийняття нових методичних рішень, удосконалення версій програми «ІРБІС», з якою працюють бібліографи. На сьогодні ми опрацьовуємо і вводимо до електронної БД лише 34 назви журналів, а більшість – розписуємо традиційно.

Великі надії покладаємо на корпоративне наповнення бібліотеками, особливо педагогічними, електронних бібліографічних БД, що спростить та активізує роботу на цій ділянці. На сьогодні наша електронна БД досить скромна – всього 2 300 записів. Щоб активізувати роботу, необхідно провести реорганізацію відділу і поділити його на сектори (науково-дослідний, науково-інформаційний, інформаційно-бібліографічного обслуговування), а також збільшити кількість працівників для створення потужного електронного інформаційного ресурсу і кваліфікованого виконання різного типу довідок, у тому числі – віртуальних.

Деякі процеси інформаційного забезпечення, особливо фахівців АПН України, теж хотілося б зробити оперативнішими. Адже добре відомо: якість інформаційного забезпечення впливає на якість освіти та виховних процесів і, безумовно, на розвиток педагогічної науки.

Отже, нами заплановано такі кроки:

- удосконалення традиційної СКС та АПП до неї;
- створення електронної БД «Періодика» і поступовий, але повний перехід від карткової форми збереження аналітичної інформації до електронної;
- формування якісного довідково-пошукового апарату до електронної бази даних;
- корпоративний обмін електронними бібліографічними записами з іншими бібліотеками;
- використання наявного електронного інформаційного ресурсу для диференційного інформаційного забезпечення науковців АПН України, складання інформаційних та рекомендаційних списків, виконання письмових та віртуальних довідок.

Завдання складні і потребують великих зусиль, кваліфікованих фахівців і часу для їх здійснення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алфавитно-предметный указатель к систематическому каталогу : пособие для библиотекарей.* – М. : Книга, 1981. – 160 с.
2. *Артюхова, Е.* АПУ к карточным каталогам и картотекам: электронная версия / Е. Артюхова // Библиотека. – 2005. – № 10. – С. 64–65.
3. *Диковская, Е. А.* Система каталогов и картотек как источник поиска информации о персонах / Е. А. Диковская // Мир библиографии. – 2003. – № 6. – С. 10–17.

4. *Дубовий, В.* Вища школа і бібліотека: встановлення корпоративних відносин / В. Дубовий // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 26–27.

5. *Збанацька, О. М.* Навігаційні «сходінки» до документа: [сучас. стан інф.-пошук. системи НПБ України] / О. М. Збанацька // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 14–16.

6. *Збанацька, О. М.* Обговорення проблем корпоративної каталогізації / О. М. Збанацька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 3. – С. 50–52.

7. *Каталоги й картотеки* Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: пам'ятка користувача / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: Р. П. Гаврилюк, Ю. Ю. Мішина; наук. ред.: Т. Ф. Букшина, В. А. Зотова; відп. за вип. І. Г. Лобановська; літ. ред. Г. І. Гамалій; комп'ютер. наб. С. Г. Коваленко]. – К.: [б. в.], 2004. – 32 с.

8. *Ломачинська, І. М.* Бібліографознавство: навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Ломачинська. – К.: Ун-т «Україна», 2004. – 300 с.

9. *Мацібора, Н.* Фонд підручників (XVIII – початок XX ст.) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – внесок до скарбниці української культури / Надія Мацібора // Історія освітянських бібліотек України: наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: Вирій, 2006. – С. 39–44. – Бібліогр.: 14 назв.

10. *Организация систематических и предметных каталогов научных библиотек: сб. науч. тр. Вып. 2 / Гос. Ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина, Отдел сист. и предм. кат.* – М.: [б. и.], 1976. – 120 с.

11. *Палаціна, Н. А.* Наукове інформаційно-бібліографічне забезпечення інноваційних напрямків освітянської галузі / Н. А. Палаціна // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 2. – С. 34–36.

12. *Положення про систематичну картотеку статей із періодичних видань* Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: затв. Радою при директорі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського від 16.12.2004 р., протокол № 7 // Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.) [Електронний ресурс] / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані (1 файл). – К., 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD–R).

13. *Рогова, П.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності. Здобутки і перспективи / Павла Рогова // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004): наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, Укр. асоц. ім. В. Сухомлинського, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2005. – С. 3–13.

14. *Рогова, П.* Шляхи становлення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру освітянської галузі України / Павла Рогова // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 8–21. – Бібліогр.: 5 назв.

15. *Ручимская, Е. М.* Алфавитно-предметный указатель: не переводить, а создавать наново / Е. М. Ручимская // Библиография. – 2001. – № 3. – С. 56–60.

16. *Сборник основных российских стандартов по библиотечно-информационной деятельности* / сост.: Т. В. Захарчук, О. М. Зусьман. – СПб. : Профессия, 2005. – 547 с.

17. *Статут Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*: затв. постановою Президії АПН України від 19 лют. 2004 р. // Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.) [Електронний ресурс] / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані (1 файл). – К., 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD–R).

18. *Цыцурина, Г. Ф.* И традиционный, и электронный: размышления у каталогов / Г. Ф. Цыцурина // Библиография. – 2001. – № 3. – С. 13–14.

19. *Ярошенко, Т.* Управління колекціями електронних журналів: нова роль бібліотек у створенні інформаційного освітньо-наукового простору України / Т. Ярошенко // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 14.

УДК 37(059)

Л. І. Ніколюк, наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ: КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

У статті стисло подано історію створення календарів від античних часів до сучасності. Досліджено роль, мету і основні завдання «Календаря знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки», який видає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, в інформаційному забезпеченні фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України. Проаналізовано низку «Календарів ...» (2002–2007 рр.) щодо обсягу інформації, формування записів подій,

біографічних довідок тощо, а також перспективні напрями в подальшій роботі над виданням.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, календар, інформаційне видання, рекомендаційний бібліографічний посібник, персоналія, національна система освіти.*

Календар – одна з важливих складових людської культури. Потреба вимірювати окремі проміжки часу, а отже винаходити календарі, виникла у людей вже на світанку цивілізації. Календар розглядається у двох значеннях: по-перше, календар – це система лічби тривалих проміжків часу з поділом їх на коротші періоди – роки, місяці, тижні, дні, які ґрунтуються на періодичності явищ природи, пов'язаній із рухом небесних світил; по-друге, календар – друковане видання, яке містить відомості про рік, місяці, дні тижня, основні свята, інколи – астрологічні дані. Термін «календар» походить від латинського слова «*caleo*» (проголошую) і «*calendarium*» (боргова книга). Перше нагадує про те, що у Стародавньому Римі початок кожного місяця й року урочисто проголошувався жерцями. Друге – що першого числа місяця, а особливо року, було прийнято сплачувати борги й відсотки за них [5, с. 3].

Досить давня традиція ведення календарів у нашого народу. Рукописні книжкові календарі, в яких зазначалося, що можна, а чого не можна робити у певну пору, містилися вже у Святославовому «Ізборнику» 1075 року. Пізніше уклалися рукописні та друковані святці, мартирологи, прологи, мінеї, місяцеслови, календарі-альманахи тощо. Певну роль відіграли календарі у просвітницькому русі. Народ за ними навчався грамоті, черпав відомості про ведення господарства, вів облік днів та ін. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Росії особливе місце займали календарі, надруковані видавництвом Івана Дмитровича Ситіна (1851–1934), які слугували цілям народної просвіти, несли інформацію для простого люду. Календарі педагогічного напрямку видавали здебільшого до нового навчального року, зокрема «Календарь для учителей», укладений М. Герасимовим на 1889–1890 навчальний рік. Досить широко представлена бібліографія праць у галузі педагогічної науки в «Учительском календаре-справочнике на 1911–1912 учебный год» [1, с. 21] та «Календаре-справочнике и записной книжке педагога на ... год» (1927, 1928, 1929) [4] та ін. За радянської влади календарі педагогічного спрямування видавалися

як всесоюзні, так і республіканські. Вони мали освітнє, культурне й виховне значення і призначалися для вчителів, школярів, дітей дошкільного віку.

За конструкцією розрізняють чотири види друкованих календарів: таблиць-календар, відривний, перекидний і календар книжкового типу [7, с. 277]. Різновидом календаря книжкового типу є календар знаменних і пам'ятних дат, який містить вибіркового перелік днів року, пов'язаних із пам'ятними подіями, та відомості про ці події [7, с. 277–278]. Календарі знаменних і пам'ятних дат займають особливе місце серед різних видів і типів інформаційних та бібліографічних видань. Поєднання фактографічних і бібліографічних відомостей, універсальність змісту, періодичність виходу друком робить їх цінним джерелом інформації, корисним і необхідним для найширшого читачького загалу. Такі календарі видає Національна парламентська бібліотека України [6, с. 17], Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека, бібліотеки ВНЗ [2] та інші книгозбірні.

До рекомендаційних посібників належать календарі знаменних і пам'ятних дат краєзнавчого змісту. Укладачі цих видань велику увагу приділяють визначним діячам, невідомим донедавна подіям місцевої історії і культури. Таким прикладом може бути «Календар краєзнавчих пам'ятних дат» (2003–2007 рр.), який видається Закарпатською обласною універсальною бібліотекою [3].

Особливе призначення має «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» (далі – «Календар»), який видається ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Він є важливим рекомендаційним посібником для інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України. Мета видання – допомогти педагогічним і науково-педагогічним кадрам, студентам, бібліотекарям освітянських книгозбірень у плануванні роботи; надати компетентну інформацію всім, хто у своїй діяльності потребує відомостей про ту чи іншу подію або особу; подати хронологічний перелік визначних дат з історії педагогіки і психології, як вітчизняної, так і світової. «Календар» відтворює визначні періоди українського просвітницького руху від давніх часів до сьогодення, розкриває забуті або вилучені в радянський час події з історії української освіти, навчальних закладів,

бібліотек галузі, відомих особистостей у сфері шкільництва, педагогіки, психології та інших наук. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткувала «Календар» у 2002 р., хоча свою історію він веде ще з часів існування Центральної освітянської бібліотеки Міністерства освіти України (1993–1999), яка розміщувалася у Київському будинку вчителя (нині Філія № 1 ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).

Підготовку і видання «Календаря» продовжили у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2002 р., який друкувався (помісячно) в газетах «Освіта» і «Шкільний світ». У 2002 р. укладачем переосмислено цільове й читачьке призначення видання, що було відображено у його назві – «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки». «Календар» на 2003 рік повністю надрукувала в 2002 р. газета «Освіта України» (25 жовт. № 85). Нині видання щорічно друкується на шпальгах періодичних видань «Шкільний світ» (наклад – 5 тис.), «Шкільна бібліотека плюс» (наклад – 1 тис.) та ін. і надходить до установ АПН України, шкільних бібліотек і бібліотек освітянської галузі України. Календар також оприлюднюється на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (www.library.edu-ua.net) під рубрикою «Науково-інформаційна діяльність».

«Календар» упродовж 2003–2007 рр. готувався в межах наукового проекту «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі» (наук. керівники: В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, Т. В. Добко, канд. іст. наук), яким передбачено розробку теоретико-методичних та організаційних засад науково-інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, створення вторинної продукції – бібліографічної, реферативної, оглядово-аналітичної з актуальних питань педагогічної науки, освіти і практики. «Календар», як різновид рекомендаційних бібліографічних посібників, у межах НДР зазнав якісних змін, які ґрунтуються на методико-практичних підходах І. Климишина, В. Кононенко, Т. Мосіної, В. Патоки, Л. Пономаренко щодо підготовки видань цього типу. Якщо порівняти «Календарі» 2002, 2003 рр. із випусками останніх років, то можна помітити, що обсяг інформації зріс на 70%: 2002 р. – 450 дат; 2003 р. – 458 дат; 2006 р. – 610 дат; 2007 р. – 768 дат.

Змінено та вдосконалено структуру описів ювілейних дат персоналій і подій. Укладач намагається відійти від стислого енцикло-

педичного стилю подання фактів життя й діяльності конкретної людини, висвітлити життя і творчість особистостей у доступній формі так, щоб стало зрозумілим, завдяки чому певна постать посідає справді почесне місце з-поміж інших. На підтвердження цього подаються основні наукові праці чи літературні твори особистості. Від часу заснування структура видання залишається незмінною. «Календар» складається із трьох розділів:

I. Визначні дати року.

Ювілеї відомих особистостей і визначні події подано у цьому розділі без точних дат (числа й місяця), які з певних причин не встановлено (незалежно від укладача). Окремо виділені ювілейні дати виходу друком книг видатного українського педагога Василя Сухомлинського (1918–1970), ім'я якого з гордістю носить ДНПБ України з 2003 року. Щорічно міжнародні організації, законодавча й виконавча влада України здійснюють ряд заходів із вшанування визначних подій і особистостей, оголошуючи тематику року. Ці дати подаються у «Календарі» на початку розділу I.

II. Перелік визначних і пам'ятних дат за місяцями.

Розділ містить відомості про річниці пам'ятних подій (історичних, політичних, у галузі освіти та ін.), дані про заснування педагогічних часописів, освітніх закладів, наукових установ, бібліотек освітянської галузі тощо, про видатних ювілярів (історичних осіб, педагогів, учителів-новаторів, діячів науки і культури, політиків), а також дати основних міжнародних, державних та церковних свят.

III. Науковці АПН України – ювіляри року.

До розділу внесено ювілеї видатних діячів освіти – провідних учених Академії педагогічних наук України та науковців із понад 10 наукових інститутів АПН України, які роблять вагомий внесок у розвиток української педагогічної науки, психології, освіти і практики. Відмічено також ювілейні дати іноземних членів АПН України (з Австрії, Греції, Канади, Німеччини, Польщі, Росії, США та інших країн).

З часом виникла потреба у створенні допоміжного апарату до «Календаря», який нині складається з іменного покажчика та списку використаної літератури (близько 40 назв), які подаються в кінці видання. У відділі наукової бібліографії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створено зведену картотеку іменних

покажчиків календарів за 5 років, яка й надалі щорічно буде поповнюватися новими іменами. Наявність такої картотеки уможливує швидке отримання інформації про ту чи іншу особистість у календарі відповідного року.

При упорядкуванні «Календаря» враховуються зміни, які відбуваються в реформуванні й модернізації освіти України. На основі нових навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів України до «Календаря» вносяться ювілейні дати життя й творчості видатних учених із різних галузей науки, письменників, літературознавців, бібліотекознавців, а також дати історичних та суспільно-політичних подій. Певне місце у виданні займають ювілейні дати ухвалення актуальних або історично значущих нормативно-правових документів загальної середньої освіти та вищої школи. Відстежуючи зміни, що відбуваються в нашій державі, «Календар» інформує про професійні та громадянські свята, зокрема й ті, які з'явилися нещодавно: День науки, День знань, Всеукраїнський день бібліотек, День Матері, День Європи, День Прапора та ін. Не залишаються без уваги основні релігійні свята – Різдво, Великдень, Трійця, День Святого Миколая тощо. Педагогічна спрямованість змісту «Календаря» вимагає уваги та копіткої праці щодо віддзеркалення історії педагогіки, розвитку педагогічних ідей і персоналій минулого. Тому зміст «Календаря» відображає різні періоди розвитку української національної педагогічної думки від Х ст. до ХХІ ст. У «Календар» увійшли відомості про відомих діячів Київської Русі: Ярослава Мудрого, великого київського князя, якого справедливо вважають поширювачем писемності та книжності на Русі; Іларіона Київського і Феодосія Печерського, давньоруських церковних письменників, просвітителів; Володимира Мономаха (його «Повчання дітям», яке є визначною найдавнішою пам'яткою вітчизняної педагогічної думки).

«Календар» відображає також ювілейні дати представників гуманістичної культури періоду XIII–XVI ст., зокрема педагогів, церковних діячів, просвітителів, а саме Юрія Дрогобича, Івана Федорова (першого слов'янського друкаря), Максима (Мелетія) Смотрицького, Лаврентія Зизанія. Козацька доба (друга половина XVII–XVIII ст.) розглядається як «доба українського бароко» і пов'язується з діяльністю Київської колегії, а згодом – Академії. До видатних представників цього періоду належать Петро Могила,

Інокентій Гізель, Симеон Полоцький та багато інших особистостей, ювілейні дати яких відзначено в «Календарі».

У «Календарі» відмічено ювілеї видатних педагогів, діячів освіти, мислителів XVIII–XIX століть, зокрема Михайла Максимовича, Олександра Духновича, Костянтина Ушинського, Миколи Корфа, Василя Гнилосирова, Володимира Антоновича та інших визначних педагогів.

За роки існування Української держави (1917–1920) було сформовано національну шкільну політику. Українські педагоги створювали національні підручники, впроваджували у педагогічний процес українознавчі дисципліни. Плідно в цей час працювали і розвивали свої педагогічні ідеї й положення Софія Русова, Яків Чепіга, Спиридон Черкасенко, Іван Огієнко, Володимир Дурдуківський та інші українські педагоги, ювілейні дати яких теж вшанував «Календар». Після 1985 р., коли відбулося переосмислення розвитку педагогіки в Радянському Союзі, почали відроджуватися заборонені імена та факти, які стосувалися освіти й культури в Україні. До «Календаря» увійшли імена педагогів, які були заборонені радянським режимом, – Григорій Ващенко, Августин Волошин, Степан Сірополко, Іван Огієнко та інші.

Після здобуття незалежності України (1991) розвиток національної науки і школи стає офіційним державним напрямом, створюється національна система освіти з новими структурою і змістом, тому важливо правдиво подати в «Календарі» представників національної педагогічної думки минулого, які зробили значний внесок у педагогічну науку.

За обсягом і складністю підготовчої роботи «Календар» є одним із найскладніших і найбільш трудовитратних видів бібліографічних та інформаційних посібників. Щороку вирішується складна проблема – виявлення найважливіших дат. Основні джерела пошуку, які ретельно переглядаються укладачами: «Українська педагогіка в персоналіях» (у 2 кн., Київ, 2005), «Український педагогічний календар» (Київ, 2002), «Педагогический энциклопедический словарь» (Москва, 2003), «Українська літературна енциклопедія» (у 5 т., Київ, 1988–1995), «Усі зарубіжні письменники» (Харків, 2005), «Лауреати Нобелівської премії, 1901–2001» (Київ, 2001), «Российская педагогическая энциклопедия» (у 2 т., Москва, 1993–1999) та ін. Для уточнення відомостей використовуються

«Український радянський енциклопедичний словник» (УРЕС, у 3 т., Київ, 1986–1987), «Енциклопедія сучасної України» (у 3 т., Київ, 2001–2004), «Енциклопедія історії України» (у 4 т., Київ, 2003–2007) та численні нові енциклопедичні довідники і словники (з педагогіки і психології, історії і філософії, фізики і математики, бібліотекознавства і бібліографії тощо), що вийшли останнім часом в Україні і Російській Федерації. Важливе місце серед джерел для уточнення і перевірки інформації займає «Календар знаменних і пам'ятних дат» Національної парламентської бібліотеки України [6, с. 17], який є одним з найбільш вагомих її видань. У 2007 р. йому виповнилося 50 років від виходу друком першого випуску (1957), «одного з найпоширеніших видань бібліографічної системи посібників, що склалася в Україні, який є важливим складником української національної культури» [9, с. 31]. Не без уваги укладача залишається щорічний «Український народний календар» (відривний) [11]. За словами відомого українського письменника В. Шевчука, це – «своєрідна маленька енциклопедія, яка несе в народ знання про наше минуле й теперішнє...».

У пошуках нових імен, які ще не увійшли до загальновідомих енциклопедій, переглядаються нові видання, що надходять до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Нині цей процес набув особливої ваги, адже почали активно публікуватися архівні матеріали, повернулися зі спецховищ заборонені книги, відкрився доступ до надбань діаспори.

Найскладнішим питанням при укладанні «Календаря» є визначення достовірності виявленої фактографічної інформації. Основний блок проблем, із яким щороку доводиться стикатися укладачам, це:

1. Неузгодженість між старим та новим стилями.

Через розбіжності між юліанським і григоріанським календарями часто на сторінках одного довідника вказують то старий, то новий стилі, що без необхідних уточнень викликає непорозуміння.

2. Помилкові відомості у публікаціях.

Наприклад, у довідниках і виданнях, присвячених Олені Телізі, вказано рік народження 1907, а місце народження – м. Санкт-Петербург. Новітні дослідження науковців свідчать, що народилася видатна поетеса під Москвою у 1906 році. Не можна довіряти відомостям енциклопедій, які вийшли за радянського часу, коли йдеться про

рік смерті репресованих осіб. Найчастіше вказується 1942 рік, хоча дослідники їхніх біографій наводять зовсім інші дати [4, с. 21].

3. Різні датування одних і тих самих подій.

Зокрема, одні енциклопедії вказують рік народження Михайла Зоценка 1895, інші – 1894. Рік народження К. Д. Ушинського за одними джерелами – 1823, за іншими – 1824. Щоб уникнути непорозумінь, дата подається у двох варіантах і в календарях двох ювілейних років. Наприклад, 185 років від дня народження К. Д. Ушинського, видатного українського і російського педагога-класика, відзначатиметься у 2008 і 2009 роках.

4. Труднощі при встановленні дати заснування установи (навчальних закладів, освітянських бібліотек тощо).

Не завжди чітко в джерелах визначено офіційну дату заснування, зокрема, освітянських закладів. Деякі з них як дату заснування зазначають початок першого навчального року або урочисте відкриття закладу, що суттєво відрізняється від дати указу чи постанови уряду про їх заснування. В останнє десятиріччя більшість навчальних закладів змінили свій статус і назву, що ускладнює пошук історичних витоків та встановлення правильності дати заснування.

Підготовка «Календаря» – надзвичайно цікава творча справа, яка вимагає від упорядників знання історичного й сучасного матеріалу, вміння орієнтуватися у великій кількості інформаційних, довідкових, енциклопедичних джерел, схильності до копіткої пошукової діяльності, що зрештою «формує «обличчя» «Календаря», сприяє його іміджу та популярності. Видання має бути простим у користуванні, доступним за формою, якомога повнішим за змістом, корисним за інформаційною насиченістю» [6, с. 23].

При підготовці чергових випусків «Календаря» планується вдосконалення його структури, розширення об'єму інформації та її якості. Перспективними напрямками в роботі над виданням є:

– супровід дат рекомендаційними списками літератури й докладними довідками (статтями), до створення яких можна залучити структурні підрозділи АПН України [10, с. 81];

– створення «Календаря» в «АБІС» «ІРБІС» як фактографічної бази даних [10, с. 81];

– збільшення накладу «Календаря» у традиційному вигляді до такої кількості, яка забезпечила б потреби бібліотек освітянської галузі держави.

«Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» є одним із перших, але вагомих кроків щодо систематизації відомостей про найвидатніші події й персоналії в галузі освіти та педагогіки України. Він є внеском ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у вивчення й поширення знань з педагогічної науки, освіти і практики, а також у розвиток галузевої рекомендаційної бібліографії та вітчизняного календаретворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеев, В.* Прошедших лет календари / В. Алексеев // Календарь для учителя, 1991 / [ред.-сост. Т. Е. Песоцкая]. – М., 1990. – С. 20–21.
2. *Календар знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського державного університету на 2008 рік* : довідк.-бібліогр. вид. / [упоряд.: Гончарова Л. В. та ін.]. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 2007. – 59 с.
3. *Календар краєзнавчих пам'ятних дат, 2007* : реком. бібліогр. посіб. / Закарпат. облас. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Васильєва. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2006. – 491 с.
4. *Календарь-справочник* и записная книжка педагога на 1928/29год : справоч.-пед. часть / под ред. М. С. Эпштейна. – М. : Гос. изд-во, 1928. – 222 с.
5. *Климишин, І. А.* Актуальні проблеми календаря, хронології та пасхалії / І. А. Климишин. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1999. – 40 с.
6. *Кононенко, В. О.* «Календарю знаменних і пам'ятних дат» – піввіку / В. О. Кононенко, О. А. Рожнятовська // Календар знаменних і пам'ятних дат, 2007 / [НПБ України, Книжк. палата України]. – К., 2006. – I кв. (№ 1). – С. 17–24.
7. *Кушнарєнко, Н. Н.* Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Знание, 2000. – 459 с. – (Серія «Вища освіта XXI ст.»). – Про календарі. – С. 276–278.
8. *Мосина, Т. А.* Верный друг – календарь / Т. А. Мосина // Мир библиографии. – 2004. – № 6. – С. 26–33.
9. *Патока, В.* Календар знаменних і пам'ятних дат – важливий складник української національної культури / В. Патока, М. Дроб'язко // Вісн. Книжк. палати. – 1997. – № 7. – С. 31–32.
10. *Пономаренко, Л.* Формування системи бібліографічних посібників у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Лариса Пономаренко // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 75–83.
11. *Український народний календар, 2002* : [відривний]. – К. : Преса України, 2001.

УДК 027.7:908

О. І. Шкира, директор бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

**ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕКОЮ КРАЄЗНАВЧИХ
БАЗ ДАНИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

У статті розкривається роль бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди у справі національного виховання молоді та краєзнавчої освіти, аналізуються форми і методи краєзнавчої діяльності книгозбірні, висвітлюється дієвий механізм партнерської взаємодії стосовно ефективного вирішення освітніх завдань.

Ключові слова: бібліотека Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, інформація з краєзнавства, краєзнавчий каталог, віртуальна виставка, національне та патріотичне виховання.

За сучасних умов бібліотеки вищих навчальних закладів перетворилися на інститути, де створене особливе інтелектуально-емоційне середовище, передусім, для студентства. Бібліотеки орієнтовані на інтенсивний розвиток бібліотечних процесів і технологій, результатами яких користуються студенти, науковці, представники різних професій та читачі різних вікових груп. Сьогодні ми говоримо про бібліотеки ВНЗ як про відкриті системи. Їх розвиток визначається як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Особливо важливим, на нашу думку, є соціальне та внутрішньокорпоративне партнерство – встановлення творчих та ділових контактів, залучення до співробітництва як організацій, так і окремих осіб, котрі виступають повноправними співавторами проектів бібліотеки і разом із нею вибудовують культурно-інформаційний простір.

З 2001 р. колектив бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковоро-

ди активно і наполегливо збирає та систематизує інформацію з краєзнавства, зосереджує її у Зведеному краєзнавчому каталозі; з метою поповнення фондів літературою природничої, історичної, народознавчої тематики краєзнавчого спрямування налагоджує безпосередні зв'язки з організаціями та книгорозповсюджувачами. Це сприятливо вплинуло на підвищення якості комплектування фонду і, відповідно, покращило показники усієї краєзнавчої роботи. З 2005 р. колектив Книгозбірні працює над цілою низкою проектів. Зокрема, у рамках творчого проекту «Книга. Бібліотека. Суспільство» Бібліотека активно здійснює краєзнавчу діяльність шляхом збору, систематизації та популяризації матеріалів про Київський регіон та Переяславщину. Краєзнавча робота останнім часом набула особливого піднесення, оскільки 2007 р. позначений кількома знаменними датами – 1100-річчям першої літописної згадки про Переяслав та 75-річчям Київської області.

Коло партнерів Бібліотеки ВНЗ достатньо широке. До нього належать співробітники структурних відділів університету, науковці університету та Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», працівники музеїв міста, бібліотек, методичних кабінетів відділів освіти, громадські та культурні діячі й організації, представники засобів масової інформації.

Співпраця відбувається за такими напрямками:

- комплектування фондів краєзнавчою літературою;
- популяризація книг, науково-методичних розробок викладачів із краєзнавства;
- організація книжкових виставок, мистецьких галерей;
- проведення педагогічних семінарів, тренінгів, зустрічей, круглих столів, конференцій;
- видавнича діяльність.

Завдяки своїй відкритості, Бібліотека розвинула послідовний діалог із науковцями кафедр університету у справі національного виховання та краєзнавчої освіти. Краєзнавство охоплює майже усі галузі науки, адже розрізняють історичне краєзнавство, географічне, літературне, етнографічне, краєзнавство лінгвістичне, образотворче, музичне, бібліотечне, церковне тощо. Тому накопичення баз даних із цих галузей є одним з основних завдань вишівської книгозбірні в інформаційному забезпеченні і сприянні процесам навчання і виховання у вищій школі. Бібліотека тісно співпрацює

з кафедрою географії і методики навчання природничим дисциплінам в особі завідувача кафедри, кандидата педагогічних наук, професора Б. О. Чернова. Об'єктом його наукових досліджень є географічне краєзнавство, тому така співпраця на сьогодні має вагомий результат, зокрема щодо створення навчальних посібників із Київщинознавства, рекомендованих для використання учням, студентам, учителям та науковцям. Це такі посібники:

– Київщинознавство : навч. посібник / упоряд.: Б. О. Чернов, О. І. Потапенко ; за заг. наук. ред. В. П. Коцур ; авт. колектив: В. П. Коцур, В. В. Куйбіда, Б. О. Чернов та ін. – К. : Міленіум, 2007. – 310 с. : іл., в якому вміщено й статтю працівників Бібліотеки: Шкира О. І., Деркач Т. Л. Проблеми бібліотечного краєзнавства (С. 206–215).

– Постаті Київщини : посібник / упоряд. Б. О. Чернов ; за ред. В. П. Коцура. – К. : Міленіум, 2007, в якому вміщено статтю Шкири О. Філософія Ярослава Погарського у скульптурі з дерева. – С. 254–278.

Також плідною є співпраця Книгозбірні з викладачами кафедри літератури і методики викладання Інституту мови і літератури Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Так, у Бібліотеці пройшла презентація книги доцента кафедри Г. І. Потапенко «Літературне краєзнавство Київщини» – (К.: Міленіум, 2005. – 150 с.), було виготовлено буклет-презентацію із загальною інформацією про книгу.

Партнерські стосунки Книгозбірні і подружжя викладачів Ольги Дмитрівни та Андрія Олександровича Будугай, людей із почуттям високого громадянського обов'язку, мають особливе значення. Завдяки їм Бібліотека має можливість популяризувати твори сім'ї Будугай, зокрема «Козацьку абетку», та твори, авторами яких є студенти університету, учасники літературної студії «Дитинець» (керівник – Ольга Будугай). Така співпраця сприяє патріотичному вихованню молоді, самоідентифікації молодої людини, вивченню власного коріння, краю, де вона народилася і живе.

Діяльність творчої лабораторії, у рамках якої реалізується творчий проект із краєзнавства, передбачає накопичення інформації про Київщину та Переяславщину, включаючи збір матеріалів про видатних людей краю, які жили і працювали чи й донині мешкають

тут. Наразі вона має наочні результати, серед яких випуск бібліографічних видань – покажчиків, нарисів:

Шкира О., Яковенко А., Корж І., Губар Л., Глієва А., Забарилко Л., Обертій Н. Григорій Сковорода (1722–1794) : бібліографічний покажчик – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 139 с.

Підготовлено і подано до друку другу частину покажчика.

Про те, що така робота бібліографів нашої Книгозбірні має велике значення не лише для масового читача, але й для представників вітчизняної наукової та бібліотечної спільноти, свідчить стаття завідувача відділу довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Т. В. Добко (Добко Т. Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани // Бібл. вісн. – 2007. – № 3. – С. 9–13).

Цікавий досвід проведення спільних виставок, сформованих із бібліотечних фондів та мистецьких робіт викладачів, студентів, працівників університету, народних умільців Переяслава, щороку удосконалюється. Співпраця з викладачем кафедри мистецьких дисциплін О. В. Стрілець сприяє збиранню, збереженню і популяризації унікальної культури регіону і всієї України. Важливим моментом організації виставок є те, що до цього процесу завжди залучаються студенти. Вони не лише виставляють свої роботи (картини, вироби декоративно-ужиткового мистецтва), але й беруть участь у художньому оформленні виставок. Тобто студенти залучаються до творення бібліотечного середовища університету, наповненого духовно-моральним змістом, отримуючи при цьому естетичну насолоду. За останні два роки у читальній залі періодичних видань, яка перетворилася на своєрідну мистецьку галерею, відвідувачам були запропоновані виставки «Українська традиційна хустка», «Українська світлиця» та «Душа моєї землі» – творчий проект Ольги Стрілець у рамках святкування 1100-річчя першої літописної згадки про Переяслав. Зазначена виставка проводилася у поєднанні з виставкою робіт студентів Київської художньої академії «Храми Києва», подарованих Бібліотеці університету влітку 2008 р. під час їх перебування на творчому пленері «По стежках Сковороди». Варто зазначити, що студенти-художники щороку відвідують нашу бібліотеку, оскільки проходять практику у Наці-

ональному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав», пишучи історичні місця та пам'ятки міста.

На виставкових площах бібліотечної арт-галереї експонувалися фотороботи співробітника університету Віктора Сокола «Переяславська осінь», що закарбували миті унікальної краси природи Переяславщини та її історичних місць і пам'яток, а також виконані в техніці «машинна вишивка» роботи лаборанта кафедри мистецьких дисциплін Л. Д. Посух.

Прагнучи до патріотичного виховання студентської молоді, формування національної самосвідомості та популяризації народних ремесел, колектив Бібліотеки налагоджує зв'язки з місцевими умільцями та організаціями, причетними до збереження і пропаганди народних мистецтв. Зокрема, налагоджено співпрацю з майстринею, в минулому вчителькою початкових класів, Ніною Лазенко і організовано виставку «Золоті руки народних майстрів. Вишивка Ніни Лазенко», присвячену 75-річчю Київської області та 1100-річчю літописної згадки про Переяслав, де було представлено роботи із зображенням герба міста Переяслава-Хмельницького, міських церков і краєвидів тощо.

Дерев'яні скульптури Ярослава Петровича Погарського, в яких майстерно втілено особливості української міфотворчості та українського менталітету, а також риси сучасників, вже двічі експонувалися у залі Бібліотеки під час проведення Днів інформації. На основі таких виставок створено віртуальні виставки, які демонструються гостям і студентам університету у різний час. Вони складаються зі слайдів із зображенням книг – нових надходжень до Бібліотеки – та вказаних вище експонатів.

Краєзнавчій тематиці були присвячені виставки «Переяславу – 1100» (містила книги, наукові видання та ілюстративний матеріал про історію міста, видатних особистостей, доля яких пов'язана з Переяславом), «Експрес-інформація», де було вміщено нові видання книг – наукових збірників, підручників, посібників, монографій, авторами яких є науковці ВНЗ. Книжкова виставка «Козацтво: право на безсмертя», яка поєднала у собі книги, ілюстрації та предметні аксесуари: вироби декоративно-ужиткового мистецтва, картини, малюнки тощо, створена разом із нашими постійними партнерами – викладачами і студентами. Виставка презентувала книги краєзнавчого змісту про козацький рух на Переяславщині і Київщині.

Професійні партнерські зв'язки Бібліотеки університету зі шкільними бібліотекарями значно розширили свої обрії – з районних до обласних. Обласний науково-практичний семінар «Роль і місце бібліотек навчальних закладів у системі національної освіти і виховання», проведений наприкінці 2006 р. для методистів із бібліотечних фондів та бібліотечних працівників навчальних закладів на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, започаткував співпрацю зі шкільними бібліотекарями Київської області, які активно брали участь у розробці запропонованого колективом університетської Бібліотеки творчого проекту щодо збору і випуску поетичних творів поетів Київщини про свою батьківщину. За підтримки губернатора Київщини Віри Ульяновченко, начальника Головного управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації Віктора Бутника, ректора Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Григорія Сковороди Віктора Коцура став можливим вихід друком видання, укладеного колективом Бібліотеки університету: Кришталеві роси. Поетична антологія Київщини : поетично-науковий довідник / уклад.: О. Шкира, А. Глієва, Л. Забарилло та ін. ; за ред.: В. Коцура, В. Бутника, О. Плахотник та ін. – К. : Міленіум, 2007. – 544 с. Видання присвячене 1100-річчю першої літописної згадки про Переяслав та 75-річчю Київської області. Книга, рекомендована як навчальний посібник для загальноосвітніх шкіл, засвідчила унікальність культури Київщини, зробила творчість багатьох поетів регіону надбанням широкого читацького загалу.

Ефективність популяризації суспільно значимих ідей – загальнокультурних, національних – засобами краєзнавства набуває якісно вищого рівня завдяки співпраці з громадськими організаціями, редакціями газет, журналів. Так, із метою популяризації інформаційного масиву з історії України XIV–XVII століть – Доби козацтва, наявного у фондах бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, задля продовження наукової та видавничої роботи, колектив університетської Книгозбірні налагодив партнерські зв'язки з редакцією газети «Україна козацька», на сторінках якої вийшли друком статті головного бібліографа бібліотеки Л. В. Губар: Переяславщина – край козацький // Україна козацька. – 2006. – № 13–14; Вшановуємо українське лицарство // Україна козацька. – 2006. –

№ 19–20. З когорти славних. Іван Мазепа // Україна козацька. – 2007. – № 9–10.

Стаття Л. Губар «Переяславщина – край козацький», що містить значний краєзнавчий інформаційний масив, також увійшла до збірника статей: Україна козацька. 2003–2006 роки : зб. статей / упоряд. С. Ф. Чорна. – Донецьк : ППШ «Наука і освіта», 2007. – 518 с.

Вихід друком бібліографічного нарису «Ucraina terra Cosa-ssogum: Україна – земля козацька». Ч. I, укладеного колективом бібліотеки, став можливим завдяки співпраці з редакцією газети та гетьманом Українського Реєстрового козацтва, доктором богослов'я, доктором технічних наук, членом-кореспондентом НАН України, професором А. І. Шевченком. Нарис складається з трьох частин. Перша містить бібліографічний список матеріалів козацької тематики, друга – художні тексти про Добу козацтва (думи та історичні пісні), третя – навчально-методичні матеріали (розробки уроків та сценарії свят).

Впевнені, що така партнерська взаємодія сприяє розвитку потужно розгорнутого національно-культурного руху в Україні, збагачує учнів, студентів знаннями з історії України та свого регіону, залучає молодь до невичерпної криниці української духовності, чудових мистецьких витворів народних умільців, показує глибоко демократичний, високоморальний світогляд наших пращурів.

Партнерство бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди і редакції журналу «Шкільна бібліотека», розпочате у 2007 р., передусім сприяє цілісному вивченню і розкриттю культурно-етнографічних особливостей окремо взятого регіону України, популяризації бібліотечних фондів краєзнавчої тематики, знайомитиме читачів із літературно-мистецьким життям. Колектив Бібліотеки готує пакет матеріалів для кожного видання журналу з урахуванням запитів шкільних бібліотекарів, які послідовно вивчає шляхом опитування, анкетування. Подається інформація народознавчого, духовно-релігійного, педагогічного, психологічного, бібліотечного змісту, яка може бути використана вчителями на уроках історії, народознавства тощо, шкільними бібліотекарями та вихователями.

З метою популяризації краєзнавчих знань не лише у своїй країні, а й за кордоном, колектив Бібліотеки виступає з публікаціями матеріалів на сторінках часопису «Библиотечное дело» (Москва – Санкт-

Петербургу). Публікація на шпальтах шанованого у бібліотечних колах журналу уможливила ознайомлення широкого загалу читачів з особливостями та методикою проведення краєзнавчої роботи, національного та патріотичного виховання студентської молоді у вищому навчальному закладі засобами бібліотечного краєзнавства.

Отже, діяльність бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди зі збору та систематизації інформації з краєзнавства сприяє залученню молоді до духовних надбань українців, формує в неї цілісну систему знань про свій народ, особливості його світогляду, психології, рідний край, родовід, викликає прагнення сприймати розумом і серцем самобутню матеріальну і духовну культуру рідного народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шкира, О. И. Новые задачи – новое мышление / О. И. Шкира // Библ. дело [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – 2004. – № 8. – Режим доступа: <http://www.bibliograf.ru/issues/2004/8/32/0/461/>. – Загл. с экрана.

РОЗДІЛ 3

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

УДК 027.8:004.9

І. Г. Лобановська, зав. відділу наукового опрацювання й каталогізації документів ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК: НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглядається роль інформаційно-комунікаційних технологій у перетворенні традиційних бібліотек на сучасні інформаційні центри. Досліджено, за яких умов сучасна шкільна бібліотека повинна посісти нове, відповідне сучасним реаліям динамічно прогресуючого світу, місце. Підвищення якості обслуговування користувачів можна досягти саме завдяки впровадженню ІКТ у традиційні бібліотечні процеси, зокрема: через створення електронних каталогів, бібліографічних і повнотекстових баз даних, організацію віртуальних книжкових виставок, розроблення веб-сайтів і надання доступу до світових і власних інформаційних ресурсів через Інтернет тощо.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, шкільна бібліотека, електронний каталог, база даних, Інтернет, електронна бібліотека, інформаційний ресурс.*

Входження людської цивілізації в інформаційне суспільство (Informative society), що еволюціонує в суспільство знань (Knowledge society), пред'являє якісно нові вимоги до системи освіти. Метою освіти стає не тільки підготовка людини до майбутньої діяльності (перш за все, професійної) за рахунок накопичення якомога більшого обсягу готових, систематизованих, споконвічно істинних (завдяки авторитету науки) знань, а й розвиток евристичних навичок особистості, оволодіння нею способами отримання відомих і створення нових знань. Найвагомішими чинниками, що характеризують сучасне суспільство, можна вважати такі:

- інформація й знання – головна рушійна сила суспільства, інформаційні ресурси мають стратегічне значення;
- глобальна інформатизація, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій – основа нової економіки, економіки знань;
- неперервна освіта й здатність до перекваліфікації – невід'ємна частина збереження соціального статусу особи;

- майбутнє кожної людини залежить від здатності своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати й продуктивно використовувати нову інформацію.

Інформаційне суспільство й суспільство знань міцно асоціюються з інформаційними технологіями. Упровадження персональних комп'ютерів в інформаційну сферу й застосування телекомунікаційних засобів зв'язку зумовили новий етап розвитку інформаційних технологій, до назви яких додалися визначення з синонімів: «нові», «перспективні», «комп'ютерні», «комунікаційні», «сучасні», «прогресивні», «високі». Сьогодні усе частіше використовується термін – інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), тобто технології автоматизації інформаційних процесів з «дружнім» інтерфейсом роботи користувача, засновані на застосуванні сучасних засобів обчислювальної та організаційної техніки й зв'язку. В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства (2000 р.) інформаційно-комунікаційні технології визначаються як один із найважливіших чинників, які впливають на формування суспільства XXI століття. Їхній революційний вплив стосується способу життя людей, їхньої освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства [6].

Останнє десятиріччя характеризується бурхливим зростанням технологій зберігання й перетворення інформації. Ці технології прийшли туди, де суспільство зосередило свої матеріалізовані знання й культуру, – в бібліотеки. І це, своєю чергою, призвело до технічного переоснащення бібліотек. По-перше, стало необхідним освоєння нових інформаційних технологій для опрацювання й зберігання інформації, а по-друге – розроблення нових підходів до інформаційного обслуговування користувачів. Сьогодні вже нікого не дивує, коли користувач, відвідавши бібліотеку й провівши в ній деякий час, не тільки не користується її фондами, але й не робить спроб замовити літературу. Багато користувачів свої потреби задовольняють лише на інформаційному рівні, тобто користуються бібліографічною, реферативною, довідковою або електронною інформацією, отриманою через Інтернет, за допомогою CD-ROM або іншим способом. Із кожним днем збільшується кількість постійних користувачів бібліотек, які переважно бажають працювати з фондами або послугами бібліотек у режимі он-лайн і одержувати все, що їм потрібно, на власний комп'ютер. Бібліотека інколи вза-

галі не використовує свій фонд, обслуговуючи таких користувачів за допомогою інших інформаційних ресурсів. Більше того, розвиток електронного ресурсу веде до того, що бібліотеки, не маючи коштів на комплектування, особливо зарубіжних видань, знаходять можливість забезпечити доступ своїм користувачам до повнотекстових електронних ресурсів, і ця тенденція набирає силу.

Усе викладене підтверджує, що старі уявлення про бібліотеку змінюються. Бібліотека поступово перетворюється на центр інформаційних електронних ресурсів, зберігаючи, проте, за собою функції звичайної традиційної книгозбірні для обслуговування користувачів друкованими та іншими документами. Ця нова функція сучасної бібліотеки не тільки наочно демонструє одну з головних тенденцій сучасної бібліотечної діяльності, вона також має враховуватися як у плануванні розвитку автоматизованих інформаційно-бібліотечних технологій, так і в цілому для перегляду концепції традиційної бібліотеки, що значно застаріла [1; 8; 9]. Під впливом змін глобального інформаційного простору бібліотеки вимушені змінювати не тільки технології своєї роботи, але й усталені підходи, поняття, терміни, по-новому моделювати й організовувати свій інформаційний простір. Як свідчить досвід бібліотечних установ, у яких зроблені суттєві кроки з комп'ютеризації основних бібліотечних процесів, підвищення якості обслуговування користувачів можна досягти саме завдяки впровадженню інформаційних технологій. Залишаючись книгозбірнями, бібліотеки зможуть значно прискорити процес зустрічі читачів з книгами, коли не тільки інформація про фонд і пошукові системи, але й самі документи відображатимуться в електронному вигляді.

Як, за рахунок чого сучасна шкільна бібліотека може й повинна не просто зміцнити своє положення в системі освіти, а зайняти нове, відповідне сучасним реаліям динамічно прогресуючого світу, місце? Сьогодні відсутність у бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до Інтернету не дає можливості учням і вчителям набувати сучасних навичок пошуку, збирання, аналізування й використання необхідної інформації. І хоча в Україні вже діють загальноосвітні навчальні заклади, де бібліотеки трансформовано в шкільні бібліотечні інформаційні центри, що мають певні мультимедійні ресурси й вихід в Інтернет, а ще більше таких закладів розпочинає

або планує розпочати роботу в цьому напрямі, усі ці процеси до останнього часу мали переважно стихійний характер, не було їх координації на державному й галузевому рівнях. Потреби шкільних бібліотек у новітніх інформаційно-комунікаційних технологіях не враховувалися в національних і галузевих програмах.

З метою реформування роботи бібліотек ЗНЗ за допомогою комп'ютеризації, для підвищення їхньої ролі у навчально-виховному процесі, створення умов, які сприятимуть наближенню рівня навчання до кращих європейських і світових стандартів, задля забезпечення умов для творчого пошуку вчителів, інтелектуального й духовного розвитку учнів науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського була розроблена, а рішенням Президії Академії педагогічних наук України затверджена «Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України» [2]. Актуальність Концепції зумовлена реаліями становлення нових цінностей і нових форм організації життя в сучасному світі, процесами глобальної інформатизації освіти, ширшим гуманітарним розумінням завдань освіти, процесом створення нової школи сучасного типу. Пріоритетними напрямками реалізації положень Концепції є комп'ютеризація бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, створення на їхній базі бібліотечно-інформаційних ресурсних центрів.

Реалізація принципів інформатизації шкільних бібліотек сприятиме забезпеченню конституційних прав громадян на вільний доступ до інформації, втіленню європейських стандартів освіти, здійсненню ідей, викладених у Маніфесті шкільних бібліотек ЮНЕСКО [4]. Як наслідок, посилиться їхня роль у повноцінному інформаційному забезпеченні користувачів, прискориться їх інтеграція у світовий інформаційний простір. Це сприятиме підвищенню рівня загальної середньої освіти в нашій державі, збагаченню духовного життя учасників навчально-виховного процесу, прискоренню інтеграції України до європейського та світового співтовариства. Саме шкільна бібліотека, представляючи одну з початкових ланок у системі неперервної освіти, отримує зараз унікальний шанс підняти свій престиж, зміцнити статус шкільного бібліотекаря за рахунок перетворення бібліотеки на окремий центр, у якому учні отримують особливу – інформаційну – підготовку: опановуватимуть знання й уміння організації інформаційного

пошуку як за допомогою традиційної (ручної), так і новітньої інформаційної технології, аналізу й синтезу знайденої інформації, її інтерпретації, критичного оцінювання, сприйматимуть технологію самостійної підготовки необхідних у ході навчання інформаційних продуктів. Підготовка підростаючого покоління до життя в суспільстві знань – нова місія шкільної бібліотеки.

Загальновідомо, що вчитель навчає до тих пір, поки сам вчиться, і вчиться, поки він живе. І майстром педагогічної праці він стає не тільки за здібностями, покликанням, освітою, але й завдяки тому, що творчо перепрацьовує й вбирає наявний кращий досвід педагогічної роботи. При своїй завантаженості й напруженості, учитель часто вимушений задовольнятися тією професійною літературою, яка є в бібліотеці школи, де він працює. У даний час практичні дії вчителя для реалізації програми оновлення системи й змісту освіти вимагають значного обсягу інформації. Тому шкільні бібліотеки стали важливою складовою викладання й навчання, центральним ресурсом школи, оскільки обслуговують педагогів і учнів відповідно до їхніх об'єктивних інформаційних потреб. Самі вчителі відзначають необхідність організації сучасної системи інформаційно-педагогічної служби, популяризування нової методичної літератури, нової наукової інформації.

Виконання основних завдань, які постають перед сучасними шкільними бібліотеками, можливе лише з реорганізацією їх у шкільні бібліотечно-інформаційні центри (БІЦ), що здійснюватимуть якісне й всебічне інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу. Саме в них реалізуються нові форми організації пізнавальної, комунікативної та креативної (творчої) діяльності всіх її користувачів. У такій бібліотеці школярі прилучаються до зовсім нового виду діяльності – роботи з вербальною та образною інформацією (відео-, аудіо-, графічною, символічною, текстовою). Це підтверджує досвід роботи шкільного БІЦ, створеного на базі шкільної бібліотеки ЗНЗ № 277 м. Києва [5]. Учителі тут не тільки отримують нову літературу. Для них створюються умови для індивідуального перегляду, оцінювання й відбору мультимедійних засобів навчання, необхідних безпосередньо на уроках або в позакласній роботі і для створення умов для творчої діяльності вчителя. На базі шкільного БІЦ проводяться уроки, що потребують індивідуальної та групової роботи з різноманітними

ми засобами інформації. Для виконання поставлених перед ними завдань, шкільні БІЦ повинні мати фонди підручників, додаткової літератури, допоміжної навчальної продукції різного ступеня складності для учнів на традиційних та електронних носіях. Вони мають інтегрувати всю мультимедійну навчальну продукцію, що надходить до загальноосвітніх навчальних закладів або створюється в них, забезпечувати їх облік, належне зберігання та надання у користування. Крім того, БІЦ мають надавати доступ та забезпечувати навігацію в Інтернеті. На жаль, таких прикладів перетворення шкільних бібліотек на бібліотечно-інформаційні центри в Україні поки що дуже мало.

У ході перетворення шкільних бібліотек на бібліотечно-інформаційні центри часто постає питання: з чого слід починати? Серед найпоширеніших відповідей слід назвати автоматизацію традиційних бібліотечних технологій, наприклад:

- створення власних і зведених електронних каталогів і баз даних, у тому числі на корпоративних засадах, з використанням ліцензованих автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем, які підтримують MARC-формати;
- оформлення автоматизованої передплати на періодичні видання;
- організація віртуальних книжкових виставок;
- комп'ютерний облік користувачів;
- виконання замовлень за МБА, електронна доставка документів тощо.

Крім того актуальними є:

- надання доступу до світових інформаційних ресурсів через Інтернет;
- створення власних повнотекстових баз даних;
- розроблення веб-сайтів і надання доступу до власних інформаційних ресурсів бібліотек.

Слід зауважити, що послідовність у впровадженні ІКТ визначається винятково зважаючи на потреби бібліотеки та її користувачів з урахуванням матеріальних, фінансових, кадрових та інших можливостей. Зупинимось на деяких напрямках упровадження ІКТ у практику роботи шкільних бібліотек.

Образ сучасної бібліотеки формується на основі нових технологій, коли бібліотекарі усвідомили неможливість реалізації нового соціального замовлення старими методами. Стрімкий розвиток

науки й техніки у сфері інформаційних технологій надали бібліотеці засоби його виконання. Одним із таких ключових рішень став електронний каталог. Електронний каталог – це машинозчитуваний бібліотечний каталог, який працює в режимі реального часу й надається в розпорядження користувачам засобами локальної мережі або Інтернету. Він розкриває склад і зміст фонду друкованих, електронних і аудіовізуальних документів, забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки й слугує для реалізації багатоаспектного інформаційного пошуку. ЕК поєднує в собі функції абеткового, систематичного й предметного каталогів. ЕК призначений для інформаційного пошуку й відбору документів, необхідних для наукової, практичної або навчальної діяльності, відображення та зберігання інформації як про кожний документ у цілому, так і про його частини. Він сприяє повному та оперативному задоволенню інформаційних запитів і створенню інформаційного комфорту для користувачів бібліотеки; надає користувачам необхідну допомогу під час самостійного пошуку через навігаційні послуги в інформаційному просторі, підказки, дружній інтерфейс; забезпечує захист інформаційних ресурсів бібліотеки, охорону авторських прав та інтелектуальної власності від несанкціонованого доступу, перекручення та знищення інформації.

У програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх» наголошується, що «інформація й знання є величезним загальнолюдським завоюванням». Щоб сприяти рівноправному доступу до інформації максимального числа людей, програма пропонує, зокрема, «розширювати сферу діяльності існуючих професійних та інституційних інфраструктур, таких як бібліотеки, архіви, суспільні центри тощо» [7]. Успішне досягнення цієї мети можливе тільки з упровадженням у бібліотечну практику нових методів роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, серед яких одне з найважливіших місць посідає корпоративна каталогізація. Нагадаємо, що корпоративна каталогізація – це процес створення каталогізаційних записів документів зусиллями декількох колективів. Каталогізація є невід'ємною частиною бібліотечної справи з часу її виникнення. Упродовж сторіч вона здійснювалася бібліотекарями вручну шляхом створення карткових або друкованих каталогів. З появою та широким розповсюдженням комп'ютерної техніки стала можливою автоматизована

каталогізація. Але лише в 90-ті роки ХХ ст. з'явилася можливість здійснювати корпоративну каталогізацію, тобто розподіляти її між різними бібліографуючими установами, переважно бібліотеками. У даний час, як вважає більшість фахівців у галузі бібліотечної справи, корпоративність виступає провідною тенденцією розвитку бібліотечно-інформаційних систем і технологій. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів має призвести до того, що бібліотеки будуть спільно:

- створювати зведені електронні каталоги через розподіл опрацювання нових надходжень (одноразове, без дублювання робіт, опрацювання всіх документів, які надійшли в будь-яку бібліотеку корпорації, та багаторазове й багатовидове використання створених бібліографічних записів усіма учасниками корпорації);
- здійснювати ретроконверсію карткових каталогів або ретрокаталогізацію;
- створювати повнотекстові бази даних (електронні бібліотеки) переведенням своїх фондів в електронну форму, доступну для віддалених користувачів;
- організувати й підтримувати служби електронної доставки документів;
- інтегрувати корпоративні ресурси у світовий інформаційний простір;
- рекламувати створювану інформаційну продукцію та послуги, що надаються.

Побудова корпоративної інформаційної мережі може здійснюватися на основі розподіленого збереження ресурсів і доступу до них з використанням єдиних протоколів обміну, а також централізованого збереження, що передбачає збирання й розміщення ресурсів на одному з серверів корпорації. Перш ніж вирішувати, як повинна бути побудована корпоративна мережа, необхідно врахувати ряд об'єктивних і суб'єктивних умов: територіальне розміщення; наявність необхідної кількості кваліфікованих кадрів; наявність надійних телекомунікацій, технічних засобів для опрацювання й збереження інформації; наявність ресурсів, їх обсягу, актуальності тощо; рівень використання в практиці роботи бібліотек стандартів і комунікаційних форматів; стан упровадження ІКТ у практику роботи бібліотек, відповідність сучасним потребам кооперування

інформаційних систем автоматизації бібліотечних процесів, які використовуються в бібліотеках [3].

Окремо взята бібліотека в сучасних умовах та з урахуванням сучасних інформаційних потреб не може повноцінно функціонувати як центр інформації, що дає ряд реальних і обґрунтованих передумов для створення єдиного інформаційного простору в рамках бібліотечного співтовариства. Серед них: потреба в усебічному й повному доступі до наявних інформаційних ресурсів; постійне та швидке зростання обсягів інформаційних ресурсів і відсутність можливостей в одній організації задовольнити всі інформаційні потреби своїх користувачів, маючи тільки свої бази даних, фонди тощо; розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, підвищення вимог до підготовки обслуговуючого персоналу. Особливо актуальна проблема кооперування для мережі освітянських книгозбірень, переважна більшість яких (близько 22 тисяч) – шкільні бібліотеки. Схожість фондів, недостатнє фінансування їх поповнення, низький професійний рівень працівників шкільних бібліотек та інші чинники спонукають до об'єднання зусиль у питаннях каталогізування для поліпшення якості обслуговування користувачів та ефективного використання наявних ресурсів.

Поступово інтернетизація охоплює все більше бібліотек, і сьогодні саме бібліотечний сегмент Інтернету стає одним з найбільш інформаційно насичених у мережі, а бібліотеки формують його змістову основу. Бібліотеки в Інтернеті представлені електронними каталогами, бібліографічними і повнотекстовими базами даних, розташованими на веб-сайтах тощо. Отже, за допомогою Інтернету – відкритого інформаційного середовища, в якому встановлено загальні правила й стандарти для всіх проектів, що відкриті для вільного доступу, – бібліотеки отримали можливість надавати свої матеріали одночасно тисячам користувачів у різних країнах світу. Тобто, бібліотечні заклади стали активними складовими процесу інформаційного виробництва, яке працює на потреби таких нових явищ у суспільному житті, як «наука без кордонів» і «освіта без кордонів».

Сьогодні однією з ключових прикмет нашого часу є розвиток електронних ресурсів бібліотек. Електронні бібліотеки не є альтернативою традиційним бібліотекам, так само, як і технологіям автоматизації бібліотечних процесів. Електронна бібліотека – явище значно ширше, ніж сама бібліотека, і в найбільш загальному сенсі

означає розподілену сукупність електронних ресурсів, об'єднаних загальною ідеологією доступу. Для бібліотек розвиток цього напрямку означає передусім:

- створення різноманітних власних інформаційних продуктів;
- сканування й формування частини своєї колекції в електронному вигляді, її організацію;
- обслуговування локальних і віддалених користувачів.

У ХХІ ст. людська цивілізація вступила в нову інформаційну епоху свого розвитку, що характеризується:

- швидким розповсюдженням інформаційних технологій;
- забезпеченням вільного (у тому числі віддаленого) доступу користувачів до електронних ресурсів;
- принципово новим рівнем отримання й узагальнення знань, їх поширення й використання.

Широке впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечну справу створює нові, унікальні можливості для активнішого й ефективнішого розвитку економіки, політики, держави, науки, освіти, соціальної свідомості, що сприятиме фундаментальним змінам практично в усіх сферах людської діяльності. Уже абсолютно очевидна визначальна роль нової бібліотеки в розвитку суспільства. Достатньо зрозумілими є техніко-технологічні аспекти діяльності бібліотек в інформаційну добу, очевидно й зростання соціальної, гуманітарної й освітньої функцій бібліотеки, як і збереження й використання найціннішого друкованого фонду.

Потужна електронна, інформаційна індустрія не змете, а навпаки підвищить новий статус друкованого документа, але документа необхідного, який є частиною наукового, культурного, освітнього надбання та спадку. І тут доречно згадати вислів італійського письменника минулого століття Джузеппе Лампедузи: «Усе має змінюватися, щоби все залишалося по-старому».

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артемов, Ю. И.* Зачем школьной библиотеке компьютер? / Юрий Артемов // Бібл. форум України. – 2004. – № 4 (6). – С. 27–29.
2. *Концепція інформатизації* мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України : затв. рішенням Президії АПН України від 26.01.2006 р. // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6.

3. Корнілова, Є. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Євгенія Корнілова // Бібл. вісник. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
4. *Манифест школьных библиотек* [Электронный ресурс] / ИФЛА/ ЮНЕСКО. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.ifla.ru/ofdocs/ifla/ifla01.pdf>. – Название с экрана.
5. *Матвійчук, О.* Методика організації медіатеки та шкільних бібліотечно-інформаційних центрів (ШБІЦ) / О. Матвійчук // Шкіль. б-ка. – 2005. – № 2. – С. 71–82.
6. *Окінавська хартія* глобального інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.e-ukraine.biz/ukraine7.html>. – Назва з екрана.
7. *Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх»* [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://portal.unesco.org>. – Англ. мовою. – Назва з екрана.
8. *Рогова, П. І.* Перспективні напрями інформатизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України / Павла Рогова, Юрій Артемов // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 390–394.
9. *Шрайберг, Я. Л.* Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий / Я. Л. Шрайберг // Избранные труды / Я. Л. Шрайберг. – М. : ГПНТБ России, 2002. – С. 351–384.

УДК 027.7:004.738.1

Л. В. Савенкова, канд. пед. наук, директор наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова

ЯКІСТЬ ВЕБ-ПРЕДСТАВНИЦТВА БІБЛІОТЕК ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ В ІНТЕРНЕТІ

У статті проаналізовано сучасний рівень інформатизації бібліотек вищих педагогічних навчальних закладів, зокрема розглянуто сайти Мелітопольського державного педагогічного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського та ряду інших, відзначено позитивні якості сайтів та їхні недоліки.

Ключові слова: веб-сайти, сайтобудівництво, сторінка, рубрика, критерій, бібліотека вищого навчального закладу.

Представлення бібліотек вищих навчальних закладів в Інтернеті є необхідною і усвідомленою фахівцями формою роботи на сучасному етапі. Створення веб-сайту є одним із пріоритетних завдань інформатизації будь-якої організації чи закладу. Серед них особливе місце посідають бібліотеки, ресурси яких адресовані найширшому колу користувачів. Бібліотечні ресурси є важливим засобом при вирішенні найрізноманітніших інформаційних завдань, пов'язаних з освітньою, професійною діяльністю, дозвіллям тощо. Якісно нові можливості реалізації завдань бібліотек із забезпечення широкого доступу користувачів до своїх інформаційних ресурсів формуються в умовах інтенсивного розвитку мережових інформаційних ресурсів і технологій. Втілення таких технологій відбувається і через створення бібліотечних веб-сайтів, які дають можливість представити бібліотеку в єдиному інформаційному просторі та зробити її відкритою для кожного користувача.

Бібліотеки вищих навчальних закладів III–IV р. акр. педагогічного профілю, долучаючись до світових інформаційних ресурсів, роблять перші спроби у створенні власних електронних продуктів, вивчаючи досвід освоєння мережових технологій та їх використання у повсякденній діяльності. Фахівці бібліотек педагогічних навчальних закладів цілком усвідомлюють нову роль бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві.

Одним із проявів нових тенденцій став розвиток бібліотечних сайтів. Яким же є теперішній стан сайтів бібліотек педагогічних університетів України? Результати аналізу наявності та стану сайтів вітчизняних бібліотек показали, що позитивні результати у цій сфері уже є. Однак, незважаючи на досить коротку історію сайтобудівництва взагалі, бібліотеки саме педагогічних університетів значно поступаються як у кількісному, так і в якісному показникові створення і розвитку власних сайтів бібліотекам інших вищих навчальних закладів України, науковим та публічним бібліотекам. За підрахунками, на кінець 2006/2007 навчального року власниками веб-сайтів були 10 з 28 бібліотек педагогічних університетів України.

Для перших сайтів притаманні характерно представницький зміст і оформлення, а також типовий для першого кроку дилетантський підхід. Такі сайти обмежуються інформацією про історію бібліотеки, її підрозділи, режим роботи, описовою характеристикою

своїх фондів. Так, наприклад, на сайті Харківського національного педагогічного університету (<http://ru.ac.kharkov.ua>) з першої ж сторінки є посилання на бібліотеку, однак інформацію надано описово. Аналогічною є ситуація і на веб-сайті Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (<http://www.drohobych.net/ddpu/biblioteka.shtm>) та Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (<http://www.phdpu.edu.ua/index.php?dn=info&pa=library>). Важливо відзначити, що у сайтів бібліотек вищих навчальних закладів є своя специфіка. Сайт бібліотеки ВНЗ є частиною загального сайту університету, його неможливо розглядати автономно, як і саму бібліотеку. Веб-сайт бібліотеки, як правило і як свідчить досвід сайтобудування у зарубіжних університетах, – важлива ланка загальної ідеї і композиції сайту вищого навчального закладу. Рубрики «Бібліотека» і «Бібліотечні ресурси» можна побачити на головних сторінках сайтів усіх провідних університетів світу та України. Електронні колекції бібліотек ВНЗ насичені інформацією для всіх категорій читачів: студентів, викладачів, аспірантів, докторантів та ін. Тематичні бази даних і посилання на ресурси Інтернету орієнтовані на виконання основної функції бібліотеки – інформаційне забезпечення навчального процесу і наукової діяльності університету. На жаль, під час ознайомлення з веб-сайтами бібліотек педагогічних університетів виявилось, що бібліотеку знайти не так вже й просто. На головній сторінці університету бібліотека «прописана» найчастіше у рубриках «Структура» (наприклад, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (www.npu.edu.ua) або у рубриці «Структурні підрозділи» (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (http://www.sspu.sumy.ua/index.php?Itemid=37&id=94&option=com_content&task=view), Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (http://www.pdpu.poltava.ua/nauka/nauka_m.php)).

Сьогодні не можна забувати про те, що новий користувач бібліотеки вищого навчального закладу – сучасний студент, який озброєний не тільки знанням про використання інформаційних технологій, але й має деякі навички роботи з комп'ютером, електронними ресурсами та комунікаційними можливостями глобальної мережі. Він більше ніж інші категорії користувачів є вимогливим до нових пропозицій бібліотеки. Тому веб-сайт бібліотеки педа-

гогічного університету повинен існувати і відповідати не тільки інтересам і вимогам студентської аудиторії, але й вимогам сучасних технологій. На сайті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (<http://www.udpu.org.ua/>) бібліотека не представлена, є лише посилання на інтернет-ресурси у розділі «Форум» і підрозділі «Література та навчальні матеріали». На сайті Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (<http://www.kspu.kg.ua>) є посилання тільки на бібліотеку рідкісної книги. Позитивним є те, що надано повні тексти документів.

Слід відзначити також ряд слабких місць, характерних для більшості вітчизняних бібліотечних сайтів: мала інформативність, відсутність англійської версії, нерегулярне оновлення і поповнення інформації, наявність застарілих або непрацюючих посилань, відсутність інформації з використання електронних каталогів (характеристики представлених ресурсів і підказок для пошуку), невідповідний стиль і розмітка текстових блоків, наявність громіздких текстів, які є важкими для читання, часто відсутня статистика відвідування сайту і окремих його розділів, не розвинений зворотний зв'язок із користувачами.

В умовах інформатизації вищої школи та курсу на відкриту освіту для бібліотек вищих навчальних педагогічних закладів – ресурсних центрів освітньої і наукової діяльності ВНЗ – представництво у Всесвітній мережі є не тільки важливим, але й принциповим. Усі наявні сайти бібліотек педагогічних університетів мають своє обличчя, кожен відрізняється повнотою відображення одного з видів ресурсів. Наприклад, сайт бібліотеки Української державної інженерно-педагогічної академії (www.uipa.kharkov.ua), посилання на який міститься вже на першій сторінці сайту навчального закладу, окрім загальної описової інформації про бібліотеку, містить гіперпосилання на списки нових надходжень, структуру бібліотеки. Дуже приємне враження складається від перегляду сайту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (<http://www.vspu.edu.ua/>), на першій сторінці якого є посилання на бібліотеку. Сайт книгозбірні витриманий в оптимальному стилі відповідно до сайту університету, має розгорнуту структуру з досить великою кількістю сторінок та гіперпосилань, підтримується в актуальному стані. На ньому

представлено інформацію про електронний каталог, розміщено списки літератури, подано відомості про участь наукової бібліотеки університету у створенні корпоративного каталогу статей ЦУКК (Центрального українського кооперативного каталогу) та РКК (Регіонального корпоративного каталогу). Спільними зусиллями 10 бібліотек створюється в мережі Інтернет електронна база даних (БД) аналітичного опису статей із 80 журналів України та Росії. Описи формуються для кожної статті видання з розподілом за предметними рубриками, вводяться ненормовані ключові слова та стилі анотації до кожної статті. БД створюється на основі бібліотечної системи «ІРБІС». Кожна з бібліотек-учасниць отримує описи всіх видань або тих видань, які передплачує бібліотека. Цікавим є розділ, в якому представлено літературу, що надходить за програмою Міністерства освіти і науки України.

Сайт бібліотеки Мелітопольського державного педагогічного університету (<http://mdpu.org.ua/>) також має загалом розгорнуту структуру. На його сторінках представлено: інформацію про бібліотеку, бібліографічний покажчик наукових праць викладачів університету, перелік електронних підручників, які знаходяться у фондах бібліотеки; заявлено можливість здійснювати пошук за електронним каталогом (на момент дослідження не працював). Бібліографічний покажчик наукових праць викладачів побудовано за принципом гіпертекстових посилань, що є досить зручним для користування (представлено монографії, авторські свідоцтва, патенти, підручники, посібники, довідники, словники, матеріали конгресів, конференцій, статті за 2004–2006 рр.). На жаль, до електронного каталогу не внесено довідку про те, які джерела представлені в ньому, викладено лише стислу інструкцію щодо здійснення пошуку. Цікавий дизайн, розгалужену інформативну структуру, постійну підтримку в актуальному стані має сайт бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка (<http://www.tnpu.edu.ua/php1/head.php>). Вже на першій сторінці сайту університету є посилання на бібліотеку. Кожен розділ меню має насичені корисною інформацією сторінки. Пам'ятка читачеві містить інформацію про історію бібліотеки, правила користування, режим роботи, фонд рідкісної книги, список рекомендованих джерел. Подано інформацію про авторів-розробників сайту. З 2001 р. функціонує автоматизована

бібліотечна система «УФД-Бібліотека». Ведеться електронний каталог нових надходжень літератури, дисертацій та авторефератів дисертацій, періодичних видань тощо. Для студентів та співробітників університету функціонує віртуальна бібліотека, в якій представлено повні тексти підручників, посібників та інша література. Списки нових надходжень надано у вигляді гіпертексту за галузями знань. У розділі «Періодика» можна знайти списки періодичних видань України та Росії, які отримує бібліотека. Широко представлені каталоги видавництв, обмінний фонд, виставки бібліотеки. Досить змістовними є посилання на закордонні електронні ресурси та повнотекстові електронні видання.

Про життєдіяльність сайту бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (<http://hklib.npu.edu.ua>) можна судити за поновлюваною стрічкою новин, наявністю нової актуальної інформації. Працівники книгозбірні намагаються логічно взаємопов'язати всі сторінки сайту загальним дизайном та гіпертекстовими посиланнями, обов'язковою вважають наявність статистики відвідування сайту. На жаль, сервісний блок «Послуги» представлений поки не повною мірою, він обмежується доступом до баз даних електронного каталогу, близько 300 записів з якого містять посилання на повнотекстові інтернет-ресурси та власні електронні документи, розміщені на сервері бібліотеки. Відсутні ознаки зворотного зв'язку з користувачем «питання-відповідь», «листування з читачем» або інші варіанти інтерактивної взаємодії, не заявлена електронна доставка документів, відсутня інформація про останню дату поновлення сайту, що мало б свідчити про достовірність відомостей та актуальних посилань.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu-ua.net/>) – провідна серед освітянських бібліотек України. Знайомство із сайтом цієї бібліотеки дозволяє зробити висновок, що його створенню передували серйозні дослідження. Аналіз і узагальнення світового досвіду дали змогу вибрати модель, за якою розроблено сайт. Контент веб-сторінок сайту намагається максимально забезпечити потреби віртуальних користувачів бібліотеки: спрямованість, глибину і повноту інформації, її науковість і достовірність, оперативність оновлення.

Прикладом інтенсивного пошуку нових ідей, творчого підходу до наповнення сайту та його дизайну можуть бути бібліотеки амери-

канських, європейських та російських вищих навчальних закладів. Дедалі більше університетських бібліотек намагаються у дизайні своїх сайтів слідувати концепції «портал», організовуючи головну сторінку власного сайту як стартову для пошуку по інформаційних ресурсах і доступу до послуг усіх або багатьох бібліотек. Які ж послуги пропонують сайти бібліотек зарубіжних університетів своїм користувачам? Насамперед, довідкове обслуговування електронною поштою та електронні резервні колекції, онлайніві форми міжбібліотечного абонементу (МБА), які надають можливість віддаленому користувачеві замовити потрібні матеріали; перегляд із веб-сайту бібліотеки файлу із зареєстрованими на ім'я користувача книгами, які знаходяться на руках у іншого читача, тощо. На багатьох сайтах читачам пропонується внести свої пропозиції щодо придбання книг та інших документів для фонду бібліотеки, передплати нових періодичних видань. Велика увага приділяється представлено навчально-методичних розробок вищого навчального закладу як у бібліографічному, так і в повнотекстовому варіанті. Однак по-різному вирішується актуальне на сьогодні питання доступу до повних текстів таких документів, зумовлене проблемою збереження авторського права. Найчастіше до них немає вільного доступу для всіх користувачів, доступ відкрито лише зареєстрованим користувачам (контингенту ВНЗ). Цікаво, що сайти університетських бібліотек все більше використовуються і як освітні засоби. В їхніх меню можна зустріти різноманітні онлайніві освітні програми, тести на визначення рівня інформаційної грамотності, онлайніві екскурсії тощо.

Аналіз змісту бібліотечних сайтів педагогічних університетів України засвідчив досить низький рівень такої діяльності, як сайтобудівництво. Більшість бібліотек наших педагогічних ВНЗ представлено лише сторінкою із загальними довідковими відомостями про бібліотеку, іноді з наявністю типових бібліотечних рубрик, які в загальних рисах повідомляють про історію бібліотеки, обсяг її фондів та діяльність. Із вищеоглянутих сайтів бібліотек лише чотири мають більш-менш розгорнуту структуру та підтримуються в актуальному стані. Саме їх і варто виділити у групу лідерів. Найбільш цікавими, інформативними і активними можна назвати сайти бібліотек: МДПУ (Мелітопольський державний педагогічний університет) <http://mdpu.org.ua/>; ВДПУ ім. М. Коцюбинського

(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського) <http://www.vspu.edu.ua/WEB-bibl/BIBL-main.html>; ТНПУ ім. В. Гнатюка (Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка) <http://www.library.tnpu.edu.ua/>; НПУ ім. М. П. Драгоманова (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) <http://hklb.npu.edu.ua/>.

З урахуванням результатів проведеного аналізу слід зробити певні висновки стосовно сайтів бібліотек педагогічних університетів:

- бібліотеки педагогічних університетів України мало представлені у глобальній мережі. Значна кількість бібліотек не має власних сайтів;
- наявні сайти не завжди відповідають вимогам навіть найпростішого представлення;
- відсутні англійські версії сайтів;
- недостатньо уваги приділяється інформаційним ресурсам, необхідним для реалізації освітньої функції та наукової діяльності ВНЗ, відсутні посилання на освітні портали та офіційні сайти;
- слабка актуалізація змісту, непрофесійний дизайн;
- відсутність статистики відвідувань веб-сайту та його окремих розділів.

Аналіз інтернет-джерел показав, що на сьогодні сайтів бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у глобальній мережі не існує. У зв'язку з цим було проаналізовано сайти інститутів, в результаті чого зроблено такі висновки:

1. Сайти Дніпропетровського, Харківського та Черкаського ІППО були недоступні на момент дослідження (16.10.2007 р.).

2. Інформація про сайти Вінницького, Житомирського, Закарпатського, Запорізького, Івано-Франківського, Кіровоградського, Луганського, Севастопольського, Тернопільського, Херсонського та Чернівецького ІППО у мережі Інтернет відсутня.

3. На сайтах Кримського, Львівського, Одеського, Полтавського, Рівненського, Сумського та Хмельницького ІППО бібліотеки цих установ не представлені. Лише на сайтах Одеського, Полтавського та Рівненського, Сумського ІППО зазначено, що у структурі є бібліотека й надано прізвища завідувачів.

4. Детальнішу інформацію про бібліотеки подано на сайтах Волинського, Донецького, Київського та Чернігівського ІППО. Зокрема, на сайті Волинського ІППО є окрема сторінка «Бібліо-

тека», на якій представлено інформацію про завідувача бібліотеки, обсяг бібліотечного фонду, перелік періодичних видань та відомчих видань ІППО. На сайті Донецького ІППО є лише рубрика «Нове в нашій бібліотеці», втім інформація, подана в ній, застаріла (датується 25 березням 2005 р.). На сайті Чернігівського ІППО є сторінка «Науково-педагогічна бібліотека», на якій розміщено інформацію про співробітників бібліотеки, час її заснування, кількісний склад бібліотечного фонду, про довідково-пошуковий апарат бібліотеки (каталоги, картотеки), періодичні видання, які передплачує бібліотека. Найповніше представлено діяльність бібліотеки Київського обласного ІППО на окремій сторінці «Інформаційно-бібліотечний ресурс». Сторінка має дві рубрики. У рубриці «Каталоги» наведено інформацію про алфавітний та систематичні каталоги бібліотеки, тематичні картотеки, СКС (систематичну картотеку статей), подано перелік нових надходжень до бібліотеки, періодичних видань, авторефератів дисертацій та дисертацій, електронних засобів навчання, наявних у бібліотеці (наприклад, електронні географічні атласи та ін.) із посиланнями на повні тексти. Під рубрикою «Науково-педагогічні бібліотеки» надано інформацію про провідні освітянські бібліотеки (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Львівську обласну науково-педагогічну бібліотеку, Миколаївську науково-педагогічну бібліотеку), національні бібліотеки України, педагогічні бібліотеки світу. Наведено адреси цих бібліотек в Інтернеті, адреси електронної пошти, телефони та інші реквізити. Також представлено інформацію про міжбібліотечний абонемент (МБА), зокрема правила користування ним й назви центрів МБА та їхні адреси.

Як свідчить досвід, більшість сайтів навчальних закладів зазнають справедливої і обґрунтованої критики. Разом із тим ми бачимо парадоксальну ситуацію, коли критикуються ініціатори цієї справи, які провадять конкретну роботу зі створення сайтів, не маючи при цьому ні довідкової, ні нормативної, ні теоретичної, ні методичної бази. Наявність публікацій у професійних періодичних виданнях не вирішує проблеми надійного інформаційного забезпечення цієї діяльності. Труднощі, які стоять на шляху створення сайту сучасної бібліотеки, обумовлені відсутністю у бібліотечних працівників спеціальних знань та умінь у сфері сайтобудування. Створення бібліотечних сайтів сьогодні, як правило, здійснюється

веб-майстрами сторонніх фірм або студентами – членами веб-клубів. Такий підхід до вирішення проблеми накладає свій відбиток на якість сайту, передусім з позицій його програмно-технічної платформи. У результаті народжуються пристойні за дизайном продукти, не позбавлені іноді дитячої хвороби «крутизни». Однак фахівці, які створюють подібні продукти, не можуть кваліфіковано вирішувати завдання змістовного плану, який є основою розробки контенту бібліотечного сайту, саме тому і виникають проблеми ефективності.

Які ж якості мають бути притаманні веб-сайту бібліотеки, щоб він виконував всі необхідні функції, надавав потрібну інформацію та був привабливим для читача? Це питання обговорюється в галузевих публікаціях, розглядається і вивчається на професійних бібліотечних конференціях. У глобальній мережі у відкритому доступі представлено електронний підручник «Интернет в профессиональной информационной деятельности», в якому наведено вимоги до якості веб-сайту: він повинен відповідати завданням організації, бути інформативним, функціональним, привабливим та легкодоступним. Сайт слід формувати концептуально, технічно та технологічно грамотно, з урахуванням усіх цих вимог і критеріїв якості. До критеріїв належать: глибина змісту, легкість навігації, стабільність інформаційних ресурсів, оперативність поновлення інформації, доступність для користувачів, єдність дизайну всіх розділів, бажана наявність англійської версії сайту. У підручнику виділяються також декілька категорій бібліотечних веб-сайтів за рівнем їх інформативності та дизайну на основі традиційної градації за категоріями складності. Така градація охоплює чотири рівні: інтернет-візитка, полегшений, напівфункціональний та корпоративний сайти – від примітивних до багатофункціональних. Публікації з питань сайтобудівництва містять різні поради та рекомендації. Як приклад, можна навести перелік властивостей, які повинні бути притаманні інформаційному сайту:

- загальне призначення сайту – надання детальної, вичерпної інформації користувачеві;
- характеристика і основні елементи – великий обсяг сервісів, покликаний зробити сайт інтерактивним;
- кількість сторінок – варіюється залежно від наповнення, як правило, від 50 сторінок;

- система навігації – складова;
- частота і необхідність поновлення – постійні, як правило, командою фахівців;
- відвідувачі – цільова аудиторія, випадкові відвідувачі;
- наявність банерів та реклами;
- перелік завдань сайту:
 - надати користувачеві максимальну та вичерпну інформацію;
 - забезпечити запам'ятовуваність у потенційних відвідувачів;
 - легкість, щоб не було проблем із завантаженням;
 - оперативне поновлення, щоб забезпечити інтерес користувачів.

На основі вищесказаного варто сформулювати ряд рекомендацій, які необхідно враховувати при розробці або реорганізації веб-сайту бібліотеки ВНЗ:

- проєкт створення або підтримки бібліотечного веб-сайту повинен бути частиною загальної освітньої програми навчального закладу;
- доручати реалізацію проєкту слід команді кваліфікованих фахівців-бібліотекарів та веб-дизайнерів, а не студентів або любителів;
- необхідно продумувати стратегію і планування всіх етапів розробки сайту;
- сайт повинен бути орієнтованим на користувача, тому слід вивчити побажання користувачів щодо його змістовної частини та оформлення;
- при формуванні сайту слід враховувати критерії якості веб-сайтів та пам'ятати, що його створення – не одноразова акція, а процес, який триває стільки, скільки сайт є доступним для широкого використання, його сторінки повинні регулярно підтримуватися і поновлюватися;
- посилання на інтернет-ресурси з сайту потрібно регулярно перевіряти на активність, можна за допомогою спеціальних програм;
- при плануванні сайту важливо не тільки продумати його зміст, але й професійно розташувати інформацію;
- при оформленні сайту необхідно дотримуватися рекомендацій із розміщення і оформлення текстових блоків, використання кольору, фотографій та інших елементів дизайну.

На нашу думку, для бібліотекарів, до посадових обов'язків котрих буде входити діяльність, яка стосується сайтобудівництва, були б дуже корисними спеціальні семінари та курси з основ веб-дизайну, які розширили б уявлення про мережеві презентаційні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колкова, Н. И. Оптимизация проектирования контента сайтов учрежденный культуры и искусства : результаты исследований НИИ информационных технологий социальной сферы Кемеровского государственного университета культуры и искусств [Электронный ресурс] / Н. И. Колкова, О. И. Алдахина, И. Л. Скипор. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/disk/doc/241.pdf>. – Загл. с экрана.

2. Потехина, Ю. В. Интернет представительство библиотеки вуза: желаемое и действительное / Ю. В. Потехина // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 6. – С. 14–25.

3. Степанов, В. Российские библиотечные сайты в Интернет / В. Степанов // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 3. – С. 17–20.

УДК 025.133:778.19

О. С. Овсак, ТОВ «ПІРІТ Системс», керівник відділу ПІРІТ Документ Системс

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО СКАНУЮЧОГО ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОЦИФРУВАННЯ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК.

ATIZ DIY – НОВА ГЕНЕРАЦІЯ КНИЖКОВИХ СКАНЕРІВ

У статті охарактеризовано різні моделі сканерів, постачальником яких є, зокрема, ТОВ «ПІРІТ Системс»; зазначено переваги сканерів нового покоління ATIZ DIY, використання яких вирішує актуальне на сьогодні завдання оцифрування книг.

Ключові слова: оцифрування, швидкісні документ-сканери, книжковий сканер, компактний ручний сканер.

Необхідність збереження національного книжкового фонду та обмеження доступу широкого загалу читачів до унікальних видань через ризик їх можливого пошкодження надзвичайно актуалізують завдання оцифрування книг, тобто виготовлення цифрових зображень – копій паперових оригіналів. Не менш важливим є завдання створення електронних каталогів книжкових фондів. Переваги електронних копій книжкових фондів та каталогів бібліотек очевидні. Однак обсяги фондів, які потребують сканування, настільки великі, що донедавна просто не існувало обладнання, придатного для їх якісної обробки за прийнятні терміни часу. Згідно з оцінками фахівців, сканування потребувало праці операторів та комп'ютерних спеціалістів упродовж тривалого періоду. Ще одним обмежувальним фактором була висока вартість відповідного професійного обладнання.

Оцифрування книг, окремих аркушів документів, карт чи каталожних карток вимагає використання різного скануючого обладнання. Зокрема, для обробки великих масивів каталожних карток чи інших інформаційних матеріалів, які містяться на окремих аркушах, широко використовуються швидкісні документ-сканери. Сучасні моделі цього типу сканерів мають надвисоку продуктивність та надійність роботи за належного рівня якості отримуваних зображень. Для обробки книг й інших документів, скріплених гнучкими чи твердими обкладинками, які не можна розділити на окремі аркуші, використовують особливі пристрої – книжкові (планетарні) сканери. Сканування оригіналів на таких сканерах виконується способом «лицевою стороною вгору», за якого системи освітлення та отримання зображень з оптичною частиною знаходяться над книгою. Оператор, як під час звичайного читання, перегортає аркуші книги, притискає їх прозорою пластиною або затискає магнітними стрічками, чи притримує краї книги руками й дає команду «Сканувати». Далі весь процес повторюється знову. Для отримання якісної цифрової копії вирішальне значення мають характеристики оптики, а також кількість елементів, які складають світлочутливу матрицю системи отримання зображень сканера. Через високу вартість таких пристроїв та їх низьку продуктивність вони не набули широкого розповсюдження серед вітчизняних бібліотек.

Порівняно недавно, у 2006 р., на ринку були представлені книжкові сканери нового покоління ATIZ DIY, які використовують елементну базу сучасних професійних цифрових фотокамер та програмне

забезпечення для пакетної обробки результуючих зображень. Швидке покращення технічних характеристик цифрової фототехніки й зниження її вартості дозволило, порівняно з «класичними» книжковими сканерами, багаторазово прискорити процес сканування матеріалів та суттєво знизити вартість «книжкових» сканерів – при збереженні якісних характеристик вихідних цифрових копій. Крім того, ряд технічних рішень, використаних у сканерах ATIZ DIY, є унікальними. Зокрема, використання жорсткого утримувача книжок V-форми забезпечує збереження палітурок сканованих оригіналів. Прозора притискувальна пластина такої ж форми дозволяє отримати зображення обох сторінок книги без будь-якої кривизни. Система динамічної компенсації зміщення центру зшивки книги при перегортанні її аркушів від початку до кінця забезпечує незмінність положення центру книги на усіх отримуваних електронних зображеннях. Новинки відразу ж були відповідно оцінені, наприклад, у проєкті Google Book Search для оцифрування книжок з 2006 року використовуються саме сканери ATIZ DIY.

З 2002 р. компанія «ПІРІТ Системс» є постачальником широкого спектру скануючого обладнання виробництва Fujitsu, Kodak, Canon, SMA, C-Pen та інших всесвітньо відомих виробників. Також ми постачаємо мікрофільмуючі камери, процесори, читальні апарати, сканери мікрофільмів та витратні матеріали – фотоплівку й реактиви Kodak та AGFA. Серед наших ключових замовників – найбільші бібліотеки України, а саме Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Державна історична бібліотека України та Національна парламентська бібліотека України, а також Харківська державна бібліотека імені В. Г. Короленка. Персонал «ПІРІТ Системс» відстежує новинки ринку сканерів й намагається знайти застосування вдалим технічним рішенням. Так, зокрема, першими в СНД ми почали використовувати книжковий сканер нового покоління ATIZ DIY, просувати на ринок систем документообігу сканер C-Pen 20, а також компактні ручні сканери DocuPen RC800 та DocuPen R700.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евстигнеева, Е. В. Управление электронной подпиской при помощи инструментов A-to-Z и LinkSource: опыт библиотеки ГУ–ВШЭ / Евстиг-

неева Е. В. // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : материалы 14-й Междунар. конф. «Крым-2007». – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ Росии, 2007. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.

2. *Создание цифровой библиотеки древнерусских рукописных, старопечатных и редких книг в ГПНТБ СО РАН / Алексеев В. Н., Дергачева-Скоп Е. И., Баженов С. Р., Шабанов А. В.* // Региональная научно-практическая конференция «Библиотека и духовная культура нации». – Новосибирск [б. и.], 2002. – С. 138–143.

3. *Степаненко, О. С.* Сканеры и сканирование : краткое рук. / Степаненко Олег Степанович. – М. : Диалектика, 2005. – 288 с. : ил.

УДК 004.738.52

Д. В. Солов'яненко, канд. іст. наук, мол. наук, співробітник Центру бібліотечно-інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЇ ДРУГОГО ПОКОЛІННЯ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Стаття містить огляд прогресивних тенденцій розвитку веб-технологій, а саме феномену та філософії «Веб.2» з конкретними прикладами; розкриває зміст таких понять, як «колективний інтелект», «вільний зміст», «фолксономія», «семантичні тенета» та «онлайнові спільноти».

Ключові слова: *інтернет-технологія, колективний інтелект, Вікіпедія, проект, веб-сервіс, методика AJAX, стандарт ISO 13407, фолксономія, «Library 2.0».*

З кожним днем інтернет-технології набувають нового ступеня розвитку. Ті технології, які вважалися прогресивними декілька років тому, сьогодні вже застаріли і потребують радикального переосмислення. Інформаційна перенасиченість суспільства вимагає від Інтернету, як комунікаційного каналу, суттєво нових технологій представлення інформації.

З усіх інтернет-технологій найбільшого поширення в усьому світі набули веб-технології, які у сукупності утворюють «Всесвітнє павутиння». З часу появи у 1993 р. «Всесвітнє павутиння» отримало такий ступінь поширення, що сьогодні не лише звичайні користува-

чі, а й деякі спеціалісти ототожнюють веб-середовище з Інтернетом в цілому. Такий підхід багато в чому є виправданим, оскільки жодна інша інтернет-технологія не є такою «дружною до користувачів», як веб. Зрозуміло, що в умовах тотального впровадження веб-технологій їх розвиток є дуже інтенсивним. Передові технології початку ХХІ ст. мають багато відмінностей від тих технологій, які використовувалися наприкінці ХХ ст. У вересні 2005 р. Тім О'Рейлі запропонував використовувати для всієї сукупності прогресивних тенденцій у розвитку веб-технологій загальний термін «Веб 2.0» (на противагу тенденціям, які показали свою нежиттєздатність – «Веб 1.0») [16]. Термін «Веб 2.0» миттєво отримав велику популярність. У числі перших його підхопили бібліотекознавці. Тоді ж Майкл Кейсі запропонував [8] по аналогії з термінами «Веб 2.0» та «Business 2.0» використовувати термін «Library 2.0» для позначення прогресивних технологій бібліотечного інтернет-сервісу. Після публікації у 2006 р. у Library Journal однойменної статті Майкла Кейсі та Лори Савастинюк [9], ідея отримала поширення серед бібліотекознавців усього світу. Розгляду концепції «Library 2.0» присвячено окремі дослідження, які вже подано до друку в українські фахові бібліотечні видання.

Метою ж цієї статті є короткий огляд основних принципів філософії «Веб 2.0», яка є основою для галузевої бібліотекознавчої концепції «бібліотеки другого покоління». Оскільки у дослідженні йтиметься про реалії, розвиток яких є дуже швидким, оперативність джерел повинна бути досить високою. Отже, як основні довідкові джерела для цього дослідження будуть використані матеріали станом на серпень 2007 р. з чотирьох Вікіпедій: англомовної, російськомовної, україномовної та франкомовної [1, 2, 18, 19].

Насамперед зупинимось на визначенні поняття «Веб 2.0». Під цим терміном сьогодні розуміється не стільки сукупність якихось конкретних технологій, скільки філософія представлення інформації у веб-середовищі та побудови інформаційних відносин. Визначень цього терміна сьогодні настільки багато і вони настільки різні, що було б недоречно подати якесь одне з них. Переважно, коли говорять про «Веб 2.0», йдеться про аспекти цього явища. Феномен «Веб 2.0» можна розглядати в межах декількох загальних тенденцій у розвитку веб-середовища. Для більшої зручності кожному з тенденцій буде продемонстровано з конкретними прикладами.

Веб як платформа. Ця концепція є базовою у філософії «Веб 2.0». У своїй статті «Що таке Веб 2.0?» [16] Тім О'Рейлі називає її «першим правилом Веб 2.0», маючи на увазі надання користувачам можливостей використовувати програмні додатки безпосередньо за допомогою веб-браузера. Іншими словами, ця концепція передбачає виконання всіх необхідних обчислень лише за допомогою програмних засобів, інтегрованих із веб-браузером. Особливо наочним прикладом реалізації цієї ідеї є система розповсюдження відеозмісту YouTube та соціальна мережа Last.Fm. Ці системи використовують для програмування мультимедійного контенту можливості звичайного веб-браузера. Інший наочний приклад – система розповсюдження фото Flickr, яка дозволяє користувачеві редагувати фотознімки в онлайн-режимі безпосередньо у своєму веб-браузері, без використання локальних графічних редакторів. Або інший приклад – онлайн-вісний текстовий процесор та редактор електронних таблиць Google Docs & Spreadsheets.

Наріжним каменем «Веб 2.0» є відома технологія *веб-сервісів* [6]. Веб-сервіси – це технологія, яка дозволяє одному веб-проекту використовувати програмні додатки іншого. Отже, організації не потрібно створювати власні програмні продукти, якщо подібні продукти вже були раніше створені іншими установами. Ширше – це технологія кооперації та координації різних закладів у процесі створення веб-контенту. Як приклад, наведемо зведений каталог онлайн-вісної періодики НБУВ (наразі цей каталог читачам недоступний). Каталог був створений на базі платформи EBSCO A-to-Z й інтегрований із такими програмними платформами, як EBSCOhost, ScienceDirect, Scopus тощо. Цього разу програмні платформи сторонніх розробників використані як веб-сервіси. Тобто, НБУВ розмістила на своєму веб-сайті каталог (інтерфейс каталогу був розроблений зі збереженням загального стилю сайту НБУВ); за роботу пошукових механізмів відповідає платформа EBSCO A-to-Z, а за надання доступу до рефератів та повних текстів статей із періодичних видань відповідають платформи постачальників інформаційного змісту (відповідно – EBSCOhost, ScienceDirect, Scopus тощо). Інтеграція має також зворотній напрям. Тобто зі сторінок рефератів або повних текстів статей на платформах постачальників інформації кінцевий користувач може перевірити наявність у НБУВ потрібних документів, знову

ж таки, за допомогою зведеного каталогу на платформі EBSCO A-to-Z.

Тут вже йдеться про інший важливий принцип «Веб 2.0» – *«мешап»* (Mash-up – «змішування» або «мішанина»). Цей принцип означає, що шляхом поєднання програмних можливостей декількох незалежних один від одного веб-сервісів може бути створений новий унікальний веб-проект. Повернемося до останнього прикладу. Реферативна база даних Scopus – окрема веб-платформа, незалежна від зведеного каталогу періодики НБУВ. Але додавши до неї пошукові можливості EBSCO A-to-Z, НБУВ надала кінцевим користувачам Scopus додаткову функціональність. Наочніше принцип Mash-up можна ілюструвати на прикладі інтеграції систем Flickr та GoogleMaps. У Веб 2.0-проектах вже стало традицією використовувати веб-сервіс GoogleMaps усюди, де потрібна географічна інформація. Такою є і система Flickr. У цій системі використовується така категорія, як географічні теги, тобто користувач може позначити на карті GoogleMap місце, де було отримане фото (додати до фотознімка географічну метадані). Надалі користувачі системи Flickr отримують можливості перегляду всіх фото, які були зняті в тому чи іншому місці, та можливості пошуку потрібних фото за географічними назвами або координатами. Це яскравий приклад «мешап»-сервісу: системи Flickr та GoogleMaps цілком незалежні одна від одної, кожна з них має свою функціональність, але шляхом поєднання можливостей цих двох систем було отримано новий цікавий сервіс. Детальніше на цьому ми ще зупинимося далі, коли будемо розглядати концепцію «семантичних тенет».

Використання *«колективного інтелекту»* (Collective Intelligence) для створення, покращення та розповсюдження інформаційного змісту – ця концепція визначає іншу ключову відмінність філософії «Веб 1.0» від філософії «Веб 2.0». Якщо «Веб 1.0» передбачав публікацію документів певними авторами, то «Веб» «другого покоління» передбачає співпрацю кінцевих користувачів у процесі створення інформаційного змісту. У рамках цієї ідеї стирається розподіл суспільства на постачальників та користувачів інформації. Ідея «колективного інтелекту» є дуже неоднозначною, всі основні дискусії щодо «Веб 2.0» точаться саме навколо цієї парадигми. Апологети «Веб 2.0», наприклад, Джеймс Суворецьки, називають цю ідею «мудрістю мас» [17], у той час, як противники філософії

«Веб 2.0» (наприклад, Ендрю Кін) говорять про «колективний інтелект» як про «культ аматорів» та «загрозу нашій культурі» [11]. Принцип «колективного інтелекту» визначає не просто іншу технологію створення інформаційних продуктів, він стосується філософських основ ієрархічного поділу суспільства, заперечуючи концепцію елітаризму. Поняття колективного інтелекту з'явилося не в контексті «Веб 2.0», воно ще у ХХ ст. визначалося соціологами як здатність групи людей продуктивніше знаходити рішення, ніж кожен окремих член цієї групи (закон емерджентності). Але в контексті «Веб 2.0» це поняття отримало новий зміст, тепер воно також визначає здатність групи авторів створювати кращий інформаційний зміст, ніж кожен із цих авторів окремо. В іншому аспекті (коли йдеться про системи штучного інтелекту) цей термін також визначає здатність програми надавати кращі результати інформаційного пошуку, якщо інформацію вона отримує з різних джерел.

У системах «Веб 2.0» ця концепція набула поширення завдяки використанню вікі-технології. Ця технологія дозволяє будь-якому користувачеві Інтернету внести свої зміни до змісту будь-якої сторінки вікі-проекту (за винятком певної кількості статичних веб-сторінок) або створити нову сторінку (наприклад для поняття, яке ще не є усталеним). Класичний приклад – онлайнова енциклопедія Wikipedia – це відкрита багатомовна вікі-енциклопедія. Змінювати статті цієї енциклопедії може будь-який користувач Інтернету. Вікіпедія (як і сама технологія вікі) має свої плюси і мінуси. З одного боку, Вікіпедія не має сьогодні аналогів за вичерпністю. Англійська Вікіпедія – це найповніша енциклопедія у світі, яка охоплює усі галузі знань. Станом на серпень 2007 р. Вікіпедія налічувала близько 7,9 млн статей 253 мовами, в тому числі 1,98 млн англійських, 630 тис. німецькомовних та 549 тис. французькомовних статей. Російськомовний розділ налічує 198 тис. статей, українськомовний – 69 тис. статей. Вікіпедія є дуже динамічним проектом, щодня тисячі статей змінюються мільйонами користувачів у всьому світі, забезпечуючи виключно актуальність інформаційного змісту цієї енциклопедії. З іншого боку, надання прав будь-якому користувачеві змінювати будь-які статті викликає багато нарікань щодо філософії цього проекту. Звісно, рівень науковості деяких статей Вікіпедії іноді є недостатнім (особливо, коли йдеться про новотвори-неологізми). В українськомовній Вікіпедії можна помітити навіть статті, які містять

емоційні висловлювання щодо предмета опису. Вікіпедія декларує три основні принципи для забезпечення вірогідності та професійності статей: принцип нейтральної точки зору, принцип верифікованості (наявності посилань на першоджерела) та принцип відсутності оригінальних досліджень. На практиці Вікіпедія має два основні інструменти забезпечення цих принципів. Перший – наявність сторінки останніх змін, яку може переглянути будь-який користувач (тобто користувач може відстежувати динаміку змін у змісті статей і вносити свої правки, якщо він із цими змінами не згоден). Другий – це наявність сторінок для обговорень кожної статті та рекомендацій учасникам щодо обов'язковості обговорення всіх спірних питань з іншими учасниками перед внесенням змістовних правок в основні тексти статей. Вікіпедія – вільна енциклопедія, тому неможливо примусити учасників використовувати ці два інструменти. Оцінювати Вікіпедію можна по-різному, – незаперечним є лише той факт, що якість змісту цієї енциклопедії критично залежить від кількості учасників проекту та їхнього професійного (інтелектуального) рівня.

Вікіпедія – це не єдиний проект, який створено на базі вікі-технології. Існує багато інших проектів, які, в основному, становлять собою енциклопедії, словники або підручники. Але оскільки сам принцип функціонування подібних проектів був описаний на прикладі Вікіпедії, на інших вікі-проектах зупинятися не будемо.

Розглянемо ще приклади реалізації концепції «колективного інтелекту». Тут, передусім, необхідно згадати блог-культуру. Блоги (blog, від англ. web log – мережевий журнал) – це веб-проекти, які містять персональні онлайн-журнали користувачів Інтернету або спільнот користувачів. Кожен власник блогу несе персональну відповідальність за інформаційне наповнення свого блогу. Блог-культура прийшла на зміну персональним веб-сайтам користувачів Інтернету [16], сьогодні блоги займають одне з провідних місць в інформаційному забезпеченні користувачів Інтернету. Будь-який користувач Інтернету може створити власний блог та/або вибрати певну кількість блогів інших користувачів і утворити свій власний канал новин. Оскільки інформаційний зміст у блогах утворюється власниками цих блогів і ніким не може цензуруватися, користувачі Інтернету отримують інформаційний зміст безпосередньо з першоджерел, яким вони довіряють. Кіль-

кість блогів, які існують у мережі сьогодні, підрахувати неможливо, вона вимірюється мільярдами і є дуже розпорошеною. Блоги є різними як за формою, так і за змістом. За типом змісту блоги розподіляються на текстові, фотоблоги, музичні блоги, відеоблоги (влоги) та подкасти (блоги звукових файлів, онлайн-радіожурналістика). За типом обладнання блоги можна розподілити на звичайні блоги та блоги для мобільних пристроїв (моблоги). Розподіл блогів за тематикою дуже широкий: певна їх частина є особистими журналами користувачів Інтернету і не має чіткої тематики, також існують спеціалізовані політичні, наукові, освітні блоги, проекти розважальної спрямованості, спеціалізовані блоги новин, бізнес-блоги, мистецькі блоги тощо. За ознакою авторства вони можуть бути особистими або колективними, тобто інформаційний зміст у блог може додаватися одним користувачем або певною групою користувачів, об'єднаних у формальне або неформальне товариство (наприклад подкаст журналу Science або блог мешканців міста Києва). Блог може розміщуватися в окремому домені (наприклад блог американського бібліотекознавця Джона Блайберга), на сайті певної організації, до якої має відношення власник блогу (наприклад подкаст канцлера Німеччини Ангели Меркель, розміщений на сайті Бундесканцелярії) або на спеціалізованій блог-платформі (Blogger, Livejournal.com, Flickr, YouTube, Yahoo Podcasts тощо). Кожен блог становить собою канал, із якого користувачі Інтернету можуть отримувати інформацію, яка їх цікавить. У більшості випадків користувачам надається можливість коментувати, категоризувати або іншим способом оцінювати отриману інформацію. Користувач Інтернету може вибрати для себе ту сукупність блогів, яка найкращим чином відповідатиме його інформаційним потребам. Ключовою тут є технологія RSS. У принципі, зібрати цікаві йому блоги користувач може і без технології RSS, але при цьому він не зможе поєднувати у єдиному каналі блоги з різних блог-платформ. Технологія RSS дозволяє збирати в єдиному каналі (RSS-потоці) незалежні одне від одного інформаційні джерела. Простіше кажучи, технологія RSS – це технологія інформування користувача про зміни у змісті різних веб-джерел. Таким чином, сформувавши канал RSS, користувач отримує нескінченний потік оперативної інформації з усіх тем, які його цікавлять: потік політичних, еко-

номічних, мистецьких новин, вибірку з матеріалів розважального характеру, новин певної галузі науки, оглядів цін на потрібні йому товари, новин особистого життя його друзів та родичів і таке інше. Причому користувач сам визначає для себе постачальників інформаційного змісту. Тут потрібно пояснити, чому феномен блог-культури було згадано саме в контексті розгляду концепції «колективного інтелекту». За короткий період часу користувач отримує тисячі різнорідних інформаційних пакетів, сотні різних, часто протилежних, точок зору щодо певних предметів або подій. За цих умов виникає «колективний інтелект», тобто різнорідні інформаційні джерела сприймаються більш комплексно і містять увесь спектр думок щодо того чи іншого предмета. У блогах часто порушуються дуже важливі для суспільства теми, в їх обговоренні одночасно задіяні тисячі користувачів, причому авторитетні особистості беруть у цих обговореннях участь на тих самих правах, що й пересічні користувачі.

Ще одним, дуже важливим феноменом, який обов'язково слід згадати в контексті розгляду концепції «колективного інтелекту», є поняття фолксономії, але детально на цьому зупинимося далі, при розгляді концепції «семантичних тенет». Зазначимо лише, що філософія «Веб 2.0» передбачає спільну категоризацію даних користувачами Інтернету, тобто віднесення інформаційних пакетів до тих чи інших категорій відбувається на основі співпраці кінцевих користувачів інформації, за допомогою «колективного інтелекту».

Прогресивні підходи до динамічної генерації веб-змісту. Наразі йдеться про цілі стеки прогресивних веб-технологій, стандартів, методик тощо. Є один загальний принцип, спільний для різних технологій, пов'язаних із динамічним змістом. Цей принцип полягає в тому, що на сервері зберігаються не сторінки веб-сайту, а база даних, із якої беруться дані, необхідні для динамічної генерації веб-сторінок для кожного користувача. Цей принцип є вкрай важливим, коли йдеться про великі за обсягом проекти. Оскільки, навіть якщо розробникам вистачить часу, щоб написати HTML-код для кожної сторінки свого проекту, а на сервері вистачить місця, щоб все це зберегти, проект обов'язково буде містити масу помилок, «мертвих посилань» тощо. Динамічна генерація веб-змісту передбачає, що оновлюючи свій веб-сайт новим змістом, розробники лише додають

необхідні дані у бази даних, а генерація HTML-коду на основі цих даних відбувається автоматично під час сеансів доступу користувачів до сайту. Бібліотекарі дуже добре знайомі з цією схемою: так функціонують електронні каталоги бібліотек на їхніх веб-сайтах. Так само функціонують й інші пошукові системи в Інтернеті. Говорячи про динамічну генерацію веб-змісту, ми говоримо про розповсюдження цієї технології на весь веб-зміст.

Коли йдеться про «Веб 2.0», передусім згадують методику AJAX, яка сама по собі є не веб-технологією, а новим підходом у використанні двох прогресивних технологій створення веб-сайтів. AJAX (Asynchronous JavaScript and XML) – це методика створення інтерактивного веб-змісту за допомогою використання технологій JavaScript та XML, методика часткового перезавантаження веб-сторінок у відповідь на кожну дію користувача. Щоб стало зрозуміліше, порівняємо три моделі: взаємодія на сайті зі статичними веб-сторінками, класична схема динамічної генерації контенту та динамічна генерація контенту за допомогою методики AJAX. У першому випадку взаємодія буде такою. Коли користувач натискає на посилання, браузер формує та відправляє запит серверу. У відповідь на цей запит сервер відправляє браузеру веб-сторінку, в результаті веб-сторінка у браузері перезавантажується. У класичній схемі динамічної генерації контенту взаємодія буде дещо складнішою. У відповідь на дію користувача (наприклад натискання на посилання) браузер формує запит та відправляє його серверу. У відповідь на цей запит сервер формує нову веб-сторінку та відправляє її браузеру, в результаті веб-сторінка у браузері перезавантажується. У моделі AJAX взаємодія зовсім інша. У відповідь на дію користувача скрипт JavaScript визначає, яка інформація потрібна для оновлення сторінки, браузер формує запит та відправляє його серверу, а сервер повертає ту частину сторінки, на яку прийшов запит (у вигляді даних або HTML-коду), скрипт JavaScript вносить необхідні зміни в інтерфейс, і сторінка оновлюється (без повного перезавантаження). Для кінцевого користувача головним є те, що за допомогою методики AJAX дані на сторінках сайту оновлюються без перезавантаження цих сторінок, «на льоту». Звісно, тут йдеться про веб-сайти з великою функціональністю, оскільки методика AJAX потрібна лише тоді, коли наявна інтерактивна взаємодія з користувачем. AJAX дозволяє оперативно оновлювати дані, з якими одночасно

працює велика кількість користувачів, оптимізувати навігацію по сайту, уможливує динамічну зміну інтерфейсу сторінки користувачем або динамічне перетягування елементів сторінки з одного місця на інше. Варіантів використання цієї методики безліч.

Сьогодні методика AJAX використовується в усіх провідних продуктах, які декларують себе як проекти «Веб 2.0». Одним із перших таких проектів був поштовий сервіс Gmail. На цьому сервісі основні елементи сторінки не перезавантажуються протягом усього сеансу роботи з поштою, тобто елементи сторінки оновлюються незалежно один від одного: наприклад, користувач може отримувати повідомлення про надходження нової пошти під час читання або написання листа. Більше того, на сайті Gmail всі сервісні повідомлення (наприклад запит на підтвердження певної дії) з'являються не у вигляді спливаючих вікон, а у вигляді елементів основного вікна Gmail, що дозволяє уникнути можливих помилок, якщо браузер користувача налаштований на блокування спливаючих вікон (блокування реклами).

Зорієнтований на користувача дизайн (User-centered design (UCD)). Філософія «Веб 2.0» повністю будується навколо кінцевого користувача, його потреб і прагнень. За цих умов принципове значення має дизайн проектів. І йдеться не про щось абстрактне, а про відповідність веб-проектів стандарту ISO 13407:1999 «Людиноцентричні процеси проектування інтерактивних систем». В Європі стандарт ухвалено державами-членами Європейського комітету по стандартизації (CEN)³. Що стосується Росії та країн СНД, то до цього часу державних та міждержавних стандартів на основі ISO 13407 ухвалено не було. Питаннями української адаптації стандарту ISO 13407 займається Науково-дослідний інститут дизайну Національного авіаційного університету України (НДІ дизайну), який є робочим органом Ради з дизайну при Кабінеті Міністрів України. У рамках виконання Концепції розвитку національного дизайну до 2010 р. [4] при НДІ дизайну створено Технічний комітет зі стандартизації «Дизайн та ергономіка» (ТК 121). Адаптація стандарту ISO 13407:1999 закладалася в плани НДІ дизайну на

³ 30 членів: Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чеська республіка, Швеція та Швейцарія.

2006 р. (термін закінчення завдання – грудень 2006 р.), але наразі державний стандарт України на базі ISO 13407 ще не ухвалено.

У вільному доступі не було знайдено тексту стандарту ISO 13407:1999 або національних стандартів на його базі, тому основні положення цього стандарту будуть наведені згідно з джерелами [10] та [13]. Стандарт ISO 13407 визначає зорієнтований на користувача дизайн (HCD) як такий, що характеризується активним залученням користувача до розробки програмної системи для досягнення прозорого розуміння користувацьких вимог та відповідного розподілу функцій між користувачами та технологіями, а також інтерактивним підходом та мультидисциплінарністю залучених до розробки спеціалістів. Під останнім мається на увазі залучення до процесу розробки проекту різних категорій фахівців: керівників, спеціалістів зі зручності, кінцевих користувачів, програмістів, різних категорій дизайнерів, сервісних спеціалістів, консультантів, інструкторів тощо. При цьому важливо, щоб у розробці брали участь як технічні фахівці, так і ті, які лише побіжно знайомі з комп'ютерними технологіями.

Стандарт ISO 13407 визначає п'ять процесів технологічного циклу розробки програмного продукту. Будову цього технологічного циклу проілюстровано (сх. 1).

Коротко охарактеризуємо кожен із цих п'яти процесів. У концепції HCD робота над розробкою дизайну проекту починається з процесу планування. Планування охоплює групову роботу всього штату, який залучається до розробки дизайну, обговорення ним основних підходів до створення майбутнього продукту та узгодження єдиного бачення щодо мети, завдань та технічних особливостей майбутнього проекту. Оскільки будь-який продукт може застосовуватися лише у певному контексті (тобто певними людьми, за певних умов, з певною метою), дуже важливим є процес визначення контексту щодо використання майбутнього проекту. Для масштабних проектів необхідно проведення досліджень із метою вивчення контингенту користувачів, очікувань різних категорій користувачів, технічних засобів та каналів зв'язку, з якими працюють користувачі, тощо. На основі багатовекторного аналізу формується контекст використання проекту, визначаються конкретні цілі та завдання, технічні особливості впровадження та підтримки проекту. Ключовим при розробці проекту є визначення потреб користувача та

організації з урахуванням контексту використання проекту. Багатоаспектний аналіз містить: якість користувацького інтерфейсу, якісні та кількісні характеристики завдань, які ставить користувач (у тому числі аналіз завдань різних категорій користувачів), функціональність системи (особливо в контексті прозорості проекту для користувачів), взаємозв'язок різних категорій користувачів, очікувана потужність системи з урахуванням експлуатаційних та фінансових умов. Далі йде процес виконання дизайнерських рішень на відповідному професійному та художньому рівні. При цьому повинні використовуватися стандарти, приклади оформлення інших подібних систем, ескізи, моделі тощо. Тут дуже важлива тісна співпраця з користувачами для оцінки ними різних варіантів готових до впровадження дизайнерських рішень. Є також методика незалежного виконання дизайну проекту кількома різними групами розробників. Процес оцінки відповідності прийнятих дизайнерських рішень потребам користувачів та організації охоплює принаймні два елементи: проміжний – забезпечення зворотного зв'язку з користувачами, що має на меті отримання інформації, яка може бути використана для покращання проекту; підсумковий – визначення ступеня задоволеності потреб користувачів та потреб організації. Оскільки технологія HCD має форму циклу, процес оцінки надає дані для процесу визначення контексту використання, і цикл починається знову. При цьому контекст оцінки дозволяє чіткіше сформулювати контекст використання проекту.

Потрібно розуміти, що стандарт ISO 13407 був ухвалений у 1999 році, коли багатьох технологій, течій, методик та технічних підходів ще не було. За роки, що минули з часу ухвалення цього стандарту, було запропоновано цілий ряд методів, за допомогою яких можна досягти рівня зосередженості на користувачеві, який вимагається стандартом ISO 13407. Сьогодні, поруч із традиційними методами залучення користувачів до процесу розробки дизайну, популярним є також і впровадження зворотнього зв'язку з користувачами на основі методики AJAX із використанням принципу «колективного розуму». У контексті «Веб 2.0» ми, в основному, говоримо саме про такий підхід. Йдеться про застосування інструментарію, який уможливило зміну дизайнерських рішень проекту кінцевими користувачами. У моделі AJAX-взаємодії, яку було описано вище, передбачено створення «інтерфейсу, що налашто-

Схема 1. Цикл людино-центричної розробки (відповідно до ISO 13407)

ується». Тобто можна дозволити користувачам змінювати інтерфейс проекту (окремих елементів окремих сторінок) відповідно до їхніх потреб та уподобань. Так, можна дозволити користувачеві перетягувати меню, форми та кнопки з однієї частини вікна в іншу, змінювати гаму кольорів елементів інтерфейсу, пропорції між розмірами шрифтів різних текстових елементів, видалення зайвих для користувача пунктів меню або створення нових пунктів для зручнішого доступу до розділів проекту, які його цікавлять найбільше. У цьому разі дані щодо уподобань користувача будуть збережені в його особистому профілі на сайті для використання протягом усіх його наступних сеансів доступу до проекту. Використання цієї методики дозволяє розробникам проекту отримати велику кількість статистичної інформації щодо того, як користувачі (різні групи користувачів) змінювали дизайнерські рішення проекту для себе. Базовий інтерфейс системи може в автоматизованому режимі змінюватися відповідно до уподобань більшості користувачів, або розробники можуть самостійно аналізувати отримані дані та коригувати дизайн проекту.

Для прикладу наведемо ще один продукт компанії Google – визнаного лідера у сфері впровадження «Веб 2.0»-рішень. Проект iGoogle дозволяє персоналізувати ту сторінку, яка з'являється при введенні адреси пошукового сервера Google ([http://www.](http://www.google.com/)

[google.com/](http://www.google.com/)) та налаштувати власну «домашню сторінку», яка буде містити всі найнеобхідніші сервіси та посилання. На вибір пропонуються 7 кольорових схем оформлення сторінки, декілька варіантів логотипу Google та 72 віджети (елементи інтерфейсу): поштова скринька Gmail, декілька десятків основних служб новин, декілька джерел отримання прогнозу погоди, онлайнвий планувальник справ, які потрібно виконати, віджет закладок для вибраних користувачем веб-сайтів, декілька простих онлайн-ігор тощо. Користувач може обирати необхідні йому елементи у будь-якому їх поєднанні, незмінним є лише те, що сторінка обов'язково повинна містити форму Google для пошуку інформації. Створення домашніх сторінок, які налаштовуються, сьогодні дуже популярне. Усі найвідоміші портали (в тому числі й українські) пропонують сьогодні користувачам цю функцію.

Вільний зміст (Free Content). Дуже важливим для філософії «Веб 2.0» є поняття вільного (безкоштовного) змісту. Найсміливіші у висловлюваннях дослідники взагалі пропонують тезу, що у сучасному веб-просторі популярність веб-проекту визначається тією кількістю безкоштовного змісту (і безкоштовної функціональності), яку на ньому можна отримати.

Вільний зміст – це інформація, доступна на безкоштовній основі. Але потрібно відзначити, що в різних випадках мається на увазі різна ступінь «вільності» інформації, оскільки навіть у межах концепції вільного змісту поняття авторського права ніхто не скасовував. Передусім, потрібно звернути увагу, що існують два поняття – вільний зміст (Free Content) та відкритий зміст (Open Content). Ідея вільного змісту бере витоки з руху за безкоштовне програмне забезпечення, який був започатковано, щоб протистояти Microsoft та іншим світовим монополіям. Деякі комерційні компанії та приватні особи, яким були близькі ідеї цього руху, почали пропонувати вільне програмне забезпечення (Free Software), тобто програми, які для власних потреб можна безкоштовно скачати в Інтернеті. Таких програм дуже багато і сьогодні. Але, звісно, подібні продукти не можуть скласти гідну конкуренцію комерційним продуктам, у розробку кожного з яких вкладаються мільярди доларів. Реальну конкуренцію комерційним продуктам змогли скласти програмні продукти з відкритим вихідним кодом (Open Source Software). Під такими продуктами маються на увазі програми, які безкоштовно

можна скачати з Інтернету у вигляді програмних кодів. Тобто будь-який програміст може скачати таку програму, змінити її, виправити помилки, оптимізувати або надати їй нової функціональності. Таким чином, програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом постійно вдосконалюється тисячами програмістів по всьому світу, яким близькі ідеї вільного програмного забезпечення. Коли ідеї руху за безкоштовне програмне забезпечення почали поширюватися на весь інформаційний зміст, почалася плутанина щодо того, яка ідея мається на увазі – ідея відкритості інформаційного змісту або ідея вільного доступу до нього.

У будь-якому разі ключовим тут є не термін, який застосовується, а ліцензія, яка регулює права автора документа та кінцевого користувача інформації. Найбільшу ступінь «вільності» інформаційного змісту має інформаційний зміст, що відноситься до суспільного надбання (Public Domain). Це той інформаційний зміст, який належить суспільству в цілому, а не окремим носіям авторського права. При цьому за автором твору залишаються лише особисті немайнові права на твір. Згідно з нормами більшості країн світу (в тому числі і норм України [3]) термін дії авторського права на інформаційний зміст становить 70 років після смерті автора (останнього з авторів) або протягом 70 років після видання документа, після чого документ вважається суспільним надбанням. Крім того, автор із власної ініціативи може задекларувати свій твір як такий, що належить до суспільного надбання ще до закінчення терміну дії авторського права (тобто автор може відмовитися від авторських прав на створений ним інформаційний зміст). Крім того, суспільним надбанням автоматично вважається інформаційний зміст нетворчого характеру (формули, факти чи дані, інформація з алфавітних довідників тощо). Для позначення інформаційного змісту, що відноситься до суспільного надбання, прийнято використовувати латинську літеру С у перекресленому колі (перекреслений знак ©) або латинські літери PD, вписані у коло чи прямокутник. Об'єкти суспільного надбання можуть вільно розповсюджуватися, використовуватися, модифікуватися та перевидаватися будь-ким із будь-якою метою, що не суперечить законодавству. Потрібно зазначити, що не весь інформаційний зміст, який ми відносимо до «вільного змісту», є суспільним надбанням. Інколи автори прагнуть залишити за собою деякий обсяг прав, але в цілому зробити свій

твір об'єктом «вільного змісту». У цьому випадку автори захищають свої твори не всіма нормами законодавства про авторські права, а ліцензіями, у яких визначаються обсяги прав на зміст, які будуть мати користувачі та автор. Ліцензії на «вільний зміст» поділяються на два основні типи – copyleft та non-copyleft. Copyleft-ліцензія означає, що документ може бути модифікований, і модифікація може бути опублікована, але лише за умови, що модифікація буде такою ж відкритою, як і оригінал документа. Тобто, не можна, наприклад, переписати декілька речень у статті з copyleft-ліцензією і запропонувати свій продукт читачам на платній основі – це буде порушенням ліцензії, оскільки автор оригіналу статті бажав, щоб його інформаційний продукт та всі його модифікації були доступні всім бажаючим на безкоштовній основі. Відповідно, non-copyleft-ліцензія не обмежує користувача щодо збереження умов ліцензії на оригінал документа. Документ із non-copyleft-ліцензією може бути модифікований і розповсюджений із будь-якою ліцензією, навіть менш відкритою, ніж ліцензія на оригінал. Існує дуже багато ліцензій кожного з цих типів. Для наукових видань іноді використовується Design Science License (DSL), яка є copyleft-ліцензією. Вона дозволяє публікацію будь-яких модифікацій першоджерела зі збереженням умов ліцензії DSL, а також встановлює два додаткові обмеження: модифікація повинна мати іншу назву, ніж оригінал, щоб відрізнитися від оригіналу, крім того вона повинна містити відомості про першоджерело та відомості про те, які саме частини першоджерела були модифіковані.

Доволі популярним є використання для наукових та художніх творів ліцензій громадської фундації Creative Commons. Пропонується декілька стандартних ліцензій Creative Commons (CC), крім того фундацією створено онлайн-конструктор ліцензій, доступний на сайті фундації всім бажаючим. За допомогою цього конструктора автори можуть самі створювати ліцензії для своїх продуктів. При цьому автор, обираючи необхідні пункти зі списку, сам визначає той обсяг прав, який він хоче надати кінцевим користувачам або залишити за собою, а документ із текстом ліцензії автоматично створюється системою. У 2006 р. компанія Microsoft випустила спеціальний модуль (plug-in) для продуктів Microsoft Office, який дозволяє користувачам створювати ліцензії CC та додавати їх до своїх документів (текстів, таблиць або презентацій) безпосередньо

у програмах, у яких вони створюються. Та легкість, з якою автори можуть створювати ліцензії для своїх творів, зробила ліцензії CC дуже популярними. На жаль, для українців поки неможливо додати до своїх документів ліцензії CC. Ліцензії повинні оформлюватись згідно з юридичними нормами країни, в якій мешкає автор. Creative Commons пропонує на вибір 38 країн, але України (до речі, і Росії) в цьому списку немає.

Типи ліцензій були так детально розглянуті, щоб не виникало хибного враження про те, що концепція «Веб 2.0» декларує тотальну свободу в отриманні, використанні та розповсюдженні інформаційного змісту. Є певна тенденція щодо збільшення обсягів «вільного змісту». Так, у 2002 р. журналом «NewScientist» була видана перша експериментальна стаття, захищена ліцензією DSL, а у 2006 р. у Швеції була опублікована перша дисертація, захищена ліцензією CC. Але в цілому поки навіть ті автори, які декларують свою повну підтримку філософії «Веб 2.0», усі авторські права на інформаційний зміст залишають за собою.

Розглянемо приклади представлення безкоштовного інформаційного змісту з різними видами ліцензій. Інформаційний зміст Вікіпедії, вже згаданої вище, захищається GNU Free Documentation License, яка є copyleft-ліцензією. Зміст цієї енциклопедії може використовуватися та розповсюджуватися в оригінальному або модифікованому вигляді з некомерційною метою. Цією ж ліцензією захищається більшість документації на програмні продукти з відкритим вихідним кодом та деякі інтернет-публікації (наприклад матеріали української служби громадянської журналістики «Майдан»). Бібліотека Національного конгресу Чілі публікує всі свої електронні видання з copyleft-ліцензією Creative Commons (CC BY-NC-SA Chile License). У рамках цієї ліцензії інформаційний зміст може вільно використовуватися та розповсюджуватися з некомерційною метою. Модифікація та подальша публікація змісту можлива лише за умов збереження copyleft-ліцензії та посилання на оригінал. З іншими схожими ліцензіями CC публікуються матеріали Public Library of Science, служби Nature Precedings, журналу «Blast Magazine», двох веб-сайтів Університету Організації об'єднаних націй (UNU) (<http://www.mediastudio.unu.edu/> та <http://www.onlinelearning.unu.edu/>) тощо. Ліцензією DSL захищаються, наприклад, деякі матеріали веб-сайту Світового банку,

матеріали Бібліотеки з електротехніки та електроніки All About Circuits тощо. Інформаційний зміст електронного архіву ibiblio, що є спільним проектом Центру суспільного надбання та Університету Північної Кароліни (США) захищається різними ліцензіями: GNU Free Documentation License, GNU General Public License, різними варіантами ліцензій CC, DSL тощо.

Є інший різновид проектів, які надають безкоштовний доступ до інформаційного змісту. Це, зокрема, такі проекти, як DOAJ, Open J-Gate тощо. Названі проекти надають можливості безкоштовного доступу до інформаційного змісту, але всі авторські права на цей зміст залишаються у їхніх законних власників.

Фолксономія. Розгляд цієї концепції почнемо з твердження провідного аналітика компанії Comnews Research Н. Аристової: «Багато з проектів «Веб 2.0» об'єднує те, що вони з великим ентузіазмом збирають інформацію про своїх користувачів – смаки, інтереси, переваги, а люди з радістю її віддають. Якщо зуміти її зібрати та вірно проаналізувати, ця інформація буде просто безцінною» [5].

Ключовим для філософії «Веб 2.0» є підхід до категоризації документів не за допомогою ключових слів (keywords), а за допомогою тегів (tags). Тег (мітка) – це слово або словосполучення, яке характеризує документ за формою, змістом, режимом доступу до нього, суб'єктивною оцінкою тощо. Відмінність тегів від ключових слів у тому, що ключові слова завжди визначають ключові поняття змісту документа, а теги не обов'язково описують зміст документа, вони визначають ті поняття, які будуть важливі для полегшення можливостей пошуку документа серед множини інших. Теги можуть бути, в тому числі, і ключовими словами. І ключові слова, і теги – це метайнформація документа. Але в контексті веб-ресурсів практика категоризації документів за допомогою ключових слів виявилася недосконалою. По-перше, ключові слова не несуть достатньої кількості інформації для ефективного пошуку потрібного документа. Так, мільйони документів категоризовані за допомогою одних і тих самих ключових слів, тому виявити, який із цих документів є більш релевантним пошуковому запиту – неможливо. По-друге, категоризація за допомогою ключових слів дискредитувала себе практикою використання їх із метою створення пошукового спаму. Тобто, далеко не завжди ключові слова визначають справжній зміст документів. Йдеться про ключові слова, які не мають

відношення до справжнього змісту документа, але є популярними у пошукових запитах.

Існує два підходи, які визначають, хто може створювати список тегів для документа (автор або кінцевий користувач), часто ці підходи поєднуються. В контексті розгляду «Веб 2.0» підхід, коли список тегів для документа створює його автор, не дуже відрізняється від традиційної категоризації змісту документа за допомогою ключових слів. Нас більше цікавить підхід, коли теги для документа призначаються кінцевими користувачами (user-based tagging). Мова йде про фолксономію. Фолксономія (від англ. folk – народ + таксономія) – це процес організації інформації у категорії шляхом співпраці групи людей.

Наведемо приклад служби Del.icio.us, яка є сервісом соціальних закладок. Будь-який зареєстрований користувач системи отримує можливість зберігати на сервері Del.icio.us власні закладки на веб-сторінки, якими він часто користується. Це онлайнвий аналог списку «Вибране» веб-браузера. При цьому користувач категоризує свої закладки за допомогою тегів, створюючи таким чином свій власний довідник веб-сторінок. Одна закладка може мати багато тегів, а один тег може використовуватися для категоризації багатьох веб-сторінок. Теги можна об'єднувати у групи для додаткової категоризації інформації. База даних із закладками користувачів зберігається не на їхніх локальних машинах, а на сервері Del.icio.us, тому користувачі системи можуть шукати інформацію не лише у своїх профілях, а й у загальній базі Del.icio.us. При цьому результати пошуку ранжуються відповідно до того, скільки користувачів зберегли у своєму профілі певну веб-сторінку та які теги цієї сторінки вони присвоїли. Сервер Del.icio.us аналізує семантичні зв'язки між тегами, тобто аналізує частоту використання кожного тега у поєднанні з іншими тегами. Таким чином, створюється єдиний тезаурус, встановлюються семантичні зв'язки та організується таксономія «Всесвітнього павутиння».

Візуально структуру знання прийнято відображати у вигляді «хмар тегів» (tag cloud). Така структура відображення становить собою список гіперпосилань, де розмір кожного посилання залежить від важливості поняття (частоти використання, релевантності тощо).

Різні системи використовують теги по-різному. Так, наприклад, система Flickr, крім можливостей позначити фото за допомогою

вербальних тегів, дозволяє також призначати для кожного фото, яке завантажує на сервер користувач, власні географічні теги (тобто асоціювати фото з географічними точками). У блогах та в каналах новин прийнято присвоювати теги кожному запису. Така практика допомагає вирішити одразу два завдання. По-перше, якщо зміст не був категоризований належним чином, ретроспективний пошук потрібного запису є вкрай складним. По-друге, теги, які категоризують зміст інформаційних каналів, дозволяють користувачам відфільтрувати потрібну інформацію відповідно до їхніх потреб.

Поняття «фолксономія» значно ширше поняття «колективне тегування документів». Є й інші, глибші, методи аналізу інформаційного змісту та встановлення семантичних зв'язків. Зупинимось на системах видачі рекомендацій та використання «довгого хвоста». Маються на увазі системи, які на основі аналізу дій користувача подають йому свої висновки щодо доцільності ознайомлення з тим чи іншим інформаційним змістом. При цьому використовуються семантичні зв'язки між різними інформаційними об'єктами. Основний принцип дуже простий і використовується сьогодні майже всіма інтернет-магазинами. Якщо 10 000 користувачів придбали книжку А, а 9 000 із них разом із книжкою А придбали також і книжку Б, то придбання книжки Б варто рекомендувати всім покупцям книжки А. Зрозуміло, це вкрай спрощена модель. На потужних проектах принцип набагато складніший, але основна ідея саме така. Практика показала, що деякі інтернет-магазини мають більшу частину своїх прибутків саме від систем рекомендацій. Але, звісно, системи рекомендацій діють набагато краще, якщо вони працюють із зареєстрованими користувачами, тобто коли роблять свої висновки не на основі разової дії користувача, а на основі систематичного збору відомостей про нього. Так, ще в 2002 р. компанія Sony запропонувала користувачам відеомагнітофон CoCoop CSV-E77 [18], який, за умови підключення до Інтернету, міг аналізувати смаки своїх власників та рекомендувати їм перегляд тих чи інших телепрограм. Інтернет-компанія Netflix, яка займається прокатом DVD-дисків, пропонує зареєстрованим користувачам потужну систему онлайн-рекомендацій кінофільмів.

Але визнаним лідером у сфері онлайн-рекомендацій є соціальна музична платформа Last.Fm. Потужність проекту та точність рекомендацій визначається багатомільйонністю аудиторії

Last.Fm. Отже, принципи, за якими працюють подібні системи, пояснимо на прикладі платформи Last.Fm. Користувачі системи мають можливість створити власний профіль на сервері Last.Fm та скачати спеціальну програму, яка інтегрується з аудіопрогра-вачем. Ця програма кожного разу, коли користувач прослуховує музику, надсилає на сервер Last.Fm метадані з файлів, що прослуховується. Далі користувач може зайти до свого профілю на Last.Fm, подивитися його особисті хіт-паради, поспілкуватися з іншими користувачами і таке інше. Але важливіше інше. Коли кількість прослуханих композицій досягає кількості, придатної для статистичного аналізу, користувачеві відкриваються чисельні сервіси онлайн-рекомендацій Last.Fm. Працює це так. Припустимо, певний користувач більше всього цікавиться музикою Й. С. Баха. Згідно з базою даних Last.Fm абсолютна більшість користувачів, які слухають музику Й. С. Баха, слухають також музику Л. Бетховена та А. Вівальді. Отже, якщо користувач прослухав велику кількість композицій Й. С. Баха, але не слухав музику Л. Бетховена чи А. Вівальді, то йому в першу чергу буде запропоновано ознайомитися з творчістю цих композиторів. У подібній рекомендації, напевно, мало сенсу, і така ситуація навряд чи виникне, оскільки користувач, який цікавиться творчістю Й. С. Баха, напевне, і без рекомендацій Last.Fm добре знає, хто такі Л. Бетховен та А. Вівальді. Але, згідно з тією ж базою даних Last.Fm, близько 21% користувачів, які слухають музику Й. С. Баха, слухають також музику Арама Хачатуряна, причому основним варіантом написання його імені вважається варіант написання вірменською мовою. По-перше, музику А. Хачатуряна слухають у 66 разів менше, ніж музику Й. С. Баха (знов-таки, згідно з даними Last.Fm), отже пересічний меломан цілком може бути взагалі незнайомий із творчістю цього композитора. По-друге, більшість людей у світі, навіть якщо вони знайомі з музикою цього композитора та цікавляться нею, просто не зможуть ввести ім'я «Арам Хачатурян» вірменською мовою та провести пошуковий запит. Отже, така рекомендація буде мати для користувача цінність. Звісно, ми спростили алгоритм видачі рекомендацій для легшого сприйняття. Насправді, аналізується не наявність у профілі користувача певного елемента (стилю, виконавця, альбому, композиції), а сукупність усіх елементів (стилів, виконавців, композицій), а отже рекомендуються елементи, які є

«спорідненими» з кожним з елементів цієї сукупності. Платформа Last.Fm рекомендує користувачам не лише музику, а й «сусідів» (користувачів зі схожими музичними уподобаннями, профілі яких можуть містити багато цінної інформації для користувача), події музичного життя (силами користувачів Last.Fm ведеться база даних концертів та інших музичних подій), статті, пов'язані з близькою користувачу музикою, тощо. Мало того, кожному користувачеві пропонуються декілька радіостанцій, створених спеціально для нього (радіо улюбленої музики, що програє лише ту музику, яка подобається певному користувачеві; радіо рекомендацій, яке програє музику, споріднену з тією, що слухає користувач; радіо «сусідів», що програє ту музику, яку слухають люди з найближчими музичними смаками). Крім того, оскільки Last.Fm – це предусім соціальна мережа, багато функціональності закладено в інструменти комунікації між різними користувачами Last.Fm. Так, рекомендації можуть надаватися не лише автоматизованими агентами Last.Fm, вони можуть приходити також від інших користувачів системи (друзів та знайомих), і зміст цих рекомендацій також аналізується сервером із метою покращання автоматизованих алгоритмів.

Онлайніві спільноти. Ключовою для філософії «Веб 2.0» є теорія соціальних мереж. У сучасній соціології це поняття означає утворену індивідами або організаціями соціальну структуру, кожен елемент якої пов'язаний з іншими елементами одним або кількома видами зв'язків (дружба, родинність, торгівля, місце проживання, професійна належність, соціальний статус, спільність інтересів, ідейна близькість тощо). Теорія соціальних мереж стосується процесів інформаційної взаємодії суспільства в цілому, але в контексті філософії «Веб 2.0» ми розглянемо лише соціальні мережі, які базуються на інтернет-технологіях (онлайніві спільноти). Ми не будемо використовувати для позначення таких спільнот термін «Спільнота 2.0», хоча деякими соціологами цей термін вже був запропонований [12]. Йдеться про спільноти, які складаються з учасників, поєднаних певними зв'язками, коли основним типом взаємодії є інтернет-комунікація. Користувачі Інтернету реєструються в онлайнівих спільнотах (тобто створюють власні профілі), залишають інформацію про себе, і це дозволяє їм брати участь в інформаційному обміні в межах спільноти і отримувати від цього користь. Зрозуміло, що користувач може бути членом багатьох таких спільнот. Загальну кількість користувачів, які

є учасниками онлайн-спільнот, підрахувати неможливо. Потужні соціальні мережі налічують від мільйонів до десятків мільйонів учасників у всьому світі.

У контексті «Веб 2.0» онлайн-співтовариства цікаві з багатьох причин. Розглянемо одну з них – онлайн-співтовариства є потужним джерелом інформації про користувачів Інтернету. Ця інформація може бути проаналізована і використана для аналітичної обробки інформаційних потоків. Тобто дані про постачальника інформації дозволяють визначати контекст інформації, яка від нього надходить (зрозуміло, що учень середньої школи з України, американський академік і домогосподарка з Китаю не назвуть один і той самий об'єкт та не проаналізують його однаково, але інформація з усіх цих джерел є важливою для адекватного розуміння «їх мови», категорій, якими вони мислять). Зрозуміло, що цей єдиний механізм аналітики подається для прикладу, йдеться ж про поняття набагато ширші.

Семантичні тенета (Semantic Web). Концепцію «семантичних тенет» ми розглядаємо останньою. Як синонім до поняття «семантичні тенета» часто використовують термін «Веб 3.0» і саме в цьому бачать майбутнє Інтернету як інформаційного каналу. Це не зовсім «Веб 2.0», хоча філософія побудови інформаційних відносин у семантичних тенетах та «Веб 2.0»-середовищі багато в чому схожа. Багато прикладів реалізації цієї концепції успішно функціонують уже сьогодні. Семантичні тенета – це інтелектуальний Інтернет, «Інтернет, який розуміє людські бажання» [14]. Концепцію «Семантичних тенет» розробив у 2001 р. винахідник «Всесвітнього павутиння», діючий голова Консорціуму з «Всесвітнього павутиння» Тім Бернерс-Лі. Автор концепції дає їй таке визначення: «Семантичні тенета – це не окрема мережа, а розширення наявної мережі, де інформація має чіткий зміст, дозволяючи комп'ютерам та людям досягти кращої співпраці» [7]. Дуже загальне визначення, проте основний зміст цього поняття передано. Йдеться про мережу, інформацію в якій подано так, щоб програмна система змогла провести екстракцію знань та надати користувачеві власні висновки щодо тієї чи іншої його потреби. Це мережа, логіка якої не має мовних, форматних та інших кордонів, зрештою, це мережа людських знань.

Отже, як було зазначено вище, семантичні тенета – це «Інтернет, який розуміє людські бажання» [14]. Тобто йдеться про Інтернет, який слугує не задоволенню інформаційних запитів, а задоволен-

ню інформаційних потреб. Тут простежується один із ключових напрямів розвитку Інтернету: «Веб 1.0» є мережею документів, у середовищі «Веб 2.0» йдеться про елементарну екстракцію знань, тут ми використовуємо термін «мережа інформації», «Веб 3.0» (семантичні тенета) – це вже повноцінна мережа знань. Ресурси «Веб 2.0» не є документами у прийнятому значенні цього терміна. Вони перебувають у процесі постійного перетворення, їх авторство належить суспільству в цілому, а зміст є синдигованим, тобто матеріали публікуються одночасно у кількох місцях. Поки Інтернет був мережею, яка поєднувала документи, йшлося, переважно, про розвиток пошукових систем, здатних ефективно знаходити потрібні користувачам документи і задовольняти їхні інформаційні запити. Але сьогодні вимоги значно вищі. Системи, здатні лише знаходити потрібні документи, вже не влаштовують користувачів. До того ж значна частина інформації не є документованою і динамічно змінюється. Тому завдання сьогодення – створити системи, здатні забезпечити ефективну екстракцію інформації з різномірних документних та недокументних ресурсів.

Коли намагаються просто і доступно пояснити основну ідею Семантичних тенет, завжди як приклад наводять певний ланцюжок автоматизованого задоволення користувацької потреби. Ми розглянемо більш-менш простий ланцюжок задоволення читацької потреби. Отже, припустимо, до системи онлайн-бібліотечного сервісу на сайті бібліотеки звертається користувач із запитом «У мене був важкий день. Я дуже втопився на роботі і хотів би почитати щось цікавеньке». Агент системи повинен, передусім, визначити місце знаходження користувача (простіше всього за IP-адресою), вирахувати, до якої з філій бібліотеки користувач ще встигне прийти до кінця робочого дня, щоб усі подальші бібліотечні пошуки обмежити лише фондами цієї філії. Далі агент повинен самостійно провести дослідження з метою виявлення, що цей конкретний користувач мав на увазі під терміном «щось цікавеньке» (для цього може бути використана як власна база даних бібліотеки, так і бази даних інших систем). В ідеалі, агент повинен також виявити динаміку зміни уподобань читача за останній час. Потім агент повинен визначити додатковий контекст запиту: що цей конкретний користувач хотів би почитати з «цікавенького» в контексті того, що він «втомився на роботі». Цей ланцюжок можна продовжувати. Отже,

на неконкретний, не чітко сформульований запит система повинна дати конкретну відповідь. Йдеться не про щось аж занадто фантастичне. Інструментів для створення подібної системи вистачає вже сьогодні, а точність її роботи визначається, більшою мірою, обсягами баз даних, за допомогою яких буде встановлюватися семантика інформаційних запитів. Оскільки концепція Семантичних тенет лише побічно стосується філософії «Веб 2.0», на механізмах функціонування подібних проєктів зупинятися не будемо.

Були розглянуті не всі принципи «Веб 2.0», але розглянути їх всі в рамках одної статті просто неможливо. Є дуже багато думок про те, що варто віднести до філософії «Веб 2.0», а що не є істотно важливим. Періодичні видання сьогодні виділяють окремі розділи для публікації матеріалів, які стосуються «Веб 2.0» та похідних від неї концепцій (Бібліотека 2.0, Освіта 2.0, Підприємство 2.0, Реклама 2.0 тощо). Отже, стаття не претендує на вичерпність розгляду цієї концепції і має характер огляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вікіпедія* [Електронний ресурс] : свободная энцикл. – Электрон. дан. – Путь доступа: URL: <http://ru.wikipedia.org/>. – Дата доступа: август 2007 г. – Загл. с экрана.
2. *Вікіпедія* [Електронний ресурс] : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Шлях доступу: URL: <http://uk.wikipedia.org/>. – Дата доступу: серпень 2007 р. – Назва з екрана.
3. *Закон України* про авторське право і суміжні права / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – 55 с.
4. *Концепція розвитку* національного дизайну до 2010 р. [Електронний ресурс] / Наук.-дослід. ін-т дизайну. – Електрон. дані. – Засіб доступу: URL: <http://www.ndi-design.org.ua/idea.html/>. – Назва з екрана.
5. *Скрипников, С.* Связанные Сетью 2.0 / Сергей Скрипников // Эксперт [Электронный ресурс] : укр. деловой журн. – Электрон. дан. – 2006. – № 42 (91). – Путь доступа: URL: <http://www.expert.ua/articles/23/0/2832/>. – Загл. с экрана.
6. *Солов'яненко, Д. В.* Стратегія забезпечення онлайн-бібліотечного сервісу / Д. В. Солов'яненко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 113–130.
7. *Berners-Lee, T.* The Semantic Web / Berners-Lee Tim, Hendler James, Lassila Ora // Scientific American. – 2001. – Vol. 284, is. 5. – P. 34.

8. *Casey, M.* LibraryCrunch [Electronic resource] / Michael Casey. – Electronic data. – Access path: URL: <http://www.librarycrunch.com/>. – Title from the screen.
9. *Casey, M. E.* Library 2.0 : service for next-generation library / Casey M. E., Savastinuk L. C. // Library Journal. – Vol. 131, is. 14. – P. 40–42.
10. *Introduction to ISO 13407* // WP3 Deliverable: Multimedia and the User-Centred Design Process [Electronic resource]. – Electronic data. – Access path: URL: <http://www.ucc.ie/hfrg/emmus/methods/iso.html>. – Title from the screen.
11. *Keen, A.* The Cult of the Amateur : how today's Internet is killing our culture / Andrew Keen. – New York : Doubleday/Currency, 2007. – 228 p.
12. *Kroski, E.* Community 2.0 / Ellyssa Kroski // InfoTangle [Electronic resource]. – Electronic data. – 2007. – July 4. – Access Path: URL: <http://infotangle.blogspot.com/2006/04/07/community-20>. – Title from the screen.
13. *Maguire, M.* Methods to support human-centred design / M. Maguire // International Journal of Human Computer Studies. – Vol. 55, is. 4. – P. 587–634.
14. *Markoff, J.* Entrepreneurs See a Web Guided By Common Sense / John Markoff // New York Times. – 11.12.2006. – Vol. 156, is. 53761, section 1. – P. 1–28.
15. *New Wave of Home Television Entertainment!* [Electronic resource] : press Release / Sony Corporation. – Electronic data. – 2002. – September 4. – Access path: URL: http://www.sony.net/SonyInfo/News/Press_Archive/200209/02-0904E/. – Title from the screen.
16. *O'Reilly, T.* What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software [Electronic resource] / Tim O'Reilly. – Electronic data. – 2005. – Oct. 30. – Access path: URL: <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>. – Title from the screen.
17. *Surowiecki, J.* The wisdom of crowds: why the many are smarter than the few and how collective wisdom shapes business, economies, societies, and nations / James Surowiecki. – New York : Doubleday, 2004. – 296 p.
18. *Wikipedia* [Electronic resource] : the Free Encyclopedia. – Electronic data. – Access Path: URL: <http://en.wikipedia.org/>. – Date of Access: August 2007. – Title from the screen.
19. *Wikipédia* [La ressource electronique] : l'encyclopédie libre. – Les donnees electroniques. – Voie de l'accès: URL: <http://fr.wikipedia.org/>. – Date de l'accès: Août 2007.

УДК 025.5:004.738.1

И. Г. Торлин, зам. директора Национальной библиотеки Украины для детей

ВИРТУАЛЬНАЯ СПРАВКА – ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СПРАВОЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ УДАЛЕННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ

У статті розглянуто практичний досвід віддаленого довідково-бібліотечного обслуговування на прикладі Національної бібліотеки України для дітей – одного з перших організаторів віртуальної довідкової служби.

Ключові слова: *Національна бібліотека для дітей, віртуальне і довідкове обслуговування, бібліографічна довідка, запит, каталог.*

В условиях глобальной информатизации общества библиотекам, чтобы не потерять своих читателей, предстоит найти свою нишу. Уже ни для кого не является секретом, что молодое поколение читателей предпочитает получать доступ к деловой, познавательной информации в электронной форме; впрочем, и чтение художественной литературы с экранов электронных устройств с каждым годом находит все больше почитателей. Все чаще в общественном транспорте можно встретить молодых людей, увлеченно читающих с экранов карманных компьютеров, так называемых «наладонников», разнообразные тексты, заимствованные из сети Интернет. Можно с уверенностью предположить, что по мере удешевления этих устройств количество их пользователей будет нарастать в геометрической прогрессии.

Библиотеки не могут соперничать с многочисленными электронными библиотеками в области продуцирования электронной информации; кроме того, необходимость соблюдать закон об авторском праве существенно тормозит процесс оцифровки и предоставления доступа к изданиям.

Глобальная сеть, осознающая свою изначальную аморфность, с каждым днем совершенствуется, пытается каким-то образом структурироваться. Поисковые сервера пытаются повысить релевантность своей информации, но, тем не менее, на наш взгляд, им никогда не выиграть соперничества с человеком, умеющим оценивать качество информации.

Удаленное справочно-библиографическое обслуживание пользователей – одна из ниш, которую может и должна занять современная библиотека в структуре современного информационного сервиса. Коллектив Национальной библиотеки Украины для детей обладает штатом квалифицированных библиографов, умеющих находить, структурировать и оценивать найденную информацию. С каждым годом улучшается наше техническое оснащение (хотя, конечно, хотелось бы лучшего финансирования!); редкая библиотека крупного города сейчас не имеет выхода в глобальную сеть; наконец, за последние полтора десятилетия многие библиотеки сумели создать электронный каталог фонда, что существенно улучшило обслуживание пользователей.

Виртуальное справочное обслуживание – изобретение не наше и не совсем новое: первые опыты такого рода относятся еще к 80-м годам минувшего столетия, когда медицинские и технические библиотеки США стали проводить первые эксперименты с электронной почтой – еще задолго до того, как Интернет стал восприниматься как средство массовой информации. Немного позже предоставление такого рода справок получило развитие в университетских и публичных, а затем в специальных библиотеках. Вопрос истории развития виртуального справочного обслуживания достаточно подробно изложен в книге «Поручи поиск человеку», изданной в Москве в 2005 г. [5]. На сегодняшний день практически все продвинутые зарубежные библиотеки имеют на своих сайтах раздел «Спроси у библиотекаря» (название может быть иное, но суть от этого не меняется). ИФЛА разработала «руководящие принципы по цифровым справочно-информационным службам» – желающие могут ознакомиться с ними на сайте Libraru.ru. Среди государств бывшего Советского Союза первенство в виртуальном справочном обслуживании принадлежит России. В 2000 г. ЦБС «Киевская» Москвы впервые организовала подобную службу; в конце 2003 г. служба преобразовалась в корпоративный проект, а со временем – и в международный, в котором сегодня принимают участие 29 библиотек трех стран (в том числе и Украины).

В Украине одной из первых организовала виртуальное справочное обслуживание Национальная библиотека Украины для детей (на тот момент еще носившая название Государственная). Весной

2003 г. мы впервые разместили на сайте информацию о том, что готовы отвечать на вопросы пользователей. С тех пор справка несколько раз видоизменяла свои сервисы, в итоге преобразовавшись в корпоративный проект, объединивший на сегодняшний день 10 публичных библиотек страны (6 библиотек для детей и 4 библиотеки для взрослых). В 2006 г., анализируя состояние виртуального справочного обслуживания страны, мы выявили 32 библиотеки, которые в той или иной мере оказывают виртуальные справочные услуги; в 2007 г. их количество возросло. Однако, на наш взгляд, усилия расходуются нерационально. Во всем библиотечном мире идет тенденция к кооперированию – по сведениям на 2005 г. в мире насчитывалось более 80 корпоративных справочных служб.

Мы намеренно определили «Виртуальную библиографическую справку» как «Объединенную справочную службу библиотек Украины», намереваясь привлечь к совместной работе библиотеки разных систем и ведомств. До сего дня на вопросы пользователей отвечали исключительно библиографы публичных библиотек страны. Свое согласие на участие в проекте дала и Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского. До сего дня библиографам виртуальной справки приходилось отвечать на порой весьма непростые запросы из разных областей знания. База данных выполненных справок содержит почти 11 тыс. запросов. Из них к разделу «Литература» (литературоведение) относится 2 018 запросов, «Экономика» – 1 540, «Педагогика и психология» – 702; «Тексты книг» – 633; «История» – 607; «Государство и право» – 591. Основные пользователи справки – больше половины – студенты; второе место занимают специалисты (то есть взрослые пользователи); на третьем – школьники старших классов. Довольно много вопросов поступает от педагогов по методике преподавания. Поиск ведется по ресурсам сети Интернет, а также по электронным каталогам библиотек-участниц. В случае необходимости производится поиск в онлайн-каталогах крупнейших библиотек мира (Библиотеки Конгресса США, Российской государственной библиотеки, Российской национальной библиотеки, Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и др.), а также информационных центров (Института научной информации по общественным наукам РФ). Пользователям, как правило, предоставляется библиографическая информация в виде

ссылок на интернет-ресурсы и тематических библиографических списков (в зависимости от пожеланий клиентов). Фактографическая информация дается в исключительных случаях и, как правило, с указанием источников.

От одного пользователя принимается лишь один запрос в течение дня, содержащий один вопрос (в противном случае выполняется один вопрос на выбор библиографа). Мы отказались от предварительной регистрации клиентов справки с обязательным логином и паролем – считаем, что это бессмысленно и непродуктивно: как правило, пользователю нужна информация «на вчера», и он не будет ожидать получения логина и пароля от администрации справки. Кроме того, информацию, предоставляемую пользователями, мы все равно проверить не в состоянии, а открыть несколько почтовых ящиков пользователю не составляет труда. Чтобы отсеять потенциальных нарушителей, в программном обеспечении виртуальной справки реализована возможность анализа поступающих запросов по IP-адресам, а также запрета принятия повторного запроса с одного IP-адреса в течение определенного времени. Можно выставить по умолчанию любой промежуток времени, но в данный момент, учитывая, что многие пользователи отправляют запросы из библиотек, учебных заведений и т. д., мы установили временной промежуток в 60 минут. Случаются, конечно, особо активные клиенты, которые повторяют свои попытки и через час, и через два, но тут уже дело библиографа отследить эти нарушения. За неоднократные нарушения условий нашей справки мы оставили за собой право штрафных санкций – от ограничения количества вопросов в течение недели до запрета присылки запросов на определенный срок. Для этого предусмотрена отдельная функция программы, блокирующая запросы с определенных адресов (кстати, там же прописываются адреса любителей бесплатной рекламы, которые время от времени пытаются на страницах справки провести скрытую рекламу своих товаров и услуг). Следует добавить, что во избежание подобных случаев, а также обычного хулиганства мы не публикуем на страницах справки запросы пользователей автоматически по мере их поступления: клиент получает информацию о том, что его запрос принят, и ответ последует в оговоренный срок.

Ответы на вопросы, заданные до 16.30, мы стараемся выполнить в тот же день; запросы, поступившие в выходные и праздничные

дни – в первый рабочий день. Лимит запросов, который можно задать в течение дня, зависит от количества библиотек-участников проекта. По договоренности, давая согласие на участие в совместном проекте, библиотека обязуется выполнять 2 запроса в день; соответственно, в понедельник всем приходится выполнять больше запросов, так как мы принимаем вопросы и в выходные дни. Правда, в последнее время лимит запросов на субботу и воскресенье мы уменьшили, поскольку в проекте принимают участие библиотеки, чей выходной день приходится на понедельник. Пользователи, не успевшие задать вопрос в пределах лимита дозволенных запросов, имеют возможность произвести поиск в базе данных выполненных запросов. Поиск можно вести по тематическому разделу, тексту вопроса, тексту ответа (а также одновременно в вопросе и ответе), номеру вопроса, имени автора запроса, городу. Можно ограничивать параметры запроса также выбором тематического раздела. Судя по тому, что в течение суток пользователи производят сотни поисков в базе данных, а также выводят на печать найденную информацию (в среднем от 200 до 300 распечаток в сутки), содержание нашей работы оценивается весьма высоко. Ограничение количества запросов в течение дня не только дало возможность разгрузить библиографов, но и поневоле заставило пользователей овладеть навыками элементарного поиска (что является отнюдь не второстепенной задачей в нашей работе). До ограничения количества запросов все наши просьбы о том, что «прежде чем задать вопрос, поинтересуйтесь, нет ли уже готового ответа в «Архиве выполненных справок», не срабатывали. После ограничения мы отметили резкое увеличение количества осуществленных поисков как в базе данных справок, так и в базах данных электронного каталога.

Кроме вышеуказанных, для пользователя существует еще ряд ограничений: мы не даем ответов по электронной почте; не разыскиваем готовые сочинения, рефераты, курсовые, дипломы и т. д.; не выполняем запросы, нарушающие законодательство или могущие нанести вред здоровью людей. Мы выполняем запросы пользователей независимо от страны проживания. Так, за время существования справки мы получали запросы из Канады, Франции, Германии, США, Болгарии, Израиля, Литвы, Чехии, Польши, России, Беларуси и других стран. Но в подавляющем большинстве запросы поступают, естественно, из Украины. Причем без преувели-

чения можно сказать, что на условной карте наших пользователей представлена практически вся Украина – от областных городов до сел и поселков.

Наша виртуальная служба реализована на двух языках – украинском и русском, как на уровне интерфейса, так и на уровне языка общения. Язык запроса у нас определяет язык ответа. То есть, если запрос поступил на русском языке, то и ответ соответственно последует на русском, и наоборот. Большинство запросов поступает на украинском языке, что не удивительно.

В заключение хотелось бы пригласить библиографов библиотек всех систем и ведомств присоединиться к проекту для удовлетворения растущих запросов наших читателей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева, Н. Е. Виртуальное справочное обслуживание читателей / Андреева Надежда Евгеньевна // Мир библиографии. – 2006. – № 2. – С. 18–20.
2. Багрова, И. Ю. Виртуальное справочно-информационное обслуживание: (по материалам англоязычной печати 2000–2004 гг.) / Багрова Ирина Юрьевна // Библиотековедение. – 2005. – № 6. – С. 42–49. – Библиогр.: с. 49.
3. Дворецкая, М. А. Информационные технологии – инструмент удовлетворения запросов / М. А. Дворецкая // Библиография. – 2007. – № 5. – С. 62–64.
4. Нещерет, М. Ю. Виртуальное справочно-библиографическое обслуживание / Нещерет Марина Юрьевна // Библиотечное дело – 21 век. – М., 2006. – С. 72–85. – Библиогр.: с. 83–85.
5. *Поручи поиск человеку*: виртуал. справ. службы в соврем. б-ках / И. Б. Михнова, А. А. Пурник, А. В. Пурник, М. М. Самохина. – М.: ФАИР-Пресс, 2005. – 304 с.: ил. – (Специальный издательский проект для библиотек).
6. Степанов, В. К. Тенденции развития библиографических сервисов библиотек в эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 3. – С. 13–20.
7. Трачук, Л. Виртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Трачук Людмила // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 8. – С. 16–18. – Библиогр.: С 17.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:004.9

О. С. Непляха, мол. науковий співробітник ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

МЕДІА-ЦЕНТР ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Аналізуються особливості розвитку медіа-центру як складової бібліотеки: його стан, структура й місце у системі інформаційного забезпечення сучасної педагогічної науки, освіти і практики.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, медіатека, медіа-центр, доступ до електронних носіїв, електронна база даних, веб-сайт бібліотеки, інтернет-ресурси.*

Автоматизація – нова сходинка в бібліотечній технології, за наявності якої можна оперативно надавати користувачам інформацію з вітчизняних та світових інформаційних ресурсів. Саме тому в структурі бібліотек мають бути специфічні відділи – медіа-центри, завдання яких полягає в інтегруванні інформації на нетрадиційних носіях, забезпеченні комплексного характеру обслуговування як відвідувачів у бібліотеках, так і віддалених користувачів. У розпорядженні користувачів медіа-центрів повинні бути як інформаційні ресурси на електронних носіях, так і електронний каталог, повнотекстові та бібліографічні бази даних (БД), надання доступу через Інтернет до електронних каталогів інших бібліотек з можливістю електронної доставки документів тощо.

У науковій літературі та практиці використовуються терміни «медіатека» та «медіа-центр». Існує кілька визначень терміна «медіатека». Так, у Німеччині і Франції «медіатекою» називають бібліотеку, яка надає користувачам друковані видання, відеофільми, електронні носії та іншу оперативну інформацію. Прикладом такої бібліотеки є Штутгартська медіатека у Німеччині [3]. У фаховому термінологічному словнику «Библиотечное дело» (1997), виданому Російською державною бібліотекою, під «медіатекою» («медіа» від латинського *media* – множина від *medium* – засіб, посередник) розуміється організація або служба, в обов'язки якої входять збір, зберігання і надання користувачам аудіовізуальних матеріалів [2].

Відомий російський науковець Е. Н. Ястребцева визначає медіатеку як «наочно-інформаційне середовище», що дозволяє працювати з інформацією на будь-якому носії, у вигляді книги, аудіо, відео, комп'ютера та ін., детально розглядаючи можливості медіатек для підготовки, освоєння нового виду роботи з інформацією, а також для самопідготовки і самоосвіти [22]. О. Самохіна, завідувач медіа-центру Російської державної юнацької бібліотеки, описуючи власний досвід створення медіа-центру в бібліотеці, зауважує, що в концепції структури цього підрозділу втілено ідею поєднання читальної зали з комп'ютерним оснащенням і фондом на цифрових носіях [20]. Здійснений нами аналіз терміна «медіатека» дає підстави для його ототожнення із терміном «медіа-центр».

Отже, на нашу думку, медіа-центром є середовище, в якому користувачі можуть комфортно і ефективно працювати з електронними інформаційними ресурсами, здійснювати пошук і обмін інформацією як у рамках локальної мережі бібліотеки, так і діставатися до зовнішніх інформаційних ресурсів за допомогою засобів Інтернету.

Необхідно зазначити, що найбільш активний розвиток медіа-центрів спостерігається в Російській Федерації. Вперше Концепція створення медіа-центрів була розроблена науково-дослідною групою під керівництвом Е. Н. Ястребцевої і затверджена Вченою радою Російської академії освіти (РАО) ще у 1990 р. Розвиток медіа-центрів у бібліотеках Росії підтримується на державному рівні, про що свідчать такі законодавчі акти: Лист Міністерства освіти Російської Федерації «О создании медиа-центров образовательных учреждений» від 04.01.95 № 5/11, Постанова Уряду Російської Федерації від 28 серпня 2001 р. № 630 «О федеральной целевой программе «Развитие единой образовательной информационной среды (2001–2005 годы)». В Україні бурхливий розвиток медіа-центрів відбувається в останнє десятиліття, зокрема, у бібліотеках різних видів і типів, у середніх школах, ліцеях, гімназіях. Найвідоміші в Україні медіа-центри – Державної бібліотеки України для юнацтва та Міської централізованої системи бібліотек для дітей міста Дніпропетровська. З 2001 р. посольство США в Україні розпочало здійснювати програму «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». За означений період 76 бібліотек із різних регіонів України стали переможцями всеукраїнського конкурсу, що

проводився за цією програмою. У результаті реалізації даного проєкту в публічних бібліотеках України працює 92 інтернет-центри, які пропонують читачам не менше п'яти робочих станцій, підключених до Інтернету, консультації та навчання методиці пошуку інформації в Інтернеті.

Розвиток педагогічної науки, реформування і модернізація національної освіти неможливі без упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у практику роботи освітянських бібліотек. Потреба надання нових видів послуг на основі сучасних інформаційних технологій призвела до необхідності створення медіа-центрів у цих бібліотеках, як засобу накопичення і розповсюдження інформаційних і методичних ресурсів. У зв'язку з цим, у 2006 р. в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створено медіа-центр, який знаходиться у її головному приміщенні. Медіа-центр є структурним підрозділом відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Комп'ютерний парк медіа-центру у 2006 р. становив: сім комп'ютерів, один принтер, один сканер. Для роботи користувачів передбачено шість робочих місць та одне робоче місце оператора-медіа-спеціаліста.

Аналіз відповідного досвіду бібліотек держави дав підстави сформулювати, які функції повинен виконувати медіа-центр Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. З огляду на те, що головна мета цього медіа-центру – задоволення фахових потреб користувачів освітянської галузі України шляхом надання доступу до інформаційних ресурсів на електронних носіях та через Інтернет, основними завданнями медіа-центру ДНПБ України визначено такі:

- формування електронних бібліографічних та повнотекстових баз даних із питань психолого-педагогічної науки;
- збереження документів на електронних носіях;
- надання доступу до електронних носіїв та мультимедійної інформації;
- організація та підтримка роботи веб-сайту та порталу Бібліотеки;
- надання користувачам платних і безоплатних послуг;
- забезпечення читачів необхідною інформацією за допомогою баз даних, електронних енциклопедій і т. п.

До електронних інформаційних ресурсів медіа-центру належать: ресурси власної генерації, придбані ресурси, загальнодоступні ресурси Інтернет.

Важливим напрямом діяльності медіа-центру є підтримка електронного каталогу Бібліотеки та надання доступу до нього. Обробка документів, що надходять до Бібліотеки, здійснюється на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) «ІРБІС-32». Електронний каталог відображає всі документи, що надійшли в Бібліотеку, має широкі пошукові можливості, зручний інтерфейс. Користувачі можуть здійснювати пошук по окремих фондах, колекціях, видах видань. У вересні 2007 р. Бібліотекою придбано веб-модуль для «ІРБІС», який надає доступ до електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського через Інтернет. Наявність доступу до електронного каталогу, безумовно, сприяє підвищенню ефективності бібліотечного обслуговування користувачів.

У медіа-центрі зберігаються оптичні диски (36 найменувань), які доступні всім користувачам. Найбільший інтерес становлять створені Бібліотекою повнотекстові бази даних, до яких належать:

- БД дисертацій (64 документи) з психолого-педагогічних питань;
- БД оцифрованих раритетних видань XIX ст. психолого-педагогічної тематики (395 назв).

Доступ до повнотекстових баз даних для користувачів поки що можливий тільки у внутрішній мережі Бібліотеки. На порядку денному стоїть питання надання повнотекстових баз зовнішнім користувачам. Бібліотека також надає доступ до зарубіжних повнотекстових баз даних.

У рамках Угоди про співробітництво між АПН України та Британською Радою 17 вересня 2007 р. на базі медіа-центру було відкрито Ресурсний інформаційно-освітній центр, який є найбільш авторитетним світовим інформаційним ресурсом (Resources on-line). Ресурс он-лайн представлений зібранням найбільших БД, які надають доступ до повнотекстових статей із понад 1 000 британських та міжнародних періодичних видань і газет, можливість читати більше ніж 8 500 книг, включаючи:

– 7 500 електронних книг із питань інноваційних технологій у бізнесі, маркетингу, економіці, медицині, обчислювальній техніці, інженерії, соціології тощо;

– 1 200 Оксфордських книг із філософії, релігії, економіки і фінансів, політології.

Користувачам надається можливість як самостійно вести пошук необхідних їм інформаційних ресурсів у перерахованих вище базах даних (БД), так і за допомогою персоналу медіа-центру. Також у медіа-центрі встановлено БД авторефератів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з різної тематики. Вона оновлюється щорічно і надається Бібліотеці безкоштовно.

У 2003 р. був створений веб-сайт Бібліотеки, головна мета якого – забезпечення доступу користувачів до бібліографічних ресурсів, у першу чергу до електронного каталогу [4]. Завдяки наявності сайту, віртуальні відвідувачі мають змогу отримати науково-методичні та інформаційно-бібліографічні матеріали, які виробляє Бібліотека. Інформація на сайті постійно оновлюється, щотижня здійснюється наповнення сторінок та редакція сайту. Структуру сайту побудовано так, щоб задовольнити інформаційні потреби з психолого-педагогічних питань віртуальних відвідувачів. Сайт ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського містить такі розділи: «Інформація про бібліотеку», «Про В. О. Сухомлинського», «Науково-дослідна діяльність», «Науково-методична діяльність», «Науково-інформаційна діяльність», «Навігатор в Інтернеті». Розділ «Інформація про бібліотеку» знайомить наших користувачів з інформацією про Бібліотеку, про виставки, які проводяться в Бібліотеці та у Філії № 1, про електронний каталог, фонди Бібліотеки та послуги, які вона надає, а також віртуальні бібліографічні довідки. У розділі «Про В. О. Сухомлинського» надано інформацію про біографію, діяльність В. О. Сухомлинського та повнотекстову БД із 83 його статей.

«Науково-дослідна діяльність», «Науково-методична діяльність», «Науково-інформаційна діяльність» – періодичні щомісячні інтернет-видання Бібліотеки, призначенням яких є оперативне інформування освітян. Вони містять інформацію про нові надходження до Бібліотеки, анонси найцікавіших видань із педагогіки та освіти, тематичні рекомендаційні списки для працівників освіти, наукові статті працівників Бібліотеки. «Навігатор в Інтернеті» має такі підрозділи: «Пошукові системи», «Бібліотеки в Інтернет», «Електронні видання з педагогіки, психології та освіти», «Освітнянські сайти в Інтернеті» і пропонує понад 300 цікавих анованих

адрес. Заплановано розробку більш детальної рубрикації підрозділів Навігатора. Його сторінки регулярно оновлюються, а посилання перевіряються на актуальність.

Перспектива розвитку сайту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – створення на його основі веб-порталу, метою якого є:

- репрезентувати освітянській спільноті Бібліотеку як всеукраїнський галузевий та науково-методичний інформаційний центр мережі освітянських бібліотек України;
- довести до користувачів наукову продукцію Бібліотеки, яка виробляється в процесі розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- надати користувачам веб-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського доступ до первинних документів, а також до повнотекстових баз даних, які створює Бібліотека.

З метою інформаційного наповнення порталу спеціалісти медіа-центру будуть працювати над створенням актуальних колекцій повнотекстових документів Бібліотеки та інститутів АПН України на основі GreenStone. Крім того, користувачам надаватимуться електронні копії раритетних та рідкісних видань, які віднесені до Національного надбання України.

Великим попитом у читачів користуються зовнішні інформаційні ресурси. З січня по вересень 2007 р. сайт відвідало 4 402 віртуальних користувача, що перевищує цей показник за такий же період у 2006 р. (3 341 віртуальний користувач). Потреба в Інтернеті помітно зростає під час підготовки до іспитів і заліків. Медіа-центр запровадив такі платні послуги: надання комп'ютера для самостійної роботи, друк на принтері, копіювання електронних документів користувачів на дискету чи CD, комп'ютерний набір, відправлення електронного листа, сканування. За 2007 р. з січня по грудень скористався послугами 1 741 користувач, основна категорія яких – науковці АПН України, НАН, професорсько-викладацький склад профільних навчальних закладів з усієї України, студенти, аспіранти, педагогічні працівники закладів освіти різних рівнів, а також бібліотечні працівники.

Для удосконалення інформаційного забезпечення освітян України на базі медіа-центру заплановано розвивати нові комплекси послуг, такі як:

- віртуальна довідка;

- електронна доставка документів;
- архівація актуальних матеріалів із психолого-педагогічних питань;
- створення на базі медіа-центру конференц-зали, призначеної для колективних переглядів і проведення публічних лекцій.

Отже, медіа-центр ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дозволив розв'язати проблему формування принципово нових за рівнем доступу інформаційних ресурсів, які стануть доступні для всіх читачів. Він відкриває необмежені перспективи для розширення кола своїх користувачів, особливо серед студентів. Медіа-центр сприяє примноженню, зберіганню й використанню різних ресурсів – від текстових до мультимедійних, а також моделюючих програм, що функціонують у різних програмних середовищах; уможливорює адресний пошук і вільний доступ до внутрішніх баз даних та через мережу Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алешин, Л. И.* Аудиовидеотехнические средства в библиотеке : учеб.-практ. пособие / Л. И. Алешин. – М. : ИПО Профиздат, 2003. – 144 с.
2. *Библиотечное дело* : терминологический словарь / [Рос. гос. б-ка]. – 3-е изд. – М. : РГБ, 1997. – 167 с.
3. *Брюнле, З.* Штутгартская медиатека / З. Брюнле // Библиотека. – 1995. – № 5. – С. 66–72.
4. *Букшина, Т. Ф.* Веб-сайт технология як засіб розширення інформаційного потенціалу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Т. Ф. Букшина // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 181–190.
5. *Гаскюэль, Ж.* Пространство для книги: руководство для всех, кто строит, оборудует и обновляет библиотеку / Жаклин Гаскюэль. – М. : Рудомино, 1995. – 303 с.
6. *Гениева, Е.* Вторжение электронных изданий: плюсы и минусы / Е. Гениева // Библиотека. – 1997. – № 8. – С. 14–16.
7. *Грошев, С. В.* Запись компакт-дисков / С. В. Грошев, А. О. Коцюбинский. – М. : Триумф, 2001. – 223 с.
8. *Казаченкова, Л.* Информатизация по-американски / Л. Казаченкова // Библиотека. – 1997. – № 8. – С. 46–52.
9. *Кожевникова, Е. С.* Библиотека и Интернет / Е. С. Кожевникова // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 11. – С. 46–51.
10. *Кустова, Н.* Создаем медиатеку / Н. Кустова, А. Корзина // Библиотека. – 2006. – № 3. – С. 33–35.

11. *Майстрович, Т. В.* Возможности использования оптических компакт-дисков в библиотеках / Т. В. Майстрович // Науч. и техн. б-ки. – 1997. – № 5. – С. 9–14.
12. *Майстрович, Т.* Все определяет воля к победе, или что такое Медиатека / Т. Майстрович // Библиотека. – 1997. – № 10. – С. 32–34.
13. *Марусич, Ж.* Говорящие книги / Ж. Марусич // Библиотека. – 1998. – № 5. – С. 39–40.
14. *Милованова, Л.* Интерактивные компакт-диски / Л. Милованова // Библиотека. – 1992. – № 9/10. – С. 48–51.
15. *Облік користувачів* електронних інформаційних мереж / Держ. б-ка України для юнацтва ; авт.: Т. Нікітінська, Т. Якушко. – К. : [б. в.], 2004. – 28 с.
16. *Пашкова, В.* Роль библиотек в организации дистанционного обучения / В. Пашкова // Библ. планета. – 2003. – № 1. – С. 20–21.
17. *Плахина, Г.* От фонотеки к медиатеке: история прогресса / Г. Плахина // Новая б-ка. – 2004. – № 9. – С. 32–34.
18. *Пранулис, Ю.* Графотека, медиатека и другие чудеса Штутгарта / Ю. Пранулис // Библиотека. – 1997. – № 1. – С. 86–87.
19. *Самохина, О.* Медиатека РГЮБ: первые шаги / О. Самохина // Юношеские б-ки России : информ. вестн. / Рос. гос. юнош. б-ка. – М., 2005. – Вып. 2 (33). – С. 60–61.
20. *Шрайберг, Я. Л.* Библиотеки и университеты в электронно-информационной среде: первые шаги на пути от информационного общества к обществу знаний : ежегод. докл. Конференции «Крым 2005» / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1. – С. 27–42.
21. *Шрайберг, Я. Л.* Библиотеки и электронная информация и меняющееся общество в информационном веке : ежегод. докл. Конференции «Крым», год 2006 / Я. Л. Шрайберг. – Судак ; М. : [б. и.], 2006. – 36 с.
22. *Ястребцева, Е.* «Что же такое медиатека?» / Е. Ястребцева // Медиатека. – 2006. – № 2.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:022.5-027.512

Л. М. Заліток, *ст. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, аспірант Інституту педагогіки АПН України*

ЧИТАЛЬНА ЗАЛА ФОНДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлено роботу читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського в умовах розвитку електронного середовища Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Показана її роль і значення для вивчення та популяризації педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *В. О. Сухомлинський, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, електронне середовище, електронна продукція, педагогічна спадщина, сухомлиністика.*

Педагогічна персоналія сьогодні – один із найпоширеніших напрямів історико-педагогічних досліджень. Звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією, оскільки збагачує й урізноманітнює наші уявлення про історико-педагогічний процес, сприяє його новому прочитанню, а також відкриває нові грані, новий зміст, нові цінності цього процесу як важливі складові наукового дискурсу [4, с. 37].

Особливе місце серед досліджень педагогічних персоналій посідають праці, присвячені вивченню окремих складових педагогічної системи В. О. Сухомлинського. Ідеї педагога стали потужним стимулом для творчих пошуків і досліджень; із кожним роком спадщина Василя Олександровича привертає все більшу увагу наукової і педагогічної спільноти як у нашій країні, так і за кордоном. Осмислення спадщини В. О. Сухомлинського в умовах сьогодення, можливості її творчого використання в навчально-виховному процесі сучасних навчальних закладів України є провідними чинниками у зверненні освітян до доробку великого педагога. У 90-ті роки ХХ ст., за визначенням академіка О. Я. Савченко [3], сформувався напрям в історії педагогіки – «сухомлиністика», який, спираючись на творчий доробок В. О. Сухомлинського, досліджує і поширює його спадщину, підтримує досвід реалізації й розвиток його ідей в

Україні та за її межами. У рамках цього напрямку швидкими темпами зростає кількість публікацій, у яких висвітлено життя і діяльність В. О. Сухомлинського та окремі аспекти його педагогічної системи. Розгортання предметного поля педагогічної науки в цьому аспекті зумовило необхідність їх систематизації.

Тому визначною подією в житті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського стало відкриття у 2003 р. читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського, де розмістилася література, подарована родиною видатного українського педагога. На базі фонду читальної зали освітяни не тільки знайомляться з творами педагога, а й мають можливість досліджувати фундаментальні проблеми розвитку ідей В. О. Сухомлинського в сучасній школі. Метою читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського як наукової лабораторії з вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського є дослідження та популяризація багатогранної спадщини видатного педагога-гуманіста, залучення до його творчості нових послідовників, сприяння підготовці та підвищенню кваліфікації педагогічної громадськості [5].

Особливістю колекції читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського є те, що її тематика розкривається різними видами документів. Відповідно до цього читальна зала комплектується публікаціями з періодичних видань, їх копіями, відео-, фотодокументами, музейними експонатами. Фонд читальної зали налічує близько 4 тис. примірників документів, із них близько 2300 публікацій із періодичних видань, сформованих у 50 тематичних папках; у трьох фотоальбомах зберігаються світлини, які ілюструють основні віхи життя, педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського. Документний фонд читальної зали, перебуваючи у структурі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, дає змогу якнайповніше використовувати творчу спадщину педагога науковцям, дослідникам, учителям-практикам, студентам не тільки України, а й усього світу.

Основними завданнями читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського є:

- збирання, збереження та введення в освітній, науковий і культурний обіг документальної спадщини В. О. Сухомлинського;
- створення інформаційної продукції (баз даних, каталогів карток) на базі документного фонду читальної зали, спрямованої як на розкриття усього комплексу документів Фонду, так і на

створення нових інформаційних ресурсів в українській та світовій сухомлиністиці;

- забезпечення можливості користування документами читальної зали на всіх видах носіїв інформації;
- співпраця та організація документообміну з установами, які носять ім'я В. О. Сухомлинського;
- вивчення діяльності читальних зал, кімнат-музеїв, матеріалів бібліотечно-архівних колекцій і аналогічних їм зібрань документів із метою запровадження їх позитивного досвіду в роботу читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського.

В умовах розвитку електронного середовища ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка одним із найважливіших пріоритетів своєї діяльності визначила перехід на нові технології формування й використання інформаційних ресурсів, інноваційна діяльність читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського істотно прискорить і підвищить якісний рівень обслуговування, відкриє користувачам цілий спектр нових, раніше недосяжних можливостей.

Поставивши за мету впровадити у діяльність Бібліотеки використання найсучасніших засобів інформаційно-комунікаційних технологій, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського прийняла рішення проводити інформатизацію в три етапи:

Перший етап інформатизації – створення в Інтернеті сайту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; другий етап – створення електронного бібліографічного каталогу; третій етап – створення повнотекстової електронної бази даних на основі інтеграції баз даних відповідних повнотекстових первинних документів і вторинної інформації [1, 2].

З огляду на вищесказане читальна зала працює над реалізацією всіх трьох етапів створення електронного середовища ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Так, на етапі створення в Інтернеті сайту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співробітниками читальної зали було започатковано сторінку В. О. Сухомлинського з біографією, висловлюваннями, відомостями про наукову школу та основні педагогічні ідеї педагога, яка постійно поповнюється новими матеріалами. Це дасть можливість віддаленому користувачеві ознайомитися з документним фондом читальної зали, а також отримати інформацію про нові надходження до нього з відображенням змісту документа.

Одним із вагомих напрямів роботи у розкритті і популяризації фонду читальної зали, задоволенні інформаційних та духовних потреб користувачів, є культурно-просвітницька діяльність у різних видах і формах. На сайті Бібліотеки постійно розміщується інформація про діючі книжкові виставки, присвячені педагогічній творчості В. О. Сухомлинського та впровадженню його ідей в освіту сьогодення, бібліографічні огляди, екскурсії тощо.

До Всеукраїнських педагогічних читань «В. О. Сухомлинський і сучасність» наукові співробітники готують книжкові виставки, рекомендаційні бібліографічні списки літератури, які демонструються на сайті Бібліотеки у розділі «В. О. Сухомлинський».

Головне завдання другого етапу комп'ютеризації Бібліотеки – створення електронного каталогу, тому з 2004 р. нові надходження до читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського вводяться до електронного каталогу Бібліотеки, що сприяє оперативному та багатоаспектному пошуку інформації, яка стосується В. О. Сухомлинського.

Створення на базі фонду вторинної інформаційної продукції на паперових носіях також сприяє поліпшенню забезпечення інформаційних потреб науковців, дослідників із документами книгозбірні. Інформаційна функція Фонду В. О. Сухомлинського реалізується шляхом бібліографічного пошуку, бібліографування, бібліографічного обслуговування. Довідково-бібліографічний апарат читальної зали складається з алфавітних каталогів вітчизняних та зарубіжних видань у традиційному вигляді, систематичної картотеки статей із періодичних видань і тематичної картотеки статей зі збірників. У Фонді В. О. Сухомлинського зберігається унікальна хронологічна картотека статей із періодичних видань, яка була дбайливо створена дружиною, вірним другом і соратником великого педагога Ганною Іванівною. Це дає змогу вивчати хронологію публікацій робіт В. О. Сухомлинського та матеріалів про нього. Ганна Іванівна та донька Василя Олександровича Ольга Василівна – відомий учений, історик педагогіки – були укладачами трьох бібліографічних покажчиків про В. О. Сухомлинського, які постійно використовуються в інформаційному обслуговуванні користувачів читальної зали.

Оскільки користувач прагне відразу ж одержати інформацію, яку він знайшов за допомогою каталогу, в рамках третього етапу комп'ютеризації формується електронна повнотекстова БД усіх праць В. О. Сухомлинського. Нині на сайті уже створена повно-

текстова тематична база даних статей В. О. Сухомлинського, яка готується за темами всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

З плином часу втілення творчого доробку Василя Сухомлинського в сучасну освіту України набуває все більшого розмаху, залучаючи до цього процесу дедалі ширші кола освітян, тому діяльність читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського сьогодні надзвичайно актуальна. Вона сприяє подальшому поширенню ідей педагога у виховний процес, впровадженню їх у щоденну практику роботи вчителів, вихователів, директорів загальноосвітніх закладів.

Свої перспективні завдання колектив читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського як наукової лабораторії бачить у подальшій акумуляції всієї інформації, яка стосується життя та творчості педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського. У планах роботи читальної зали – збір інформації про В. О. Сухомлинського через Всесвітню інформаційну мережу з відображенням її на сайті Бібліотеки; розробка і створення комп'ютерної презентації читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського; формування повнотекстової електронної бази даних праць В. О. Сухомлинського та надання доступу до них.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артемюв, Ю.* Три етапи інформатизації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Юрій Артемюв // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 124–127. – Бібліогр.: 4 назви.
2. *Рогова, П.* Шляхи становлення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського науково-інформаційного центру освітянської галузі України / Павла Рогова // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Вирій, 2006. – С. 8–21. – Бібліогр.: 5 назв.
3. *Савченко, О. Я.* Десять років Українській асоціації Василя Сухомлинського / О. Я. Савченко // Освіта України. – 2000. – 15 листоп. (№ 46). – С. 5, 14.
4. *Сухомлинська, О. В.* Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 68 с.
5. *Читальний зал* Фонду В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; уклад. Л. М. Заліток; наук. ред. П. І. Рогова. – К., 2004. – Буклет.

РОЗДІЛ 4

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ПРАКТИКИ

УДК 025.5:001.891:[001.89:005.71](477)

Л. І. Самчук, *наук. співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УСТАНОВ АПН УКРАЇНИ ДЕРЖАВНОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з інформаційного забезпечення наукових досліджень установ АПН України, що є однією з основних функцій Бібліотеки.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційна діяльність, інформаційне забезпечення, структурований бібліографічний список.*

Жодна наукова робота неможлива без використання наукової інформації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення системи інформаційного забезпечення наукових робіт як одного з основних чинників, на яких базується потенціал науки.

В інформаційній діяльності бібліотек варто виділити два аспекти: інформаційне обслуговування індивідуальних і колективних абонентів та інформаційне забезпечення наукових досліджень. У численних публікаціях із питань інформаційної роботи терміни «обслуговування» та «забезпечення» вживаються в різних словосполученнях: «довідково-інформаційне забезпечення», «бібліотечно-бібліографічне обслуговування», «інформаційне забезпечення», «інформаційно-бібліографічне обслуговування» та ін. Інформаційне обслуговування передбачає, що ініціатива йде від спеціаліста й інформаційна система функціонує, як правило, в режимі «запит-відповідь», тобто задовольняє окремі запити, постійні або разові [2, с. 21]. При інформаційному забезпеченні головним об'єктом є конкретні наукові теми, передбачені науковими планами установ і комплексними програмами досліджень. Цей напрям роботи є новою, досконалішою формою інформаційної діяльності, невід'ємною складовою наукової розробки. Інформаційне забезпечення – це процес постійної підтримки наукового

дослідження від зародження наукової ідеї до втілення у практику результатів дослідження.

У бібліотечній справі накопичено великий досвід інформаційної підтримки наукової діяльності. У практику діяльності бібліотек інформаційна робота увійшла в 1966 р. після ухвалення Радою Міністрів СРСР постанови № 916 «Про загальнодержавну систему науково-технічної інформації» [16]. З цього часу у книгозбірнях бібліотечно-бібліографічне обслуговування поєднується з інформаційним. Це нерозривний процес, в якому застосовуються бібліотечні, бібліографічні та інформаційні форми роботи: Дні інформації, Дні спеціаліста, тематичні виставки нових надходжень, інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації, підготовка бібліографічних посібників та ін. Питанню науково-інформаційної діяльності бібліотек присвячено десятки докторських і кандидатських дисертацій, монографії М. С. Карташова [7], О. П. Коршунова [9], В. В. Серова [20], О. В. Соколова [21] та інших.

Одним із головних завдань Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського є створення системи інформаційного забезпечення освітньої галузі України та, зокрема, наукових досліджень Академії педагогічних наук України. Метою статті є аналіз діяльності Бібліотеки у сфері інформаційно-бібліографічної підтримки наукових досліджень АПН України.

Завдяки тісним зв'язкам з науковцями Академії педагогічних наук України фахівці Бібліотеки узгоджують свою інформаційну роботу з діяльністю її структурних підрозділів. Перед науковцями відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Книгозбірні постала необхідність удосконалення інформаційно-бібліографічної роботи, завдяки чому забезпечення наукових розробок АПН України було б оперативним, повним та кваліфікованим. Науковці дійшли висновку щодо доцільності укладання компактних за обсягом бібліографічних посібників, які отримали найменування «структуровані бібліографічні списки» [17, с. 79]. Оскільки основну роботу щодо збору і систематизації матеріалу виконують бібліографи-укладачі, багато залежить не тільки від їхнього досвіду бібліографічної роботи, але і від набутих знань в окремих галузях педагогічної науки. Як правило, бібліограф-укладач, уважно аналізуючи наукові публікації з теми, самостійно

групує матеріал і вносить необхідні зміни до структури посібника. Проте при створенні бібліографічних посібників, призначених для інформаційного забезпечення наукових робіт учених АПН України, важливим є високий рівень якості цих документів. Один із шляхів досягнення цього – співпраця науковців та бібліографів. Тісне співробітництво з ученими на всіх етапах роботи з підготовки посібників забезпечує кваліфікований підбір літератури, класифікацію документів і визначення термінів відповідно до сучасного стану педагогічної науки, раціональний вибір структури посібника.

Упродовж 2003–2007 рр. колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснював НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України». Метою дослідження була розробка теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного і оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітянської галузі. У рамках НДР підготовлено такі структуровані бібліографічні списки: «Життєва компетентність особистості», «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти», «Метод проектів у сучасній школі», «Створення концепції профільної школи», «Теорія і практика проектування інноваційних педагогічних систем 12-річної школи», «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» та ін. Слід зауважити, що метою створення зазначених списків була підтримка наукових робіт підрозділів АПН України, спрямованих на вирішення проблем, що постали перед освітянською галуззю України на сучасному етапі.

Так, зміст освіти сьогодні не в повному обсязі відповідає потребам суспільства у кваліфікованих фахівцях, не спрямований на набуття необхідної життєвої компетентності. Ті зміни, які відбувалися в галузі освіти України за останні 10 років, переобтяжили навчальні програми та підручники необов'язковим для загальної середньої освіти матеріалом. Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграції до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття таких базових знань, які забезпечують як потреби суспільства у кваліфікованих кадрах, так і перспективи окремої особистості щодо подальшого професійного вдосконалення і підвищення рівня освіти. Тому у процесі інформаційно-бібліографічного забезпечення наукової роботи лабораторії педа-

гогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України «Життєва компетентність особистості» (наук. кер. – І. Г. Єрмаков, ст. наук. співроб. лаб., канд. іст. наук) велика увага була приділена систематизації матеріалу. Практичним втіленням результатів теоретичного пошуку науковців із вищевказаної теми стало видання посібника «Життєва компетентність особистості: від теорії до практики» [4]. Схема бібліографічного посібника розроблялася спільно з науковим керівником роботи. Список складається з семи розділів, кожний з яких має кілька підрозділів. Хронологічні рамки – 1923–2002 рр. Для прикладу, у розділі «Життєтворча парадигма 12-річної середньої школи» зібрано матеріал про історичний розвиток школи як школи життя, моделі її реформування у різних країнах світу. Наступний розділ – «Феномен компетентності й успіху» – розкриває поняття компетентності та містить документи про життєвий досвід та компетентний життєвий шлях особистості. Типологічну класифікаційну характеристику життєвої і соціальної компетентності надає третій розділ. Проблеми життєвого і професійного самовизначення випускника висвітлено у розділі «Освітні результати. Освітні результати у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці». Заключні розділи охоплюють документи, присвячені використанню перспективних технологій у розвитку життєвої і соціальної компетентності.

У «Національній доктрині розвитку освіти» [15] наголошено, що держава повинна забезпечувати різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання. На рівні старшої школи постала необхідність створити умови для профільного навчання як в загальноосвітніх навчальних закладах, так і на базі професійно-технічних. Ситуація, що склалася останнім часом на ринку праці, потребує нових підходів до організації освіти у старшій школі, нагального її переструктурування, а саме – створення такої профільної школи, яка б відповідала європейським стандартам та задовольняла потреби суспільства.

Колективом науковців Інституту педагогіки АПН України під керівництвом академіка АПН України Н. М. Бібік та члена-кореспондента АПН України М. І. Бурди розроблено «Концепцію профільного навчання в старшій школі» [8], яка є результатом дослідження теоретичних проблем змісту шкільної освіти. У Кон-

цепції розкрито сутність, мету та завдання профільного навчання, обґрунтовано його структуру і форми організації, висвітлено питання здійснення допрофільної підготовки [5, с. 60]. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України «Створення концепції профільної школи» (наук. кер. – Н. М. Бібік, академік-секретар Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України) втілено у структурованому бібліографічному списку «Створення концепції профільної школи». У ньому підібрано і проаналізовано вітчизняний досвід профільного навчання, починаючи від «Уставу гімназій і прогімназій» 1864 р. до часів незалежної України, зарубіжний досвід із заявленої теми, наукові праці видатних педагогів та громадських діячів про політехнічне та трудове навчання і виховання, впровадження профільного навчання на сучасному етапі в Україні, Росії та інших країнах, джерела про систему політехнічного навчання в сільській школі, питання психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників. В 11 розділах зібрано 312 документів. Хронологічними рамками добору матеріалів є період з 1902 по 2003 рік. Даний список став бібліографічною базою для підготовки науково-допоміжного покажчика «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку», який надрукувала газета «Освіта України» як спеціальний випуск [18]. Його отримали понад 150 тис. передплатників.

Суттєвим є доробок науковців АПН України, які досліджували проблеми науково-методичного і дидактичного забезпечення реалізації змісту шкільної і дошкільної освіти. У 2003 р. завершено дослідження, яке передбачало формування змісту початкової освіти у новій 12-річній школі та створення науково-методичного і дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу в цій її ланці [5, с. 61]. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України «Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти» (наук. кер. – Н. М. Бібік, академік-секретар Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України) представлено у посібнику, що складається з чотирьох розділів: «Освітня галузь «Мова і література», «Освітня галузь «Математика», «Інтегрований курс

«Основи здоров'я», «Освітня галузь «Людина і світ». У них висвітлюється широкий спектр питань, пов'язаних з історичним розвитком методики викладання різних предметів у початковій школі та досягненнями вітчизняних науковців у даній царині у незалежній Україні. До посібника включено 808 документів, хронологічні рамки – 1931–2003 рр. Матеріали посібника були використані науковцями під час підготовки навчальних програм для 3–4 класів із таких предметів: українська мова, читання, математика, трудове навчання; курсів «Я і Україна» та «Основи здоров'я»; підручників для 3 класу: «Рідна мова», «Українська мова», «Читанка», «Математика», «Трудове навчання», «Основи здоров'я», «Я і Україна». Підготовлено рукописи підручників із цих же предметів для 4 класу. Як складові навчально-методичних комплектів, створено навчальний посібник із позакласного читання (2 клас), робочі зошити з математики і природознавства (3 клас), посібник для тестової перевірки навчальних досягнень учнів з української мови (2–3 класи), методичний посібник «Навчання рідної мови в 3 класі», а також навчальний посібник «Післябукварик» для завершального періоду навчання грамоти першокласників [5, с. 61–62].

Розвиток освіти ХХІ століття спонукає до запровадження в навчально-виховному процесі інноваційних технологій, сучасних концепцій, програм, методик. Найдоцільнішим з інновацій є метод проектів. Він спрямований на розвиток пізнавальних здібностей школярів, формування вмінь самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем через різноманітні форми діяльності. Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової роботи лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України «Метод проектів у сучасній школі» (науковий керівник – І. Г. Єрмаков, канд. іст. наук) здійснювали в 2003 р. наукові співробітники Бібліотеки. Результатом НДР стало видання посібника «Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати» [13], що містить джерельну базу роботи у вигляді бібліографічного списку «Метод проектів у сучасній школі: інформаційний супровід», який налічує 238 позицій. Також лабораторією спільно з Бібліотекою проведено тематичну конференцію на базі Лицею міжнародних відносин № 51 м. Києва – експериментального майданчика з упровадження методу проектів у навчально-виховний процес з обдарованими дітьми.

У серпні 2007 р. постановою уряду затверджено Державну цільову соціальну програму «Школа майбутнього» на 2007–2010 рр. [3]. Основною метою проекту є удосконалення механізму надання освітніх послуг, випробування інноваційних моделей новітніх навчальних закладів, діяльність яких спрямована на випереджальний розвиток системи освіти. У рамках НДР «Моделі інноваційного розвитку різних типів навчальних закладів» лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України Бібліотека розпочала роботу з інформаційно-бібліографічного забезпечення роботи «Моделювання і прогнозування «шкіл майбутнього»: історичні уроки».

Отже, на підставі проведеного аналізу діяльності Бібліотеки можна зробити такі висновки: інформаційне забезпечення наукових досліджень є одним із пріоритетних напрямів роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, і надалі ця діяльність буде цілеспрямовано удосконалюватися. У процесі інформаційного забезпечення наукових проектів АПН України підвищився фаховий рівень усіх учасників інформаційної діяльності – як виробників бібліографічної продукції, так і її споживачів; науковцям була надана значна допомога у формуванні джерельної бази, яка сприяла якісному здійсненню їхніх досліджень. Підвищення ролі наукових бібліотек у суспільстві потребує постійного удосконалення їхніх організаційних структур, інформаційного обслуговування, впровадження нових технологій, підвищення професійного рівня працівників, які займаються інформаційною діяльністю. Тільки за такого підходу можливе якісне, оперативне, оптимальне забезпечення інформаційної підтримки науки. Але ефективно використовувати новітні технології може лише добре укомплектований і підготовлений кадровий корпус. Для більш ефективного та поглибленого інформаційно-бібліографічного обслуговування вчених-педагогів необхідно удосконалити структуру ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та збільшити штат бібліографів. Зокрема, у відділі наукової інформаційно-бібліографічної діяльності, який здійснює інформаційне забезпечення наукових тем АПН України, варто створити науково-дослідний сектор.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Березкина, Н.* Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и инновации / Н. Березкина // Бібл. вісн. – 2003. – № 6. – С. 47–51.
2. *Данченко, Т. Н.* Информационная деятельность научных библиотек: проблемы и перспективы / Т. Н. Данченко // Науч. и техн. б-ки. – 1991. – № 7. – С. 19–25. – Библиогр.: 16 назв.
3. *Державна цільова соціальна програма «Школа майбутнього» на 2007–2010 роки* : затв. постановою Каб. Міністрів України від 30 серп. 2007 р. № 1071 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 66. – Ст. 2543.
4. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики* : наук.-метод. посіб. / АПН України, Ін-т педагогіки, Наук.-метод. центр серед. освіти, М-во освіти і науки України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Хорт. навч.-реабілітац. багатoproфiл. центр ; за наук. ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с. – Бібліогр.: с. 607–632.
5. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2003 рік* / АПН України ; упоряд.: О. І. Ляшенко, Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2004. – 357 с.
6. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2004 рік* / АПН України ; упоряд. Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2005. – 245 с.
7. *Карташов, Н. С.* Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. – Новосибирск : Наука, 1978. – 240 с.
8. *Концепція профільного навчання в старшій школі* : затв. рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 25.09.03 № 10/12–2 / АПН України, Ін-т педагогіки ; уклад.: Л. Березівська, Н. Бібік, М. Бурда [та ін.] // Завуч. – 2004. – Черв. (№ 16). – С. 3–13. – Спецвипуск ; Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3–15 ; Освіта України. – 2003. – 25 листоп. (№ 88). – С. 4–5.
9. *Коршунов, О. П.* Проблемы общей теории библиографии / О. П. Коршунов. – М. : МГИК, 1978. – 191 с.
10. *Кремень, В. Г.* Передмова / В. Г. Кремень // Інформаційний довідник / АПН України. – К., 2002. – С. 3–5.
11. *Кулаковська, Т.* Бібліотечно-інформаційна система НАН України: стан, основні завдання, перспективи : (огляд діяльності у 1999–2003 рр.) / Т. Кулаковська // Бібл. вісн. – 2004. – № 1. – С. 2–10.
12. *Лаврик, О. Л.* Информационное обеспечение региональных экологических программ / О. Л. Лаврик // Библиотековедение. – 1998. – № 3. – С. 56–60.
13. *Метод проектів*: традиції, перспективи, життєві результати : практико зорієнт. зб. / АПН України, Ін-т педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; ред. рада: С. М. Шевцова (голова), І. Г. Єрмаков

(наук. кер. і ред.), О. А. Федоренко [та ін.]. – К. : [б. в.], 2003. – 504 с. – Бібліогр.: с. 491–500.

14. *Мешалкин, Л. Д.* Информационное сопровождение научного процесса / Л. Д. Мешалкин, А. Г. Захаров, А. П. Дубров // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 11. – С. 4–9. – Библиогр.: 8 назв.

15. *Національна доктрина* розвитку освіти : затв. указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Проф.-техн. освіта. – 2002. – № 3. – С. 2–8.

16. *Об общегосударственной* системе научно-технической информации : постановление Совета Министров СССР от 29 нояб. 1966 г. № 916 // Собр. постановлений правительства СССР. – 1966. – № 25. – Ст. 220.

17. *Пономаренко, Л.* Формування системи бібліографічних посібників у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Лариса Пономаренко // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 75–83. – Бібліогр.: 12 назв.

18. *Профільне навчання* в старшій школі: шляхи розвитку : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 1 / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Самчук Л. І., Каневська І. М. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Кизенко В. І. ; наук. ред. Букшина Т. Ф. ; відп. за вип. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Бабич Є. К.] // Освіта України. – 2005. – 6–9 груд. (№ 90/91). – С. 1–63.

19. *Редькина, Н. С.* Научные библиотеки в информационном обеспечении управления наукой / Н. С. Редькина // Библиотековедение. – 2004. – № 4. – С. 47–52. – Библиогр.: 6 назв.

20. *Серов, В. В.* Совершенствование системы библиотек в развитом социалистическом обществе : вопр. теории и практики / В. В. Серов. – М. : Книга, 1981. – 271 с.

21. *Соколов, А. В.* Автоматизация библиографического поиска / А. В. Соколов. – М. : Наука, 1981. – 167 с.

УДК 025.5ВРІ

В. В. Вербова, *наук. співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*

СИСТЕМА ВИБІРКОВОГО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ДОСВІД ЇЇ УПРОВАДЖЕННЯ В ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті аналізується теоретичний підхід до проблеми вибіркового розповсюдження інформації та висвітлюється досвід організації і впровадження системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) в діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, інформаційні потреби, бібліографічне інформування, вибіркоче розповсюдження інформації, групові абоненти, індивідуальні абоненти.*

Важливою функцією наукової бібліотеки є «забезпечення наукового пізнання, яке реалізується шляхом кумуляції, збереження та надання користувачам інтегрованого й систематизованого знання» [15, с. 98]. Однією зі складових цього процесу є бібліографічне інформування – систематичне забезпечення бібліографічною інформацією абонента відповідно до його довготривалого діючого запиту.

Розвиток сучасної науки супроводжується безперервним зростанням документного потоку, що ускладнює процес пошуку та використання дослідниками нової інформації. Тому провідні позиції в інформаційно-бібліографічній діяльності займає бібліографічне обслуговування користувачів-науковців із використанням методу диференційованого інформування, удосконалення інформаційного забезпечення педагогічної науки завдяки розробці і впровадженню системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ).

Аспекти, пов'язані з розробкою системи ВРІ в галузі педагогіки, організацією її функціонування, недостатньо висвітлені в літературі і поки що не стали предметом спеціальних досліджень, що і

зумовлює актуальність цієї статті. Аналіз науково-методичного та практичного досвіду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо впровадження системи ВРІ виконано в рамках НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України». Метою даної статті є аналіз теоретичних підходів до проблеми ВРІ та висвітлення досвіду його організації і впровадження в діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2000 по 2006 р. у межах вищезазначеної НДР.

Публікації 70–80-х років минулого століття широко висвітлюють теоретичні питання та практичний досвід упровадження системи ВРІ в різних галузях знань. Зокрема, цим питанням приділяли увагу Д. Я. Коготков [10], О. П. Коршунов [11], Г. Н. Діомідова [2] та інші. Так, естонський дослідник Х. Рейноп, вивчаючи систему ВРІ, зазначає, що широкого розповсюдження вона набула в таких галузях: радіоелектроніці, хімічній, автомобільній, харчовій промисловості, лісовому господарстві [13]. Початком упровадження даного виду інформаційного забезпечення вважають 1957 р., коли на одному з підприємств авіаційної промисловості СРСР спробували замінити традиційний кураторський спосіб обслуговування абонентської мережі на систему вибіркового розповсюдження інформації. Термін «вибіркове розповсюдження інформації» був введений в обіг в 1958 р. і тлумачився як «служба в організації, яка займається направленням нових елементів інформації, що отримуються з будь-якого джерела, в такі відділи організації, де ймовірність їх використання для поточної роботи або зацікавленість у ній найвища» [4, с. 94]. З 1964 р. система ВРІ набуває широкого застосування у практиці інформаційної діяльності. Цьому сприяло ухвалення в 1966 р. постанови Ради Міністрів СРСР «Про загальнодержавну систему науково-технічної інформації», в якій центральним і галузевим інформаційним органам рекомендовано розробити і впровадити ВРІ для задоволення інформаційних потреб учених і фахівців всіх галузей народного господарства [13]. Система ВРІ виникла і набула широкого розповсюдження в органах науково-технічної інформації. Але базувалася вона на принципах, характерних для індивідуальної та групової форм інформаційного забезпечення, які тоді активно застосовувалися в практиці роботи бібліотек. Тому дослідники вважають ВРІ

удосконаленою формою диференційованого інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Активне впровадження системи ВРІ у практику роботи наукових бібліотек розпочалося в 70-х роках ХХ ст. З цього часу розпочинається дослідження цієї проблеми бібліотекознавцями та бібліографознавцями. Одним із перших навчальних посібників, в якому визначено характерні ознаки нової і прогресивної форми індивідуального інформаційно-бібліографічного обслуговування в умовах бібліотеки, є посібник О. П. Коршунова [11]. Згідно з цим посібником, основними рисами системи ВРІ є:

- абоненти системи ВРІ – провідні вчені і фахівці (окремі особи або колективи);
- формулювання інформаційних вимог у вигляді переліку тем (постійно діючих запитів);
- регулярне доведення бібліографічної інформації до користувачів;
- використання сучасних технічних засобів механізації і автоматизації;
- постійно діючий зворотний зв'язок;
- забезпечення абонентів первинними документами або їх копіями.

Надалі сформувалися такі обов'язкові вимоги до системи ВРІ:

- повнота бібліографічної інформації;
- розкриття змісту документів за допомогою реферату, анотації;
- оперативність і регулярність інформування;
- постійно діючий зворотний зв'язок з абонентами;
- надання абонентам первинних документів або їх копій при надходженні на них запиту [10, с. 203].

Поміж зазначених рис відсутній пункт про автоматизацію процесів ВРІ. Це питання є дискусійним і спричиняє неоднозначність поглядів науковців. Наприклад, Г. Н. Діомідова підкреслює необхідність та обов'язковість автоматизованого режиму системи ВРІ. Д. Я. Коготков відстоює існування неавтоматизованого бібліографічного обслуговування в системі ВРІ, тому що «створення автоматизованої системи ВРІ економічно виправдовує себе тільки у великих бібліотеках й інформаційних центрах, які обслуговують велику кількість абонентів (від кількох сотень до декількох тисяч)» [10, с. 14].

У спеціальній літературі розглянуто основні принципи і етапи системи ВРІ:

1 етап – визначення кола абонентів обслуговування. Абонентами ВРІ можуть бути як окремі фахівці (індивідуальне обслуговування), так і група осіб, інформаційні потреби яких характеризуються спільністю тематики (групове обслуговування). Результатом цього етапу є створення реєстраційної бази даних (картотеки) абонентів.

2 етап – визначення інформаційних потреб абонентів обслуговування, виявлення тематики запитів шляхом анкетних опитувань. Підсумками діяльності на даному етапі є розробка проблемно орієнтованого рубрикатора інформаційних потреб.

3 етап – уточнення разом з абонентом:

- типових, мовних, географічних меж досліджень;
- приблизного кола джерел, що будуть переглядатися;
- глибини згортання інформації (бібліографічний опис, бібліографічний опис + анотація, бібліографічний опис + реферат);
- режиму обслуговування: поточний (встановлення жорсткої періодичності інформування) або що продовжується (у міру накопичення матеріалів);
- форм надання результатів обслуговування: у традиційному (паперовому) вигляді або на електронному носії;
- способів передачі: електронною поштою; доставка на робоче місце; запрошення по телефону в приміщення інформаційної служби і т. д.;
- способів заповнення талонів зворотного зв'язку (ТЗЗ).

4 етап – систематичний пошук, відбір і згортання інформації. Конкретне інформаційне повідомлення складається з бібліографічного опису першоджерела та анотації. Анотування документів є важливою частиною роботи в режимі ВРІ. Анотація має містити короткий перелік питань, що розглядаються в публікації. обов'язковою вимогою до анотації є лаконічність і конкретність викладеного матеріалу.

5 етап – підготовка сигнальних повідомлень і передача їх абоненту. На відібрані матеріали заповнюється сигнальна карта, яка складається з двох частин: у першій подається бібліографічна інформація, у другій – талон зворотного зв'язку, який містить критерії оцінювання інформації. Сигнальна карта вважається

основною формою інформування за системою ВРІ і надсилається кожному абоненту.

6 етап – отримання і обробка ТЗЗ. Одним із обов'язкових елементів системи ВРІ є наявність постійно діючого зворотного зв'язку. Він здійснюється за допомогою ТЗЗ. Абоненти зобов'язані повернути їх у бібліотеку, де вони ретельно аналізуються. На кожному талоні вміщена шкала оцінок (можуть бути різні варіанти) отриманої інформації:

- 1 – не відповідає запиту;
- 2 – не відповідає інтересам абонента;
- 3 – відома з інших джерел;
- 4 – відповідає запиту;
- 5 – потрібна копія.

Карта зворотного зв'язку головна, але не єдина форма спілкування бібліографів з абонентами. Зворотний зв'язок може також здійснюватися безпосередньо при особистих контактах бібліографів з абонентами. Таке спілкування дає позитивні результати у разі незначної кількості абонентів [4].

7 етап – передача абоненту (за наявності запиту в ТЗЗ) повних текстів документа або їх копій (на електронному чи паперовому носії).

8 етап – аналіз ефективності обслуговування (на основі даних ТЗЗ) і уточнення інформаційних потреб абонентів.

9 етап – облік роботи, який виконується за такими параметрами:

- кількість абонентів ВРІ (індивідуальних і групових);
- кількість тем (якщо по одній темі ведеться обслуговування кількох абонентів, тема враховується один раз);
- кількість сигнальних повідомлень, розісланих абонентам ВРІ (облік загальної кількості повідомлень ведеться за сумою повідомлень, які направляються усім абонентам з урахуванням накладу);
- кількість наданих первинних документів (їх копій) [1, с. 2–5; 12, с. 16–17; 16, с. 364–365].

Аналіз вимог, принципів та етапів системи ВРІ дозволяє визначити бібліографічну інформацію як дієву і динамічну систему інформування.

Бібліографічне інформування в режимі ВРІ в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється з 2000 р. Споживачами

інформації є керівний склад АПН України та провідні науковці вітчизняної педагогічної науки. Кількість абонентів за досліджуваний період практично не змінювалася і становила за різні роки від 16 у 2000 до 19 у 2006 р. На даний час обслуговується 15 індивідуальних і 4 групових абоненти.

Серед індивідуальних абонентів: президент АПН України В. Г. Кремень; віце-президенти АПН України В. М. Мадзігон та О. Я. Савченко; директори структурних підрозділів АПН України: М. М. Слюсаревський – директор Інституту соціальної та політичної психології АПН України (м. Київ), О. Я. Чебикін – директор Південного наукового центру АПН України (м. Одеса); ректори вищих навчальних закладів: І. Ф. Прокопенко (Харківський Державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди), В. І. Кононенко (Прикарпатський університет ім. В. Стефаника); директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова. Серед групових абонентів – Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України (академік-секретар – М. Б. Євтух); Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України (академік-секретар – Н. М. Бібік); Відділення теорії та історії педагогіки АПН України (наук. керівник – О. В. Сухомлинська); лабораторія навчання української мови і літератури Інституту педагогіки АПН України (зав. лабораторії – Л. В. Скурагівський).

Виявлення запитів абонентів проводиться за допомогою анкет, що дозволяє одночасно з'ясувати і обсяг робіт. В анкеті абоненти вказують прізвище, ім'я, по батькові, посаду, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, наукову тему, телефон, факс, e-mail, періодичність інформаційних повідомлень. На основі даних анкетування складається картотека абонентів індивідуального і групового бібліографічного інформування. На кожного з них заведена облікова картка із зазначенням особистих даних та переліком питань, які цікавлять фахівця.

Аналіз проблем абонентів свідчить про те, що тематика запитів пов'язана переважно зі специфікою діяльності абонентів (вона здебільшого деталізує теми НДР, розробкою якої вони займаються) і змінюється відповідно до досліджень, які здійснюють структурні підрозділи АПН України та окремі науковці. Наведемо конкретні приклади. Один із напрямів наукової-дослідної роботи Відділення педагогіки і психології вищої школи за 2003–2005 рр. визначався як

«Філософські засади модернізації вищої школи», відповідно, щомісяця готувалися інформаційні бібліографічні списки «Філософські засади модернізації управління і організації вищої освіти (зокрема педагогічної) в Україні та за кордоном». Протягом 2000–2004 рр. колектив співробітників Південного наукового центру виконував дослідження «Психолого-педагогічні основи особистісного розвитку в навчально-професійній діяльності» (наук. керівник – академік АПН України О. Я. Чебикін). Інформаційним супроводом цієї НДР слугували списки за темами: «Психічний та емоційний розвиток особистості», «Аспекти сучасної педагогіки та психології». Інститутом соціальної та політичної психології АПН України в 2004–2006 рр. здійснювалася НДР «Проблеми розвитку системи соціальної психології в контексті суспільних та освітніх реформ» (наук. керівник – член-кореспондент АПН України М. М. Слюсаревський). У зазначений період бібліографами готувалися повідомлення за темами: «Загальні (теоретичні) питання соціальної та політичної психології», «Психологічні проблеми соціалізації (зокрема політичної) особистості». У 2002–2006 рр. Відділення теорії та історії педагогіки АПН України проводило НДР «Теоретичні засади розвитку педагогічної та історико-педагогічної науки в Україні» – інформування здійснювалося за темою «Історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки». У 2001–2003 рр. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського інформаційно забезпечувалося дослідження «Становлення та розвиток сурдопедагогіки як науки» (наук. керівник – академік АПН України М. Д. Ярмаченко). Упродовж 2001–2005 рр. Відділенням дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України велося дослідження «Теоретичне обґрунтування змісту освіти у 12-річній школі» – відповідно фахівцями Бібліотеки готувалися списки за темою «Теорія відбору змісту освіти» [5–9].

ВРІ провадиться співробітниками відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності (в різні роки їх кількість становила від 5 до 7 осіб). За кожним працівником закріплена певна кількість тем (від 2 до 6). ВРІ реалізувалося в ручному режимі на основі поточних надходжень до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Співробітниками щомісяця переглядаються книги, збірники наукових праць, періодичні видання українською та російською мовами. Джерела відбору охоплюють також український рефе-

ративний журнал «Джерело» і показники поточної національної бібліографії: «Літопис авторефератів дисертацій», «Літопис книг», «Літопис журнальних статей», «Літопис газетних статей», а, окрім того, задля підвищення ефективності відбору інформації для абонентів ВРІ систематично проглядалися та аналізувалися власні публікації абонентів. За період з 2000 по 2006 р. фахівцями було підготовлено 1 670 інформаційних бібліографічних списків, із них – 1 432 для індивідуальних абонентів і 238 для групових.

Зворотний зв'язок з абонентами в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налагоджений таким чином: у перші роки інформування за системою ВРІ ми використовували талони зворотного зв'язку, але не всі абоненти повертали їх до Бібліотеки. Практичний досвід показав, що найкращою і найефективнішою формою зворотного зв'язку є особиста бесіда з науковцями, в процесі якої вони оцінюють надану інформацію та, у разі необхідності, надають додаткові пояснення щодо своїх тем.

Отже, необхідно зазначити, що в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського уже напрацьовано певний досвід організації бібліографічного обслуговування за системою ВРІ, але для вдосконалення роботи в даному напрямі необхідно вирішити низку таких проблем:

- по-перше, створення в установі підрозділу на базі діючого бібліографічного відділу, який виконував би такі функції: відбір і обробку нових надходжень, підготовку сигнальних повідомлень і їх розсилання, забезпечення абонентів першоджерелами, аналізування ефективності системи ВРІ, її планування і облік;
- по-друге, покращання формування фонду вітчизняними та зарубіжними виданнями, що забезпечить повноту бібліографічного інформування і, як наслідок, – створення більш якісної інформації;
- по-третє, підвищення інформаційної культури абонентів, оскільки неухильне ставлення абонентів до даної форми інформування призводить до їх формального спілкування з бібліографами, систематичного неповернення ТЗЗ та анкет;
- по-четверте, перехід на спілкування з абонентами в режимі он-лайн, що дозволить налагодити ефективний зворотний зв'язок і поліпшить якість добору релевантної інформації, дасть змогу в подальшому корегувати роботу системи ВРІ, вести

аналіз діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в даному напрямі.

Отже, ВРІ, як одна з найефективніших форм інформаційного забезпечення, дозволяє швидко, якісно і у найкоротші терміни довести до відома користувачів необхідну їм інформацію, тому вона і надалі буде одним із головних шляхів інформування фахівців педагогічної галузі та пріоритетним напрямом діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Внедрение системы* избирательного распространения информации (ИРИ) в практику ЦБС : (метод. рекомендации) / Совет нар. депутатов Николаев. обл. упр. культуры, Гос. обл. универ. науч. б-ка им. А. Гмырева. – Николаев : [б. и.], 1985. – 10 с.
2. *Диомидова, Г. Н.* Библиография : общ. курс. – 2-е изд., перераб. и доп. / Г. Н. Диомидова. – М. : Кн. палата, 1991. – 242 с.
3. *ДСТУ 2392-94.* Інформація та документація. Базові поняття: терміни та визначення : вид. офіц. / Держ. стандарт України. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с.
4. *Звездинский, С. М.* Информационное обеспечение научно-технических разработок / С. М. Звездинский. – Л. : [б. и.], 1982. – 207 с.
5. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2002 рік / АПН України ; упоряд.: О. І. Ляшенко, Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2003. – 275 с.*
6. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2003 рік / АПН України ; упоряд.: О. І. Ляшенко, Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2004. – 357 с.*
7. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2004 рік / АПН України ; упоряд. Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2005. – 245 с.*
8. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2005 рік / АПН України ; упоряд. Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2006. – 292 с.*
9. *Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2006 рік / АПН України ; упоряд. Т. К. Полонська. – К. : [б. в.], 2007. – 259 с.*
10. *Коготков, Д. Я.* Библиографическая деятельность библиотеки: организация, технология, управление : учебник / Д. Я. Коготков. – СПб. : [б. и.], 2003. – 304 с.
11. *Коршунов, О. П.* Основы общей теории библиографии : учеб. пособие для студентов библиотеч. фак. / О. П. Коршунов. – М. : [б. и.], 1978. – 109 с.
12. *Организационно-технологическая документация* ГПНТБ СО РАН : справ.-информ. работа. Ч. 1. Положения, инструкции, памятки. – Новосибирск : [б. и.], 2004. – 39 с.

13. Рейноп, Х. Избирательное распределение информации / Х. Рейноп. – Таллин : [б. и.], 1970. – 133 с.

14. Сборник основных российских стандартов по библиотечно-информационной деятельности / сост.: Т. В. Захарчук, О. М. Зусьман. – СПб. : Профессия, 2005. – 547 с.

15. Слободяник, М. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. Слободяник; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 267 с.

16. Справочник информационного работника / под ред.: Р. С. Гиляревского, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2005. – 552 с.

УДК 021.63:[026:37](477):021.64

І. І. Хемчян, зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

КООРДИНАЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ – ОСНОВА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті наголошено на важливості координування діяльності освітнянських книгозбірень для успішного функціонування системи науково-інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки освіти і практики та формування всеукраїнського інтегрованого галузевого ресурсу; розглянуто мету, функції та діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як провідного координаційного і науково-методичного центру мережі освітнянських бібліотек, всеукраїнського науково-інформаційного центру з психолого-педагогічних питань.

Ключові слова: *організаційна та координаційна діяльність, система науково-методичного забезпечення, науково-методичний центр, нормативно-правові документи, інноваційні технології, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.*

В останнє десятиліття в діяльності бібліотек освітнянської галузі України відбулися значні зміни. Насамперед, активізувалися дослідження з історії даних бібліотек [4], сформувався теоретичні, науково-методичні та організаційні основи внутрівідомчої взаємодії педагогічних бібліотек як спеціальних. Підґрунтям для їхньої спільної діяльності й налагодження координації стала інтеграція процесів, що відбуваються в усіх сферах розвитку суспільства,

зокрема інноваційні тенденції в розвитку бібліотек. Про це свідчать чимало наукових праць, у т. ч. дисертаційне дослідження та наукові статті П. І. Рогової [11, 13, 14], І. І. Хемчян [16] та інших.

У 2003 р. вперше в Україні, як зазначає П. І. Рогова, створена і реалізована на практиці концептуальна модель об'єднання різних видів спеціальних та навчально-педагогічних бібліотек у мережу [12], яка була офіційно створена і затверджена спільним наказом МОН України та АПН України і діє згідно з «Положенням про мережу освітнянських бібліотек МОН України і АПН України» [8], розробленим у науковому проєкті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Створення, становлення і розвиток мережі освітнянських бібліотек України (X–XX ст.)» (наук. кер. – П. І. Рогова, канд. іст. наук). Згідно із Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», даного Положення та Статуту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського основним завданням мережі освітнянських бібліотек МОН України та АПН України є створення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення фахових інформаційних наукових, науково-педагогічних та управлінських кадрів, учителів, студентів на різних етапах здобуття та удосконалення фахових знань у навчально-виховному процесі, підвищенні педагогічної майстерності, дослідницькій діяльності, управлінні освітою, самоосвіті. Відповідно до «Положення» до мережі увійшли 22 тис. освітнянських бібліотек МОН України та АПН України різних видів. Мережу очолює Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського – головний науково-дослідний, координаційний науково-методичний центр, який здійснює науково-методичне забезпечення їхньої діяльності відповідно до чинних законодавчих актів України, державних стандартів, постанов, розпоряджень, рішень МОН України, АПН України, Бібліотечно-інформаційної ради Президії АПН України, інструктивно-нормативних документів, розроблених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

У пункті 4 вищезазначеного Положення визначено систему науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітнянських бібліотек МОН України та АПН України, згідно з якою на провідні освітнянські бібліотеки покладено функції науково-методичних центрів різного рівня. Такими центрами є ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Львівська та Миколаївська науково-педагогічні бібліо-

теки, бібліотека ЦППО, бібліотеки ОППО, наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, які виконують організаційну та координаційну функції щодо бібліотек освітянської галузі нашої держави.

Узгодженість у діяльності мережі освітянських бібліотек як єдиної системи забезпечують:

- єдине науково-методичне керівництво;
- єдина нормативно-правова та інструктивна документація;
- єдині підходи до створення й використання інформаційного ресурсу освітянських бібліотек у традиційній і електронній формі та його входження до вітчизняного та світового інформаційного простору;
- координація й кооперація у бібліотечно-бібліографічній діяльності;
- зведений координаційний план науково-методичної, науково-дослідної та інформаційно-видавничої діяльності.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як провідний координаційний, науково-методичний центр освітянських бібліотек усіх видів, розташованих на території України, крім основних вищезазначених функцій, виконує ще й такі:

- створення системи науково-методичного забезпечення науково-методичних центрів мережі освітянських бібліотек;
- комплексне координування діяльності вищезазначених центрів мережі освітянських бібліотек за різними напрямками бібліотечної діяльності;
- співробітництво з науково-методичними центрами провідних бібліотек інших систем і відомств;
- міжнародне співробітництво;
- організація і координування досліджень із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й упровадження результатів у практику роботи мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України;
- забезпечення депозитарного зберігання документів та перерозподіл маловикористовуваних, непрофільних та зайводублетних документів із фондів бібліотек мережі.

Отже, здійснення всіх вищезазначених функцій безпосередньо пов'язано з діяльністю, яка поєднує взаємодію та координування серед бібліотек даної мережі.

У новому тлумачному словнику української мови подається наступне визначення терміна «координація»: «Координація – це налагодження, зведення до відповідності, установа взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями тощо...» [6]. «Бібліотечна енциклопедія» подає сучасніше визначення поняття координації бібліотечної діяльності – «міжбібліотечна взаємодія, або спільна діяльність бібліотек на підставі розподілу повноважень та взаємних обов'язків з метою найбільш повного задоволення інформаційних потреб та використання інформаційних ресурсів» [1]. Також у даній енциклопедії зазначено, що «проблема міжбібліотечної взаємодії розробляв із кінця 70-років ХХ ст. М. С. Карташов, який сформулював сутнісні характеристики даного поняття, обґрунтував періодизацію розвитку взаємодії, її ролі в науковому управлінні бібліотечною системою як головного фактору усунення диспропорцій між бібліотечними ресурсами та інформаційними потребами». Значний внесок у розвиток міжбібліотечної взаємодії зробили також відомі російські бібліотекознавці В. В. Серов, Р. З. Зотова, О. С. Чубар'ян, Н. І. Тюліна, на думку яких однією з форм міжбібліотечної взаємодії є координація, яка здійснюється на підставі розмежування функцій бібліотек, спеціалізації бібліотечних ресурсів, унаслідок чого зменшується нерациональне дублювання, підвищується ефективність роботи при мінімальних витратах, вирівнюється навантаження бібліотекарів, обсяги робіт відповідають можливостям бібліотеки. Координація може здійснюватися в межах регіону, галузі, відомства незалежно від підпорядкування бібліотек, з урахуванням їх типологічної приналежності [1].

У нашому випадку ми розглядаємо питання координації між бібліотеками освітянської мережі МОН України та АПН України, головною метою якої є оперативне, повноцінне і якісне задоволення інформаційних потреб користувачів галузі, зумовлених науковою, виробничою, навчальною й іншою діяльністю, засноване на нових інформаційних технологіях і тісній взаємодії між даними книгозбірнями. Організація міжбібліотечної взаємодії серед бібліотек даної мережі здійснюється ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотечно-інформаційною радою при Президії АПН України та Координаційною науково-методичною радою з питань удосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та

АПН України, створеною при ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з провідних фахівців освітянських книгозбірень та методистів із бібліотечних фондів обласних управлінь освіти і науки. Ці дорадчі органи покликані вирішувати питання формування інформаційного ресурсу освітянської галузі, функціонування та координування діяльності мережі освітянських бібліотек як частини загальнонаціональної бібліотечної системи України. Так, протягом семиріччя на засіданнях БІР при Президії АПН обговорювалися питання щодо розвитку та вдосконалення діяльності освітянських бібліотек, схвалено «Концепцію інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України» [5], рекомендовано до впровадження «Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України» [2] тощо. Також розглядалися і затверджувалися розроблені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського організаційно-управлінські [7] та інструктивно-методичні матеріали для різних видів освітянських бібліотек, зокрема: Типове положення і Типові правила користування спеціальною науковою бібліотекою установи АПН України, Положення про спеціальну навчально-педагогічну бібліотеку Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України, примірне положення та правила користування спеціальною навчально-педагогічною бібліотекою обласного (міського) інституту післядипломної педагогічної освіти (ОІППО), які вперше розроблені для бібліотек мережі. Усі ці та інші документи впроваджено у практику роботи відповідних видів освітянських бібліотек. Для посилення координації та покращання роботи бібліотек освітянської мережі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно проводить засідання Координаційної науково-методичної ради з питань удосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України, на яких обговорюються результати НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що сприяє удосконаленню роботи бібліотек мережі та стратегічним напрямкам їх розвитку, відбувається обмін кращим досвідом роботи. Очолює Раду директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова. До складу Ради входять науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, директори Львівської та Миколаївської

науково-педагогічних бібліотек, директори бібліотек ОІППО, ЦІППО, методисти з бібліотечних фондів обласних (міських) управлінь освіти. У 2007 р. до складу Ради введено директорів бібліотек ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілю.

Для надання якісної науково-методичної допомоги, як найбільш ефективного і демократичного засобу сприяння освітянським бібліотекам у впровадженні прогресивних прийомів і методів праці, подальшого поліпшення обслуговування користувачів, покращання інформаційної діяльності, впровадження результатів наукових досліджень і передового досвіду, підвищення кваліфікації та зміцнення координаційних зв'язків, головним координаційним науково-методичним центром було розроблено «Положення про організацію науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського» [10]. При розробленні документа науковцями вивчено зарубіжний і вітчизняний досвід роботи бібліотек з означеного питання, зокрема проаналізовано чинні документи: «Сеть и задачи Государственной научно-педагогической библиотеки К. Д. Ушинского РАО как всероссийского отраслевого научно-методического центра» (розроблено ДНПБ ім. К. Д. Ушинського РАО), «Положение об организации методического обеспечения региональных библиотек области» (розроблено Центральною бібліотекою м. Ростова), «Положення про науково-методичну діяльність Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук» (розроблено ЦНСГБ УААН) [9].

Розроблене «Положення про організацію науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського» сприятиме активізації діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, спрямованої на інноваційний розвиток бібліотек освітянської мережі щодо створення у бібліотеках умов для якісного інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків галузі, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, модернізацію управління бібліотечними ресурсами, формування нового інформаційного

середовища, розкриття потенціалу ресурсів бібліотек як складової наукової-інформаційної інфраструктури освітянської галузі України. Реалізація поставлених завдань вимагає від ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського чіткої взаємодії та координації з державними і місцевими органами влади, управліннями освіти, Академією педагогічних наук України, бібліотеками-методичними центрами та провідними освітянськими книгозбірнями. Тому саме з моменту свого заснування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний координаційний центр приділяє особливу увагу пошуку найефективніших організаційних форм взаємодії, координування та кооперування з органами управління освіти та бібліотеками мережі. Завдяки ініціативі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вперше в мережі освітянських бібліотек було запроваджено сучасні форми методичного впливу, а саме науково-дослідна та аналітична діяльність. Однією з традиційних і ефективних форм методичного впливу, які застосовує Бібліотека, є підготовка, видання та розповсюдження серед книгозбірень освітянської мережі методичних та бібліографічних посібників. За сім років освітянським бібліотекам було надіслано значну кількість видань, підготовлених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Розповсюджуючи власні методичні та бібліографічні видання, Бібліотека намагається активізувати видавничу діяльність усієї мережі. Для виконання цього завдання вона започаткувала в межах НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (наук. кер. – В. І. Лутовинова, канд. іст. наук; Т. В. Добко, канд. іст. наук) підготовку «Зведеного плану науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України» (далі – Зведений план) [2].

Головною метою підготовки Зведеного плану є координування, узагальнення та розповсюдження досвіду інформаційної діяльності бібліотек освітянської галузі України у створенні наукових видань, збірників наукових праць, бібліографічних посібників, інструктивно-нормативних матеріалів, які щорічно плануються до видання учасниками Зведеного плану, а також про найбільш значущі заходи, спрямовані на забезпечення розвитку педагогічної науки, освіти і практики, підвищення професійного рівня бібліотечних працівників освітянської галузі. Здійснення поставленої мети щодо

створення вторинних ресурсів із педагогіко-психологічних питань для повноцінного інформаційного забезпечення освітян передбачає: вчасне збирання, аналізування та систематизування інформації від бібліотек освітянської галузі щодо їхньої інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів із підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек; укладання річних зведених планів; представлення їх в електронній формі на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; інформування про видавничу діяльність освітянських бібліотек у фахових періодичних виданнях, на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі, на науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях круглих столів; регулярне поповнення друкованими виданнями освітянських бібліотек фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

До участі у підготовці Зведеного плану залучені провідні освітянські бібліотеки України, зокрема Львівська та Миколаївська науково-педагогічні бібліотеки, наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, бібліотеки ОІППО, ЦІППО, установ АПН України, ВНЗ III–IV р. акр. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, обласні управління освіти і науки. Необхідно відзначити, що започаткована робота сприяє налагодженню координаційних зв'язків між освітянськими книгозбірнями з метою кооперування їхніх інформаційних ресурсів. Так, у 2007 р. уже 28 провідних освітянських бібліотек подали інформацію до плану, що дає можливість зібрати і проаналізувати інформаційну діяльність мережі, а також поповнити ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Інформація про матеріали також буде представлена на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, де користувачі завдяки віддаленому доступу матимуть змогу її отримати. Інформація, подана у Зведеному плані про заходи з підвищення кваліфікації, дозволить бібліотечним працівникам заздалегідь ознайомитися з темами актуальних для них заходів і спланувати участь у їх проведенні.

Володіючи унікальними документними ресурсами, постійно їх оновлюючи і збагачуючи завдяки аналітико-синтетичному опрацюванню та упровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, маючи відповідно підготовлені професійні кадри, освітянські бібліотеки забезпечують доступ до галузевої інформації як у традиційному, так і в електронному вигляді, сприяють упровадженню

нових послуг і продуктів для задоволення потреб користувачів в інформації і знаннях.

Одним із вагомих аспектів для повноцінного функціонування системи інформаційного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики є створення корпоративного електронного каталогу освітянських бібліотек на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що надасть змогу не тільки отримувати вичерпну та оперативну інформацію про ресурси бібліотек-учасниць, а й шляхом обміну допомагати один одному в аналітичному описі статей, створенні повнотекстових колекцій тощо. Але необхідно констатувати, що на сьогодні існують тільки ієрархічні відносини ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі. Це зумовлено низьким рівнем комп'ютеризації більшості освітянських бібліотек, відсутністю кваліфікованих кадрів, єдиного програмного забезпечення, підключення до Інтернету. Однак поступове вирішення цих питань сприятиме тому, що взаємовідносини стануть рівноправними. Сьогодні більшість проблем щодо координування та взаємодії бібліотек освітянської мережі можна вирішити в найкоротший термін із мінімальними витратами за умови повної комп'ютеризації всіх освітянських бібліотек і широкого впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід наголосити на тому, що виконання завдань, які стоять перед мережею освітянських бібліотек щодо створення й функціонування системи бібліотечно-інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, неможливо без удосконалення структури самої мережі. Хоча на сьогодні мережа освітянських бібліотек і сформована, але існує чимало проблем, серед яких головна – відсутність у кожній області обласних науково-педагогічних бібліотек. Лише в єдиній Львівській області функціонує Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, а у місті Миколаєві – Миколаївська міська науково-педагогічна бібліотека, яка намагається виконувати функції обласної бібліотеки. Бібліотеки ОІШПО, на основі яких планувалося заснувати потужні обласні галузеві бібліотечні інформаційні центри, сьогодні не мають відповідних інформаційних ресурсів, кадрового забезпечення та матеріально-технічної бази, щоб у повному обсязі виконувати функції обласних науково-педагогічних бібліотек. На нашу думку, реформування освіти України повинно торкнутися

й освітянських бібліотек, які є важливою складовою галузевого інформаційного ресурсу нашої держави. Взаємодія МОН України, АПН України та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в цьому напрямі сприятиме розвитку мережі освітянських бібліотек. Час постійно вносить корективи в зміст координаційної роботи, і в майбутньому з'являться нові її напрями, які зараз ще не окреслені. Але реалізація поставленої мети щодо посилення координації та взаємодії бібліотек освітянської мережі слугуватиме як сьогодні, так і надалі удосконаленню бібліотечно-інформаційного забезпечення інформаційних потреб користувачів із питань педагогічної науки, освіти і практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гукова, В. Г.* Межбиблиотечное взаимодействие / В. Г. Гукова // Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка ; [гл. ред. Ю. А. Гриханов ; чл. редкол.: М. И. Акилина, Б. Н. Бачалдин, Ф. С. Воройский и др.]. – М. : Пашков Дом, 2007. – С. 615–617.
2. *Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України на 2007 рік / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Т. Е. Кучеря, І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2007. – 34 с.*
3. *Ільганаєва, В.* Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.
4. *Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова, К. Т. Селіверстова, Ю. І. Артемов [та ін.]. – К. : Вирий, 2006. – 402, [1] с.*
5. *Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України : затв. рішенням Президії АПН України від 26 січ. 2006 р. // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6 ; Шкіл. б-ка плюс. – 2006. – Берез. (№ 5). – С. 2–6.*
6. *Координація // Новий тлумачний словник української мови. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 2. – С. 324.*
7. *Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.) [Електронний ресурс] / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; уклад.: Хемчян І. І., Здановська В. П. ; наук. ред.: Рогова П. І., Букшина Т. Ф. – Електрон. дані (1 файл). – К. : [б. в.], 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD–R).*

8. *Положення про мережу освітянських бібліотек* Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Академії пед. наук України від 30 трав. 2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

9. *Положення про науково-методичну діяльність* Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук : затв. наказом Мінагрополітики України та Укр. акад. аграр. наук України від 1 лип. 2002 р. № 178/45 // Нормативні акти України в бібліотечній і суміжних галузях [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/law/02_cnsnb.html. – Назва з екрана.

10. *Положення про організацію* науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського : затв. Радою при директорі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського від 26.12.2006 р. протокол № 12 // Науково-методична діяльність [Електронний ресурс] : заг. док. / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/datas/upload/files/polgeniya_ob_doc.doc. – Назва з екрана.

11. *Рогова, П. І.* Освітянська галузь: проблеми бібліотечного забезпечення / П. І. Рогова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 38–46.

12. *Рогова, П. І.* Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX – 20-ті роки XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Рогова Павла Іванівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 265 с. – Бібліогр.: с. 181–222.

13. *Рогова, П. І.* Соціальне призначення і функції освітянських бібліотек України / П. І. Рогова // Бібл. планета. – 2001. – № 1. – С. 26–28.

14. *Рогова, П.* Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / П. Рогова // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 14–19.

15. *Серікова, Н.* Науково-методичне забезпечення діяльності сільськогосподарських бібліотек України: стан, перспективи / Н. Серікова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – Вип. 11 – С. 638–642.

16. *Хемчян, І. І.* Науково-методичний супровід діяльності освітянських бібліотек України / І. І. Хемчян // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К.: Вирій, 2006. – С. 100–114. – Бібліогр.: 23 назви.

17. *Хемчян, І.* Стратегія розвитку освітянських бібліотек України / І. Хемчян // Шкіл. б-ка plus. – 2003. – Груд. (№ 11). – С. 1–2.

УДК 026:37](477-25)ДНПБУ:025.12

В. П. Здановська, *наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто досягнення та проблеми ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського галузевого інформаційного центру щодо її видавничої діяльності, спрямованої на забезпечення інформаційних потреб науковців і практиків освітянської галузі України.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, видавнича діяльність, посібник, науковий збірник, бібліографічний покажчик, методичні рекомендації, науковий проект.*

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського вісім років плідно працює у бібліотечній системі країни. Головною метою її діяльності є науково-інформаційний супровід розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики. Основними напрямками діяльності Бібліотеки є: формування національного галузевого книгосховища психолого-педагогічної й навчально-методичної літератури, науково-дослідна діяльність із питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки і освіти, науково-методичне забезпечення розвитку мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України.

Невід'ємною складовою всіх напрямів діяльності Бібліотеки є видавнича діяльність, яка спрямована на відображення роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-дослідного, науково-інформаційного, науково-методичного та координаційного центру освітянських бібліотек МОН України та АПН України, метою якої є:

- доведення до користувачів результатів наукових досліджень Бібліотеки («Створення, становлення і розвиток освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук), «Науково-інформаційне забезпечення осві-

тянської галузі України» (наук. керівники – В. І. Лутовина, канд. іст. наук, Т. В. Добко, канд. іст. наук), «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук) та втілення їх у практику діяльності бібліотек галузі;

- надання освітянам відомостей про власні та інтегровані інформаційні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з психолого-педагогічних питань;
- активізація формування інформаційного потенціалу освітянських бібліотек України з психолого-педагогічних питань;
- забезпечення координації та кооперації діяльності освітянських бібліотек у створенні системи інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

Здійснений нами аналіз видавничої діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за 2000–2007 рр. дав підстави для таких висновків: фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за означений період було підготовлено та надруковано 65 видань загальним накладом понад 19 300 примірників, що є досить вагомим здобутком, особливо якщо врахувати, що Бібліотека не мала у своїй структурі редакційно-видавничого відділу та власної поліграфічної бази. З огляду на свою мету і завдання, Бібліотека впродовж вищезазначених років налагоджувала тісну співпрацю з педагогічними університетами держави, які мають у своїй структурі видавництва і могли друкувати підготовлені нею видання, зокрема з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова, Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка, Маріупольським державним гуманітарним університетом, Київським національним економічним університетом та ін. Також керівництвом Бібліотеки налагоджувалися стосунки зі спонсорами, завдяки яким видано бібліографічні покажчики, методичну та іншу аналітичну продукцію у видавництвах «Атіка», «Друк і Літера», «Вирій», «Четверта хвиля» та ін. Заслужовує на увагу досвід Бібліотеки щодо видання своїх інформаційних матеріалів через фахові газети, які мають значні наклади («Освіта України», «Шкільний світ» та «Шкільна бібліотека плюс»), а також на електронних носіях.

На сучасному етапі видавнича продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлена науковими, нормативними, методичними, навчальними, бібліографічними, оглядово-інформаційними й довідковими виданнями. Наукові видання цього періоду представлені двома збірниками: «Історія освітянських бібліотек України» [13] і «Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України» [19]. Науковий збірник «Історія освітянських бібліотек України» вийшов друком у 2006 р. і став першим комплексним фундаментальним виданням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, кінцевим результатом її першого наукового проекту «Створення, становлення і розвиток освітянських бібліотек України (X–XX ст.)». До збірника увійшли статті з історії становлення й розвитку освітянських бібліотек України, а також матеріали, що висвітлюють окремі питання теорії, методики і практичної діяльності освітянських бібліотек у різних регіонах України, які були підготовлені як фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і бібліотекарями книгозбірень освітянської мережі. Для підготовки збірника використано широку джерельну базу: архіви, рукописні фонди, фонди рідкісних книг, наукові праці, дослідження відомих істориків, педагогів, громадських діячів та бібліотекознавців. У виданні вперше в Україні відображено історію розвитку і становлення вітчизняних освітянських бібліотек різних типів і видів. У статтях збірника відтворено практичний досвід і актуальні проблеми діяльності освітянських книгозбірень на сучасному етапі.

У рамках другого наукового проекту «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» у травні 2006 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського провела на базі Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки науково-практичний семінар «Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України». За результатами роботи семінару було підготовлено однойменний збірник в електронному вигляді, який представлений на веб-порталі Бібліотеки (www.library.edu-ua.net). До збірника увійшли виступи учасників семінару, присвячені науково-дослідній та науково-методичній діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі, створенню інформаційного ресурсу в освітян-

ських бібліотеках, формуванню галузевої системи бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних документів психолого-педагогічної тематики, сучасним інформаційно-пошуковим системам, бібліотечно-інформаційному обслуговуванню як засобу задоволення фахових інформаційних потреб, удосконаленню системи підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек України. Збірник призначено для бібліотечних та інформаційних фахівців, аспірантів, студентів.

З огляду на те, що головним напрямом діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є створення системи науково-інформаційного забезпечення розвитку національної педагогічної науки, освіти і практики, з перших років функціонування пріоритетним завданням Бібліотеки стало формування системи бібліографічних видань різних типів і видів з актуальних психолого-педагогічних питань у традиційному та електронному вигляді. Роботу було розпочато у першому науковому проекті «Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.)», а у 2003 р. продовжено в науковому проекті «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України».

Нині система бібліографічних посібників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлена науково-допоміжними, виробничо-допоміжними і рекомендаційними ретроспективними та поточними бібліографічними посібниками. Важливою складовою цієї системи є науково-допоміжні бібліографічні посібники, які створюються для забезпечення наукових досліджень освітніх закладів МОН України та установ АПН України. Так, упродовж 2000–2007 рр. науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було впорядковано шість науково-допоміжних покажчиків, серед яких: «Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України» (2002) [37], «Гід з громадянської освіти в Україні» (2003) [4], «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства» (2003) [2], «Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 рр.)» (2004) [26], «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (2005, вип. 1) [27], «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2005)» (2004) [5].

Важливою ланкою системи бібліографічних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є рекомендаційні бібліографіч-

ні посібники. На сьогодні цей вид видань представлений трьома випусками покажчика «Сучасні освітні технології» [30, 31, 32], які вийшли друком упродовж 1999–2003 рр. Продовженням перших трьох випусків є покажчики «Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання» (2005) [33] та «Сучасні технології в освіті. Ч. 2. Сучасні технології виховання» (2007) [34]. Складені на нових методологічних засадах, ці видання стали суттєвим внеском у теорію і практику творчого використання перспективних освітніх технологій.

Заслуговує на увагу й рекомендаційний бібліографічний покажчик «Загальноосвітня школа України за роки незалежності (1991–2001)» (2002) [11], метою якого було доведення до відома науковців, учителів, студентів педагогічних ВНЗ, бібліотечних працівників систематизованої інформації про документи, які віддзеркалюють процеси реформування освіти в Україні, запровадження інноваційних змін у виховній та навчальній діяльності шкіл, в її організації та управлінні, а також підвищення ролі шкільної бібліотеки у забезпеченні навчально-виховного процесу та її трансформації на медіа-центр загальноосвітнього навчального закладу.

Зважаючи на постійно зростаюче зацікавлення творчою спадщиною педагогів минулого і сучасності, науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано створення біобібліографічних покажчиків про життя і діяльність видатних педагогів світу й України, які виходять у трьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України» й «Ювіляри АПН України». Серія біобібліографічних покажчиків «Видатні педагоги світу» до 2007 р. була представлена двома покажчиками: «В. О. Сухомлинський: Біобібліографія: 1987–2000 рр.» (2001) [29] та «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народження» (2003) [25]. Зазначені покажчики розраховані на наукових працівників, аспірантів, викладачів, учителів-практиків, вихователів, бібліотечних працівників та працівників інформаційних служб, студентів; вони можуть бути використані у науково-дослідній, науково-методичній та виховній діяльності. Серія «Академіки АПН України» заснована у 2002 р. з нагоди 10-річчя створення АПН України. Упродовж 2000–2007 рр. в ній побачили світ такі бібліографічні посібники: «М. Д. Ярмаченко – вчений-педагог, академік, перший президент АПН України» (2002, вип. 1) [39], «Іван

Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ» (2003, вип. 2) [12], «Микола Борисович Євтух: вчений-педагог, академік» (2003, вип. 3) [9], «Алла Михайлівна Богущ» (2005, вип. 4) [3], «Нелля Григорівна Ничкало» (2005, вип. 5) [20], «Василь Григорович Кремень – філософ, учений, освітянин, державний діяч» (2006, вип. 6) [15], «Іван Дмитрович Бех» (2005, вип. 7) [1], «Ольга Василівна Сухомлинська» (2006, вип. 8) [28]. Упорядкування цих біобібліографічних покажчиків здійснювалося у тісному контакті з самими вченими, що сприяло високій якості підготовки та науковій цінності даних видань. Серію «Ювіляри АПН України» представляють 25 випусків каталогів творчих доробків сучасних учених-педагогів, які зробили значний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки.

Як зазначалося вище, одним із завдань видавничої діяльності є надання користувачам відомостей про інформаційний ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, особливо про ті видання, які ввійшли до об'єкта «Національне надбання України». Зважаючи на це, а також із метою інформаційного забезпечення досліджень із питань історії розвитку освіти, вітчизняного підручникотворення, науковцями Бібліотеки було створено друкований каталог «Підручники і навчальні посібники (1748–1917 рр.) з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів» (2005) [23], в якому зосереджено відомості про 1 173 навчальних посібники, які є духовним надбанням нашої держави. Підготовка цього каталогу стала значним внеском у національну бібліографію та формування потужного науково-інформаційного ресурсу освітянської галузі України.

Для надання компетентної інформації про ту чи іншу подію або особу у галузі освіти, а також задля допомоги педагогічним, науково-педагогічним кадрам і бібліотекарям освітянських книгозбірень України у плануванні їхньої роботи, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2002 р. започаткувала випуск довідкового видання – щорічника «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» (2006) [14], в якому подано компетентну інформацію про ту чи іншу подію або особу, наведено хронологічний перелік визначних дат в історії світової та вітчизняної педагогіки, психології, філософії та освіти. Крім того, календар містить відомості про ювілейні дати провідних учених АПН України. «Календар» у повному обсязі видається на сторінках фахових

видань «Шкільний світ» та «Шкільна бібліотека плюс». Також він оприлюднюється на веб-сайті Бібліотеки, де його традиційно розміщують у грудні поточного року.

З перших років діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головного науково-методичного та координаційного центру освітянських бібліотек різних типів і видів постала необхідність удосконалення їхньої діяльності шляхом оновлення вже чинних нормативно-правових та технологічних документів, а також розробки нових документів для кожного типу бібліотек. Це стало можливим завдяки підготовці нормативних виробничо-практичних видань. Першим таким виданням був збірник «Організаційно-управлінські документи освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.)» (2005) [21], до якого увійшли 68 організаційно-технологічних документів, розроблених науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, затверджених і введених у практику як для головної книгозбірні галузі, так і для освітянських бібліотек різних видів. Збірник представлено в електронному вигляді на веб-порталі (www.library.edu-ua.net).

Важливим аспектом науково-методичної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є підвищення кваліфікації фахівців бібліотек мережі. У зв'язку з цим значна увага приділяється підготовці науково-методичних рекомендацій, які можуть бути використані у практичній діяльності як фахівців освітянських бібліотек, так і книгозбірень інших систем і відомств. Із цією метою впродовж восьми років діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено низку науково-методичних посібників, серед яких: «Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу» (2002) [22], «Планування та звітність бібліотек Інституту післядипломної педагогічної освіти» (2004) [24], «Анотування як процес аналітико-синтетичної обробки інформації» (2003) [16], «Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі» (2006) [35], «Формування інформаційної культури учнів загальноосвітнього навчального закладу» (2006) [38], «Укладання друкованих каталогів книг громадянського друку (XVIII – початок XX ст.) із фондів бібліотек України» (2005) [36].

Оскільки розробка кваліфікованих методичних рекомендацій вимагає аналізу здобутків бібліотечної практики й визначення

рівня роботи бібліотек, вагоме значення має аналітична діяльність відділу наукового і прикладного бібліотекознавства, у процесі якої фахівці цього структурного підрозділу Бібліотеки щорічно вивчають роботу бібліотек мережі, а саме: установ АПН України, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та педагогічних інститутів й університетів та ін. За результатами цієї роботи готуються інформаційно-аналітичні огляди, в яких висвітлюється робота зазначених вище бібліотек щодо формування бібліотечних фондів, бібліотечно-інформаційного та довідково-бібліографічного забезпечення фахових інформаційних потреб освітян, надання користувачам доступу до вітчизняного і світового інформаційного ресурсу, окреслено проблемні питання (кадрове забезпечення, матеріально-технічне оснащення тощо) та визначено шляхи їх вирішення. За зазначений період ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготувала такі огляди: «Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр.» (2005) [6], «Діяльність бібліотек установ АПН України у 2000–2005 рр.» (2006) [7] та «Діяльність бібліотек установ АПН України у 2006 р.» (2007) [8]. Дані огляди були надіслані не лише до проаналізованих бібліотек, а й ректорам інститутів післядипломної педагогічної освіти та директорам інститутів АПН України, ВНЗ Міністерства освіти і науки України, що, безперечно, сприяло удосконаленню діяльності вищезазначених книгозбірень.

У межах НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» у 2005 р. був підготовлений науково-практичний посібник «Методика бібліографування» (автор – В. І. Лутовинова, канд. іст. наук) [17], в якому узагальнено доробок вітчизняних і зарубіжних фахівців із традиційної методики укладання бібліографічних покажчиків, висвітлено теоретико-методичні засади укладання бібліографічних покажчиків, що відповідає логіці науково-практичного пізнання процесу бібліографування: від його загальної характеристики та класифікації бібліографічної продукції до висвітлення сутності загальної методики бібліографування й специфічних особливостей укладання науково-допоміжних ретроспективних та рекомендаційних бібліографічних покажчиків. У посібнику представлено також нову методику формалізованої підготовки анотацій як важливої складової розкриття змісту рекомендованих документів.

Аналіз видавничої діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського показав, що, незважаючи на досить короткий час її функціонування, Бібліотека має значний видавничий доробок. Тому важливим завданням для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сучасному етапі є її подальший розвиток і популяризація серед бібліотек галузі й інших книгозбірень держави. З огляду на це, Бібліотека приділяє значну увагу рекламі та розповсюдженню своїх видань. Як головна бібліотека освітянської галузі держави, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського обов'язково надсилає примірник усіх своїх видань до національних і державних бібліотек, провідних бібліотек освітянської мережі, обласних універсальних наукових бібліотек, бібліотек для дітей тощо. З метою рекламування своєї видавничої продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського активно використовує:

- засоби масової інформації (газети «Освіта України», «Педагогічна газета», «Шкільна бібліотек плюс», журнали «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечний форум. Україна»; рекламу на радіо);
- зовнішню рекламу (плакати й афіші);
- комп'ютерну рекламу (повідомлення про вихід друком видання надсилається до усіх бібліотек України, а також розміщується на веб-порталі Бібліотеки);
- книжкові всеукраїнські, міські виставки («Форум книговидавців України» (м. Львів) та Міжнародну виставку навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні»);
- бере участь у загальних зборах АПН України, заходах МОН України;
- здійснює виїзні й стаціонарні книжкові виставки у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тощо.

Ефективність рекламної діяльності Бібліотеки підтверджується щорічним збільшенням кількості її користувачів на 9–12%, відсутністю нереалізованих накладів видань та підвищенням іміджу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського інформаційного центру з психолого-педагогічних питань та галузевого бібліотекознавства.

Втім, у видавничій діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є і проблемні питання, які перешкоджають досягненню успіху: відсутність власної поліграфічної бази, нестача асигнувань

на видання інформаційних матеріалів (результатом чого є малі накладні і несвоєчасність виходу друком того чи іншого видання) та їх розповсюдження, відсутність у Бібліотеці редакційно-видавничого відділу.

У зв'язку з цим Бібліотека має вирішити ряд стратегічних завдань із метою ефективнішого використання її інформаційних можливостей, популяризації послуг і видань. Серед них:

- створення у структурі Бібліотеки редакційно-видавничого відділу та поліграфічної бази (придбання необхідної техніки);
- введення у штатний розклад Бібліотеки редакторів і фахівця з реклами;
- розробка нормативних документів («Положення про видавничо-редакційний відділ», «Положення про видавничу діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського»);
- удосконалення цілісної видавничої політики на підставі вивчення досвіду провідних книгозбірень держави (НБУВ, ЛНОБ ім. В. Стефаніка) та інформаційних потреб користувачів;
- збільшення накладів видань;
- пошук шляхів ефективної реалізації видань.

Підсумовуючи набутки видавничої діяльності головної освітянської книгозбірні держави, зазначимо, що копітка праця її фахівців і науковців із підготовки, популяризації і розповсюдження інформаційних матеріалів, актуальність видань та високий рівень їх підготовки гідно сприяють реалізації одного з головних завдань Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського – забезпечення загальнодоступності інформації з психолого-педагогічних питань для науковців і практиків освітянської галузі та підвищення фахового рівня бібліотекарів освітянської галузі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Іван Дмитрович Бех* : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І.; авт. вступ. ст. Зубалій М. Д. ; наук. ред.: Букшина Т. Ф., Зотова В. А. ; бібліогр. ред. Жданова Р. С. ; літ. ред. Лашко К. М.]. – К. ; Житомир : [б. в.], 2005. – 87 с. – (Серія «Академіки АПН України» ; вип. 7).

2. *Бібліотека навчального закладу* в контексті інформатизації суспільства : бібліогр. покажч. для б-к загальноосвіт., проф.-техн. навч. закл., вищих

навч. закл. І–ІІ р. а. / АПН України, ДНПБ України, УБА, Секція освіт. б-к ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультанти: П. І. Рогова, К. Т. Селіверстова ; відп. за вип. І. І. Хемчян ; ред. Є. К. Бабиць ; рецензент А. О. Малько]. – К. : [б. в.], 2003. – 87 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 1).

3. *Алла Михайлівна Богуш* : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. та ред. Пономаренко Л. О. ; наук. ред. Рогова П. І. ; літ. ред. Лисиця Г. М.]. – К. ; Одеса : [б. в.], 2005 (Вид. М. П. Черкасов). – 99 с. – (Серія «Академіки АПН України» ; вип. 4).

4. *Гід з громадянської освіти в Україні* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України, Донец. школа прав людини ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Черняєва Г. К. та ін. ; наук. ред.: Рагозін М. П., Рогова П. І. ; наук. консультант Чорна К. І.]. – Донецьк ; К. : [б. в.], 2003. – 166 с.

5. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004)* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, Укр. асоц. ім. Василя Сухомлинського, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Палащина Н. А., Горбенко Н. А., Вербова В. В., Самчук Л. І. ; наук. ред.: Рогова П. І., Лутовинова В. І. ; відп. за вип.: Букшина Т. Ф., Зотова В. А. ; бібліогр. ред.: Жданова Р. С., Палащина Н. А.]. – К. : [б. в.], 2005 (Вид. О. М. Ешке). – 98 с.

6. *Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр.* : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2005. – 25 с.

7. *Діяльність бібліотек установ АПН України у 2000–2005 рр.* : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2006. – 20 с.

8. *Діяльність бібліотек установ АПН України у 2006 р.* : інформ.-аналіт. огляд / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.] 2007. – 22 с.

9. *Микола Борисович Стух*: вчений-педагог, академік : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ; [упоряд. Л. І. Ніколюк ; наук. ред. П. І. Рогова ; наук. консультант К. К. Потапенко ; рецензент В. І. Лутовинова ; ред. Л. О. Пономаренко]. – К. : [б. в.], 2003. – 77 с. – (Серія «Академіки АПН України» ; вип. 3).

10. *Віталій Станіславович Журавський* : біобібліогр. покажч. / Акад. прав. наук України, Укр. акад. політ. наук, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Палащина Н. А., Вербова В. В., Горбенко Н. А. ; наук. ред. Рогова П. І. ; відп. за вип. Палащина Н. А. ; літ. ред. Лисиця Г. М.]. – К. : Т-во «Знання» України, 2005. – 33 с.

11. *Загальноосвітня школа України за роки незалежності (1991–2001 рр.)* : реком. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України, УБА ; уклад.: Г. К. Черняєва, Л. І. Ніколюк, І. М. Смелік ; відп. за вип. Т. Ф. Букшина ; наук. консультант М. Д. Ярмаченко // Шкіл. світ. – 2002. – Черв. (№ 21/23). – С. 1–61.

12. *Іван Андрійович Языон*: Педагог. Вчений. Філософ : біобібліогр. покажч. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, ДНПБ України, Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя ; [упоряд.: Л. І. Ніколюк, Л. О. Пономаренко, Л. Н. Штома ; наук. ред. П. І. Рогова ; наук. консультант Н. Г. Ничкало ; ред. Є. К. Бабич]. – К. : [б. в.], 2003. – 45 с. – (Серія «Академіки АПН України»; вип. 2).

13. *Історія освітянських бібліотек України* : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова, К. Т. Селіверстова, Ю. І. Артемов [та ін.]. – К. : Вирій, 2006. – 403 с.

14. *Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2006 рік* / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. Л. І. Ніколюк ; наук. ред. П. І. Рогова ; відп. за вип. Л. О. Пономаренко]. – К. : [б. в.], 2006. – 63 с. – (Шкіл. б-ка плюс, 2006, січ. (№ 1/2)).

15. *Василь Григорович Кремень* – філософ, учений, освітянин, державний діяч : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Моїсеєва І. П. ; вступ. ст. Ткаченко Л. І. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред.: Жданова Р. С., Бабич Є. К.]. – К. : Т-во «Знання» України, 2006. – 131 с. – (Серія «Академіки АПН України»; вип. 6).

16. *Лутовинова, В. І.* Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – Х. : [б. в.], 2003. – 42 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек»; вип. 2).

17. *Лутовинова, В. І.* Методика бібліографування [Електронний ресурс] : наук.-практ. посіб. / авт.-упоряд. В. І. Лутовинова ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; відп. за вип. П. І. Рогова ; літ. ред. Л. І. Стельмах ; рецензент Г. В. Швецова-Водка. – Електрон. дані (1 файл). – К. : [б. в.], 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD–R). – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

18. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згоргання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

19. *Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України* [Елек-

тронний ресурс] : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Львів, 18–19 трав. 2006 р.). – Електрон. дані. – К., 2006. – Режим доступу: <http://www.library-educua.net/vydae/zbirnic%20Lviv.pdf>. – Назва з екрана.

20. *Нелля Григорівна Ничкало* : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Штома Л. Н. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Жданова Р. С.]. – К. : [б. в.], 2005. – 95 с. – (Академіки АПН України»; вип. 5).

21. *Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000–2005 рр.)* [Електронний ресурс] / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; уклад.: Хемчан І. І., Здановська В. П. ; наук. ред.: Рогова П. І., Букшина Т. Ф. – Електрон. дані (1 файл). – К. : [б. в.], 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD–R).

22. *Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу* / АПН України, ДНПБ України, УБА ; наук. ред.: К. Т. Селіверстова, П. І. Рогова // Шкіл. світ. – 2002. – № 42/43. – С. 1–62 ; № 46/47. – С. 1–61.

23. *Підручники і навчальні посібники (1748–1917 рр.) з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського для початкових і середніх навчальних закладів* : каталог / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Мацібора Н. Г., Жданова Р. С., Іващенко В. М. та ін. ; наук. ред. П. І. Рогова ; бібліогр. ред. Жданова Р. С.]. – К. : Атіка, 2005. – 383 с.

24. *Планування та звітність бібліотеки Інституту післядипломної педагогічної освіти* : метод. рек. / [уклад. В. П. Здановська ; наук. ред. П. І. Рогова]. – К. : [б. в.], 2004. – 75 с.

25. *Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942)* : до 125-річчя з дня народж. : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Вербова В. В., Горбенко Н. А., Іщук С. В., Петровська С. В. ; наук. ред.: Рогова П. І., Букшина Т. Ф. ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; відп. за вип. Палашина Н. А. ; ред.: Жданова Р. С., Богун Н. Г.]. – К. : Дух і літера, 2003. – 132 с. – (Серія «Видатні педагоги світу»; вип. 2).

26. *Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 рр.)* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Моїсеєва І. П., Ніколюк Л. І., Штома Л. Н., Бабич Є. К. ; наук. консультант Ничкало Н. Г. ; відп. за вип. Букшина Т. Ф. ; ред. Бабич Є. К.]. – К. : [б. в.], 2004. – 268 с.

27. *Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку* : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 1 / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухом-

линського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Самчук Л. І., Каневська І. М. ; наук. консультант і автор вступ. ст. Кизенко В. І. ; наук. ред. Букшина Т. Ф. ; відп. за вип. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Бабич Є. К.]. – К. : Пед. преса, 2005. – 63 с. – (Освіта України, 2005, № 90/91).

28. *Ольга Василівна Сухомлинська* : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Заліток Л. М., Семендяєва Г. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. : [б. в.], 2006. – 67 с. – (Серія «Академіки АПН України» ; вип. 8).

29. *В. О. Сухомлинський*. Біобібліографія: 1987–2000 рр. / АПН України, Укр. асоціація Василя Сухомлинського, [ДНПБ України] ; уклад.: Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська ; за ред. Н. О. Гаждан, Л. І. Ніколюк ; [відп. за вип. П. І. Рогова]. – К. : КНЕУ, 2001. – 128 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 1).

30. *Сучасні освітні технології* : реком. бібліогр. покажч. Вип. 1 / М-во освіти України, АПН України, Ін-т змісту і методів навчання, Центр. освіт. б-ка ; [уклад.: Букшина Т. Ф., Черняєва Г. К. ; відп. за вип. Рогова П. І.]. – К. : ВПОЛ, 1999. – 59 с.

31. *Сучасні освітні технології* : реком. бібліогр. покажч. Вип. 2 / АПН України, ДНПБ України ; уклад.: Т. Ф. Букшина, Г. К. Черняєва ; відп. за вип. П. І. Рогова ; рецензент Н. Ф. Федорова // Шкіль. світ. – 2001. – Верес. (№ 34). – Вкладка, с. 1–16.

32. *Сучасні освітні технології* : реком. бібліогр. покажч. Вип. 3 / АПН України, ДНПБ України ; [упоряд.: Углова О. В., Яковлева О. В. ; відп. за вип. Букшина Т. Ф. ; ред. Бабич Є. К.]. – К. : [б. в.], 2003. – 87 с.

33. *Сучасні технології в освіті. Ч. 1*. Сучасні технології навчання / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Моїсєєва І. П., Грудініна Н. Д. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Єрмаков І. Г. ; наук. ред. Букшина Т. Ф. ; бібліогр. ред. Бабич Є. К. ; відп. за вип. Пономаренко Л. О.]. – К. : [б. в.], 2005. – 307 с.

34. *Сучасні технології в освіті* : реком. бібліогр. покажч. Ч. 2. Сучасні технології виховання / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Моїсєєва І. П., Пономаренко Л. О. ; наук. консультант і автор вступ. ст. Чорна К. І. ; наук. ред. Букшина Т. Ф.]. – К. : Пед. думка, 2007. – 195 с.

35. *Традиційні каталоги* наукових бібліотек освітньої галузі: організація, ведення, редагування : метод. рек. / І. Г. Лобановська, Р. П. Гаврилюк, О. Г. Помчалова ; за ред. І. Г. Лобановської ; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2006. – 166 с.

36. *Укладання друкованих каталогів книг громадянського друку (XVIII – початок XX ст.)* із фондів бібліотек України : (метод. посіб.) / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НПБ України ;

[уклад. Р. С. Жданова ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. Г. М. Лисиця ; відп. ред.: В. О. Кононенко, С. О. Басенко]. – К. : [б. в.], 2005. – 124 с.

37. *Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України, Київ. нац. екон. ун-т ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Черняєва Г. К. та ін. ; наук. ред. Рогова П. І. ; наук. консультант Чорна К. І.]. – К. : [б. в.], 2002. – 141 с.

38. *Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів* : наук.-метод. рек. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. Рубан А. І. ; наук. консультант Чепуренко Я. О. ; наук. ред.: Рогова П. І., Лутовинова В. І. – К. : [б. в.], 2006. – 63 с. – (Шкіль. б-ка плюс, 2006, № 11/12).

39. *М. Д. Ярмаченко* – вчений-педагог, академік, перший президент АПН України : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ; [упоряд.: Вербова В. В., Горбенко Н. А. ; відп. за вип. Букшина Т. Ф. ; ред. Бабич Є. К.]. – К. : [б. в.], 2002. – 32 с. – (Серія «Академіки АПН України» ; вип. 1).

УДК 02:005.94](477-2/-3)

Л. В. Зініченко, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З БІБЛІОТЕЧНИМИ КАДРАМИ

Стаття розкриває роль Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів у науково-методичному супроводі діяльності регіональної освітньої системи, мета якого полягає у досягненні якісно нового рівня задоволення потреб педагогічного спрямування.

Ключові слова: *Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів, дистанційне навчання, курсове підвищення кваліфікації, професійна майстерність, бібліотечно-інформаційні медіа-центри, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, адресна методична допомога, впровадження передового досвіду.*

Бібліотеки освітньої галузі є важливим чинником інноваційного розвитку педагогічної науки, освіти і практики та підвищення фахової майстерності освітян України. На сучасному етапі їхня діяльність спрямована на реформування, оновлення змісту і форм бібліотечної роботи.

У 2006–2007 навчальному році з метою забезпечення рівного доступу всіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, педагогів) області до інформаційних та освітніх ресурсів Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів (КОПОПК) було розроблено Концепцію розвитку інформаційно-навчального середовища системи освіти Київської області. В Концепції визначено мету, яка полягає у формуванні доступної та якісної системи освіти, що відповідає вимогам суспільства, яке динамічно розвивається, запитам особистості, проблемам держави й області у розвитку освіти Київської області [1].

З березня 2007 р. розпочав своє існування й веб-портал Інституту (www.kristti.com.ua), який призначений надавати педагогічним працівникам не тільки широкий спектр інформації з різних напрямів діяльності Інституту, а й забезпечувати спілкування його відвідувачів. До нього звертається значна кількість віртуальних відвідувачів. Портал Інституту містить 366 сторінки, на яких представлено інформацію про діяльність регіональної освітньої системи за такими напрямками:

- навчально-методична робота (підвищення кваліфікації педагогів на курсах за різними формами навчання, включаючи дистанційну);
- науково-методична діяльність Інституту (підвищення кваліфікації освітян під час проведення методичних заходів, професійних конкурсів, організації дослідно-експериментальної роботи; пропагування передового досвіду; висвітлення діяльності науково-методичної ради);
- наукова робота (науково-дослідницька діяльність, міжнародна співпраця, діяльність вченої ради Інституту, проведення наукових заходів);
- видавнича справа (її зміст і напрями);
- інформаційно-бібліотечний ресурс (бази даних, видання педагогічного призначення).

З метою досягнення якісно нового рівня задоволення потреб педагогів, науковців, керівників навчальних закладів і наукових установ, працівників Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств щодо повноти й оперативності надання наукової, методичної, правової та іншої інформації з 2006 року започатковано видання науково-методичного електронного педа-

гогічного журналу «Народна освіта» (www.kristti.com.ua). Окрім того, протягом 2004–2007 рр. науково-педагогічними працівниками Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів підготовлено 19 електронних видань, інформація про них також представлена на порталі Інституту. Для освітян Київщини на порталі Інституту розміщено 34 навчально-методичних блоки з різних спеціальностей для організації підвищення кваліфікації педагогів регіону за дистанційною формою навчання.

Для здійснення дистанційного навчання у регіоні розроблено пакет нормативно-правових документів: Концепція діяльності центру дистанційного навчання, Положення та Програма розвитку дистанційного навчання педагогів Київщини на 2006–2010 рр., Положення про тьютора та організатора в системі підвищення кваліфікації за дистанційною формою навчання. Із вищезазначеними документами можна ознайомитися на порталі Інституту в рубриці «Нормативно-правові документи». 17 січня 2007 р. Вченою радою Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України розглянуто роботу Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів з питання дистанційного навчання педагогічних працівників. Систему роботи Інституту з даного питання схвалено та рекомендовано до впровадження в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти України.

Здійснюється системна підготовка педагогічних та методичних кадрів із організації дистанційного навчання та проектування професійно орієнтованих дистанційних курсів і програм, які впродовж 2005–2007 рр. пройшли 97 освітян. Важливим чинником у створенні інформаційно-навчального середовища системи освіти Київської області є функціонування з 2006–2007 н. р. у 21 районного (міського) центру дистанційного навчання та відкриття ще близько 50 таких центрів у 2007–2008 н. р., що дасть змогу збільшити доступ до джерел інформації та навчання, в першу чергу, педагогічним і бібліотечним працівникам, учням сільських шкіл.

У полі особливої уваги Інституту є питання професійного зростання бібліотекарів та науково-методичний супровід їхньої діяльності. Поступово впродовж останніх п'яти років сформувався постійно діюча система підвищення кваліфікації бібліотекарів закладів освіти Київської області, яка складається із

взаємопов'язаних циклів та охоплює як теоретичну складову, так і практичну (візні семінари-практикуми, тренінги, круглі столи тощо). За останні роки в рамках курсової підготовки слухачів було презентовано високий рівень діяльності бібліотек методичних кабінетів та кращих бібліотек закладів освіти. Проведено семінари-практикуми: «Модернізація змісту діяльності бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу в умовах інформатизації суспільства» на базі загальноосвітньої школи з поглибленим вивченням інформаційних технологій І–ІІІ ст. № 12 та «Організаційно-методичне забезпечення діяльності бібліотек регіональних методичних служб» – на базі Києво-Святошинського методичного кабінету у березні 2007 р., на яких було презентовано роботу бібліотек з впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій. Результатом проведеної роботи є підвищення рівня професійної майстерності, зростання творчої ініціативи та результативності участі бібліотекарів області у Всеукраїнських та обласних конкурсах фахової майстерності «Шкільний бібліотекар» (з лютого 2005 р. по квітень 2007 р.) та щорічній Всеукраїнській акції «Живи, книго!» (з січня 2003 р. по травень 2007 р.). Відповідно до вимог часу у програму підвищення кваліфікації бібліотечних працівників введено курс «Використання комп'ютерних технологій в освітанських бібліотеках», завдяки чому шкільні бібліотекарі опановують сучасні комп'ютерні технології та вчаться працювати з бібліотечними програмами.

У лютому 2008 р. відповідно до запитів бібліотечних працівників області заплановано проведення проблемно-тематичних курсів «Впровадження інформаційних технологій в діяльність бібліотеки». Задоволення потреб в інформації та робота з нею є необхідною умовою у житті сучасного суспільства. Тому одним із головних завдань як бібліотекаря, так і вчителя є формування інформаційної культури учнів та педагогів. У закладах освіти Київщини започатковано програму «Інформаційна культура», що значною мірою сприяє формуванню в учнів навичок роботи з інформацією. Окрім того, організовано постійно діючий консультаційний пункт, на базі якого здійснюється навчально-методичне консультування бібліотечних працівників області.

Освітянські бібліотеки є важливою складовою інформаційно-навчального середовища області, тому з 2007 р. на Київщині роз-

почато реалізацію обласної програми «Шкільна бібліотека», якою передбачено створення єдиного освітньо-інформаційного простору регіону та трансформацію бібліотек закладів освіти області на бібліотечно-інформаційні медіа-центри. Одним із пріоритетних завдань програми є комп'ютеризація шкільних бібліотек та створення сучасних автоматизованих робочих місць для бібліотекарів та користувачів. Позитивним прикладом є досвід роботи бібліотеки СЗОШ І–ІІІ ст. № 12 м. Білої Церкви, Києво-Святошинської районної класичної гімназії, ЗОШ І–ІІІ ст. № 10 м. Бровари, в яких вже відбуваються реформаційні процеси.

З метою поліпшення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування та оперативності послуг з 10 вересня 2007 р. у бібліотеці КОПОПК розпочато впровадження АБІС «ІРБІС», яка забезпечить бібліотечні процеси, зокрема комплектування, систематизацію, каталогізацію, читацький пошук, книговидачу та адміністрування. Розпочато роботу над створенням баз даних електронного каталогу бібліотеки КОПОПК (понад 200 бібліографічних записів). Впровадження ІКТ у практику роботи бібліотек – це необхідна умова підвищення продуктивності і якості праці бібліотечних працівників, єдина ефективна можливість оперативно забезпечувати інформацією учасників навчально-виховного процесу. У 2005 р. КОПОПК підписано угоду про співпрацю з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського, що сприятиме формуванню освітнього галузевого ресурсу Київської області. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснює інформаційно-методичний супровід (готує інформаційні бюлетені, списки нових надходжень, бібліографічні посібники, календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і науки); допомагає у комплектуванні бібліотечних фондів через власний обмінно-резервний фонд; науковці Бібліотеки беруть участь у проведенні лекційних, семінарських та практичних занять для слухачів курсів підвищення кваліфікації Київської області.

За останній час зросла кількість матеріалів про передовий педагогічний досвід бібліотекарів області. Матеріали були представлені на обласній педагогічній виставці «Освіта Київщини» (із 4 у 2003–2004 рр. до 23 у 2005–2006 рр.); позитивним є те, що спостерігається тенденція до щорічного збільшення кількості відвідувачів виставки (2003 р. – 2 628 осіб; 2004 р. – 3 125 осіб; 2005 р. – 4 636 осіб);

зростає рейтинг виставкових матеріалів, 42% яких за результатами науково-методичної експертизи занесені до обласного анотованого каталогу «Освіта Київщини: творчі здобутки, перспективні педагогічні ідеї та технології»; створюється електронний каталог та банк матеріалів ППД. Окрім того, розвитку професійної компетентності бібліотекарів Київщини сприяє і функціонування обласної школи передового досвіду. З кожним роком зростає кількість бібліотечних працівників, які є постійними слухачами цієї школи, що свідчить про зацікавленість бібліотечних працівників саме таким закладом, адже участь у роботі ОШППД зараховується як курсове підвищення кваліфікації, що є нововведенням лише на Київщині. За підсумками діяльності школи Інститутом планується видати інформаційно-методичний вісник та серію навчально-методичних посібників.

Інститутом розроблено гнучку систему надання адресної методичної допомоги педагогічним та керівним кадрам області, методистам із бібліотечних фондів та шкільним бібліотекарям. Так, щорічно видається інформаційно-методичний збірник, який є передплатним виданням і виходить накладом 1 200 примірників щомісяця, забезпечуючи інформаційні потреби учасників навчально-виховного процесу майже кожного закладу освіти області. Розгортається видавнича діяльність Інституту: для надання адресної допомоги педагогічним працівникам різних категорій щороку видаються науково-методичні та навчальні посібники, інформаційно-методичні збірники, підручники тощо, яких протягом чотирьох років видано 275 (2003 р. – 52, 2004 р. – 68, 2005 р. – 98, 2006 р. – 57).

З вищезазначеного можна зробити висновок, що діяльність КОІПОПК відповідає сучасним вимогам розвитку національної освіти і спрямована на підвищення професійної компетентності як педагогічних, так і бібліотечних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Концепція розвитку системи освіти Київської області на 2008–2012 роки* : загальні положення // Програма розвитку системи освіти Київської області 2008–2012 роки : проект : схвалено розпорядж. голови Київ. облдержадміністрації від 16 трав. 2008 р. № 749 / [КОІПОПК]. – [Біла Церква : б. в.], 2008. – С. 8–9.

2. *Положення про мережу освітянських бібліотек* Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. спіл. наказом

М-ва освіти і науки України та Академії пед. наук України від 30 трав. 2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

3. *Рогова, П.* Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / П. Рогова // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 14–19.

УДК 027.7:378.6:37](477.84-25)ГНПУ:001.89

О. Б. Конончук, канд. біол. наук, доцент, директор наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА БІБЛІОТЕКИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Стаття знайомить з основними напрямками та результатами науково-дослідної діяльності бібліотеки Тернопільського НПУ ім. Володимира Гнатюка. Приділено увагу впровадженню у роботу бібліотеки інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, проект, фондознавчі дослідження, рідкісні видання, електронний каталог, віртуальна бібліотека, електронний формуляр читача, соціологічні опитування.*

Головна мета діяльності бібліотеки вищого навчального закладу – забезпечення навчально-виховного процесу підготовки висококваліфікованих фахівців, інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи, розвитку освітянської галузі з метою наближення вищої школи України до європейського освітнього простору. Саме це спонукає сучасну бібліотеку здійснювати наукові розробки, спрямовані на удосконалення структури та змісту власної діяльності.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» зазначено, що організація науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної роботи є основним напрямом роботи кожної бібліотеки. Трансформації зазнали погляди на функції книгозбірень і характер їхньої роботи. Саме науково-дослідна робота стає базовою у науково-методичній, навчальній, виховній діяльності

бібліотек. З 2005 р. у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка досліджується наукова тема «Інформаційна база навчальної та наукової діяльності бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: від витоків до сучасності» (номер державної реєстрації 0105U000751). Робота належить до категорії фундаментальних (код 2201020, 2201330). Дослідження виконують на громадських засадах, а також, за наявності фінансування, за рахунок коштів університету. Термін виконання проекту – 2005–2010 рр. Підставою для проведення роботи є Закони України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про вищу освіту», «Про Національну програму інформатизації», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України», а також «Положення про наукову бібліотеку Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» та тематичний план науково-дослідної роботи університету. Метою роботи є:

- вивчення історії Бібліотеки шляхом дослідження формування та використання фондів, наукового опрацювання рідкісних і цінних видань;
- дослідження та нарощування інформаційного потенціалу на основі впровадження нових цифрових технологій та раціонального використання електронних ресурсів;
- високопрофесійне обслуговування користувачів Бібліотеки для максимально повного задоволення їхніх інформаційних потреб.

Слід зазначити, що основним виконавцем і координатором наукової роботи є науково-методичний відділ, створений у 2004 р.

Отже, науково-дослідна робота Бібліотеки університету на сьогодні проводиться за такими головними напрямками: поглиблення знання історії Бібліотеки шляхом наукового опрацювання фонду рідкісних видань; дослідження внеску визначних учених університету в науковий і навчальний процеси; вивчення структури інформаційного потенціалу Бібліотеки з метою його вдосконалення; удосконалення форм роботи Бібліотеки з формування бібліотечних фондів і каталогів; підвищення професійного рівня працівників.

Першим етапом наукової роботи було дослідження матеріалів і архівних документів, результатом вивчення яких став історичний нарис «Бібліотека Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка». Наступною важливою віхою став біобібліографічний покажчик «Гнатюк Володимир Михайлович – відомий фольклорист, етнограф, літературознавець», присвячений 10-річчю присвоєння університету імені Володимира Гнатюка. Фондознавчі і документознавчі дослідження спрямовані на розкриття та аналіз бібліотечних фондів рідкісних видань, які налічують 21 275 документів. Серед досліджень, в яких вивчається стан та використання бібліотечних ресурсів, чільне місце посідає тема «Рідкісні видання нашої бібліотеки». Упродовж 2004–2005 рр. підготовлено і видано покажчик «Каталог фонду рідкісних видань Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 74. Педагогіка. Педагогічні науки (1792–1939 рр.)», у 2005–2006 рр. – бібліографічний покажчик «Каталог фонду рідкісних видань Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 63. Історія. Історичні науки (1792–1939 рр.)». Завершується робота з підготовки покажчика «Біологічні науки» періоду 1821–1939 рр. Опрацювання рідкісних видань Бібліотеки дозволило створити відповідні електронні каталоги, що значно оптимізувало пошукові можливості читачів та підвищило інтерес науковців університету до зазначеної частини фонду Бібліотеки і безпосередньо стало поштовхом до їхніх подальших досліджень. Аналіз фонду рідкісних видань уможливив підготовку численних повідомлень та книжкових виставок для повнішого розкриття цінності цієї літератури. Наприклад, у Державному архіві Тернопільської області, читальних залах Бібліотеки та в електронному варіанті функціонувала виставка «Прижиттєві видання А. Брюкнера, польського філолога та історика, уродженця Тернопілля» тощо. Стало доброю традицією демонструвати виставки рідкісних видань, підготовлені до наукових конференцій, які відбуваються в університеті. Продовженням і важливою частиною досліджень історичних аспектів фонду стали створені фахівцями Бібліотеки бібліографічні покажчики про провідних науковців університету: «Йосип Свинко» (2004), «Любомир Царик» (2005), «Роман Гром'як» (2007) і «Деонізія Ковалишин» (2007).

Значний інтерес для наукової роботи становить органічне поєднання традиційних форм роботи Бібліотеки з упровадженням в роботу електронних автоматизованих технологій для оперативного і максимально повного забезпечення зростаючих інформаційних

потреб студентів, науковців та працівників університету. Удосконалення організації в системі бібліотечно-бібліографічного сервісу передбачає: використання всіх наявних можливостей для відбору, структурування, доступності потрібної інформації; створення постійно оновлюваних та зручних у користуванні баз даних й інформаційних сховищ; розвиток технологій формування електронної бібліотеки; ефективне використання електронних версій усіх видів видань у дистанційному режимі; застосування методик оперативного і якісного аналізу зовнішніх і власних джерел електронної інформації, орієнтованих на запити користувачів.

Упровадження цифрових технологій у роботу Бібліотеки розпочалося з освоєння у 2001 р. автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи «УФД/Бібліотека». Саме використання цієї програми дозволило створити інтегровану бібліотечну мережу, яка охопила локальну мережу «УФД/Бібліотека» та інтернет-мережу (об'єднує 51 комп'ютер). Нові форми обслуговування передбачають створення власних електронних інформаційних БД та використання ресурсів Інтернету. Насамперед читачі використовують електронний каталог (ЕК) Бібліотеки, який надає інформацію про монографії, підручники, автореферати, збірники статей, компакт-диски, художню літературу, газети та журнали, дипломні роботи, що надходять до Книгозбірні (сьогодні це понад 280 тис. записів). Читачі мають можливість здійснювати пошук за такими параметрами, як автор, назва, індекс ББК, предмет (тема) тощо. ЕК доступний як для читачів у бібліотеці, так і для віддалених користувачів. Для зручності роботи з електронними ресурсами у 2003 р. створено веб-сайт бібліотеки (<http://www.tnpu.edu.ua/library/>), за допомогою якого відбувається інформування читачів про інформаційні ресурси, послуги, новини тощо.

Особливої уваги щодо забезпечення інформаційних потреб науковців ВНЗ заслуговує навігатор, де є посилання на сайти бібліотек світу, пошукові системи, електронні газети і журнали України, закордонні електронні журнали та БД. Зацікавленість читачів викликають бази даних всесвітньо відомих журналів із біології, техніки, медицини. Наприклад, лише база DOAJ (Directory of Open Access Journals) містить 2 тис. загальнодоступних наукових журналів; The Online Books Page (США) – 20 тис. книг. Триває функціонування проектів INTAS, EBSCO, ITIS. Великим попитом

користується «Електронна бібліотека дисертацій Російської державної бібліотеки». На веб-сайті провадиться облік запитів і географія користувачів, що є важливим матеріалом для встановлення функціональності сервісу та координування роботи Бібліотеки.

Значним досягненням книгозбірні Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка є її віртуальна бібліотека, що є універсальною за змістом і містить понад 1 100 назв. На основі моніторингу читацьких запитів та навчальних планів університету сформувалася така її структура (табл. 1):

Таблиця 1

Фонд	Назв	%
Навчальна література	721	78
Наукова література	137	15
Художня література	69	7
Укр. мовою	532	57
Рос. мовою	395	43
Публікації викладачів університету	320	34,5

Аналіз структури фонду та запити читачів дозволяють зосередити увагу на подальшому збільшенні сегменту віртуальної бібліотеки науковою та художньою літературою, а також розширити доступ до електронних версій Наукових записок нашого університету (понад 170 примірників).

Про перспективність упровадження електронних технологій в роботу Бібліотеки свідчить відвідуваність веб-сайту, яка у 2006 р. становила 11 620 звернень, у 2007 р. – 13 003 і має стійку тенденцію до зростання. Проведені у 2005 р. дослідження відвідуваності читальної зали «Електронних ресурсів» Книгозбірні сприяли оптимізації режиму її роботи та надали чітке уявлення про читацький склад, дозволили здійснити моніторинг відповідності інформаційних потреб користувачів та інформаційних ресурсів. Зокрема, було встановлено недоцільність роботи читальної зали до 22 год., оскільки максимум її відвідуваності припадає на 12.00–19.00.

Для удосконалення обслуговування читачів та реалізації досліджень щодо книгозабезпечення, структури читацьких запитів,

обліку фондів тощо на абонементі навчальної літератури запроваджено книговидачу через електронний формуляр читача, яка ґрунтується на технології штрих-кодування документів. Використання програмного модуля «УФД/Бібліотека» «Книговидача» значно спрощує та пришвидшує ці процеси, що позитивно сприймається користувачами. Наприклад, станом на 1 листопада 2007 року електронною книговидачею скористалося 411 працівників університету, які отримали в середньому по 5,2 книги. Від початку 2007–2008 навчального року електронною видачею книжок охоплено 2 942 студенти, які отримали 23 784 книги (8,08 книжки на читача). Видавання документів через електронний формуляр має ряд переваг над традиційним, оскільки дозволяє в режимі реального часу отримувати дані щодо авторів і назв виданих книг, типу літератури, мови, шифру ББК, встановлювати терміни повернення, аналізувати, хто з працівників Бібліотеки здійснив видачу і приймання літератури тощо. Як висновок, варто зазначити, що автоматизація бібліотечно-інформаційної роботи є об'єктивною реальністю для Бібліотеки, яка оперативно забезпечує наукові дослідження важливою інформацією і є потужним джерелом доповнення класичних форм роботи Бібліотеки.

Окремим напрямом науково-дослідної роботи стали соціологічні дослідження думки читачів-студентів та бібліотекарів про роботу Книгозбірні. Стало традицією проводити анкетування серед студентів, наприклад «Робота бібліотеки очима студентів», «Дослідження думки студентів про роботу абонементу» тощо. Отримані результати спонукали до змін у структурі кадрів та оновлення штату абонементів, режиму роботи, скорегували комплектування художньою та навчальною літературою. Наприклад, 96% студентів зазначили, що Бібліотека має у їх навчанні «головне, основне, незамінне, перше значення»; відвідують Книгозбірню кожен день – 4%, у міру необхідності – 96%; із правилами користування бібліотекою Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка обізнані – 95%, не обізнані – 5%; 39,5% студентів відвідують читальні зали для підготовки до занять, для наукової роботи – 49%, працюють у читальній залі електронних ресурсів – 8,9%; режим роботи Бібліотеки задовольняє – 89,9% і не задовольняє – 10,1%. Анкетування на тему «Дослідження думки працівників про роботу і психологічний клімат у колективі Бібліотеки» звернули увагу

керівництва Книгозбірні й університету на питання фінансування, оплати праці та підготовки бібліотекарів і користувачів для роботи в електронному середовищі.

Результати науково-дослідних розробок бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка висвітлюються на сторінках фахових видань, наукових конференціях, семінарах, нарадах тощо. Так, за останні два роки опубліковано три статті в місцевих виданнях, видано чотири бібліографічних покажчики. Науковий доробок був представлений також на конференціях і семінарах, наприклад, на науково-практичній конференції «Бібліотекознавство. Бібліографія. Книгознавство» (лютий, 2006 р., м. Львів), науково-практичному семінарі «Де знайти статтю в електронному варіанті в Internet» (квітень, 2006 р. м. Тернопіль), всеукраїнському науково-практичному семінарі «Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України» (травень, 2006 р., м. Львів), науково-практичній конференції «Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві» (травень, 2006 р. м. Київ), науково-практичній конференції «Науково-інформаційна діяльність бібліотек вищих навчальних закладів» (квітень, 2007 р., м. Львів), міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні ресурси бібліотек вищих навчальних закладів у системі забезпечення наукового та навчально-виховного процесів» (травень, 2007 р., м. Донецьк) та ін.

Традиційно щороку Бібліотека проводить семінари для бібліотекарів загальноосвітніх шкіл Тернопільської області з питань удосконалення інформаційних технологій у роботу сучасної бібліотеки, робочі зустрічі та консультації з фахівцями бібліотек інших вищих навчальних закладів м. Тернополя.

Отже, науково-дослідна робота є невід'ємною складовою функціонування бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, яка забезпечує якісно новий рівень роботи Бібліотеки в контексті інформаційного задоволення фахових потреб користувачів, реалізуючи не тільки її історичну складову, а й створюючи якісно новий бібліотечно-інформаційний продукт шляхом кооперації зусиль Книгозбірні й усіх суб'єктів документно-комунікаційної сфери. НДР сприяє запровадженню нововведень у систему бібліотечно-інформаційної

освіти і підвищенню кваліфікації працівників Бібліотеки, застосуванню можливостей інтернет-технологій, організації фонду електронних документів, оптимізує використання читачами інформації на традиційних та електронних носіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алешин, Л. И.* Автоматизация в библиотеке : учеб. пособие. Ч. 1. / Л. И. Алешин. – М. : МГУКИ, 2001. – 176 с. – (Серия «Современная библиотека» ; вып. 14).
2. *Алешин, Л. И.* Автоматизация в библиотеке : учеб. пособие. Ч. 2. / Л. И. Алешин. – М. : МГУКИ, 2001. – 144 с. – (Серия «Современная библиотека» ; вып. 14).
3. *Давыдова, Н. Р.* Фонды электронных документов в библиотеке / Н. Р. Давыдова // Научн. и техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 60–65.
4. *Земсков, А. И.* Электронные библиотеки : учеб. пособие для студ. ун-тов и вузов культуры и искусств и других учеб. завед. / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : ГПНТБ России, 2003. – 92 с.
5. *Костенко, Л.* Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу : підсумки 11-ї міжнар. конф. «Крим–2004» / Л. Костенко // Бібл. вісн. – 2004. – № 4. – С. 39-45.
6. *Покликання університету* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Гомілко. – К. : РІА «Янко» ; Веселка, 2005. – 304 с.

УДК 027.7:378.6:37](477.46-21)УДПУ

Т. В. Григоренко, канд. філолог. наук, директор наукової бібліотеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Висвітлюється діяльність бібліотеки Уманського ДПУ ім. П. Тичини за сучасних умов, коли глобальна інформатизація, підвищення ролі знань вимагають розглядати бібліотеки ВНЗ не лише як складову інформаційної системи, а й як науково-навчальний підрозділ. Перспективи розвитку та зміни в діяльності університетської Книгозбірні оцінюються через призму трансформацій в українській освіті.

Ключові слова: *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-інформаційний центр, комплектування, фонд, модернізація, інформаційна культура.*

Більшість стратегічних завдань у підготовці вчителя ХХІ століття тісно пов'язані з діяльністю бібліотеки ВНЗ як важливої ланки навчального та наукового процесів. Саме бібліотека університету є найважливішою творчою лабораторією, від її ресурсів та послуг залежить якість, зміст навчання та наукових досліджень. Вона є навчальним та культурно-просвітницьким структурним підрозділом й Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Нові умови суспільного розвитку потребують змін у підготовці до реалізації можливостей професійної діяльності спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, її інформаційного супроводу, вимагають навчальних програм високого професійного рівня та відповідної методики викладання, діагностики професіоналізму фахівців усіх категорій, запровадження сучасних технічних засобів передачі інформації. Усі завдання сучасної освіти спрямовано на вирішення проблеми подальшої модернізації.

Однією з передумов входження України до єдиного європейського освітнього простору є досягнення системою вищої освіти основних цілей Болонського процесу: побудови Європейської зони як передумови для розвитку мобільності громадян; формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу країни; посилення міжнародної конкурентоспроможності вищої освіти в Україні, підвищення її престижності, утвердження виключної ролі ВНЗ у розвитку національних культурних цінностей [2, 3].

Сьогодні усі основні сфери діяльності ВНЗ потребують постійного надходження актуальної інформації. Кожен навчальний заклад повинен надавати як студентам, так і викладачам повну галузеву інформацію. Важливу функцію в цьому процесі виконує наукова бібліотека, зокрема у створенні довідкового апарату (за сучасних умов має два аспекти – інформування про видання на традиційних носіях та в електронній версії, а також про ресурси, до яких надається доступ в Інтернеті).

Зважаючи на завдання наукової бібліотеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, ми тісно

співпрацюємо з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що дає змогу формувати віртуальний корпоративний галузевий науково-інформаційний ресурс, який сприяє задоволенню фахових потреб освітян закладу в ефективному і повноцінному інформаційно-методичному забезпеченні. Упродовж шести років ми розробили та впровадили у практику діяльності Бібліотеки низку організаційно-управлінських документів та інструктивно-методичних матеріалів. Корисними і змістовними для нашої Бібліотеки є такі видання, як тематичні та персональні бібліографічні покажчики, газета «Шкільна бібліотека плюс», український реферативний журнал «Джерело», бібліографічні списки та бібліографічні огляди, друковані каталоги, бюлетені. Науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюють групове та індивідуальне інформування провідних фахівців нашого університету. В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини відкрито інтегровану спеціальність «педагог-бібліотекар» з ініціативи директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Павли Іванівни Рогової.

Сьогодні змінюється уявлення про традиційний довідковий апарат бібліотеки, який охоплюватиме електронні каталоги і покажчики всіх документів, доступні через Інтернет, що дозволить читачам користуватися ними, не відвідуючи бібліотеки [1, 4].

Проведення Книгозбірнею досліджень і розробка наукової теми мають сформувати нове бачення ролі фондів у науковій і навчальній діяльності університету, виробити нову їх структуру і визначити нові пріоритети комплектування, удосконалити повноту і якість відтворення фонду у пошукових системах. Це має сприяти підвищенню якості змісту, відповідності потребам користувачів, ефективності використання і якості зберігання фондів, визначенню раціонального обсягу фінансування на комплектування і досягнення максимальної ефективності використання коштів.

Важливим напрямом у комплектуванні єдиного бібліотечного фонду університету є встановлення довгострокових партнерських стосунків із видавничими і книгорозповсюджувальними установами України. Джерелами комплектування наукової бібліотеки УДПУ ім. Павла Тичини є: Міністерство освіти і науки України, видавничо-торгова фірма «Знання», «Центр навчальної літератури», «Університетська книга». Фонд формується за безпосередньої участі фахівців кафедр університету. Для задоволення освітніх

та дозвіллевих потреб користувачів Книгозбірня налічує у своїх фондах понад 346 898 примірників навчальної, наукової літератури, документів на електронних носіях.

Нині основним завданням розвитку наукової Бібліотеки є впровадження комп'ютерних технологій для забезпечення наукової, методичної та навчальної роботи університету повноцінною інформацією первинного та вторинного рівня як у традиційній формі, так і на електронних носіях й через електронні мережі, що дозволить отримати доступ до інформаційних ресурсів нашої країни та світу. У зв'язку з цим навесні 2007 р. було придбано АБІС «УФД–Бібліотека». Запровадження автоматизованих систем підвищить якість обслуговування, книговидачі та оборотність книжкового фонду. Модернізуючи Бібліотеку, ми дбаємо про створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування, яка неможлива без оновлення довідково-пошукового апарату, формування та використання фондів, постійного інформаційного моніторингу використання електронних ресурсів та послуг, змін інформаційних потреб читачів.

Єдина система обслуговування розподіленими бібліотечними фондами сприятиме виконанню основного стратегічного завдання – максимально повному задоволенню інформаційних потреб користувачів, забезпеченню навчальної і наукової роботи університету. У технології бібліотечно-інформаційного справи суттєвим чинником є використання нових носіїв інформації, доцільно збагачувати фонди Бібліотеки новими машинозчитуваними (електронними) носіями. Перспективним є створення електронної бібліотеки, до складу якої увійдуть електронні підручники та навчальні посібники, методичні рекомендації, пакети навчальних програм та інші електронні видання, необхідні для навчального процесу.

Основними напрямками розвитку наукової бібліотеки Уманського ДПУ ім. П. Тичини є:

- автоматизація всіх основних бібліотечних процесів (від замовлення до використання документів користувачами);
- надання доступу до локальних та віддалених баз даних;
- отримання реферативної та повнотекстової інформації в режимі он-лайн;
- формування та зберігання фонду електронних документів;
- поступова заміна традиційних (карткових) каталогів електронними;

- штрихове кодування фондів;
- упровадження єдиного формату бібліографічного запису для обміну інформацією.

Слід зауважити, що друковані й електронні документи будуть і надалі ефективно співіснувати у фондах наукових бібліотек, і в нашій зокрема. У фондах наукової бібліотеки УДПУ ім. Павла Тичини окреме місце посідають колекції документів, отриманих у подарунок:

- від бібліотеки Степана Пилиповича Бевзенка – 1 459 примірників;
- від бібліотеки М. Власенка – 852 примірники;
- від бібліотеки сім'ї Карпових – 1 076 примірників.

Бібліотека, використовуючи індивідуальні, групові та масові форми роботи, проводить із першокурсниками всіх факультетів денної форми навчання бібліотечно-бібліографічні заняття щодо сучасних методів бібліотечно-бібліографічної роботи, приділяє увагу проблемам, пов'язаним із пошуком і використанням інформації. На нашу думку, існує нагальна потреба у таких заняттях. У Книгозбірні також розроблено програму розвитку інформаційної культури користувачів. Остання проявляється у сукупності знань, умінь, навичок щодо пошуку, сприйняття та узагальнення інформації. Ці знання, уміння і навички мають світоглядний, загальнокультурний характер; спрямовані на розвиток особистості, розкриття її творчих здібностей і позитивних якостей. Як відомо, рівень інформаційної культури визначається вмінням правильно формулювати свої потреби в інформації, швидко її розшукувати, оцінювати, відбирати найактуальніше й ефективно його використовувати. Йдеться також про те, щоб студент педагогічного ВНЗ не тільки сам володів бібліотечно-бібліографічними навичками роботи з документами, а в майбутньому, прийшовши до школи як педагог, зміг навчити цьому своїх вихованців. Перед сучасними ВНЗ і науковими бібліотеками стоїть важливе завдання – створити умови, які дозволять користувачам самостійно орієнтуватися в масиві інформації, шукати власні шляхи вирішення завдань, спираючись на наявний досвід, нарощувати власний інтелектуальний потенціал в умовах інформаційного суспільства, збагачувати свою інформаційну культуру. Бібліотека систематично проводить книжкові виставки, як тематичні, так і

на допомогу навчальному процесу та науковій роботі, бере участь у міжнародних конференціях.

Виконанню наукових завдань сприяє і оптимальна структура Книгозбірні. Нині наукова бібліотека Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини складається з трьох відділів: відділ обслуговування, інформаційно-бібліографічний і відділ комплектування та обробки літератури. Відділ обслуговування комплектує навчально-методичною літературою 24 методичні кабінети. Постійно діє обслуговування читачів по МБА. Відділ бере участь у популяризації бібліотечно-бібліографічних знань, виховній роботі, організовує масову роботу зі студентами, яку неодноразово висвітлювала місцева преса. Працівники цього відділу розпочали підготовку формулярів для автоматизованого обслуговування читачів. Співробітники інформаційно-бібліографічного відділу з квітня 2007 р. розпочали створення електронної картотеки статей із періодичних видань у програмі «УФД- Бібліотека». Працівники відділу комплектування та обробки літератури працюють над створенням електронного каталогу бібліотечного фонду. Активна діяльність книгозбірні УДПУ ім. П. Тичини знаходить позитивний відгук у користувачів.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку освіти, зокрема зростання конкуренції та ринку освітніх послуг, розширення дистанційної освіти, можна стверджувати, що інформаційна підтримка навчальних та наукових процесів ВНЗ бібліотекою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини є важливою частиною освітньої, наукової і культурної діяльності, яка забезпечує доступ до отримання знань, інформаційне обслуговування користувачів, створення належних умов для всіх з урахуванням різноманітного студентського середовища, підготовку освітніх програм для дистанційної форми навчання.

Згідно з цим, у Бібліотеці передбачено створення автоматизованого бібліотечного комплексу, автоматизованих робочих місць; вдосконалення довідкового апарату; забезпечення оперативного доступу користувачів до локальних, регіональних, національних і світових інформаційних ресурсів профільного змісту через мережі Інтранет/Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко, В. Модернізація педагогічної освіти в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
2. Антопольский, А. Б. Системы метаданных в электронных библиотеках / Антопольский А. Б. // Науч. и техн. б-ки – 2002. – № 3. [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Способ доступа: URL: http://gpntb.ru/win/ntb/ntb2002/3/f3_04.htm. – Загл. с экрана.
3. Згуровський, М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / Михайло Захарович Згуровський; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
4. Шрайберг, Я. Автоматизация как новое научное направление в библиотечно-информационной области: десять главных принципов автоматизации / Я. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 2. – С. 5–11.

УДК 027.7:378

Н. Є. Сімоненко, заступник завідувача бібліотеки Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

У статті висвітлені структура та діяльність бібліотеки МДУ ім. В. О. Сухомлинського, одними з головних завдань якої є формування національно свідомої інтелігенції, виховання духовності у молодій людини, збереження самобутності українського народу, що досягається активною культурно-просвітницькою роботою.

Ключові слова: Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського, корпоративний каталог, цикл заходів, диспут, культурно-просвітницька робота, історичний досвід.

У 2008 р. відзначив своє 95-річчя один із найстаріших вищих навчальних закладів на півдні України – Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського – провідний освітній, науково-методичний, культурно-просвітницький центр області та регіону. За час роботи університет підготував близько 50 тис. педагогічних працівників, серед яких – 20 заслужених вчителів

України, 1 500 відмінників освіти, близько 300 майстрів спорту та МСМК, 28 заслужених тренерів України та СРСР, кілька олімпійських призерів, серед яких Інга Бабакова, Оксана Цигульова, Олена Мовчан та інші. Зараз у трьох інститутах, на чотирьох факультетах, за 30 спеціальностями навчаються близько 10 тис. студентів.

За свою історію університет пройшов складний шлях від учительського інституту до державного університету та увійшов у третє тисячоліття з новими планами і намірами, новою концепцією розвитку. Разом з університетом росла й розвивалася його наукова бібліотека, пріоритетним завданням якої є якнайповніше інформаційне забезпечення студентів щодо програмних та факультативних потреб, їхньої самоосвіти, а також підвищення фахової майстерності професорсько-викладацького складу. Обсяг цієї діяльності за кількістю бібліотечних послуг, за складністю виконаних довідок постійно зростає.

Фонд бібліотеки МДУ ім. В. О. Сухомлинського становить 447 тис. примірників. Структура бібліотеки охоплює відділ комплектування та обробки літератури, довідково-інформаційний відділ, відділ обслуговування, який складається з абонементів наукової літератури, абонементів навчальної літератури, читальної зали, абонементів та читальної зали Інституту історії та права, кількох бібліотечних пунктів на кафедрах. Щорічно всіма структурними підрозділами обслуговується понад 36 тис. користувачів, видається близько 460 тис. документів. Штат бібліотеки – 33 співробітники, 29 з яких мають вищу освіту (17 – вищу бібліотечну). Комп'ютерний парк Бібліотеки становить 15 комп'ютерів (п'ять з яких для співробітників), 1 сервер. Наразі триває встановлення ще п'яти комп'ютерів.

У 2002 р. у Книгозбірні було встановлено АБІС «УФД-Бібліотека», водночас розпочалося створення електронного каталогу. Зараз кількість бібліографічних записів становить близько 63 тис. Бібліотекою створено бази даних:

1. Праці викладачів МДУ ім. В. О. Сухомлинського.
2. МДУ ім. В. О. Сухомлинського в періодиці.
3. Реформування вищої освіти та Болонський процес.
4. Нові надходження.
5. Життя та діяльність В. О. Сухомлинського.

6. Література різними мовами.

7. Персоналії.

Розпочато створення БД фонду рідкісних видань. З 2005 р. Бібліотека є членом Корпорації вишівських бібліотек, методичного об'єднання м. Миколаєва і бере активну участь у створенні корпоративного каталогу. Доступ до електронних каталогів та баз даних Книгозбірні можна отримати на Регіональному порталі вишівських бібліотек м. Миколаєва (створеному фахівцями нашого методичного центру – бібліотеки Національного університету кораблебудування) за електронною адресою: http://www.usmtu.edu.ua/divisions/library/page_lib.php.

Реорганізація навчального процесу у зв'язку з упровадженням кредитно-модульної системи, нові вимоги до якості навчання зумовлюють зростання потреб користувачів та, відповідно, кількості звернень до Бібліотеки. Для задоволення найпоширеніших запитів співробітники довідково-інформаційного відділу намагаються щороку складати два–три бібліографічних покажчики. Останнім часом було надруковано 4-й випуск покажчика «Освітні технології», а також «Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина» та «Педагогіка і психологія вищої школи». Однак необхідність вирішення проблем, що постають зараз перед нашим суспільством, Суспільством Знань, як ми його називаємо, вимагає не тільки високого рівня освіти, але й морального формування нової генерації, національно свідомих особистостей, які будуть здатні виховувати нове покоління свідомих та глибоко переконаних патріотів України. Нашого університету це стосується особливо, бо більше ніж половина студентів навчається за напрямом ПМСО (педагогіка та методика середньої освіти). Незважаючи на те, що Україна є унікальним осередком культурних і духовних цінностей, у наших ВНЗ зміст освіти недостатньо націлений на виховання духовності у молоді. А молодь сьогодні є однією з незахищених верств населення. І не тільки в матеріальному аспекті, а й в моральному, тому що засилля бездуховності, нетерпимості, так званого «гламуру», коли за блискучою глянцевою обкладинкою криється низькопробність та пустота, позбавляє молоду людину можливості заповнити цю моральну порожнечу. І тут на допомогу приходить бібліотека вишу, тому що у ній накопичені справжні скарби культури та духовності.

Саме культурно-просвітницька робота Книгозбірні спрямована на виконання тих завдань, які разом з інформаційним, бібліографічним забезпеченням навчального процесу роблять бібліотеку творчою лабораторією, центром психологічного комфорту, місцем, де можна відпочити, поспілкуватися, тому що поняття «виховання» охоплює багато аспектів: стосунки між студентами та викладачами, співробітниками вишу, організацію дозвілля, етичні норми та і взагалі усвідомлення свого місця у житті, у розбудові майбутнього своєї країни. Тому заходи культурно-просвітницької роботи плануються не тільки відповідно до навчальних планів та Календаря знаменних і пам'ятних дат – завжди враховуються побажання студентів. Хто ми такі є – українці? Чому вчить нас історія? На кого з історичних постатей або наших сучасників слід рівнятися? Як реалізувати себе у житті, знайти кохання, створити сім'ю? Як бути здоровим, досягти успіху? Майже всі заходи Бібліотека щороку присвячує розкриттю саме цих питань.

Наприклад, у 2007–2008 рр. питанням інтеграції української освіти до світового освітнього простору та збереження національно-культурної самобутності української нації було присвячено цикл заходів: диспут «Сучасний стан освіти в Україні. Яким він має бути?», усний журнал «Освіта України і Болонський процес: шляхом прогнозованих перспектив», бібліографічні огляди «Виховний ідеал української народної педагогіки», «Основи управління новою загальноосвітньою школою», «Болонський процес: структурна реформа вищої школи» та ін., виставки «Педагогіка: системи і моделі», «Технології педагогічної освіти: теорія, досвід, перспективи розвитку в умовах Болонського процесу» та ін. Питанням історії педагогіки присвячуються засідання студентського клубу ім. В. О. Сухомлинського, що діє на базі читальної зали бібліотеки Інституту історії та права.

Немає майбутнього без минулого, і одним із головних завдань культурно-просвітницької роботи університетської бібліотеки є формування історичної свідомості молоді людини, тому що успіх нинішнього українського державотворення значною мірою залежить від того, чи зуміє сучасне покоління об'єктивно проаналізувати власний історичний досвід. Саме з цією метою кожного року готується цикл заходів до відзначення подій, що мали величезне або трагічне значення для історії та сучасного стану української дер-

жавності (Дня пам'яті героїв Крут, Дня соборності України, роковин Чорнобильської трагедії, Великої Вітчизняної війни, Річниці незалежності), до вшанування пам'яті видатних українців.

Багато сказано про те, що мова – духовний скарб нації. Справді, це не просто засіб людського існування, це наша сутність, першозміст нашого буття. Саме мова формує і визначає свідомість, творить людину, культуру, історію. На жаль, мови – українська, російська – дуже часто стають заручниками й навіть жертвами політичних інтересів та протистоянь, використовуються як інструмент досягнення політичних цілей. Практичним втіленням благородної мети збереження рідної мови і літератури та поваги до інших культур у бібліотеці МДУ ім. В. О. Сухомлинського стали бібліографічні огляди «Плекання душі починається словом», «Література: традиції та новаторські пошуки», «Самобутність давньої літератури» та ін., виставки «Український літературний постмодерн», «Мови чисте джерело», «Через мову – до розуміння культури», а також виставки та огляди, присвячені Б. Лепкому, О. Ольжичу, Є. Маланюку, П. Бомарше, Г. Гейне, С. Маршаку та іншим видатним діячам української та світової культури.

У молодіжному середовищі існує багато проблем, які потребують негайного втручання: наркоманія, проституція, СНІД, торгівля людьми, неонацизм, секс-бізнес тощо. Запобігти, уберегти, залучити молодь до активної співпраці з профілактики цих явищ, – мета диспутів «Мистецтво жити. Твоє розуміння» та «Формування толерантності молоді у поліетнічному середовищі», усного журналу «Стан психічного здоров'я молоді: сучасний моніторинг», бібліографічних оглядів «Материнство: спосіб життя і здоров'я», «Життя без шкідливих звичок», «Фізіологічні чинники забезпечення безпеки людини» та виставок «Жінка і суспільство», «Туберкульоз: що потрібно знати», «Світ сучасника: переваги здорового способу життя», «Майбутнє Землі вирішується сьогодні» та багатьох інших.

Щорічно співробітники бібліотеки МДУ ім. В. О. Сухомлинського готують та проводять близько 15 великих масових заходів, 90 оглядів, експонують 130 виставок.

У спільній підготовці масових заходів реалізується ще одне, найголовніше завдання культурно-просвітницької роботи вишівської бібліотеки – виявити здібності кожної молодої людини й розвинути

їх шляхом виховання віри у власні сили, здатності реально оцінювати себе. Літературно-музичні вечори, творчі зустрічі сприяють розвитку талантів студентів. Але найбільш цікавими та наповненими з точки зору інтелектуальної та емоційної насиченості є такі заходи, як студентські конференції та диспути, де взаєморозуміння досягається створенням в аудиторії атмосфери взаємоповаги і свободи самовираження. Під час таких активних заходів реалізується спілкування, спрямоване на те, щоб переконати співбесідника у правильності своєї позиції і схилити до співпраці; відбувається зіткнення різних думок і позицій, їх обґрунтування і зміцнення, що сприяє набуттю комунікативного досвіду, активізує розумову діяльність, веде до формування нових знань та уявлень. Учасники диспуту, зіставляючи суперечливі судження, намагаються прийти до єдиної думки, знайти спільне рішення, встановити істину. Успіх диспуту багато в чому залежить від особистості бібліотекаря, зокрема його комунікабельності та комунікативної компетентності. Необхідно дбати про те, щоб спілкування в численній аудиторії проходило динамічно, адже увага молодої людини зосереджується передусім на розмові з цікавим або парадоксальним змістом. Тут зовсім немає місця менторству – тільки співтворчість, готовність до сприйняття нової інформації, терпимість, тактовність, почуття гумору, самокритичність. Логічний взаємозв'язок питань, перехід від однієї думки до іншої сприяють переконаності, обґрунтованості позитивних емоцій. Бібліотекар повинен заздалегідь уявляти і враховувати інтелектуальний і культурний рівень аудиторії, її специфіку: чи це першокурсники або старшокурсники, майбутні філологи або математики, спортсмени чи музиканти. Наприклад, диспут «Сучасний стан освіти в Україні. Яким він має бути?» працівники Книгозбірні вирішили провести зі студентами 4 курсу факультету іноземної філології, тому що вони вже мали достатній запас теоретичних знань та життєвий досвід для аргументованого обговорення проблеми. Вибір теми мав на меті виявити реальне особистісне ставлення студентів до тих змін в освіті, які запроваджені у зв'язку з приєднанням України до Болонського процесу. Проведенню диспуту передувала тривала робота: ознайомлення студентів з новими надходженнями літератури та актуальними публікаціями у пресі з питань сучасних освітніх проблем, обговорення з ведучими диспуту ключових моментів теми. І, як наслідок

такої роботи, під час диспуту відбувся активний обмін цікавими думками щодо західної моделі освіти в Україні, проблем працевлаштування. Серед найбільш вдалих заходів, проведених співробітниками Бібліотеки за останній час, є диспути: «Яким повинен бути твій сучасник?», «Світ твого завтра, яким ти його бачиш?», «Культура життєвого самовизначення молоді», «Мистецтво жити. Твоє розуміння». Зокрема слід відмітити диспут «Кожна мить виховання – це творіння майбутнього» (В. О. Сухомлинський про виховання), своєрідність якого полягала в тому, що він відбувся в аудиторії, котра об'єднала старшокурсників Інституту фізичного виховання та спорту, факультету психології, учнів ліцею «Педагог» та інших.

Ще одна перевага вищезазначених заходів – навчання майстерного володіння мовою. В умінні зацікавити слухачів, виявити їхні інтереси і потреби, дати максимальний обсяг знань та емоцій розкривається справжній професіоналізм майбутнього вихователя, педагога, психолога, журналіста. Працівники бібліотеки МДУ ім. В. О. Сухомлинського відповідально і серйозно ставляться до підготовки та підвищення якості культурно-просвітницької роботи. У процесі відбору теми, роботи з майбутніми учасниками, підготовки матеріалу бібліотекар виступає як педагог, психолог, філолог і масовик. Адже особистість може виховати лише особистість. Якщо навіть студенти самі готують певні заходи, вони завжди запрошують працівників Бібліотеки прийти і підтримати їх з глядацької зали, тому що взагалі молодій людині, а особливо творчій, дуже важливо бачити, що вона потрібна, цікава. У такому випадку легше вирішуються конфліктні ситуації (з боржниками, з порушниками правил поведінки у Бібліотеці), читачі частіше йдуть на контакт, добровільно надають допомогу співробітникам, дарують свої творчі збірки. Завдяки постійному творчому пошуку, насназі, розумінню проблем та інтересів сучасної молоді, колектив зумів створити у Книгозбірні атмосферу довіри та взаємоповаги.

Таким чином, своє покликання – допомогти МДУ ім. В. Сухомлинського випускати зі своїх лав високоосвічені, конкурентноспроможні молоді кадри, які здатні ефективно поєднувати сучасні знання і професіоналізм з високою активністю і моральністю, Бібліотека виконує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конкова, І. Елементи риторики в педагогічній майстерності сучасного бібліотекаря / І. Конкова // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 3. – С. 8–9.
2. Курмишева, Н. Дискусія і диспут як засоби формування професійних умінь / Н. Курмишева // Вища школа. – 2007. – № 1. – С. 26–32.
3. Ярошенко, Т. Університетська бібліотека в інформаційному суспільстві / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 34–38.

УДК 027.7:378.6:37](477.44-25)ВДПУ

В. С. Білоус, директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

**ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ
БІБЛІОТЕКИ ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
В НАУКОВО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ УНІВЕРСИТЕТУ**

У статті розкрито такі основні напрями діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: комп'ютеризація бібліотечних процесів, комплектування власного фонду, співпраця з громадськими організаціями. ВДПУ ім. М. Коцюбинського є партнером кооперативної бібліотечної системи, активно веде бібліографічно-інформаційну, науково-методичну та науково-інформаційну роботу, постійно підвищує якість обслуговування.

Ключові слова: *Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, комплектування фондів, корпоративна каталогізація, науково-інформаційна діяльність, бібліотечно-бібліографічні заняття, виховна та культурно-просвітницька робота бібліотеки, автоматизація бібліотечних процесів.*

Зміни, притаманні новій парадигмі освіти, диктують зростання вимог до інформаційного забезпечення освітніх закладів як важливого інструменту навчальної, наукової та пізнавальної діяльності. Модернізація вищої школи вимагає від освітянських бібліотек вищого рівня забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та актуальною інформацією. У

глобальному інформаційному просторі світовою професійною спільнотою проголошено гасло, підтримане бібліотеками розвинутих країн: «Бібліотека – це серце інформаційного суспільства. Університетська бібліотека – це серце університету».

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – головна в області установа з питань бібліотечно-бібліографічного та науково-інформаційного забезпечення фахівців-освітян у галузі психолого-педагогічної науки та освіти, її потенційними користувачами є вчителі шкіл, випускники університету, педагоги, студенти навчальних закладів міста та області. Зусилля книгозбірні Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського спрямовано на виконання таких важливих завдань: якісне комплектування фонду; збереження документів; використання традиційних і прогресивних форм та методів популяризації літератури; обслуговування користувачів; запровадження інформаційних технологій; обмін досвідом; науково-методична робота.

Пріоритетними напрямками роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського є: комп'ютеризація бібліотечних процесів; участь у корпоративній каталогізації; навчання бібліотечно-інформаційної грамотності студентів.

Бібліотека педуніверситету заснована у 1913 р. як структурний підрозділ Вінницького учительського інституту. Її плідний розвиток відбувався завдяки професіоналізму, відповідальності, а головне – любові до своєї справи працівників багатьох поколінь, що допомагало долати труднощі у складні часи. Упродовж десятиліть значний внесок у бібліотечне забезпечення освітян області зробили працівники бібліотеки, ветерани бібліотечної справи З. М. Шелягова, Д. І. Псенюк, Н. С. Кравець, Л. П. Шаповал, О. М. Бородавко, О. В. Бойван, Н. М. Шпильова та інші. Сьогодні в бібліотеці працює 65 осіб, які віддають їй всі свої знання, вміння та досвід, прагнуть, щоб Книгозбірня стала сучасним науково-інформаційним центром університету. Пройшовши славний історичний шлях, зберігаючи традиції, впроваджуючи сучасні інформаційні технології, Бібліотека педуніверситету виконує свою основну місію – науково-інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи та навчально-виховного процесу вищого навчального закладу у підготовці висококвалі-

ліфікованих фахівців, надання доступу користувачам до документів бібліотеки на основі якісного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування відповідно до інформаційних запитів.

Структура Бібліотеки налічує шість відділів. До послуг користувачів два абонементи та п'ять читальних зал (на 500 місць), включаючи спеціалізовану читальну залу психолого-педагогічної літератури. Упродовж року Бібліотека обслуговує близько 40 тис. користувачів (13 061 за єдиною реєстраційною картотекою), загальна кількість відвідувань за рік – 611 тис., документовидача становить понад 1 млн. Надбанням закладу є фонд, який містить понад 520 тис. облікових одиниць, зокрема 218 тис. наукових видань, 230 тис. підручників, понад 19 тис. довідкових видань, 66 тис. художніх творів. Бібліотека найкраще в регіоні укомплектована літературою з питань педагогіки й психології. У фондах книгозбірні – 1 300 рідкісних видань ХІХ – початку ХХ ст. Щорічно Бібліотека передплачує близько 300 періодичних видань, більшість із яких – фахові. Крім книг, періодичних видань та брошур, фонд поповнюється ілюстративними, картографічними, нотними виданнями та документами на електронних носіях. Фонд комплектується зі значними труднощами – нестабільне та обмежене фінансування, складна процедура закупівлі книг та періодичних видань. Основними джерелами комплектування бібліотечного фонду є: а) придбання літератури за виділені університетом кошти; б) подарунки приватних осіб, видавництв, міжнародних фондів, наукових товариств і оргкомітетів благодійних організацій, фондаций, політичних партій; в) обмінні фонди бібліотек різних систем і відомств.

Серед благодійників Бібліотеки – Громадська організація законодавчих ініціатив, Фундація ім. Олега Ольжича, Громадська організація «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери «Соціум-XXI», Громадська організація «Демократична дія», Міжнародний благодійний фонд «Україна-3000», ТОВ «Прогрес-світа», редколегія журналу «І», Державне управління екології та природних ресурсів у Вінницькій області, Інститут енциклопедичних досліджень, видавництва «Книга-Вега», «Юрінком-Інтер», «Молодь», «Знання» (довідник «Провідні бібліотеки України» – подарунок із нагоди професійного свята).

Не підлягає сумніву та велика роль, яку відіграють на сучасному етапі обмінні фонди бібліотек, котрі є одними із важливих джерел доукомплектування. Так, багато цінної літератури отримано з обмінно-резервних фондів бібліотек різного підпорядкування: ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (художня література та книги, видані на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за національною програмою випуску соціально значущих видань), Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ОДБ ім. І. Франка, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, від багатьох бібліотек ВНЗ: Києво-Могилянської академії, Воронізького державного педагогічного університету, Львівського національного університету імені Івана Франка, Ужгородського національного університету, Київського національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Волинського державного університету імені Лесі Українки. Значно поповнюється фонд Бібліотеки за рахунок подарунків від викладачів, студентів університету. Особливо цінний подарунок зробила родина видатного історика України професора І. Г. Шульги. До фонду Бібліотеки надійшло близько 300 примірників книг історичної тематики, більшість з яких – цінні наукові праці корифеїв історичної науки з персональними автографами. Вивчення і забезпечення інформаційних потреб студентів та викладачів педуніверситету шляхом повноцінного комплектування фондів – одне з головних завдань Бібліотеки. У зв'язку з цим у Книгозбірні систематично здійснюється аналіз книгозабезпеченості.

Основні напрями інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського:

- організація довідково-бібліографічного апарату у традиційній формі;
- створення електронної бази даних аналітичних описів статей;
- довідково-бібліографічне обслуговування;
- науково-інформаційна діяльність;
- пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань;
- видавнича робота.

З січня 2005 р. Бібліотека – учасниця колективного проекту зі створення корпоративного каталогу аналітичних описів із журналів. Установа бере участь у центральному та регіональному корпоративному об'єднанні бібліотек (ЦУКК та РКК). Не стільки з метою заощадження фінансових та технічних ресурсів, скільки через необхідність обміну інформацією та створення єдиного інформаційного простору, Бібліотека координує та кооперує свою діяльність з 11 науковими бібліотеками України, є партнером кооперативної бібліотечної системи в здійсненні обробки інформації. За два роки участі в проєкті Бібліотекою отримано понад 10 тис. аналітичних описів з періодичних видань.

Запровадження технології корпоративної каталогізації, методик запозичення бібліографічних записів із зовнішніх баз даних дозволяє уникнути дублювання процесів, скорочує витрати на опрацювання документів, у майбутньому забезпечить економію кадрових ресурсів і технічних засобів. Корпоративна каталогізація – невід'ємна складова корпоративних бібліотечних мереж. Сучасний розвиток бібліотечно-інформаційних технологій пов'язаний із корпоративним співтовариством, створенням та удосконаленням консорціумів та корпорацій.

Вимоги сучасності до науково-інформаційного забезпечення освітян потребують кардинального переосмислення основ бібліотечної справи та створення нової парадигми діяльності бібліотечно-інформаційних інституцій, спрямованих на наукоємні технології. Відбуваються зміни у процесі формування бібліографічної інформації, зокрема здійснюються реферування наукової літератури, підготовка оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів для керівного складу університету та науково-педагогічних працівників.

У системі вибіркового розповсюдження інформації інформуються кафедри (з теми «Історія української та зарубіжної культури»), керівний склад університету (з тем «Проблеми вищої школи» та «Виховання студентської молоді»). Бібліографічна та довідково-інформаційна робота спрямована на створення раціональної системи інформаційно-бібліотечно-забезпечення діяльності університету.

Бібліотека здійснює науково-інформаційну діяльність шляхом підготовки та видання покажчиків: «Праці викладачів ВДПУ», «Теорія і практика громадянського виховання майбутніх вчителів»,

«Болонський процес» та складання рекомендаційних списків літератури на теми: «Вплив комп'ютерних ігор на психофункціональний стан дітей та підлітків», «Виразне читання», «Розширення прав місцевого самоврядування», «Інформаційні технології в освіті» та ін. З метою популяризації бібліотечно-бібліографічних знань та підвищення якості обслуговування проводяться Дні бібліографії, Дні кафедри, Дні дипломника, Дні спеціаліста. Активно впроваджується нова форма роботи – Презентація кафедри – захід, під час якого студентам університету представляють викладачів кафедри, їхні наукові праці, які є у фонді Бібліотеки, ознайомлюють із творчими планами науковців.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського належить до методичного об'єднання бібліотек ВНЗ міста, є членом Асоціації бібліотек Вінниччини. Працівники Бібліотеки проводять відповідну науково-методичну роботу, беруть участь у науково-практичних конференціях, семінарах, зокрема у таких конференціях, як «Інформаційні ресурси бібліотек ВНЗ у системі забезпечення наукового та навчально-виховного процесів» (м. Донецьк), «Бібліотека в контексті світової культури, науки, інформації» (м. Вінниця), «Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві» (м. Київ) та ін.

Відповідно до рекомендації МОН України, рішення вченої ради університету проводяться бібліотечно-бібліографічні заняття для студентів перших курсів, які спрямовані на формування бібліотечно-інформаційної грамотності студентів. Бібліотека бере на себе місію формування інформаційної культури майбутнього вчителя. Заняття складаються з двох лекційних та трьох практичних занять, на яких першокурсники вивчають основи інформаційної культури, знайомляться зі структурою Бібліотеки університету, довідково-бібліографічним апаратом (ДБА), з правилами бібліографічного опису, зі створеними електронними ресурсами (електронним каталогом, базами даних), правилами пошуку інформації. Напередодні нового навчального року (31 серпня) традиційно проводиться масове (фронтальне) обслуговування студентів першого курсу. Студентам організовано видаються на семестр комплекти навчальної літератури, підготовлені працівниками Бібліотеки відповідно до навчальних планів та рекомендацій викладачів, виписується

читацький квиток. Також за графіком здійснюється групова видача навчально-методичної літератури студентам старших курсів. З метою збереження документного фонду систематично проводиться робота з ліквідації читацької заборгованості. Попередження і ліквідація заборгованості всіх категорій читачів є постійною турботою кожного працівника відділу обслуговування. Щоденно проводяться групові та індивідуальні бесіди, читачам нагадують про строки користування книгою. Активну допомогу в ліквідації читацької заборгованості надають також деканати факультетів та дирекції інститутів, завідувачі кафедр, методисти заочного навчання, куратори груп та старости. На жаль, законодавче поле в цьому питанні не відрегульоване, і єдиним важелем впливу залишається моральний вплив та контроль за підписанням обхідних листів.

В університеті значна увага приділяється виховній та культурно-просвітницькій роботі, згідно з «Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти», планом виховної роботи університету. Протягом року Бібліотекою проведено понад 400 масових заходів, серед яких – бібліографічні огляди (тематичні, інформаційні), бесіди, літературні вечори, конференції, презентації книг, тематичні та інформаційні виставки і перегляди літератури. Книгозбірня бере активну участь у всіх загальноуніверситетських заходах.

Запровадження університетом інноваційних освітніх технологій, участь у Болонському процесі потребують нової ефективної системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів. Усе більшого розвитку набуває автоматизація бібліотечних процесів, що є дуже важливим для інформаційної підтримки навчальної та наукової діяльності університету. Зберігаючи традиції, Бібліотека нашого вищого навчального закладу активно впроваджує нові інформаційні технології.

Серед першочергових завдань бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: продовження створення електронної бібліотеки (ЕБ), заснованої на власних ресурсах і на доступі до якісної світової наукової інформації (віддалених ресурсів); підвищення рівня використання інформаційних ресурсів запровадженням віддаленого пошуку, сучасних систем навігації, а також систематизованих баз даних електронних документів – бібліографічних, фактографічних і повнотекстових; створення власних електронних ресурсів (ЕР).

З 2004 р. впроваджується автоматизована бібліотечно-інформаційна система «ІРБІС». Програма забезпечує автоматизацію всіх процесів роботи університетської Бібліотеки. Головну організаційну функцію автоматизації виконує створений у 2005 р. відділ комп'ютеризації та експлуатаційного обслуговування бібліотечних процесів. На базі навчальної лабораторії Інституту перспективних технологій і фундаментальних наук систематично проводяться навчання з комп'ютерної грамотності для працівників Книгозбірні.

У 2005 р. ухвалено «Програму розвитку діяльності бібліотеки ВДПУ ім. М. М. Коцюбинського на 2005–2010 рр.» – програму створення електронної бібліотеки. Наша установа активно працює над створенням власних електронних ресурсів (електронний каталог, фонд повнотекстових електронних документів, видання на компакт-дисках). Велика увага приділяється створенню повнотекстової колекції конспектів лекцій викладачів університету. Перший крок на шляху автоматизації – створення електронного каталогу (ЕК). В електронному вигляді представлено бази даних «Книга», «Аналітичні описи», «Праці викладачів ВДПУ», «Цитати» та ін. Доступ до електронного каталогу надається в науково-інформаційному центрі університету. У 2007 р. ЕК налічував 75 169 бібліографічних записів, у тому числі доступних користувачам 56 898 (БД «Книга» – 7 206, «Аналітичні описи» – 35 698, «Наукові праці викладачів ВДПУ ім. М. Коцюбинського» – 7 194). Працюємо над створенням електронної бібліотеки, що надасть доступ до повнотекстових баз даних навчально-методичних матеріалів, створених викладачами університету.

У 2006–2007 рр. було здійснено передплату на газети і журнали України засобами АРМ «Комплектатор» системи «ІРБІС» на площині інтерфейсу «Передплата». З вересня 2006 р. розпочато ретроконверсію активної частини фонду – читальних зал Бібліотеки. За цей період понад 15 тис. примірників введено в БД «Книга». На сьогодні створено локальну комп'ютерну бібліотечну мережу, автоматизовані робочі місця (АРМ). Веб-сайт Книгозбірні включено до структури університетського сайту та виставлено в Інтернеті.

Поступово Бібліотека перетворюється на прогресивну структуру освітнього закладу, справжній інформаційний центр університету з впровадженням та використанням комп'ютерних технологій,

на устанovu складнішого типу, де поряд із традиційною створюється і функціонує електронна бібліотека. У перспективі – вирішення таких питань: штрих-кодування фонду, введення електронного формуляра, створення інтернет-зали, активне використання як власних електронних ресурсів, так і віддалених. З метою оптимального інформаційно-бібліографічного забезпечення навчального процесу та науково-дослідної роботи Бібліотекою розроблено заходи щодо вдосконалення роботи, створення ЕБ і використання традиційних та інноваційних бібліотечно-інформаційних технологій у науковому і навчально-виховному процесах університету. Усі зусилля колективу Книгозбірні будуть спрямовані на забезпечення їх виконання.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського посідає гідне місце в науковій, освітній, інформаційній структурі університету, прагне трансформуватися в інтегрований інформаційний, науково-освітній, дослідницький, культурологічний, видавничий центр із широким спектром інформаційних послуг та функціями досвідченого навігатора інформаційних потоків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванеев, А. Н. О консерватизме и традициях в библиотечном деле / А. Н. Ванеев // Библиотековедение. – 1997. – № 5/6. – С. 28–34.
2. Вершинина, Л. П. Совершенствование деятельности вузовской библиотеки на основе процессного подхода / Л. П. Вершинина, Т. С. Ландер // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 4. – С. 56–64.
3. Горювий, В. Бібліотеки: погляд у завтра / В. Горювий // Бібл. вісн. – 2006. – № 5. – С. 3–7.
4. Електронні ресурси для науки, освіти, виховання : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф, 19–20 жовт. 2006 р., Донецьк / Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : [б. в.], 2006. – 207 с.
5. Петрова, Л. Г. Бібліотека в умовах суспільно-економічних змін : монографія / Л. Г. Петрова. – К. : [б. в.], 2003. – 302 с.
6. Сатановська, Л. Формування творчої особистості педагога у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі / Л. Сатановська // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 1. – С. 23–25.
7. Современная университетская библиотека: модернизация, управление, качество / Л. Л. Батова, А. И. Племнек, Н. И. Размерилова [и др.]. – М. : Логос, 2005.

УДК 027.8(470+571)

Е. М. Зуева, зав. НМО ГНУ ГНПБ ім. К. Д. Ушинського РАО, засл. работник культури (г. Москва, Росія)

ДЕЙСТВУЮЩИЕ МОДЕЛИ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РОССИИ

У статті розглядається один із найважливіших напрямів Національної програми підтримки та розвитку читання – модернізація шкільних бібліотек через моделювання бібліотечно-інформаційного забезпечення освітніх закладів.

Ключові слова: розвиток читання, модель бібліотечно-інформаційного забезпечення, освітній заклад, Національна програма підтримки та розвитку читання.

Система образования современной России призвана формировать и развивать новые поколения россиян – думающих, инициативных, творческих, способных принимать правильные решения в условиях ускоряющегося темпа жизни и динамично меняющихся обстоятельств. Для этого образовательным учреждениям (ОУ) приходится решать сложнейшие задачи, связанные с обновлением содержания образования, совершенствованием методики учебно-воспитательной работы и т. д. Стремление к высокому качеству образования влечет за собой создание новых, адекватных требованиям информационного общества моделей школы, которые нуждаются в ином, более высоком уровне информационно-библиотечной поддержки своей деятельности.

В Национальной программе поддержки и развития чтения, подготовленной Федеральным агентством по печати и массовым коммуникациям и Российским книжным союзом и рассчитанной на 2007–2020 гг., школьные библиотеки названы «основным институтом, формирующим будущие поколения читателей» [5]. И там же отмечено, что большинство из них находится «в удручающем состоянии» [5]. «По оценкам экспертов, их фонды на 80% состоят из учебников; поступление художественной и научно-популярной детской и юношеской литературы в библиотеки практически полностью прекращено. Скудные уже сегодня, через 5–6 лет основные

фонды (отраслевой и художественной литературы) школьных библиотек вообще перестанут соответствовать современному потоку информации и необходимому уровню знакомства обучающихся с познавательной и досуговой литературой» [5]. Национальная программа предлагает обществу принять определённые меры, в частности, в сфере библиотечного обеспечения системы общего образования. Это:

«развитие системы мониторинга школьных библиотек, создание системы отбора и рекомендаций литературы для комплектования фондов и формирования репертуара чтения в библиотеках воспитательных и образовательных учреждений»;

«модернизация библиотек образовательных и воспитательных учреждений: библиотечных фондов, материально-технической базы, моделей библиотечного обслуживания» [5].

К настоящему времени существует несколько более или менее сформированных моделей библиотечно-информационного обеспечения ОУ, базирующихся на активизации использования современных информационно-библиотечных ресурсов и профилировании деятельности школьных библиотек.

Библиотека-медiateка (библиотечный медиа-, мульти-медиа-центр)

Основные задачи: работа с традиционными и нетрадиционными носителями информации с широким использованием в учебно-воспитательном процессе медиа-средств, информационно-коммуникативных технологий, обучение их грамотному употреблению.

Модель предусматривает наличие в штате медиатеки медиа-специалистов, сохранение традиционной школьной библиотеки как специализированной зоны, где иногда сотрудника библиотеки называют «медiateкарь» (и даже CDтекарь, DVDтекарь!). Данная модель требует значительных финансовых вложений в организацию деятельности: увеличения штата, персональной оплаты сотрудников, затрат на формирование комплекса информационных ресурсов и современное техническое оснащение.

Библиотеки-медiateки функционируют в ОУ многих регионов страны: Республика Саха (Якутия), Алтайский, Пермский края, г. Москва, г. Санкт-Петербург и т. д.

Информационно-библиотечный центр (ИБЦ, БИЦ)

Основные задачи: создание единого информационно-библиотечного образовательного пространства школы как среды формирования информационной культуры и грамотности школьников; формирование комплекса современных и традиционных информационных ресурсов для педагогов, учащихся и организация комфортного доступа к ним; разработка политики информационно-библиотечного обеспечения ОУ.

Модель предполагает активное развитие традиционных и инновационных направлений деятельности школьной библиотеки как главного хранителя и организатора использования всех информационных ресурсов ОУ. Она также базируется на широком применении ИКТ и не менее популярна, чем библиотека-медiateка. Среди наиболее успешно развивающихся – ИБЦ лицея № 2 г. Астрахани, БИЦ гимназии «Универс» г. Красноярска и др.

Библиотека – педагогическое подразделение школы

Основные задачи: проектирование развития библиотеки как педагогической среды обучения и воспитания школьников библиотечными средствами; широкое использование педагогических форм и методов работы; создание библиотечно-информационных ресурсов как педагогического потенциала библиотечной образовательной деятельности. Среди направлений деятельности: формирование информационной культуры личности, развитие критического мышления, совершенствование речевой деятельности учащихся, помощь в освоении мультикультурного пространства образования, содействие переходу с одного возрастного уровня на следующий и т. д.

Модель ориентирована на развитие специфических функций школьной библиотеки как педагогического подразделения ОУ и требует наличия в библиотеке специально подготовленного педагога-библиотекаря. Практическая апробация модели успешно ведется в Республике Саха (Якутия), г. Екатеринбурге (гимназия «Корифей») и др.

Внедрение трех вышеназванных моделей требует значительно укрепления финансовой, материально-технической и кадровой базы школьной библиотеки, что в настоящее время доступно, к сожалению, очень немногим ОУ. Остальные библиотечные специалисты, стремящиеся соответствовать инновационному

развитию ОУ, вынуждены идти по пути позиционирования своей деятельности: выбирают то или иное направление работы в качестве основного и именно вокруг него проектируют развитие библиотеки. Само направление соответствует либо профилю, ведущей теме школы, либо профессиональным и творческим склонностям самого библиотекаря. Приведем несколько моделей этого ряда:

Библиотека – центр организации научной работы школьников

Основные задачи: создание фонда научной литературы, организация работы с ней как способ привить учащимся научно-исследовательские навыки и знания с целью привлечения их к научно-исследовательской деятельности.

Модель расширяет рамки традиционной школьной библиотеки за счет создания специализированного научного зала, обеспечивающего не только информационно-библиотечную, но организационную и педагогическую поддержку исследовательской работы школы. Внедрение данной модели идет в Республике Саха (Якутия).

Библиотека – профильный ресурсный центр

Основные задачи: формирование информационных ресурсов по определенному профилю (направлению), выработка форм и методов работы с созданным учебно-методическим комплексом (УМК); выполнение функций ресурсного, консультативного и методического центра по данному профилю для учеников, педагогов и коллег-библиотекарей. Среди примеров функционирования данной модели:

базовые школьные библиотеки по работе с УМК «Социокультурные истоки», созданные в Вологодской области, формирующие в фонде социокультурный инструментарий предмета «Истоки» и осуществляющие информационное обеспечение педагогов и школьников, а также повышение квалификации библиотекарей в данном направлении;

библиотеки – центры духовно-нравственного воспитания, формирующие фонды православной литературы и осуществляющие информационно-библиотечную поддержку факультатива «Основы православной культуры», а также помощь школьникам в борьбе с асоциальным поведением и вредными привычками (библиотеки СОШ № 13, № 15 г. Вологды, № 14 г. Липецка, № 9 г. Вязьмы, православной гимназии г. Кирова и др.);

библиотеки – центры экологического просвещения (библиотеки ООШ с. Средняя Лукавка Грязинского р-на Липецкой обл., муниципального профучилища г. Белоярский Ханты-Мансийского автономного округа и др.);

библиотеки – центры мультикультурного образования (к ним можно отнести библиотеки, в которых действуют различные музеи, в первую очередь краеведческие);

библиотека – культурно-исторический социально-адаптивный центр (библиотека СОШ № 7 г. Михайловки Волгоградской обл.).

Практика показывает, что, выбрав любую из вышеназванных моделей развития, достичь успеха самостоятельно, «в одиночку», большинству школьных библиотек не по силам. И не случайно в Послании Президента России к Федеральному Собранию Российской Федерации на 2007 год говорится: «На уровне субъектов Федерации руководители региональной и муниципальной власти должны позаботиться – прошу вас об этом – об укреплении **местной информационно-библиотечной сети**, материальной и финансовой базы библиотек, в том числе школьных. Они должны быть не только хранилищем книг, но и реальным информационным, культурным и досуговым центром».

Исходя из всего вышесказанного, оптимальной моделью информационно-библиотечного обеспечения ОУ на муниципальном уровне могут стать межшкольные библиотечные объединения (МШБО), возникновение которых относится к середине 90-х годов прошлого века. Действующие по принципу полной или частичной централизации библиотек ОУ города, района, они инициируют создание и функционирование внутри объединения библиотек различных моделей, что обеспечивает одновременную разработку многих направлений профессиональной деятельности. Централизация позволяет за счет оптовых закупок значительно удешевить комплектование фондов, наладить эффективное использование накопленных всеми ОУ информационных ресурсов и современных ИКТ, а также обеспечить библиотечным обслуживанием те образовательные учреждения, где нет собственных библиотек. В качестве примера можно привести ШБО Дзержинского района г. Волгограда, где централизованно комплектуются фонды не только школьных библиотек-филиалов, но и библиотечных пунктов

выдачи дошкольных ОУ, происходит коллективное проектирование инновационных процессов, в том числе и грамотное формирование информационной культуры. Складывающийся в ШБО тип отношений весьма успешно соотносится с новыми возможностями структурирования деятельности в современных условиях сетевой организации труда. Он позволяет широко использовать не только вертикальные, но и горизонтальные связи, успешно формировать временные трудовые коллективы. Общность ресурсной базы помогает не только обеспечивать разнообразными документами и информацией участников образовательного процесса, но и продуктивно решать такие вопросы, как распределенная проектная деятельность, системная автоматизация библиотечных процессов, кооперированное формирование баз и банков данных, организация электронной библиотеки документов и т. п.

В уже цитированной выше Национальной программе чтения отмечен и тот аспект, что «в России сегодня не выстроена целостная система организации научной и методической работы в области чтения и грамотности. Отдельные центры изучения соответствующих проблем и энтузиасты не имеют достаточных ресурсов для их решения» [5].

На практике органы управления образованием на местах всё чаще привлекают для поддержки школьных библиотек информационные и методические ресурсы библиотек высших и средних педагогических учебных заведений и учреждений повышения квалификации педагогов. Например, на базе научной библиотеки Барнаульского педуниверситета создана краевая научно-педагогическая библиотека, на базе библиотек Якутского, Красноярского, Ханты-Мансийского, Архангельского, Кемеровского, Нижегородского, Ярославского и др. ИПКРО (ИРО) – региональные научно-методические библиотечные центры. При учебно-научно-педагогическом комплексе Михайловского педколледжа (Волгоградская область) функционирует корпоративная информационно-библиотечная система (КИБС). Целенаправленная методическая помощь школьным библиотекам оказывается со стороны НБ Воронежского, Саратовского, Новосибирского, Глазовского и других педвузов.

В процессе корпоративных отношений создается особая корпоративная культура: выработанные профессиональным сообществом

совместные ценности, социальные, правовые, технологические нормы и установки.

Таким образом, следует констатировать, что концептуальные изменения в информационно-библиотечном обеспечении ОУ происходят практически повсеместно, они необходимы, но, к сожалению, не всегда теоретически обоснованы. Как правило, такие частоупотребляемые понятия как «информационное общество», «доступ к информации», «информационные технологии» и т. д. для системы образования в целом и для большинства руководителей ОУ сводятся к проблемам внедрения в учебный процесс информационно-компьютерных технологий и далеко не всегда способствуют развитию информационно-библиотечного обслуживания. Целый ряд библиотечных задач, решение которых обязательно для успешного вхождения российского образования в мировое информационное пространство, остается вне поля зрения. В их числе:

- системное формирование информационно-библиотечных ресурсов (электронных и традиционных) образовательной отрасли в целом, в регионе, в каждом конкретном образовательном учреждении как части системы;
- формирование единого информационного образовательного пространства на уровне страны, региона, ОУ, как системы, обязательно включающей библиотеки и обеспечивающей полноценную информационно-библиотечную поддержку педагогов, родителей, учащихся;
- обучение всех участников образовательного процесса основам информационной грамотности на уровне, позволяющем не только комфортно существовать в информационном обществе, но и быть готовым учиться в течение всей жизни;
- обеспечение ОУ систематической квалифицированной методической помощью по проблемам информационно-библиотечной деятельности.

Комплексное решение обозначенных задач должно осуществляться на основе грамотной государственной политики в информационно-библиотечной сфере образования. Как свидетельствует практика, подобная политика не может быть сформирована единолично государственной властью даже при поддержке (или с подачи) профессиональных общественных объединений.

Сегодня необходимо подтвердить статус и активизировать работу достаточно успешно действовавших в свое время институтов: Центральной библиотечно-информационной комиссии (ЦБИК) при Минобрнауки РФ, головного научно-методического центра библиотек отрасли – ГНПБ им. К. Д. Ушинского РАО и отраслевых межрегиональных методических центров – опорных библиотек педвузов и ИПКРО. Это позволит вести постоянный мониторинг состояния информационно-библиотечного обеспечения отрасли на всех уровнях, включая муниципальный, и осуществлять поддержку развития библиотек ОУ как информационных систем, своевременно выявлять инновационный опыт, обобщать его и транслировать для дальнейшего применения.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Инновации в обслуживании читателей* // Библиотечное дело – XXI век : науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2005. – Вып. 1 (9). – С. 178–202.
2. *Инновационная деятельность библиотек образовательных учреждений* : материалы из опыта работы / ГНПБ им. К. Д. Ушинского РАО ; сост. Е. М. Зуева. – М. : [б. и.], 2004. – 106 с.
3. *Калининская, И. Ф.* Библиотека – центр духовно-нравственного воспитания и общения / И. Ф. Калининская // Новые информационные технологии в работе школьных библиотек в помощь духовно-нравственному воспитанию учащихся / ГНПБ им. К. Д. Ушинского РАО ; сост. Е. М. Зуева. – М., 2005. – С. 61–65.
4. *Медиатека* [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа: http://school-lsector.relarn.ru/proiect/sova/gym1_bratsk/mediat/pon.html. – Загл. с экрана.
5. *Национальная программа* поддержки и развития чтения [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа: http://www.fapmc.m/files/download/18188_file.doc. – Загл. с экрана.
6. *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации Президента России Владимира Путина* [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2007/04/27/poslanie.html>. – Загл. с экрана.
7. *Соколикова, О. В.* Экологическая библиотека – центр экологического образования и воспитания / О. В. Соколикова // Шк. б-ка. – 2007. – № 4. – С. 44–46.
8. *Школьные библиотеки: инновационная мозаика* // Библиотечное дело – XXI век : науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2004. – Вып. 1 (7). – С. 178–186.

9. Ястребцева, Е. Н. Шкільний бібліотечний медиа-центр: от идеи до воплощения / Е. Н. Ястребцева. – М. : [б. и.], 2001. – 191 с.

УДК 027.8

Н. І. Дяченко, методист навчально-методичного кабінету виховної роботи та шкільних бібліотек КОІППО імені Василя Сухомлинського

БІБЛІОТЕКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті окреслено стан, проблемні питання та перспективи розвитку книгозбірень загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням сучасних підходів до їхньої діяльності, зокрема інформатизації та комп'ютеризації – процесів, які передбачають матеріальне та технічне забезпечення, відповідну підготовку фахівців.

Ключові слова: Київський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, комп'ютерна грамотність, особистісно орієнтований підхід, інформаційна культура, виставка, інформаційно-дослідницький проект.

«Національна доктрина розвитку освіти» визначає, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, які забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [7].

Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів є однією із важливих ланок у модернізації системи освіти, процесу її інформатизації й покликані максимально розширити освітнє середовище учнів та педагогів. Власне, вони є найбільш оптимальним і доступним джерелом забезпечення інформаційних, а, відповідно, і пізнавальних потреб усіх учасників навчально-виховного процесу – користувачів інформації: учнів, педагогів, батьківської громадськості. Традиційні ж моделі шкільних бібліотек ці завдання реалізують лише частково. Оновлення змісту та реформування

системи освіти вимагає сучасних підходів до перебудови діяльності мережі освітянських бібліотек.

Для ефективної реалізації своїх функцій (інформаційної, освітньої, соціально-культурної) бібліотеки ЗНЗ повинні бути матеріально та технічно забезпечені, мати підготовлені кадри. Як зазначено в «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України», розробленій Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського, реформування системи роботи бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів тісно пов'язане з процесами їх інформатизації та комп'ютеризації [5]. Інформатизація освітянських бібліотек країни є першим етапом реалізації одного з основних завдань освітянської галузі на сучасному етапі – створення єдиного інформаційного освітньо-наукового простору шляхом об'єднання навчальних закладів усіх типів і наукових установ в інформаційну мережу [3].

Використання нових інформаційних технологій та комп'ютеризація бібліотечно-інформаційних процесів посилять роль бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів у навчально-виховному процесі, створить передумови для повноцінного забезпечення інформаційних потреб користувачів, розширить можливості у наданні інформації не лише про свої фонди, а й про віддалені джерела інших бібліотек. Це сприятиме розширенню доступу педагогів до літератури, необхідної для продуктивної роботи, а учнів – для навчання, самоосвіти, дасть змогу розширити коло користувачів. Отже, сьогодення перед бібліотеками освітянської галузі поставило важливе завдання – трансформувати бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів на бібліотечно-інформаційні ресурсні центри з подальшою їх інтеграцією в національний та світовий інформаційний простір. Даний процес передбачає оснащення їх сучасними інформаційно-комунікаційними й спеціалізованими програмно-технічними засобами, відкриє широкі можливості оптимізувати бібліотечний процес, прискорити й полегшити пошук інформації.

Процес інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів є складним і багатогранним і, як зазначено у «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України», потребує вирішення ряду важливих завдань, серед яких:

- розробка відповідних моделей бібліотечних ресурсних центрів та відпрацювання оптимальних їх структур;
- визначення порядку та норм для забезпечення бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів приміщеннями та відповідним обладнанням, книжковими й навчальними мультимедійними матеріалами, технічними засобами навчання, включаючи комп'ютери, CD/DVD й ліцензійне програмне забезпечення;
- визначення раціонального обсягу автоматизації бібліотечних функцій;
- оснащення сучасними інформаційно-комунікаційними та спеціалізованими програмно-технічними засобами мережі бібліотек;
- створення зведеного галузевого електронного каталогу документів із психолого-педагогічних питань, галузевих баз і банків даних із різних аспектів навчання й виховання та створення умов для доступу до нього засобами Інтернету;
- забезпечення можливості дистанційного замовлення й електронної доставки документів;
- запровадження посад бібліотекарів-медіаспеціалістів у бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів із визначенням відповідних стандартів і професіограм щодо їх фахового рівня, а також системи підготовки та перепідготовки потрібних фахівців із подальшою атестацією [5].

Звичайно, має паралельно здійснюватися формування інформаційної культури користувача, яка включає прищеплення навичок роботи з книжковими й навчальними мультимедійними матеріалами.

Нині практично всі ці аспекти є проблемними для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів області. Відсутність у бібліотеках ЗНЗ сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до Інтернету не дає можливості користувачам вести повноцінний пошук потрібної їм інформації. За офіційними даними, в середньому по Україні комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів становить від 75% до 100%. Водночас комп'ютеризація бібліотек цих закладів, як зазначено в Концепції, у середньому дорівнює 1,75%, а в деяких регіонах – нулю [5].

Здійснений нами аналіз станом на 1 грудня 2006 року дав підстави для таких висновків: у цілому по Кіровоградській області один комп'ютер припадав на 43 учні, а в сільських школах – на

41 учня. Підключені до глобальної мережі Інтернет 44,7% шкіл області, в тому числі 52% сільських шкіл [10]. Проте лише окремі шкільні бібліотеки області забезпечені комп'ютерною технікою. Але повноцінне її використання є проблемою через неоснащеність програмним забезпеченням, яке дає можливість автоматизувати бібліотечні процеси шляхом створення електронних каталогів літератури та періодичних видань, автоматизації обліку документів та їхньої видачі користувачам, пошуку необхідної інформації тощо. Крім того, значною проблемою є неготовність самих працівників бібліотек та їх користувачів працювати із сучасною комп'ютерною технікою, електронними базами даних. Виняток становить бібліотека кібернетико-технічного коледжу м. Кіровограда, яка має спеціальне програмне забезпечення (система автоматизації бібліотек «ІРБІС»), на основі якого автоматизовано бібліотечний процес, створена локальна мережа пошуку необхідної інформації.

Застосування бібліотекарями області сучасної комп'ютерної техніки нині, на жаль, обмежується переважно друкуванням текстів, оголошень, рекомендаційних списків літератури, анкет, матеріалів для оформлення книжкових виставок, рідше – створенням абеткового каталогу, картотеки статей періодики, навчальних програм, енциклопедій на компакт-дисках.

Слід зазначити, що навіть за наявності сучасної комп'ютерної техніки потрібен повноцінний бібліотечний фонд. У книгозбірнях недостатньо художньої, галузевої, методичної літератури, періодичних видань – як фахових для педагогів, так і дитячих, молодіжних для учнів. Це позначається на якості бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Але працівники бібліотек віднаходять шляхи щодо повноцінного забезпечення інформаційних потреб користувачів – учасників навчально-виховного процесу закладу, поєднуючи традиційні друковані носії інформації з електронними базами даних (у разі їх наявності), використовуючи комп'ютерну техніку навчальних закладів. Творчі бібліотекарі тісно співпрацюють із колегами з бібліотек інших систем, залучають електронні (у разі їх наявності) ресурси: Інтернет, довідкові та повнотекстові бази даних, пакети прикладних програм навчального характеру, атласи, енциклопедії на мультимедійних носіях – CD і DVD-дисках. Серед учасників

співпраці бібліотекарі ЗОШ I–III ст. № 4, № 22, гімназії № 9 Кіровоградської міської ради, Новомиргородських ЗОШ I–III ст. № 1, № 2 Новомиргородської райдержадміністрації та ін.

Значним підґрунтям у системі інформаційного забезпечення користувачів і поповнення картотек слугують бібліотечно-інформаційні видання, інформаційні бібліографічні списки для вчителів-предметників та вихователів, тематичні рекомендаційні бібліографічні списки, зокрема «Превентивне виховання», «Школи здоров'я дітей», «Особистісно зорієнтоване навчання та виховання» тощо, які готують працівники Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського й друкують в освітянських періодичних виданнях або видають окремими виданнями (наприклад, «Гід з громадянської освіти в Україні: науково-допоміжний бібліографічний покажчик») [2]. Але до шкільні ці покажчики не завжди потрапляють, бо видаються малим накладом.

Необхідно, щоб бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів не лише мали базові знання, а й володіли основами комп'ютерної грамотності, навичками аналітико-синтетичної переробки інформації, передачі її користувачам сучасними інноваційними технологіями, вміли створити у бібліотеці комфортне для читача середовище, сформувавши в нього позитивну мотивацію до читання. За допомогою Інтернету шкільний бібліотекар міг би скачати покажчики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з її порталу і надавати вчителям. На цих питаннях акцентується увага і в Концепції [5].

У підвищенні професійної компетентності бібліотекарів важливу роль відіграють всі ланки: навчання на курсах підвищення кваліфікації й семінарах при ІППО, система методичної роботи в регіонах області, самоосвітній процес.

Безпосередньо під час курсів та семінарів бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів у рамках теми «Методика використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів» відпрацьовують навички з основ комп'ютерної грамотності (на рівні користувача), знайомляться з новими інформаційними технологіями обробки та зберігання інформації, практичним використанням електронних енциклопедій, наявних медіа-ресурсів (книг, журналів, відеоматеріалів, компакт-дисків, програм тощо). Бібліотекарі моделюють презентації книжкових виставок, вчаться створювати електронні

версії документів, мультимедійні презентації. Під час проведення практичних занять на базі обласних бібліотек слухачі знайомляться із методами запровадження програмного забезпечення бібліотечних процесів, їм надаються рекомендації щодо створення електронних каталогів та пошуку необхідної інформації за допомогою цих каталогів. Крім навичок практичної роботи, бібліотекарі поповнюють інформаційну базу (систематичну картотеку статей) своєї бібліотеки. На цих аспектах акцентувала увагу, наприклад, Л. В. Корецька [6].

Важливим у бібліотечній роботі навчального закладу є зворотний зв'язок «читач–бібліотека» як невичерпне джерело інформації про імідж бібліотеки та її працівників. Варто згадати й про зміни в системі бібліотечного обслуговування читачів. Модернізація бібліотечного процесу полягає, передусім, в орієнтації обслуговування на особистість користувача, тобто в основі роботи з читачем має бути особистісно орієнтований підхід. А це означає, що вдосконалення процесу обслуговування читачів має здійснюватися на основі глибокого аналізу читацьких запитів і потреб та пошуку ефективних шляхів їх задоволення, моніторингу бібліотечних послуг, оптимізації бібліотечного процесу. Переважна більшість бібліотекарів Кіровоградської області враховує результати анкетування та інші прийоми вивчення запитів і потреб своїх читачів при моделюванні фонду чи окремих його розділів, книжкових виставок чи викладок певної тематики, полицок «за інтересами» тощо. Виділяються й додаткові розділи чи рубрики в систематичній картотеці статей або створюються тематичні картотеки.

Залучаючи читачів до співпраці, бібліотекарі акцентують їхню увагу на окремих питаннях. Книжкові виставки доповнюються рубриками, наприклад, «Ровесник радить ровеснику», «Відповідаємо на запитання батьків», «Чи цікаво тобі дізнатися, що...», «Зверніть увагу! Нове в педагогіці», «Поради психолога».

Проте бібліотека має не лише надавати необхідну на даний час готову інформацію, а системно й цілеспрямовано розвивати уміння й навички самостійного її пошуку, опрацювання та практичного використання. Процес самоосвіти та підвищення інформаційної культури користувача пов'язаний передусім із проблемою володіння навичками віднаходження необхідних джерел інформації, їх аналізу та практичного використання.

Бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів області вирішують у системі формування інформаційної культури користувачів такі завдання:

- формування потреб і навичок пошуку різних джерел інформації;
- формування умінь та навичок аналізу, відбору, систематизації та переробки навчальної інформації;
- оволодіння новітніми інформаційно-пошуковими технологіями.

У шкільних бібліотеках області ці завдання реалізуються переважно за допомогою друкованих джерел, а от виконання останнього пункту для більшості бібліотек є надзвичайно проблематичним. Творчі бібліотекарі максимально використовують наявні в закладі сучасні інформаційні технології під час проведення бібліотечних уроків, заходів. Так, завідувач бібліотеки ЗОШ I–III ст. № 4 Кіровоградської міської ради В. Тараненко в тісній співпраці з вчителем інформатики розширює інформаційні можливості бібліотеки засобами Інтернету, доповнює бібліотечні уроки навчальними мультимедійними матеріалами. Презентацію книги Ю. Матівоса «Місто на сивому Інгулі» вона вдало поєднала з електронною презентацією творчості Я. Паученка. Т. Савицька, завідувач бібліотеки Новомиргородської ЗОШ I–III ст. № 2, вивчення окремих тем за розробленою нею програмою з «Основ бібліотечно-бібліографічних знань» проводить спільно з вчителями інформатики та філологами. Прикладом може слугувати інтегрований бібліотечний урок в 11 класі з теми «Нові інформаційні технології. Системи управліннь базами даних. Електронний каталог», який був проведений разом з учителем інформатики.

Реалізуючи соціально-культурний аспект діяльності, бібліотекарі мають сприяти підвищенню читацької культури всього суспільства. Саме в розрізі даної проблеми має приділятися максимальна увага активізації читацьких інтересів до інформації, спрямованої на інтелектуальний розвиток та духовне збагачення особистості, популяризації літератури соціального характеру. Переважна більшість бібліотекарів виважено й цілеспрямовано рекомендує та популяризує відповідну літературу, використовуючи різноманітні, зокрема і нетрадиційні види виставок під час бібліотечних уроків й масових заходів. Наприклад, в активі Т. Капкан, бібліотекарка Великоसेверинівської ЗОШ I–III ст. Кіровоградської

райдержадміністрації, є нетрадиційні форми наочної популяризації, серед яких: виставка однієї книги «Я і мої права», виставка-діалог «Людина і природа: гармонія чи конфлікт», виставка-застереження «Чорнобиль – наш біль одвічний», виставка «Хто не пам'ятає минулого, той не має майбутнього», виставка-вернісаж «І на тім рушникові» та «Книга-ювіляр – «Діти капітана Гранта» Ж. Верна», виставки-персоналії «Поет трагічної долі – Василь Стус» та «Художній світ Ліни Костенко» тощо. Використання методу інформаційно-дослідницьких проєктів стимулює позитивну мотивацію до навчання. Він є фактором ефективного навчання, який сприяє не лише формуванню пошукових навичок, а й розвитку критичного мислення. Бібліотекарі області залучають читачів до проєктної діяльності, пов'язаної з книгою, книгозбірнею. Так, у Новомиргородській ЗОШ I–III ст. № 2 з ініціативи бібліотекаря стартував проєкт «Бібліотечне рекламне агентство», який сприяв поповненню фонду, урізноманітненню інформаційної роботи, підвищенню читацької активності школярів, ширшому знайомству з професією бібліотекаря.

Отже, підготовка особистості до продуктивної пізнавальної діяльності, успішної її самореалізації в умовах інформаційного суспільства – завдання сьогодення. Здійснений нами аналіз дав підстави для такого висновку: реалізація соціальних функцій бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів у сучасному інформаційному середовищі потребує:

- професійної компетентності бібліотекаря у сфері інформаційної діяльності (включаючи навички використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій);
- психолого-педагогічної компетентності бібліотекаря, володіння ним сучасними педагогічними технологіями, вмінням спілкуватися з конкретним користувачем, з аудиторією;
- наявності у бібліотеці сучасних інформаційних ресурсів, як на традиційних, так і електронних носіях;
- відповідного технічного оснащення бібліотеки, включаючи як приміщення і техніку, так і ліцензоване та якісне програмне забезпечення.

Реалізація наведених завдань потребує цілеспрямованого, системного підходу від усіх гілок влади, методичних служб й самого бібліотекаря.

Методичним службам рекомендуємо:

1. У системі бібліотечних методичних формувань:

– сприяти формуванню навичок комп'ютерної грамотності бібліотекарів;

– скеровувати бібліотекарів на використання у практичній діяльності сучасної комп'ютерної техніки, наявних мультимедійних ресурсів;

– використовувати досвід упровадження інновацій, у тому числі створення динамічних творчих груп;

– включити до практичної частини занять моделювання різних форм роботи з користувачами бібліотеки у використанні електронних баз даних, компакт-дисків, електронних енциклопедій, довідників тощо.

2. Створити банк інноваційних форм інформаційної роботи бібліотекарів регіону, країни, зарубіжжя щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних і проектних технологій.

3. Виявляти, вивчати, популяризувати й упроваджувати позитивний досвід використання сучасних інформаційно-комунікаційних і проектних технологій у практичну діяльність бібліотекарів регіону.

Бібліотекарям рекомендуємо:

– підвищувати власний рівень комп'ютерної грамотності через участь у методичних формуваннях та самоосвітній процес;

– налагодити тісну співпрацю з педагогами, бібліотеками інших систем із метою максимального задоволення інформаційних потреб читачів;

– використовувати не лише джерела на традиційних друкованих носіях, а й сучасні інформаційно-комунікаційні технології, можливості Інтернету;

– систематично виявляти й надавати інформацію педагогам, школярам про наявні медіа-ресурси в бібліотеках інших систем, методкабінетах, ІШПО;

– віднаходити альтернативні шляхи забезпечення актуальною інформацією користувачів відповідно до їхніх запитів;

– творчо використовувати у своїй практичній діяльності досвід колег щодо застосування інноваційних педагогічних, проектних та інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова, В. Нетрадиционные модели проведения библиотечных уроков / В. Антипова // Шкiл. б-ка плюс. – 2007. – № 4. – С. 2–9.

2. Гiд з громадянської освіти в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України, Донец. школа прав людини ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Ніколюк Л. І., Черняєва Г. К., Березкіна В. В., Дуральська Н. Ю.]. – Донецьк ; К. : [б. в.], 2003. – 166 с.

3. Запорожець, Т. Нова модель шкільної книгозбірні – бібліотечно-інформаційний центр / Т. Запорожець // Освіта України. – 2005. – 4 берез. (№ 18). – С. 2.

4. Кендзьор, П. Вчимося проектувати / П. Кендзьор. – Л. : Карпати, 2006. – 147 с.

5. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України : [затв. рішенням Президії АПН України від 26 січ. 2006 р.] // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6.

6. Корецька, Л. В. Роль інформаційно-комунікативних технологій у підвищенні кваліфікації вчителя / Л. В. Корецька // Комп'ют. у школі та сім'ї. – 2007. – № 1. – С. 4–6.

7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). – С. 2–4.

8. Пометун, О. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун. – К. : А П Н, 2002. – 136 с.

9. Рогова, П. Шкільна бібліотека як віддзеркалення освітньої політики навчального закладу / П. Рогова, В. Здановська // Освіта України. – 2005. – 5 квіт. (№ 26). – С. 8–9.

10. Чала, М. С. Стан інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів Кіровоградської області / М. С. Чала // Комп'ют. у школі та сім'ї. – 2007. – № 1. – С. 7–9.

УДК 027.8:021.63:004.9](477.63-25)ДОППО

Є. Г. Гонік, директор бібліотеки Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

УЧАСТЬ ОБЛАСНОГО НАУКОВОГО БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У СТВОРЕННІ МЕРЕЖІ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто участь Обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у реорганізації шкільних бібліотек, перетворенні їх на повноцінні бібліотечні комплекси, науково-методичному забезпеченні діяльності бібліотек навчальних закладів, переорієнтації шкільних бібліотекарів на нові форми роботи.

Ключові слова: фонд, Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, моніторинг педагогічної преси, електронний каталог, веб-сайт, комп'ютерна грамотність, паспортизація.

Сьогодні в Україні діє мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України [2].

З 2004 р. бібліотека Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ДОППО) трансформується в Обласний науковий бібліотечно-інформаційний центр (ОНБІЦ) згідно з «Положенням про мережу освітянських бібліотек України», відповідно до «Положення Обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру», затвердженого на Вченій раді інституту, виконує функцію регіонального науково-методичного центру для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровщини [3]. Центр обслуговує педагогічні та науково-педагогічні кадри, слухачів курсів, студентів, бібліотекарів. На Дніпропетровщині функціонує 1 200 шкіл різного типу навчання та фінансування, кожна з яких має свою бібліотеку. Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів, володіючи універсальними за змістом і

спеціальними за призначенням фондами, відіграють надзвичайно важливу роль у життєдіяльності кожної школи. Адже їх послугами користується більшість учнів, учителів, а також батьків. На жаль, у багатьох книгозбірнях Дніпропетровська бракує сучасного інформаційного обладнання, немає доступу до Інтернету, що позбавляє учнів можливості оволодівати сучасними навичками пошуку інформації, обмежує доступ до світових ЕР. Мережа бібліотек уможливить створення в системі електронної доставки документів і телекомунікаційної інфраструктури таких умов, за яких кожна нова публікація з фахових питань педагогіки та психології без затримки буде доступна широкому загалу працівників освіти регіону.

З 2005 р. Центр здійснює організаційно-методичне керівництво бібліотеками загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровщини. Щорічно проводиться паспортизація бібліотек загальноосвітніх шкіл, що дозволяє отримувати інформацію про кількість книгозбірень, наявність кваліфікованих фахівців, інформаційні ресурси, матеріально-технічний стан, комп'ютерне оснащення, кількість користувачів тощо. Ці дані складають єдину базу даних бібліотек Дніпропетровщини. З 2007 р. ОНБІЦ ДОППО разом із Головним управлінням освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації розробляє «Програму підвищення якості шкільної освіти шляхом створення мережі електронних бібліотек навчальних закладів Дніпропетровської області на 2007–2012 рр.», яка визначає основні напрями діяльності мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів регіону. Програму розроблено відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», (1995 р., нова редакція 2000 р.), «Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» (1999) [1], «Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України» (2003) та «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України» (2005) [2]. Для забезпечення виконання програми необхідно:

- ведення систематичної роботи з реорганізації шкільної бібліотеки на повноцінний бібліотечний комплекс, до якого входять абонемент, читальна зала, книгосховище. Зберігання у бібліотеці як традиційних, так і мультимедійних видань;

- наявність у бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів Дніпропетровщини комп'ютерів з підключенням до Інтернету та відповідного програмного забезпечення;
- наявність у бібліотеці посади бібліографа-фахівця, який володіє знаннями з нових технологій;
- навчання персоналу бібліотеки основам комп'ютерної грамотності на базі Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;
- фінансова підтримка з боку міністерств, обласної адміністрації та районних державних адміністрацій;
- набуття шкільною бібліотекою статусу бібліотечно-інформаційного, культурно-освітнього центру школи, мікрорайону, центру дозвілля та особистісного спілкування.

На обласних семінарах та курсах підвищення кваліфікації бібліотечних працівників Центр інформує про наукові дослідження в галузі, здійснює переорієнтацію шкільних бібліотекарів на нові форми роботи у зв'язку зі зміною завдань і функцій шкільних бібліотек. Із метою вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду в галузі бібліотечного обслуговування в школах Дніпропетровщини проводяться обласні, районні (міські) семінари-практикуми інспекторів-методистів бібліотечних фондів, керівників методичних об'єднань шкільних бібліотекарів, на яких розглядаються актуальні питання життєдіяльності бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів: «Роль електронної бібліотеки у забезпеченні та інформаційній підтримці навчально-виховного процесу», «Використання сучасних бібліотечних технологій у закладах освіти», «Нетрадиційні підходи до використання нових і традиційних форм індивідуальної, групової і масової бібліотечної роботи з учнями», «Інформаційне забезпечення виконання обласних комплексних довгострокових програм розвитку освітньої галузі Дніпропетровщини» тощо.

У 2007 р. у м. Перещепино був проведений семінар на тему «Оновлення змісту діяльності шкільної бібліотеки у контексті освітньо-виховного процесу сучасної школи».

Протягом двох останніх років ОНБІЦ щоденно здійснює моніторинг педагогічної преси для Головного управління освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації. Завдяки ректорові інституту М. І. Романенку Центр щорічно передплачує

близько 200 періодичних видань, якими користуються (у читальній залі) всі педагогічні працівники області.

У травні 2008 р. на Вченій раді інституту слухалося питання «Роль Обласного наукового бібліотечно-інформаційно центру Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо входження бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів до інформаційної мережі області» і було ухвалено рішення про:

- створення Дніпропетровської регіональної мережі електронних бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, єдиного електронного каталогу;
- надання через Інтернет консультативних послуг нормативно-правового та інструктивно-методичного характеру електронним бібліотекам навчальних закладів та районним відділам, управлінням освіти;
- створення веб-сайту ОНБІЦ в мережі Інтернет, забезпечення таким чином відкритості фонду інформаційного центру для освітян України і світового співтовариства;
- надання послуг через міжбібліотечний абонемент, електронну доставку документів, дистанційне обслуговування користувачів;
- створення 15 інтернет-місць у читальній залі для користувачів;
- навчання персоналу бібліотекарів навчальних закладів основам комп'ютерної грамотності на базі ДОІППО.

Обласний науковий бібліотечно-інформаційний центр працює в ліцензійній програмі «ІРБІС», яка складається з таких автоматизованих робочих місць (АРМ): АРМ «Каталогізатор»; АРМ «Читач»; АРМ «Адміністратор». Для роботи з цією програмою Центр має сертифікат користувача. У рамках роботи з програмою створено електронний каталог книг та періодичних видань в кількості 2 462 примірники та нормативно-правова база в галузі освіти. Детальну інформацію надано на сайті: www.e-catalog.name.

Коли розпочиналася робота ОНБІЦ та була проведена перша паспортизація бібліотек ЗНЗ міста та області 2004–2005 рр., у них налічувалося всього три комп'ютери, а за чотири роки існування Центру можна констатувати, що бібліотеки Дніпропетровська та Дніпропетровської області мають сьогодні 183 комп'ютери, з них підключені до Інтернету 52; 435 бібліотечних працівників володіють навичками роботи на комп'ютері (дод. 1). На веб-сторінках

ДОШПО на допомогу бібліотечним та освітянським працівникам розміщено рекомендаційні та методичні листи щодо відзначення знаменних та пам'ятних дат (дод. 2).

Сьогодні бібліотека Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти як Обласний науковий бібліотечно-інформаційний центр, успішно виконуючи функцію регіонального науково-методичного центру загальноосвітніх бібліотек Дніпропетровщини, вирішує проблеми із забезпечення ЗНЗ Дніпропетровська сучасним комп'ютерним оснащенням, проводить систематичну роботу з реорганізації шкільної бібліотеки на повноцінний бібліотечний комплекс.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу* Міністерства освіти України // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 1999. – № 12. – С. 5–11.

2. *Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України* // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6.

3. *Положення про Обласний науковий бібліотечно-інформаційний центр*: [затв. згідно наказу № 540 від 17.07.2003 р. Дніпропетр. держ. адміністрацією упр. освіти і науки]. – Дніпропетровськ, 2004. – Комп'ют. друк.

4. *Рішення колегії Міністерства освіти і науки України*: [протокол № 14/1/19 від 22 листоп. 2007 р.] // Шкіл. б-ка плюс. – 2008. – Квіт. (№ 7). – С. 12–13.

5. *Шамралоук, О. Л.* Електронні бібліотеки – механізм своєчасного отримання інформації / О. Л. Шамралоук // Шкіл. б-ка. – 2008. – № 5. – С. 50–51.

6. *Шрайберг, Я.* Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Яков Шрайберг. – М. : Либеря, 2001. – 104 с.

Додаток 1

НАЗВА МІСТ І РАЙОНІВ	Кількість комп'ютерів	Підключення до мережі Інтернет	Кількість бібліотечних працівників, що володіють комп'ютером	Кількість бібліотечних працівників, що не володіють комп'ютером
Дзержинський м. Кривого Рогу	-	-	7	8
Долгинцівський м. Кривого Рогу	-	-	7	12
Жовтневий м. Кривого Рогу	-	-	11	16
Інгулецький м. Кривого Рогу	3	2	9	16
Саксаганський м. Кривого Рогу	2	-	17	13
Тернавський м. Кривого Рогу	1	-	12	8
Центрально-Міський м. Кривого Рогу	-	-	5	18
м. Дніпропетровськ Індустріальний р-н	5	-	9	16
Кіровський район	7	2	6	11
Красногвардійський район	10	-	4	16
Ленінський район	41	-	13	15
Жовтневий район	5	2	6	14
Бабушкінський район	5	5	5	18
Самарський район	17	-	2	15
Ленінський район	10	-	13	13
м. Дніпродзержинськ	11	-	11	34
м. Вільногірськ	1	-	3	3
м. Жовті води	10	10	10	3
м. Марганець	2	-	9	6
м. Нікополь	1	1	6	21
м. Новомосковськ	-	-	-	-
м. Орджонікідзе	-	-	4	6
м. Павлоград	-	-	14	11
м. Першотравенськ	-	-	2	4

м. Синельникове	6	-	7	1
м. Тернівка	-	-	3	4
АНД р-н	5	1	14	13
Апостолівський р-н	-	-	-	-
Васильківський р-н	-	-	17	4
Верхньодніпровський р-н	-	-	-	-
Дніпропетровський р-н	3	3	10	16
Криворізький р-н	3	5	11	12
Криничанський р-н	-	-	-	-
Магдалинівський р-н	5	1	21	1
Межівський р-н	-	-	-	-
Нікопольський р-н	2	2	11	10
Новомосковський р-н	2	-	24	7
Павлоградський р-н	-	17	16	-
Петропавлівський р-н	1	-	10	4
Петриківський р-н	13	-	13	-
Покровський р-н	-	-	4	16
П'ятихатський р-н	-	-	-	-
Синельниківський р-н	-	-	11	11
Солонянський р-н	8	1	19	8
Софіївський р-н	-	-	22	-
Томаківський р-н	-	-	13	2
Царичанський р-н	4	-	9	8
Широківський р-н	-	-	5	12
Юр'ївський р-н	-	-	10	3
Всього	183	52	435	429

Додаток 2

- Рекомендаційний список літератури до відзначення Дня Конституції України.
- Рекомендаційний список літератури щодо запобігання асоціальної поведінки, дитячої бездоглядності та суїцидів.
- Орієнтовний список літератури до відзначення 160-річчя утворення Кирило-Мефодіївського братства.
- Рекомендаційний список літератури до дня народження Т. Г. Шевченка.
- Орієнтовний список літератури до відзначення Міжнародного дня рідної мови.
- Рекомендаційний список літератури на тему: «Проблеми бездоглядності й безпритульності дітей».
- Рекомендаційний список літератури з нагоди відзначення 75-річчя Дніпропетровської області.
- Рекомендаційний список літератури до вшанування пам'яті останнього кошового отамана П. Калнишевського.
- Рекомендаційний список літератури щодо вшанування пам'яті Сергія Єфремова.
- Рекомендаційний список літератури «Шпичак О. М. – академік УААН».
- Рекомендаційний список літератури «Про відзначення 150-річчя від дня народження Шолом-Алейхема».
- Методичний лист щодо відзначення в загальноосвітніх навчальних закладах області Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій.
- Рекомендаційний список літератури щодо відзначення 65-річчя діяльності ОУН і УПА.
- Рекомендаційний список літератури «Про відзначення 70-річчя від дня народження В. М. Чорновола».
- Орієнтовний список літератури «Про відзначення 70-річчя від дня народження В'ячеслава Чорновола».
- Рекомендаційний список літератури До Дня Соборності України.
- Рекомендаційний список літератури до Дня української писемності і мови.

УДК 027.8:061.2

Л. А. Колосай, *методист методичного центру відділу освіти виконавчого комітету Славутицької міської ради Київської області, голова Славутицької асоціації шкільних бібліотекарів*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті зосереджено увагу на аспектах діяльності благодійних організацій, творчих спілок, асоціацій у збагаченні та оновленні бібліотечних технологій й освітнього процесу, становленні та розвитку системи шкільних бібліотек.

Ключові слова: *громадська думка, професійні об'єднання бібліотекарів, стратегія і тактика розвитку, Славутицька асоціація шкільних бібліотек, Міжнародний день бібліотек.*

Стратегічна мета трансформації українського суспільства полягає в розбудові суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Реалізація цієї мети тісно пов'язана із формуванням громадянського суспільства. Основою громадянського суспільства є громадські, благодійні організації, творчі спілки, інші установи та підприємницькі товариства, що представляють інтереси різних корпоративних груп та мають забезпечувати взаємозв'язок органів державної влади і суспільства, організувати публічний діалог із ключових питань розвитку держави та суспільства, розв'язувати питання самоорганізації різних сегментів громадянського життя та самостійно вирішувати значне коло соціально важливих для суспільства проблем. Цінність і значимість організацій так званого «третього сектору», до якого входять і бібліотеки, для сучасного українського суспільства полягає, зокрема, в тому, що вони відіграють роль своєрідного «буфера» між населенням і владою, виразника різноманітних думок і прагнень громадян. Працюючи безпосередньо з представниками різних груп громадськості, вони впливають на формування громадської думки.

Нині розробляється та обговорюється Концепція державної підтримки розвитку громадянського суспільства – документ, який покликаний встановити і формалізувати засади взаємостосунків органів публічної влади та громадянського суспільства. Досвід

демократичних держав світу засвідчує, що саме громадська активність дозволяє домогтися більшої ефективності в багатьох сферах суспільного життя – від реалізації соціальної політики до сфери державного управління.

Серед форм реалізації громадських ініціатив назовемо такі: соціальні й освітні проекти, тренінги і дебати, взаємодія з органами державної влади, сприяння самоорганізації населення, розширення доступу до інформації.

Професійні об'єднання бібліотекарів функціонують у різних країнах світу близько ста п'ятдесяти років. В Україні роль громадських організацій, котрі опікуються проблемами працівників бібліотечної сфери, виконує Українська бібліотечна асоціація (УБА), яка створена у 1995 р. [3], та Асоціація бібліотек України (АБУ), створена у 1991 р. Створюються асоціації, котрі представляють інтереси бібліотек окремих систем і відомств, як, наприклад, Українська асоціація працівників бібліотек для дітей або ж регіональні бібліотечні асоціації: Миколаївська, Запорізька, Донецька та ін. Ці організації сильні своєю незалежністю, незаангажованістю, вони спроможні порушувати питання, які, можливо, не наслідуються порушувати самі бібліотекарі, залежні від своїх керівників.

Нині у світі функціонують Міжнародна асоціація шкільних бібліотек (IASL) і Європейська мережа шкільних бібліотек та інформаційної грамотності ENSIL. Місія цих організацій полягає в тому, щоб працювати з владою і керівниками шкіл для вивіщення престижу шкільних бібліотек [2]. В усьому світі професійні об'єднання стають головними розробниками стратегії і тактики розвитку бібліотек, ініціаторами законодавчих дій, основними центрами підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Міжнародна і національні асоціації шкільних бібліотекарів взаємодіють між собою, збагачуючи і оновлюючи бібліотечні технології і освітній процес, вони входять до Міжнародної асоціації світових бібліотечних систем (ІФЛА).

Міжнародна асоціація шкільних бібліотек (МАШБ) – унікальна автономна організація, члени якої представляють понад 80 країн світу [1]. Асоціація діє уже більше 30 років і успішно допомагає становленню і розвитку системи шкільних бібліотек і науковому узагальненню їхньої діяльності – шкільному бібліотекознавству. Місія МАШБ, як викладено в установчих документах, полягає у

створенні міжнародної трибуни для всіх зацікавлених у сприянні успішній діяльності шкільних бібліотек як важливого елемента навчального процесу [1]. Досвід таких потужних асоціацій, як Міжнародна асоціація шкільних бібліотек, Американська асоціація шкільних бібліотек, Асоціація шкільних бібліотек Великобританії засвідчує їхній серйозний вплив на національні пріоритети в освіті через зміцнення шкільних бібліотек і соціальний захист їхніх працівників. У зарубіжних країнах шкільні бібліотеки – це центри інформації і документного забезпечення навчального процесу. Саме вони відіграють ключову роль у створенні інформаційного і культурного середовища школи [4]. З 2000 р. в Російській бібліотечній асоціації досить успішно діє секція шкільних бібліотек, а вже у 2004 р. наші російські колеги створили самостійне професійне об'єднання – Російську шкільну бібліотечну асоціацію. До проблем шкільних бібліотек прикута увага перших осіб Російської Федерації, про що красномовно свідчать масштаби Всеросійського фестивалю «БиблиОбраз» під патронатом Людмили Путіної.

Ідея створення асоціації шкільних бібліотек України лунає в колах провідних фахівців галузі досить давно. Однак на сьогодні такої структури немає. Шкільні бібліотеки – найчисельніша мережа бібліотек України – їх понад 20 тис.

Упродовж багатовікової історії бібліотека в навчальному закладі була його ґрунтовною складовою, а нині вона має стати найважливішим культурно-освітнім, виховним та науково-методичним центром, який виконує функцію інформаційного супроводу навчальної і освітньої діяльності [4]. Однак сьогодні українська шкільна бібліотека починає суттєво відставати від змін у суспільстві [4]. Недосконалість нормативно-правової бази, відсутність належних фінансових витрат на утримання бібліотек навчальних закладів, невизначеність соціального статусу бібліотекарів гальмують їхній розвиток. Шкільна бібліотека здебільшого позбавлена належного статусу, а шкільні бібліотекарі роз'єднані, соціально і професійно не захищені. Аналіз запитань, котрі надходять до рубрики «Юридична консультація» в педагогічних виданнях, підтверджує, що невирішених питань більше ніж достатньо. Це невизначеність і в оплаті праці, і у процедурі проведення атестації шкільних бібліотекарів. У кожному регіоні, в кожному навчальному закладі чиновники трактують нормативні документи на власний розсуд. Вкрай необхідні чіткі

інструкції і роз'яснення із застосування нормативно-правових документів Міністерства культури і туризму України в закладах освіти. Масштаби проблеми настільки великі, що необхідність у створенні такої громадської трибуни, як асоціація давно назріла. Адже у цій сфері відсутня інфраструктура, котра б лобювала інтереси шкільних бібліотек в органах державної влади. Особливо це актуально в умовах відсутності у структурі Міністерства освіти і науки України органу з питань функціонування шкільних бібліотек [1].

Варто замислитися над тим, а що може асоціація?

- Асоціація – це можливість змінити професійну самосвідомість і продемонструвати реальну силу, від якої залежить подальший успішний розвиток як бібліотечної справи, так і освіти в цілому.
- Асоціація – це реальний механізм впливу на формування бібліотечної політики, на визначення місії бібліотеки в навчальному закладі.
- Асоціація – це можливість привернути увагу до потреб бібліотеки, можливість змінити ставлення до неї як бібліотечної, так і педагогічної громадськості.
- Асоціація – це можливість поповнювати знання, обмінюватися досвідом, ділитися проблемами, спільно з колегами розробляти і впроваджувати нові технології, реалізувати різноманітні проекти, це стимул до творчого зростання.
- Асоціація – це захист професійних і соціальних прав бібліотечних працівників [1].

Можливо, сьогодні є сенс об'єднати зусилля навколо Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського і почати велику, але вкрай необхідну справу – створення Української асоціації шкільних бібліотекарів.

28 серпня 2007 р. Славутицька асоціація шкільних бібліотек одержала свідоцтво про державну реєстрацію і свій власний номер в Єдиному реєстрі юридичних осіб. Цьому передувала тривала і копітка робота. Розвиток інформаційної інфраструктури є одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку міста Славутич. Бібліотечні установи відомі і знані далеко за його межами. Перебуваючи в непростих фінансових умовах, не зупиняючись на досягнутому, бібліотекарі міста постійно демонструють високий професіоналізм, наявність потужного творчого потенці-

алу і невичерпність людських ресурсів, – про що красномовно свідчать не лише кількісні і якісні показники їхньої роботи, а й численні перемоги у різноманітних фахових і творчих конкурсах різного рівня. У Славутичі давно розв'язано проблему атестації бібліотекарів шкіл. Положення про атестацію бібліотекарів навчальних закладів, розроблене на основі відповідного документа Мінкультури і туризму України і схвалене науково-методичною радою Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, чітко регламентує дану процедуру, дає можливість бібліотекарям підвищувати свій фаховий і кваліфікаційний рівень [4]. Наразі, з виходом оновленого положення Міністерства культури і туризму України, внесено відповідні поправки і до нашого локального документа, відбулося його затвердження рішенням колеги відділу освіти. До штатного розпису бібліотек навчальних закладів введено додаткові штатні одиниці, вже другий рік бібліотекарі одержують матеріальну допомогу на оздоровлення. Однак ентузіазму бібліотекарів, розуміння і підтримки адміністрації та батьківської громадськості виявляється недостатньо для того, щоби реалізувати молодим людям гарантоване конституційне право на доступ до інформації, на якісну освіту і культурний розвиток. Сьогодні проблеми, які стоять перед шкільними бібліотеками нашого міста, а саме: відсутність фінансування на поповнення фондів, оновлення бібліотечних меблів; крім того, моральна застарілість наявного комп'ютерного обладнання, відсутність доступу до мережі Інтернет, соціальна незахищеність працівників бібліотек, – потребують комплексного, системного розв'язання силами держави і громадськості. Адже урядова неувага до гідного утримання бібліотек навчальних закладів призвела не лише до збіднення інформаційної бази освіти, а й до відповідних соціальних наслідків: різко падає грамотність, духовний та культурний рівень молодого покоління. Численні дослідження доводять тезу про те, що учні досягають великих успіхів у навчанні, коли вони мають доступ до шкільної бібліотеки з потужними інформаційними ресурсами [4]. На жаль, реальність полягає в тому, що на сьогодні бібліотеки наших шкіл уже не відповідають вимогам суспільства, насиченого інформацією і новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями. Ці та інші передумови поклали початок формуванню

асоціації. Тут варто зазначити, що міське методичне об'єднання бібліотекарів навчальних закладів Славутича давно функціонує як громадська організація.

23 жовтня 2006 р. під час круглого столу, проведеного в рамках відзначення Міжнародного дня шкільних бібліотек, було прийнято рішення створити міську асоціацію. Організаційна робота тривала майже рік: розробка і обговорення статуту, проведення установчих зборів, одержання свідоцтва про державну реєстрацію, облік у різноманітних фондах і т. д. Ця робота сьогодні ще триває. Основна мета нашої діяльності – консолідація зусиль працівників бібліотек навчальних закладів міста для захисту загальних інтересів і досягнення спільних цілей у напрямі модернізації бібліотечно-інформаційного супроводу освітньої галузі, забезпечення конституційних прав користувачів на доступ до інформації [4].

Виходячи із мети, ми ставимо перед собою такі завдання:

- формувати в суспільстві усвідомлення пріоритету бібліотеки як важливого центру соціально-культурного, економічного та міжнародного спілкування, привернення уваги міської громади до її проблем;
- сприяти вдосконаленню бібліотечного законодавства, організації та управлінню бібліотечною справою, реалізації у суспільстві принципів свободи та повноти інформації, розвитку та збагаченню інформаційного ринку;
- сприяти формуванню і зберіганню документно-інформаційних ресурсів, забезпеченню доступу користувачів до всього обсягу накопичених у бібліотеках знань та інформації;
- підтримувати інноваційну діяльність бібліотекарів навчальних закладів м. Славутича;
- модернізувати бібліотеки навчальних закладів на основі впровадження досягнень вітчизняного і світового досвіду діяльності шкільних бібліотекарів;
- підвищувати рівень професійної кваліфікації і культури бібліотекаря навчального закладу;
- здійснювати інші заходи для вирішення теоретичних і практичних проблем розвитку освітянських бібліотек.

Сьогодні шкільній бібліотеці, щоб вижити, а тим паче відповідати потребам навчального процесу, необхідно заявити про себе як про установу, спроможну забезпечити якісне задоволення потреб

користувачів. Ми усвідомлюємо, що діяльність шкільних бібліотек має бути помітною, а це неможливо без наполегливої та копіткої роботи з підвищення її соціального статусу.

Пріоритетними напрямками, що визначають бібліотечну політику в місті, для нас є:

- аналіз і прогнозування розвитку системи освітянських бібліотек;
- організація і керування організаційними процесами в шкільній бібліотеці;
- створення системи неперервної освіти бібліотечних працівників;
- розвиток професійних контактів.

Ми глибоко переконані в тому, що шкільна бібліотека повинна перебувати у сфері відповідальності як місцевих, так і державних органів влади. І тому ми намагаємося донести до громадськості, що шкільні бібліотеки і шкільні бібліотекарі – це важливо! Для реалізації цієї мети ми виступаємо з різноманітними ініціативами, а саме:

- широке відзначення Міжнародного дня шкільних бібліотек;
- презентація діяльності шкільних бібліотек у засобах масової інформації;
- соціальне партнерство з різноманітними громадськими об'єднаннями, установами, підприємствами та організаціями;
- розробка цільових проектів і комплексних програм, спрямованих на просування читання та інформаційної грамотності;
- організація різноманітних акцій, творчих конкурсів тощо.

«Шкільна бібліотека – запорука успішного навчання!» – саме під таким гаслом бібліотекарі, вчителі та учні шкіл міста відзначили 22 жовтня Міжнародний день шкільних бібліотек – 2007.

Як відомо, в Україні Всеукраїнський день бібліотек святкують 30 вересня. Але шкільні бібліотеки в усьому світі мають свій особливий день – Міжнародний день шкільних бібліотек, який, починаючи з 1999 р., відзначається щорічно четвертого понеділка жовтня. Мета цього свята – підкреслити ключову роль шкільних бібліотек у справі навчання та виховання дітей та привернути увагу суспільства до критичного становища, в якому опинилися шкільні бібліотеки сьогодні.

У Славутичі цей День відзначався вдруге. Серед заходів Дня шкільних бібліотек–2007 – бібліотечні уроки, книжкові виставки,

конкурси малюнків та вітальні листівки для шкільних бібліотекарів. Знаковою подією Дня шкільних бібліотек–2007 стало проведення з ініціативи Славутичької асоціації шкільних бібліотекарів круглого столу для бібліотекарів, керівників навчальних закладів, представників органів влади, громадських організацій та батьківської громади. Адже вперше за всю історію міста за круглим столом разом із шкільними бібліотекарями зібралися перші особи Славутича для обговорення шляхів подолання скрутного становища, в якому нині перебувають шкільні бібліотеки міста. Учасники круглого столу з цікавістю сприйняли огляд-презентацію про особливості святкування Міжнародного дня шкільних бібліотек у різних країнах світу. Країни, які долучаються до святкування цього Дня, надсилають на сайт Міжнародної асоціації шкільних бібліотек різноманітні матеріали, презентуючи свої шкільні бібліотеки на світовому рівні. Нам особливо приємно усвідомлювати, що саме завдяки інформації, яка надійшла з маленького містечка Славутич, серед країн, які святкують Міжнародний день шкільних бібліотек, з'явилася і Україна. Отож, справжнім подарунком та натхненням для роботи стало привітання, яке надіслала Президент Європейського відділення Міжнародної асоціації шкільних бібліотек Лауренсе Дас для шкільних бібліотекарів м. Славутича.

Учасники круглого столу, високо оцінюючи досягнення і здобутки бібліотек навчальних закладів міста, зосередили свою увагу на тих численних проблемах, котрі сьогодні потребують якнайшвидшого розв'язання. Розмова мала діловий і конструктивний характер. Під час дискусії свої пропозиції висловили як бібліотекарі, так і директори навчальних закладів. Було запропоновано:

- в найближчі терміни розробити міську програму «Шкільна бібліотека» на період 2008–2012 рр., передбачивши належне її фінансування;
- включити до загальноміської акції «Людина року» номінацію «Бібліотекар року»;
- оголосити благодійну акцію «Супермодерний комп'ютер – в шкільну бібліотеку!».

Секретар Славутичької міської ради Л. Г. Леонець запевнила, що зустріч за круглим столом на такому рівні матиме свої позитивні результати і що розроблена програма «Шкільна бібліотека» та «Рекомендації круглого столу» будуть підтримані депутатами

та міською владою. Наприкінці зустрічі присутні схвалили текст звернення до міського голови і висловили надію, що спільними зусиллями Славутицькій громаді вдасться перетворити шкільні бібліотеки міста на сучасні, комфортні, потужні інформаційні центри. Адже наші діти мають такі ж права на вільний доступ до різноманітних джерел інформації у шкільній бібліотеці, як і тисячі дітей в розвинених країнах світу.

Система безперервної освіти бібліотечних кадрів передбачає цілий комплекс методичних заходів, спрямованих не лише на підвищення фахового рівня бібліотечних працівників, а й на пошук союзників і партнерів у справі модернізації шкільної бібліотеки. Перш за все, ми ставимо перед собою мету закріпити у свідомості керівників освіти, директорів шкіл думку про шкільну бібліотеку як генератора і катализатора духовного й інтелектуального середовища школи. Для реалізації цієї мети ми ініціювали проведення круглого столу за участі керівників навчальних закладів з проблеми «Імідж бібліотеки навчального закладу та шляхи його формування». Готуючи презентацію бібліотеки свого навчального закладу, кожен із керівників мусив переосмислити власне бачення ролі і місця бібліотеки в навчальному процесі, в інфраструктурі закладу. Як наслідок, відбулася мобілізація органів батьківського самоврядування задля надання благодійної допомоги бібліотеці, ремонту бібліотечних приміщень, забезпечення комп'ютерною технікою тощо.

Результативним також був семінар-тренінг для бібліотекарів і заступників директорів, які опікуються бібліотеками, на тему «Проектна діяльність бібліотек в умовах модернізації освіти».

Серед успішних ініціатив асоціації можна назвати:

- загальноміську акцію «Рік читання»;
- огляд-конкурс індивідуальних і колективних творчих проєктів «Бібліотека ХХІ століття» в рамках Всеукраїнської акції «Живи, книго!»;
- святкування Всесвітнього дня книги та авторського права.

Розробляючи стратегію діяльності асоціації, ми зрозуміли свою місію так: через зміцнення шкільних бібліотек створити оптимальні умови для формування творчих, конкурентноздатних юних славутичан як майбутнього стратегічного ресурсу. Відтак сьогодні ми ініціюємо розробку і реалізацію дослідно-експериментальної програми «Читання – шлях до успіху», спрямованої на розвиток і підтримку

читання як запоруки майбутнього життєвого успіху в глобалізованому суспільстві знань, в якому ключовим буде інтелектуальний і творчий потенціал особистості. Створення громадської організації ми розглядаємо як спосіб підтримки одне одного, можливість повірити у власні сили, підтримувати бібліотечний простір у регіоні. З метою активізації людського потенціалу ми щорічно аналізуємо результативність роботи шкільних бібліотек, визначаємо рейтинг бібліотек, нагороджуємо переможців. Дійовий механізм реалізації цілей асоціації передбачає розвиток соціального партнерства з державними установами, громадськими і комерційними підприємствами і організаціями. Коло партнерів може бути надзвичайно широким:

- засоби масової інформації;
- депутати міської ради;
- громадські організації, об'єднання, благодійні фонди тощо.

Союзником і партнером асоціації у популяризації шкільних бібліотек стали засоби масової інформації. Бібліотечна тематика сьогодні присутня в інформаційних випусках міського телебачення. На шпальтах міської газети друкуються розповіді про найцікавіші бібліотечні заходи, про бібліотекарів-новаторів тощо. Маємо підтримку і розуміння серед депутатів міської ради, налагоджуємо контакти з місцевими громадськими організаціями. Розуміючи, наскільки стратегічно важливо об'єднуватися з бізнесовими структурами, владними органами різного рівня та спорідненими організаціями і що лише в єднанні наша сила, сьогодні асоціація тісно співпрацює з навчально-технологічним центром «ОРТ», в якому проводимо тренінгові навчальні заняття, опановуємо інформаційні технології [1], допомагаємо бібліотекарям зрозуміти їхню роль у запровадженні інформаційних технологій. Серед першочергових заходів Славутицької асоціації шкільних бібліотек такі:

- ініціювання через асоціацію оновлення нормативно-правової бази для бібліотек навчальних закладів;
- виконання соціальних проєктів на замовлення органів місцевої влади;
- проведення круглих столів, дискусій, виставок тощо.

Діяльність асоціації не обмежується межами Славутича. Сьогодні нами налагоджені контакти з Міжнародною асоціацією шкільних бібліотек, зокрема, через її Європейську дирекцію.

І наостанок, ще кілька рекомендацій Міжнародної конференції «Інформаційне суспільство ХХІ століття: роль бібліотечних асоціацій» (Будапешт, травень 1998 року):

Співпрацюйте для виживання, розвитку, процвітання!

Співпрацюйте із асоціаціями та зацікавленими групами.

Співпрацюйте з різними типами та видами бібліотек.

Співпрацюйте з різними країнами/регіонами.

Зміцнюйте людську мережу.

Доводьте та розповсюджуйте нову інформацію серед бібліотекарів країни!

Кооперація – це троянда з шипами! Вона вимагає хоробрості, оптимізму, моральної зрілості та готовності до компромісу.

Єдність – це сила!

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що новостворена організація – Славутицька асоціація шкільних бібліотекарів – важливий і ефективний ресурс у регіональній бібліотечній і освітній політиці, додатковий інструмент залучення регіональних ресурсів, що дозволить перетворити шкільні бібліотеки на справжні потужні інформаційні центри підтримки освіти і виховання. Асоціація відкрита для спілкування. На часі – налагодження професійних контактів з іншими подібними об'єднаннями, котрі діють на території України і за її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бібліотеки и ассоциации* в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : междунар. конф. «Крым»: 1994-2003. Хроника первого десятилетия. 10 лет, которые потрясли библиотечный мир / Междунар. ассоц. пользователей и разработчиков электрон. б-тек и новых информ. технологий. – М. ; Симферополь : [б. и.], 2003. – 95 с.

2. *Пашкова, В. С.* Національні бібліотечні асоціації: виникнення та еволюція діяльності / В. С. Пашкова. – К. : Книжк. палата України, 1997. – 184 с.

3. *Українська бібліотечна асоціація* : документи і матеріали / Укр. бібл. асоц., Нац. парлам. б-ка України ; [уклад.: Пашкова В. С., Кононенко В. О.]. – Вид. 4-е, переробл. і доповн. – К. : [б. в.], 2001. – 77 с.

4. *Шкільна бібліотека*: проблеми виживання і перспективи розвитку / Волин. облас. навч.-метод. Ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів // Шкіл. світ. – 2000. – Лип. (№ 13/14). – Вкладка, с. 1–21.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АБІС «ІРБІС» – автоматизована бібліотечно-інформаційна система «ІРБІС»

АБУ – Асоціація бібліотек України

АПВ – аграрно-промислове виробництво

АПК – аграрно-промисловий комплекс

АПН України – Академія педагогічних наук України

АПП – алфавітно-предметний покажчик

АРМ – автоматизоване робоче місце

ББК – бібліотечно-бібліографічна класифікація

БД – база даних

БІР – бібліотечно-інформаційна рада

БІЦ – бібліотечно-інформаційний центр

ВАК – Вища атестаційна комісія

ВДПУ ім. М. Коцюбинського – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ВІНТІ – Всеросійський інститут науково-технічної інформації

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва – Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва

ВРІ – вибіркове розповсюдження інформації

ГНУ ГНПБ ім. К. Д. Ушинського – Государственное научное учреждение «Государственная научная педагогическая библиотека имени К. Д. Ушинского»

ДАККіМ – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ДБА – довідково-бібліографічний апарат

ДВНЗ – державний вищий навчальний заклад

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

ДНСГБ УААН – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук

ДОППО – Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДП – документний потік

ДПА – довідково-пошуковий апарат

ДПП – документний потік із педагогіки

ЕБ – електронна бібліотека

ЕБД – електронна база даних
 ЕК – електронний каталог
 ENSIL – Європейська мережа шкільних бібліотек та інформаційної грамотності
 ЕР – електронний ресурс
 ЗНЗ – загальноосвітній навчальний заклад
 ЗОШ – загальноосвітня школа
 ИБЦ – информационно-библиотечный центр
 ИПКРО – Институт повышения квалификации работников образования
 IASL – Міжнародна асоціація шкільних бібліотек
 ІЗНД – інформаційне забезпечення наукової діяльності
 ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
 ІППО – Інститут післядипломної педагогічної освіти
 ІПРІ – Інститут проблем реєстрації інформації
 ІФЛА (ИФЛА) – Міжнародна асоціація світових бібліотечних систем
 КИБС – корпоративная информационно-библиотечная система
 КНУКіМ – Київський національний університет культури і мистецтв
 КОШПО ім. В. О. Сухомлинського – Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В. О. Сухомлинського
 КОПОПК – Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів
 ЛНОБ ім. В. Стефаніка – Львівська наукова обласна бібліотека імені В. Стефаніка
 МАШБ – Міжнародна асоціація шкільних бібліотек
 МБА – міжбібліотечний абонемент
 МДПУ – Мелітопольський державний педагогічний університет
 МДУ ім. В. О. Сухомлинського – Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського
 МОН України – Міністерство освіти і науки України
 МСМК – майстер спорту міжнародного класу
 МШБО – межшкольное библиотечное объединение
 НАН – Національна академія наук

НБ – наукова бібліотека
 НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
 НДІ – науково-дослідний інститут
 НДР – науково-дослідна робота
 НДУ – науково-дослідна установа
 НИР – научно-исследовательская работа
 НМО – научно-методический отдел
 ННМБУ – Національна наукова медична бібліотека України
 НПУ ім. М. П. Драгоманова – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
 ОДБ ім. І. Франка – Обласна дитяча бібліотека імені Івана Франка
 ОПППО – обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
 ОНБІЦ – обласний науковий бібліотечно-інформаційний центр
 ОРФ – обмінно-резервний фонд
 ОУ – образовательные учреждения
 ОШППД – обласна школа передового педагогічного досвіду
 ПМСО – педагогіка та методика середньої освіти
 ППД – передовий педагогічний досвід
 РАН – Російська академія наук
 РАО – Российская академия образования
 РБА – Российская библиотечная ассоциация
 РБД – реферативна база даних
 РЖ – реферативний журнал
 РКК – регіональний корпоративний каталог
 РП – робоча програма
 СЗОШ – середня загальноосвітня школа
 СКС – систематична картотека статей
 СОШ – среднеобразовательная школа
 СУБД – система управління базою даних
 ТЗ – технічне завдання
 ТЗЗ – талон зворотного зв'язку
 ТНПУ ім. Володимира Гнатюка – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
 ТТПК – тематико-типологічний план комплектування

УААН – Українська академія аграрних наук
УБА – Українська бібліотечна асоціація
УДК – Універсальна десяткова класифікація
УДПУ ім. Павла Тичини – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
УМК – учебно-методический комплекс
УПБ – українська педагогічна бібліографія
УРЖ – український реферативний журнал
ФГУП «ВНТИЦ» – Федеральное государственное унитарное предприятие «Всероссийский научно-технический информационный центр»
ФЦП – Федеральна цільова програма
ЦБИК – Центральная библиотечно-информационная комиссия
ЦБС – централізована бібліотечна комісія
ЦИАН – Центр информационно-аналитического обеспечения системы дистанционного образования
ЦППО АПН України – Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України
ЦУКК – центральний український кооперативний каталог
ШБО – школьное библиотечное объединение
ЭБ – электронная библиотека
ЭБНИТ – электронные библиотеки и научно-информационные технологии
ЭК – электронный каталог
ЭЛБИ – Ассоциация «Электронные библиотеки»

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЕЙЛІС Леонід Ілліч, кандидат історичних наук, завідувач відділу Національної парламентської бібліотеки України, заступник головного редактора журналу «Бібліотечна планета»

БІЛОУС Валентина Степанівна, директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

БОНДАР Людмила Миколаївна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ВЕРБОВА Віта Василівна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ГОНІК Єва Григорівна, директор бібліотеки Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ГОРБЕНКО Ніна Анатоліївна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, аспірант Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ГРИГОРЕНКО Тетяна Володимирівна, кандидат філологічних наук, директор наукової бібліотеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДЕРЛЕМЕНКО Віталій Володимирович, доктор педагогічних наук, заступник директора з наукової роботи Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук

ДОБКО Тетяна Василівна, кандидат історичних наук, завідувач відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ДЯЧЕНКО Надія Іванівна, методист навчально-методичного кабінету виховної роботи та шкільних бібліотек Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського

ЗАЛІТОК Людмила Михайлівна, старший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, аспірант Інституту педагогіки АПН України

ЗДАНОВСЬКА Валентина Петрівна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ЗІНІЧЕНКО Лариса Василівна, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

ЗУЄВА Євгенія Михайлівна, заслужений працівник культури, завідувач науково-методичного відділу державної наукової установи ДНПБ ім. К. Д. Ушинського Російської академії освіти (м. Москва, Росія)

КОВАЛЕНКО Інга Йосипівна, завідувач відділу науково-реферативної інформації Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

КОЛОСАЙ Лідія Андріївна, методист методичного центру відділу освіти виконавчого комітету Славутицької міської ради Київської області, голова Славутицької асоціації шкільних бібліотекарів

КОНОНЧУК Олександр Борисович, кандидат біологічних наук, доцент, директор наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ЛОБАНОВСЬКА Інна Георгіївна, завідувач відділу наукового опрацювання й каталогізації документів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ЛУТОВИНОВА Валентина Іванівна, кандидат історичних наук, професор кафедри інформаційних ресурсів і сервісу Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

МАРКАРОВА Тамара Сергіївна, кандидат філологічних наук, заступник директора Державної наукової педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського Російської академії освіти

МАЦІБОРА Надія Григорівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

НЕПЛЯХА Олександр Сергійович, молодший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

НІКОЛЮК Лідія Іванівна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ОВСАК Олександр Степанович, керівник відділу ТОВ «ПІРІТ Системс»

ОСТАПЕНКО Тетяна Анатоліївна, заступник генерального директора з наукової роботи Національної наукової медичної бібліотеки України

ПАВЛЕНКО Раїса Іванівна, генеральний директор Національної наукової медичної бібліотеки України

ПЕКУР Олена Володимирівна, завідувач відділу наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ПЕТРОВА Людмила Григорівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри книгознавства та видавничої діяльності Київського національного університету культури і мистецтв

ПЛУЖНИКОВА Наталія Сергіївна, завідувач відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ПОНОМАРЕНКО Лариса Олександрівна, завідувач відділу наукової бібліографії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ПУСТОВІТ Григорій Петрович, доктор педагогічних наук, професор, учений секретар Відділення теорії та історії педагогіки АПН України

РАЗУМЦЕВА Ганна Іванівна, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

РОГОВА Павла Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

САВЕНКОВА Людмила Василівна, кандидат педагогічних наук, директор наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

САМЧУК Лариса Іванівна, науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

СИЗОВ Борис Миколайович, кандидат педагогічних наук, директор Державної наукової педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського Російської академії освіти

СИМОНЕНКО Наталя Євгенівна, заступник завідувача бібліотеки Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського

СОЛОВ'ЯНЕНКО Денис Володимирович, кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник Центру бібліотечно-інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СУДІНА Тетяна Олексіївна, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ТАРАСОВА Наталія Іванівна, завідувач відділу наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ТИШКОВЕЦЬ Олена Костянтинівна, завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ТОРЛИН Ігор Гершевич, заступник директора Національної бібліотеки України для дітей

ХЕМЧЯН Ірина Іванівна, завідувач відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ШКИРА Ольга Іванівна, директор бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ЯЦЕНКО Ганна Михайлівна, молодший науковий співробітник відділу наукового комплектування фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ЯЦЕНКО Олег Миколайович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Вип. 1

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Комп'ютерна верстка *А. В. Корженівська*

Здано в набір 17.01.2008.
Підписано до друку 3.06.2008. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Petersburg C. Наклад прим. 250
Зам. № 72/4

Видруковано ТОВ «Четверта хвиля»
Свідоцтво ДК № 340
бульв. Дружби Народів, 19, оф. 509, Київ,
+38 (044) 529-14-02